

ANA BLANDIANA

Cine sunt eu?

20896

Ana Blandiana

Cine sunt eu?

(un sfert de secol de întrebări)

EDITURA DACIA
Cluj-Napoca, 2001

Coperta: Liliana BOLBOACĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

BLANDIANA, ANA

Cine sunt eu? / Ana Blandiana. – Cluj-Napoca: Dacia, 2001

400 p.; 14.5 x 20,5 cm.

ISBN 973-35-1122-6

821.135.1-4

© **Editura Dacia**

Cluj-Napoca 3400, str. Ospătăriei nr. 4, tel./fax: 064/42 96 75

e-mail: edituradacia@hotmail.com, www.edituradacia.ro

București: Oficiul poștal 15, sector 6

str. General Medic Emanoil Severin nr. 14

tel. 01/315 89 84, fax: 01/315 89 85

Satu Mare, 3600, B-dul Lalelei R13 et. VI ap. 18

tel. 061/76 91 11; fax: 061/76 91 12

Căsuța poștală 509; Piața 25 octombrie nr. 12

www.multiarea.ro

Baia Mare, 4800, str. Victoriei nr. 146

tel./fax: 062/21 89 23

Redactor: Vasi Ciubotariu

Tehnoredactor: Flavia-Maria Țimpea

Comanda nr. 4243

În atenția difuzorilor de carte:

Timbrul literar se virează la Uniunea Scriitorilor din România,
cont 2511.1-171.1 ROL, BCR Unirea

B. C. N. N. I. P. S. T. I.
Cofa A. 68944
/

BCU-Litere

1100 026 2531

Motto:

„Mi se demonstrează că sunt fundamentalistă pentru că mă încăpățânez să susțin că $1 + 1 = 2$; mi se spune că am rămas încremenită în proiect, pentru că – oroare! – mai cred și azi ceea ce credeam ieri; se deduce că nu sunt de folos nimănui, pentru că nu mă las folosită de nimeni, că sabotez economia de piață din moment ce nu sunt de vânzare, că împiedic reforma pentru că refuz să mă reformez. Oricât de distrată sau inconștientă aș fi, nu pot să nu observ că deranjez pe toată lumea. Și nu pot să nu mă întreb cum de reușesc. Și mai ales: cine sunt eu?

Cine sunt eu să-mi permit să cred că trebuie aplicate legile? Cine sunt eu să nu-mi doresc să fiu nici parlamentar, nici ministru, nici ambasador? Cine sunt eu să-mi permit să nu am telefon celular, să nu-mi plătesc bodyguardi și să nu angajez ziaristi să mă laude? Cine sunt eu să-mi permit să trăiesc modest, umilindu-i astfel pe cei ce trăiesc în câteva vile de protocol deodată? Cine sunt eu să cer demnitarilor să nu încalce legile și oamenilor politici să nu-și încalce ideile? Cine sunt eu să-mi închipui că datoria mea este să privesc și să spun ce văd? Cine sunt eu să refuz să închid, cel puțin din când în când, ochii?

Oricât de greu mi-ar fi să răspund, răspunsul – singurul de bun simț – mi se pare destul de la îndemână: într-o lume în care se cade sub gloanțe fără ca cineva să fi tras; într-o lume în care totul a fost jefuit, fără să intereseze pe cineva de către cine; într-o lume în care totul e vină, dar nimeni nu e responsabil; într-o lume în care, spunând adevărul, pare că minți și, dezvinovățindu-te, pari vinovat; într-o lume cu care seamănă tot mai puțin și-n care găsesc tot mai puțini oameni care să-mi semene, *eu sunt vinovatul.*”

(Ana Blandiana, *Ghicitul în mulțimi*)

**„Responsabilitatea față de cititori are importanță
numai după ce ai devenit tu însuși
citorul de care te temi cel mai mult“**

Ce mai faci, Ana Blandiana? Mai umbli, cum susțineai într-o tabletă pe care ai publicat-o mai demult, pe sub streșini?

Din păcate, multe au căzut...

Ce ți-a rămas în memorie din acele zile?

Dincolo de acea primă noapte și apoi acea primă zi de după cataclism, prea intense pentru a lăsa în urma lor imagini și impresii cu adevărat coerente, ceea ce țin minte cu o mare limpezime, ca pe o întoarcere la realitate, ca pe o trezire, este imaginea orașului în dimineața de 6 martie, o dimineață de duminică, însoțită, festivă, cu dărâmăturile desenate clar pe cer, cu trotuarele pline de mobilele celor evacuați, cu străzile gemând de o mulțime îndoliată, uimită și cu nenumărați oameni îmbrățișându-mă și bucurându-se că trăiesc.

Blandiana e un pseudonim. Un pseudonim este o eliberare sau o constrângere?

Nu mai țin minte exact. Întrebarea poate să aibă sens numai pentru perioada de început, când pseudonimul e un fel de nume conspirativ, sub care nu te descoperă încă nimeni. Acum pseudonimul a devenit chiar numele meu. Conspirativ, numai pentru prieteni, este celălalt, adevăratul meu nume.

Cum se împacă Ana Blandiana cu Doina Rusan?

Ana Blandiana sunt chiar eu, într-o măsură mult mai mare decât Doina Coman sau Rusan (de fapt, Doina este și el un fals nume, un supranume apărut încă din prima copilărie și folosit de toată lumea - în

acte mă numesc Otilia-Valeria). Vreau să spun că Ana Blandiana, care este în viața mea numele scrisului, tinde să fie singurul meu nume, pentru că am o singură viață în care scrisul este singurul lucru important, capabil să cuprindă în sine și dragostea, și suferința, și fericirea, și moartea, și chiar învierea.

Cu atâtea nume proprii risc să nu mai știu cu cine stau de vorbă. Aș vrea însă să întreb ceva: îți pare rău că în comuna al cărei nume îl porți – Blandiană – nu oprește nici un accelerat?

Nu știu ce să-ți răspund. Blandiana este comuna în care s-a născut mama. Fără să fie, din păcate, și locul unde m-am născut eu.

Din păcate?

Da. Pentru că este un sat de o mare frumusețe, specific românesc, la limita dintre deal și munte. Toată viața am regretat că m-am născut la oraș și nu într-un sat. I-am invidiat întotdeauna pe poeții care au un loc unde să se întoarcă, o matcă.

Totuși, cum spui într-o poezie: „Fiecare venim dintr-un sat/ Unii direct, alții trecând prin părinți“. Însă nu înțeleg niciodată pe cei care diferențiază „poeții satului“ de „poeții orașului“. Poeții, cred, sunt pur și simplu poeți. Dacă sunt. Indiferent de locul lor de baștină.

Evident, dar eu nu vorbesc despre calitatea poezilor, ci despre fericirea lor.

Așa să fie. Dar de ce ești atât de gravă în toate intervențiile? Când reciti – admirabil, trebuie să recunosc – parcă rostești oracole fără de care omenirea s-ar putea pierde.

Cunoști altă rațiune de existență a poeziei decât credința că însăși soarta omenirii atârnă de ea?

Iar se rostesc vorbe mari. Nu-ți place jocul? Nu crezi că sunt o sumedenie de lucruri de care se poate și râde?

Vezi, în românește există două expresii legate de umor, definind două atitudini diametral opuse față de el: *a râde ca prostul și a face haz de necaz*. Să râd ca prostul nu-mi prea vine, iar pentru ca să fac haz de necaz cred că nu sunt destul de lipsită de speranță.

Din gravitatea asta de moralist provine, cred, și intransigența cu care despărțai în urmă cu nu mulți ani binele de rău. Mai tânjești după un univers imaculat, nevinovat?

Cât mi-ar fi plăcut să fie despărțit cu precizie binele de rău! Ar fi fost extraordinar să existe oameni pe care să-i pot respecta integral și oameni pe care să-i detest fără remușcare.

În poeziile pe care le-ai scris în ultimii ani se observă o altfel de înțelegere a lumii, poate mai profundă decât în cele de la început. Ai început să iubești lumea, Ana Blandiana?

În clipa în care accepti lucrurile așa cum sunt, nu mai ai ambiția de a le schimba. Sigur, sunt mult mai senină. Am ajuns la o înțelegere a lumii pe care n-aș fi bănuțit-o în urmă cu zece ani. La asta a contribuit mult „descoperirea naturii“. Sună copilăros, dar asta e.

Într-adevăr, așa sună. Însă expresia asta, „descoperirea naturii“, n-am înțeles-o niciodată.

Pentru că n-ai crescut poate la oraș, ca și mine.

Ba da.

Atunci îmi pare rău pentru tine. Eu, maturizându-mă, am descoperit că la urma urmei nu oamenii reprezintă totul.

?!

Da, da. Viața este mult mai mult. Și o parte importantă a ei e dincolo de relațiile sociale. De aici provin, cred, căldura și seninătatea din ultimele mele cărți, începând cu *Octombrie, noiembrie, decembrie*. E o privire a lumii și a oamenilor mai de departe. Din cadrul natural, unde totul se vede mai frumos.

O părere personală. Cred că un scriitor trebuie să vadă cât mai exact, nu mai frumos.

Uneori, trebuie să te dai cu un pas înapoi ca să vezi mai exact tabloul. Și chiar această exactitate ține de felul cum știi să vezi.

În fine, de ce nu-ți place să rămâi datoare? De ce vrei ca în urmă totul să fie achitat, plătit?

Pentru că în felul acesta mă simt mai liberă: nedatorând nimănui nimic, am senzația că nici nu depind de nimeni sau cel puțin că eu am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru asta.

Cum s-a înfăptuit solidaritatea ta cu destinul acestui neam?

Născându-mă.

Ce pagină despre istoria noastră te-a indignat cel mai mult?

Cea semnată de Roller.

Ai descifrat cumva care sunt câteva din rigorile istoriei românilor?

Cred că singura rigoare căreia români i s-au supus întru totul a fost încăpățânarea de a supraviețui. Faptul că după zece secole de împărțire români vorbesc o singură limbă mi se pare o realizare mai greu de împlinit decât catedralele gotice; faptul că într-o geografie ca a noastră continuăm să existăm, mi se pare o victorie mai mare decât triumfurile napoleoniene. Iar această fantastică supraviețuire se datorează în egală măsură vitejiei și scepticismului – lui Ștefan cel Mare și proverbului „apa trece, pietrele rămân“.

Cum înțelegi istoria?

Ca pe o mare în lipsa căreia, știu, viața nu ar putea continua pe pământ, ca pe o mare pe care o contemplu fără să uit să-i admir nemărginita frumusețe și forța ei de-a mă putea îneca oricând.

Cum așa? Un scriitor trebuie numai să-și contemple epoca, fără să intervină în modul în care se desfășoară evenimentele?

Problema este mai complicată. Un scriitor, bineînțeles, trebuie să fie profund responsabil. Față de sine, în primul rând, și abia așa față de ceilalți. Cu timpul (și de cele mai multe ori e vorba de foarte mult timp), se dovedește că aceia care au fost responsabili cu ei înșiși au răspuns și pentru epoca lor.

E nițică sofistică aici. Spui într-un alt fel faptul că orice autor care se respectă e dator în mod evident societății tocmai fiind responsabil cu el însuși. Însă ce înțelegi prin această responsabilitate?

Foarte multe. A nu-ți permite să spui altceva decât adevărul, sau, dacă nu se poate, să nu spui minciuni. Să nu speri că istoria va trece cu vederea compromisurile făcute cu tine însuși. Scriitorii adevărați își asumă, chiar fără să vrea, adevărul contemporanilor. Dar responsabilitatea față de cititori are importanță numai după ce ai devenit tu însuși cititorul de care te temi cel mai mult.

Ce poate compromite destinul unui scriitor?

Lipsa de respect pentru propriul său nume. Un scriitor care nu e convins că numele lui trebuie să fie sfânt și imaculat, că numele lui va răspunde în eternitate pentru fiecare cuvânt scris este compromis dinainte. Greșeala pe care mulți scriitori o fac este că se bazează pe lipsa de atenție a posterității.

Ce pericol crezi că-l amenință pe omul contemporan?

Propria sa dispariție ca specie. O problemă care nu s-a mai pus în istoria umanității. Și să nu crezi că mă refer numai la pericolul atomic. Ci la faptul că noi, ca oameni moderni, ameițiți de propria noastră capacitate de a schimba natura, riscăm să interzicem propria noastră viață.

Umilința în fața naturii și a istoriei poate fi o soluție?

Orgoliul în orice caz nu e o soluție.

Ce nu accepți din condiția umană?

Oportunismul.

Ce mărturie ai vrea să lași despre timpul în care ai trăit?

Aș vrea, rămânând sinceră, să pot mărturisi că am trăit în cea mai dreaptă și mai liberă dintre epoci.

Ți-a apărut, nu demult, un volum de proză: Cele patru anotimpuri. Ce părere ai despre el?

Să fie prozatorul autorul unor „istorii pe apă“, așa cum spunea Eminescu? Dacă da, este evident că nu sunt prozator. Epica, atât cât

există, nu determină nimic în paginile mele, nu este decât o haină în care au intrat și s-au simțit bine obsesii și concluzii pe care poezia nu le putea cuprinde în întregime. Această carte a mea, poate cea mai bună pe care am scris-o, se situează într-un punct incert, greu de fixat, între poezie și proză, între realitate și irealitate, și poate tocmai în această ambiguitate stă capacitatea ei de a exprima. Țin la ea foarte mult, nu numai pentru că o consider cu adevărat importantă în evoluția mea, ci și pentru că s-a legat pentru mine de o tristă ciocnire cu oportunismul editorial, ieșind la lumină numai prin curajul unor oameni de bine.

Trebuie să te cred pe cuvânt, nu cunosc situația. Scriitorul se poate socoti mai presus decât contemporanii săi?

Nu. Cu o singură condiție: contemporanii săi să nu i se socotească deasupra. Ca și în societate, în artă relația de egalitate este cea ideală, și, ca și în societate, cea mai greu de atins.

Care este idealul tău politic?

Dacă îți spun că aș vrea ca toți oamenii să fie fericiți și buni înseamnă că ți-am spus idealul meu politic? Fără să fiu un om politic, sau poate tocmai de aceea, cu cât studiez mai mult istoria, cu atât înțeleg mai puțin de ce acest ideal nu a putut fi înfăptuit în atâtea milenii.

Asta nu înseamnă că nu trebuie să nădăjduim. Ce împrejurare crezi că poate primejdi destinul unui scriitor?

Acea a dispariției sale. Nu există mai mare ispită pentru un scriitor decât aceea de a înceta să scrie. Din fericire, sau poate din nefericire, asta nu ține de el. Singura scuză a existenței poeziei este faptul de a fi inevitabilă. Scuză-mi autocitatul.

Azi sunt generos. Totuși, trebuie să ne oprim aici. Cum vrei să încheiem discuția asta, Ana Blandiana?

Zâmbind.

George Arion
(„Flacăra“, 10 noiembrie 1977)

„Dacă s-a întâmplat să fiu supărată de felul în care se scrie despre mine, asta s-a petrecut mai ales atunci când am fost lăudată cu superficialitate“

Am reținut o idee de-a dumneavoastră, stimată Ana Blandiana, pe care ați exprimat-o în dialogul cu tinerii creatori de la Liceul Mihai Eminescu din Iași, dialog încheiat cu câteva minute în urmă. Spuneți că un poet își ilustrează cu adevărat personalitatea în al doilea volum al său.

De fapt, mă gândeam la mine, la destinul meu poetic, deși totul se potrivește exact și colegilor mei. Nu cred că pentru – să nu zic poetul! – pentru numele literar care sunt la ora actuală, volumul meu de debut mai spune ceva. Într-un fel mi se pare firesc, mai ales în condițiile în care trăim și creștem, să se întâmple așa. Volumul de debut este o carte alcătuită de tine, de redactorul de editură, de nenumărați alți factori, de revistele care te-au publicat sau nu te-au publicat. Cel de al doilea volum este determinat, exterior, de un singur lucru, de succesul primului. Eu am avut norocul – spun norocul deși ar fi putut să devină un nenoroc – de a fi avut succes cu primul volum. Ar fi putut să fiu un nenoroc, dacă succesul acesta ar fi început el să mă domine pe mine. Cred că nu mă laud spunând că l-am dominat eu pe el, în sensul că nu l-am folosit decât pentru a-mi permite să fiu singurul autor al celui de al doilea volum al meu. La cel de al doilea volum, care a apărut destul de complicat și cu o destul de lungă istorie, m-am simțit într-adevăr eu însămi și, într-un fel, criticii au fost mirați de saltul care se produsese față de cel dintâi. Ei nu știau, sau nu-și îngăduiau să știe, că la primul volum eram, mai puțin sau mai puțin, tot așa. Atâta doar că editura alesese... ceea ce alesese.

Ce credeți că a făcut, totuși, ca volumul dumneavoastră de debut să fi avut, așa cum ați afirmat, un succes deosebit?

Calitățile recunoscute atunci au fost naturalețea, spontaneitatea și o sinceritate frustă, care au plăcut și care – ce-i drept! – chiar și acum, citindu-mi cartea, mă impresionează încă și pe mine. Este un volum – cum să spun? – simpatic, nu este un volum profund, nu este o poezie cu adevărat serioasă, însă este o poezie fermecătoare. Nu înseamnă că eu nu eram așa, nu înseamnă că nu sunt și acum în anumite poezii. Atâta doar că atunci s-a selectat *numai* asta.

Al doilea volum pe care l-ați publicat este Călcâiul vulnerabil. Cum apreciați dumneavoastră înșivă drumul pe care l-ați parcurs după acest volum?

Nu consider, doamne firește, că volumul *Călcâiul vulnerabil* este cea mai bună carte a mea; ea a fost doar începutul real al unei evoluții. Din ceea ce apărea atunci cred că am păstrat o anumită gravitate în a privi în jur și am pierdut cu timpul...

...aceea spontaneitate de care vorbeați?

Nu, nu cred. Am pierdut un fel de încrâncenare care exista în volumul acesta și care, acum, recitindu-l, mă supără puțin. O intransigență atât de absolută, încât interzicea și viața. O revoltă care pe parcurs a fost înlocuită, mai puțin în *A treia taină* și în mare măsură în *Octombrie, noiembrie, decembrie* și în *Somnul din somn*, printr-o contemplare a lumii așa cum e, printr-un fel de liniște în fața lumii. În *Călcâiul vulnerabil* era o continuă tensiune, o izbucnire...

Citind unele sinteze apărute în ultima vreme, în care, firește, figurați, mă refer la Panorama... lui Al. Pîru, la Scriitori români de azi a lui Eugen Simion, la Istoria polemică și antologică... a lui Eugen Barbu, întâlnim opinii total contradictorii în ceea ce vă privește. De la o apreciere superlativă ca, să spunem, cea a lui Al. Pîru, și până la aceea a lui Eugen Barbu este o distanță foarte mare. Nu știu câtă încredere aveți dumneavoastră în critică și poate că asta ar trebui să vă întreb. Oricum, opiniile contradictorii de care vorbesc ar putea să deruteze un autor, fie el chiar și consacrat, intrat, cum s-ar spune, în matca lui proprie.

Într-adevăr, deși n-am fost nici pe departe un autor răsfățat de critică, deși n-am făcut parte dintre scriitorii care au fost flatați la toate cărțile lor, am fost, totuși, bine primită. În ultimul timp, cu aportul lui Eugen

Barbu s-a produs un contrapunct, să-i spun, senzațional. Trebuie să vă mărturisesc că n-aș fi prea impresionată nici dacă Eugen Barbu ar fi critic. Vedeți, sunt ani de zile de când criticii se încapățânează să ne convingă pe noi, scriitorii, și să-i convingă și pe cititori, că așa cum arta există independent de viață, critica există independent de literatură: o reprezentare de gradul doi. Într-o măsură mai mare sau mai mică, toți criticii contemporani au această mândrie a independenței lor față de literatură. Ei bine, în această situație este cât se poate de firesc ca scriitorul să nu mai fie atât de impresionat de opinia criticii.

Vă referiți poate la un fel de „narcisism“ al criticii, la lipsa ei de rigoare?

Da, poate, dar, cum să spun, rigoarea nu există fiindcă există indiferența față de literatură. M-am convins că sunt foarte puțini critici la curent cu literatura actuală, cu excepția celor care sunt absolut obligați de faptul că semnează rubrici. Puțini critici, cred eu, citesc cu adevărat ceea ce apare. Există o indiferență a criticii față de literatura contemporană, o indiferență care mi se pare mult mai gravă pentru critică decât pentru literatură. Pentru că, iată, critica a încetat să fie, și asta o spun efectiv cu gravitate, un „for conducător“ al literaturii. Nu există un critic sau o mână de critici care să reprezinte astăzi o direcție, așa cum au existat un Călinescu, un Lovinescu, un Ibrăileanu sau un Maiorescu. Lucrul este evident, iar vina nu o poartă doar criticii. Revistele – atâtea câte există – nu sunt conduse de critici, nu criticii sunt cei ce le imprimă direcția literară, lor revenindu-le doar rolul subaltern de a recenza, mai mult sau mai puțin întâmplător, cărțile care apar. Imixtiunii, interioare sau exterioare, în exersarea profesiei lor, criticii îi răspund prin blazare, prin indiferență, prin faptul că nu se mai simt solidari cu literatura căreia îi sunt contemporani. Și totuși Eugen Simion a făcut asta în cartea lui, *Scriitori români de azi*, s-a postat pe poziția de coleg cu cei despre care a scris. În felul acesta, el riscă o dată cu cei pe care-i discută, indiferent dacă-i acceptă sau nu.

Cu alte cuvinte, el și-a asumat riscul să se confrunte cu valorile în curs de constituire. Acest lucru se va vedea, după câte mi-a declarat într-un interviu, și mai bine în volumul al III-lea al lucrării sale, pe care îl așteptăm cu interes.

Exact acesta este rolul unui critic viu.

Dintre cei care au scris despre dumneavoastră, Eugen Simion este cel mai aproape de adevăr. Al. Pîru, care folosește superlative absolute în ceea ce vă privește, are, însă, după câte am observat, mai puțin credit în ipostaza de critic de poezie...

...pentru că a riscat cel mai mult, tinzând să fie exhaustiv și mergând până la comentarea ultimelor nume de poeți apărute în presa literară...

Iar Eugen Barbu, ați lăsat să se înțeleagă, nu e critic.

Asta n-ar fi nimic. La urma urmei, ce este Călinescu? Este un mare scriitor, un foarte interesant poet, este un mare istoric literar, este și un mare critic și oricând i s-ar putea imputa ceva. Unul care e negat de el ar putea spune că nu este critic, deci nu-i pasă de opinia sa. Nu, nu din cauza asta părerea lui Eugen Barbu nu mă atinge și cred că ea nu contează. Efectiv, bizara sa istorie literară îl caracterizează infinit mai mult pe el decât literatura despre care vorbește. Un autor de istorie literară poate să nege autori indiferent cât de mari, dacă are argumente, oricât de subiective ar fi ele. Dar nu are dreptul să susțină nonvalori. În momentul în care Eugen Barbu „distruge” scriitorii recunoscuți în peisajul literar, punând în locul lor niște autori nerecunoscuți de nimeni, el se infirmă prin ceea ce afirmă, nu prin ceea ce neagă.

Mă bucur că această discuție se constituie într-o confruntare a dumneavoastră cu critica. Să continuăm, deci. Lucian Raicu, de pildă, care este un critic de profesie și de prestigiu, rostește într-o recenzie la Octombrie, noiembrie, decembrie cuvinte ca „agreabil”, „facil”, „lipsă de gravitate”.

Nu i-am aprobat niciodată pe scriitorii care s-au revoltat împotriva criticii. Mi se pare indecent, necivilizat. Critica este o profesiune, așa cum și literatura este una. Respect un critic care-și urmează cinstită vocația, indiferent dacă el mă respectă sau nu, ca scriitor. Lucian Raicu a scris – la *A treia taină*, nu la *Octombrie, noiembrie, decembrie* – o cronică în care îmi nega pasionat orice merit poetic, pentru ca, peste câțiva ani, să scrie o interesantă și pătrunzătoare analiză a următorului meu volum – *Octombrie, noiembrie, decembrie*. Nimic mai firesc și mai onest decât evoluția unui critic în fața evoluției unui scriitor. De altfel, n-aș putea spune că mi-au creat probleme de conștiință criticii care m-au „înjurat”, cum se spune, după cum n-aș putea zice că există vreun critic care să-mi fi determinat, în vreun fel, evoluția. Dacă s-a întâmplat să fiu

supărată de felul în care se scrie despre mine, asta s-a petrecut mai ales atunci când am fost lăudată cu superficialitate.

Puteți să dați un exemplu?

Nu. Nu are nici o importanță. Scriitorii și criticii, în fața istoriei literare există independent. Călinescu rămâne pentru posteritate un critic de geniu, deși, dintre marii poeți care i-au fost contemporani, pe Bacovia îl consideră minor și lipsit de originalitate, pe Blaga îl comentează fără entuziasm, iar pe Barbu îl explică fără aplicație. Nu exactitatea diagnosticelor, ci tensiunea ideilor îi fixează locul în istoria literară și în stima noastră. După cum locul lui Bacovia, sau al lui Blaga, sau al lui Ion Barbu nu a fost fixat de numărul și tonul criticilor care le-au celebrat în epocă operele, ci de capacitatea acestora din urmă de a suna etern contemporan.

În textele critice referitoare la dumneavoastră au fost invocate miturile. De aici până la invocarea lui Blaga nu mai e decât un pas. Și el a fost făcut. Ce înseamnă Blaga pentru dumneavoastră?

Un mare poet căruia îi admir austeritatea formei și bogăția viziunii. Este poetul de la care am învățat că, într-un poem, o metaforă înseamnă mai mult decât două metafore. Este profesorul meu de economie a mijloacelor artistice. În ceea ce privește fondul poetic, în timp ce Blaga este o emanație superioară a satului, eu, dacă regret ceva, regret că nu există în biografia mea artistică un sat.

L-ați cunoscut pe Blaga?

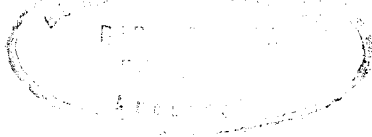
Nu, nici nu l-am văzut vreodată.

Ați scris un Antijurnal, după părerea mea, inegal...

Ca orice rubrică săptămânală...

...însă cu niște înălțimi cu totul și cu totul surprinzătoare, mai ales pentru experiența de viață destul de redusă, fatalmente. Ce experiență v-a oferit dumneavoastră scrierea acestui antijurnal?

Imensă. Îmi pare foarte bine că mi-ați pus întrebarea. Antijurnalul m-a obligat într-un fel să gândesc la lumea prin care treceam. Era o lume extrem de interesantă, eram în anii '67, '68, '69, anii, după părerea mea,

026253A

cei mai interesați ai evoluției noastre istorice, ca să nu mai vorbesc de cea literară și artistică. În acești ani eu am avut posibilitatea și chiar obligația de a gândi săptămână de săptămână asupra modului în care trăiam eu și cei din jurul meu. Asta m-a ajutat, în primul rând, ca om ce crește față în față cu lumea și m-a ajutat enorm ca scriitor care-și formează un stil; pentru că, dincolo de stilul poetic, există și un stil literar propriu-zis. M-am mirat întotdeauna, și mi se pare inacceptabil faptul, că există scriitori contemporani, poeți sau prozatori, buni și chiar foarte buni, care, paradoxal, atunci când sunt obligați să scrie ceva conceptual devin agramati. Această rubrică la *Contemporanul*, pe care, de altfel, am continuat-o și o continui în diverse forme, a fost pentru mine mijloc de educație și izvor de cărți.

A devenit supărător de obsedantă și chiar supărătoare aducerea în orice discuție cu un scriitor a conceptului de generație. Aș vrea să vă întreb totuși din ce generație considerați că faceți parte, având în vedere că sensul noțiunii de generație este în acest context unul estetic și, deci, se deosebește de cel al noțiunii de promoție, care implică vârsta.

În cazul nostru cele două noțiuni (generație și promoție) se confundă. Nu în sensul că noi, cei care am fost considerați ca formând o generație – Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu – am semăna între noi, ci prin faptul că am fost teribil de marcați de condițiile istorice în care am apărut și în felul ăsta am format un grup. Nu suntem un curent literar. Nu suntem legați prin precepte de artă poetică. Este destul să te gândești la Sorescu și la Alexandru ca să renunți la ideea vreunei asemănări. Formăm însă o mișcare literară. Este evident că momentul în care am apărut noi în literatură este momentul în care s-a făcut legătura cu literatura interbelică. Literatura interbelică s-a asimilat prin generația noastră, premează de Labiș. S-a încheiat nefasta epocă în care părea că literatura actuală se năștea din neant. Noi nu semănăm între noi prin ceea ce suntem, semănăm prin ceea ce nu suntem. Am semănat în punctul de pornire prin ceea ce am refuzat să fim. Cu timpul, chiar asemănările care existau au început să dispară, prietenii noastre au început să slăbească, dar chiar dacă nu vom rămâne cu toții niște mari nume ale literaturii române, momentul literar, zvâcnetul pe care l-am marcat noi vor rămâne.

Ce credeți despre „lirica feminină“?

Că nu există. Întotdeauna când s-a discutat despre asta, când mi se întâmpla să citesc un critic vorbind despre feminitatea scrisului meu sau al altei colege, mi-l imaginam – și nu puteam să nu zâmbesc – vorbind despre masculinitatea poeziei lui Ioan Alexandru sau a lui Adrian Păunescu. De ce nimănui nu-i trece prin cap să vorbească despre virilitatea poeziei masculine? Pentru că este ridicol, pentru că nici un om serios nu se va gândi că poezia lui Eminescu este o chestiune de gen. Un poet există sau nu există, indiferent de faptul că este înalt sau scund, coleric sau melancolic, blond sau brun, masculin sau feminin. Evident, la o subtilă analiză oricare dintre aceste trăsături poate fi descoperită și în lirica sa, dar nici unul dintre ele nu-i poate determina existența și forța. În acest sens există și o „lirică feminină“, căreia, de altfel, Alfred de Musset sau Șt. O. Iosif îi aparțin în mai mare măsură decât Marina Țvetaeva sau Nina Cassian.

După absolvirea facultății la Cluj, ați plecat imediat în Capitală.

Am regretat Clujul. Am plecat de acolo împotriva voinței noastre, fiindcă n-am găsit post și, deși aș fi dat cel mai grozav post din București pe cel mai modest post din Cluj, nu s-a întâmplat așa. Cel puțin un an de zile după mutare, la fiecare contrarietate bucureșteană, juram să ne întoarcem la Cluj. Trebuie să mărturisesc cu părere de rău că acum nu mai regret faptul că nu ne-am întors. În mod ciudat, sau poate natural, spre deosebire de Cluj, Bucureștiul îți oferă o teribilă protecție, protecția anonimatului, în sensul că mergi pe stradă și nu te cunoaște nimeni. Poți să exiști fără să se uite toată lumea la tine. Cât de discreți sunt ardelenii, la Cluj aveam permanent impresia că eram privită de toată lumea, impresie, pe care nu o mai am la București. Iar acest lucru este foarte important pentru condiția de scriitor.

Vă numărați printre scriitorii care se bucură de o foarte mare popularitate. Mă gândesc la tirajele cărților dumneavoastră, la aparițiile în presă, la radio, la TV, la manifestări cultural-artistice. Ce influență a avut și are această popularitate asupra dumneavoastră?

Nu cred că am fost influențată în vreun fel. Într-un singur moment m-am simțit amenințată, acum vreo opt ani, pe când Televiziunea era o instituție mai deschisă față de literatură. A fost o perioadă când scriitorii

apăreau foarte des pe micul ecran, ceea ce nu se mai întâmplă acum, într-un fel din fericire pentru noi. O spun cu cea mai mare sinceritate. Atunci, efectiv, m-am simțit neliniștită, am făcut tot ce am putut ca să întrerup popularitatea nesănătoasă pentru mine ca scriitor. Popularitatea pe care o am acum este strict literară, numai printre cititorii revistelor literare și ai cărților de poezie, o popularitate, dacă se poate spune așa ceva, discretă, nestânjenitoare, și care nu poate decât să mă bucure. Iau cunoștință de ea numai la fixarea tirajelor de către librari sau la câte un festival literar ca acesta.

Ați lucrat până acum în redacțiile a două reviste studentești...

Mi-a plăcut foarte mult să lucrez la *Amfiteatrul* anilor '68-'73. Posibilitatea care mi se dădea acolo și atunci de a descoperi și sprijini tineri talentați era o continuă bucurie. Nu cred că există împlinire mai mare decât aceea de a-i ajuta pe oameni să se exprime, să fie liberi.

La ce revistă ați vrea să lucrați?

Acum?

Da.

Mi-ar fi greu să numesc una.

Constantin Coroiu

(„Convorbiri literare“, noiembrie 1977)

**„Suntem o generație prin care poezia contemporană
face punte cu marea poezie românească“**

Ana Blandiana, sunteți una dintre poetele ale căror versuri sunt citite și stăruie pe buzele și în inimile multor oameni, de toate vârstele. Ce vă spune acest lucru? Vă înspăimântă, vă cutremură?

Nu știu dacă presupunerea dumneavoastră nu este oarecum exagerată, dar chiar dacă ați avea dreptate, și versurile mele ar fi într-adevăr citite de foarte mulți oameni, nu cred că acest fapt m-ar tulbura prea mult. O dată cu publicarea, o dată cu trecerea lor în domeniul public, apare între mine și paginile mele o asemenea înstrăinare, încât trebuie să treacă mult timp, uneori ani, ca să le mai pot citi și să-mi placă, să mă emoționeze. Versurile lui Eminescu, versurile lui Blaga, versurile unor poeți pe care-i iubesc îmi sunt mai familiare decât propriile mele versuri publicate. Sigur, înțeleg întrebarea dumneavoastră, înțeleg că răspândirea lor ar trebui să mă înspăimânte și să mă cutremure, dar asta numai dacă m-aș gândi la această răspândire atunci, în momentul scrierii, atunci când ele sunt profund ale mele, atunci când mai depinde de mine ca ele să existe sau nu. Ceea ce însă nu se întâmplă niciodată. Scrisul nu este decât exprimare, comunicarea vine după aceea și aparține în mai mare măsură cititorului decât scriitorului.

Cu Persoana întâia plural, volumul dumneavoastră de debut, ați impus o poezie a sentimentelor proaspete, a suavității și delicateții. Vați propus să realizați acest lucru sau totul a fost ceva obișnuit?

În materie de scris, nu mi-am propus niciodată nimic.

Într-un interviu acordat unui confrate, vă manifestați opțiunea pentru tipul de poet izolat, însingurat, rămas departe de îmbrățișările și străngerile de mână ale cititorilor. De ce?

Pe de o parte, pentru că nu se poate scrie decât în singurătate, iar pe de altă parte pentru că nimeni nu poate scrie suit pe o scenă

înconjurată de public. Nici o calitate nu mi se mai pare mai puțin compatibilă cu aceea de poet decât calitatea de vedetă.

Spuneți-mi, ce presupune „calitatea de martor“?

Azi, ca întotdeauna, a fi martor înseamnă a avea obligația de a spune adevărul.

Chiar acum, privind zăpada de afară, îmi vine în minte bacoviana dumneavoastră poezie, „Ninge“, și anume versurile: „Doar eu mai știu/ Că ninsoarea/ A fost/Îa începuturi iubire“. Ce simțiți în suflet când plouă, când ninge?

Când plouă, îmi place să mă plimb, îmi place să stau să scriu, să citesc, să simt că numai de mine depinde, dacă ies sau nu; când ninge, îmi place orice și, orice s-ar întâmpla, orice aș face, există în mine pe ninsoare o fericire care trăiește oarecum independent, pe care nu pot s-o influențez. Întotdeauna m-am gândit că dacă ar fi să mi se întâmple o mare nenorocire, aș vrea să fie în timpul unei ninsori, pentru că astfel, sunt sigură, aș suporta-o mai ușor.

Ce înseamnă pentru Ana Blandiana a fi poet azi în România?

Ceea ce înseamnă pentru oricare dintre concetățenii mei a fi român în 1978, plus mândria de a fi unul dintre reprezentanții unei literaturi contemporane absolut demne de stimă.

Dacă v-ați naște acum, și în lume nu ar fi decât poezie, ați accepta să trăiți?

Fantezia mea, din păcate, nu este nelimitată. Nu sunt în stare să-mi imaginez o lume atât de perfectă, deci nu știu nici ce-aș face în ea.

Cât din existența dumneavoastră trece în poezie?

Se spune, în general, că ceea ce nu se realizează în planul vieții, se realizează în planul artei. Potrivit acestei credințe – diametral opusă celei romantice, care cerea artistului biografie bogată și senzațională – poetul, pentru a se realiza în opera sa, trebuie să nu fie interesat de realizarea vieții sale. Singurele evenimente importante în biografia unui scriitor sunt operele sale.

În ce loc din România v-ar fi plăcut să vă nașteți?

În Bucovina.

Azi, din nefericire, pentru noi și pentru cei ce vor ca aici, pe planeta numită Pământ, să fie numai bunătațe și frumusețe, se mai întâmplă și lucruri mai puțin frumoase și mai mult dureroase. Ce vă displace din toate acestea cel mai mult?

Oportunismul.

Ați stat un timp în America. Din ce izvora atunci dorul de țară?

Din comparații, mai ales. Din ceea ce seamăna cu acasă și din ceea ce se deosebea de acasă. Trăiam într-o continuă comparație, crudă câteodată, plină de speranțe altele, o comparație în care țara, cu toate nostalgiile și problemele ei, nu ne părăsea nici o clipă.

Cum se poate face politică prin poezie?

Scriind bine. Poetul nu face decât să se exprime, iar scrisul său, în măsura în care este valoare, slujește cauzei la care el, ca persoană, aderă.

Ați scris și scrieți săptămânal tablete în proză. E în aceasta o trădare a poeziei?

Dimpotrivă, este o explicație a poeziei, este o șansă pe care ne-o dau, mie și poeziei, de a păstra acolo, în vers, numai esența, lăsând desfășurarea argumentelor pe seama prozei. De altfel, dacă mă refer la *Cele patru anotimpuri*, volumul de proză pe care l-am publicat anul trecut, el nu este decât o altă față a poeziei mele, o povestire a aceluiași univers poetic, o povestire a lui mai pe larg.

Ce carte din literatura română v-ar fi plăcut să vă poarte semnătura?

Nu știu. Nu cred că mi-am dorit vreodată să fi scris o carte a altcuiva. În ceea ce privește literatura, tot ce-mi doresc este să-mi pot scrie propriile cărți. Invidiile mele merg mai curând spre câțiva compozitori, spre câțiva pictori. Aș fi vrut să semnez portretele lui El Greco și concertele pentru pian ale lui Mozart. Și, privindu-le, ascultându-le, am uneori senzația că îmi aparțin.

Ana Blandiana, când acest interviu va vedea lumina tiparului, vă veți apropia de 36 de ani. Adresându-vă de pe acum, din partea mea și din partea cititorilor revistei „Argeș“, „La mulți ani!“, vă întreb: Ce simțiți la această vârstă?

O să vi se pară curios, dar nu simt nimic. Și dacă mi-e teamă de ceva, mi-e teamă că aș putea să îmbătrânesc fără ca eu să-mi dau seama de asta.

Ce este patria pentru dumneavoastră?

Locul în care, numai acolo, pot să scriu.

Dar poezia?

Patria, singura, în care mă simt acasă.

Ce credeți dumneavoastră despre generația căreia îi aparțineți?

Aparțin generației care a debutat și s-a impus după 1960. Este o generație despre care s-a scris mult. S-a observat mai puțin însă că e vorba de o grupare de scriitori uniți nu atât printr-un ideal estetic, cât printr-un timp istoric. Vreau să spun că s-au asemănat circumstanțele în care am apărut, nu substanța din care am apărut. Nu suntem un curent literar, ci o generație literară, o generație prin care poezia contemporană face punte cu marea poezie interbelică.

În care dintre arte, în afară de poezie, sufletul dumneavoastră se simte mai acasă?

Chinezii antici considerau substanța artei unică, numai meșteșugurile diferitelor arte deosebite. Nu cunosc decât meșteșugul poeziei, dar mă regăsesc la fel de fericită în muzică, în pictură, în film.

Dan Rotaru

(„Argeș“, martie 1978)

„Nu e greu să fii nou, e greu să fii etern“

Dialogurile pe care le port cu poeții, cu scriitorii, cu muzicienii, își propun să stabilească o definiție, în liniile ei generale, și anume, aceea a clasicismului românesc: folclorul. Cum noționați dumneavoastră folclorul, și, mai cu seamă, care sunt aspectele lui viabile, în sensul durabilității de-a lungul generațiilor și pe care noi, cei de astăzi, le folosim în nebănuite direcții creatoare, îmbogățindu-l, îmbogățindu-ne?

În fața străinilor, folclorul este actul nostru de noblețe, este dovada unei civilizații străvechi ajunsă la forme artistice de mare subtilitate; este dovada că în acel misterios și blestemat mileniu de până la anul o mie, când s-au fixat tiparele istoriei europene, în timp ce alții au făcut războaie, noi am făcut cântece. În fața noastră înșine, folclorul este izvorul perpetuu.

Clasicismul de care am vorbit, creația populară, stabilită între largi limite temporale, cu un suflu aproape nehotărnicit, este o etapă a culturii românești pe care unii teoreticieni o socotesc evoluând independent. Ei consideră că folclorul, în toate artele, a coexistat și merge în vremurile noastre paralel cu creația cultă, iar în punctele de incidență ale celor două categorii de cultură, se săvârșește o osmoză al cărei rezultat sunt capodoperele.

Eu nu cred că lucrurile stau astfel. Când vorbeam de un izvor perpetuu, mă gândeam la continua lui capacitate de a inspira arta cultă, la capacitatea lui de a fi mereu punct de referință și matcă, nicidecum la dezvoltarea lui în paralel cu ea. O astfel de idee mi se pare absolut illogică; unul dintre caracterele folclorului este, se știe, oralitatea lui, oralitate care nu are cum să reziste în „galaxia Gutenberg“. Dacă s-ar naște azi, autorul „Mioriței“ și-ar publica opera și numele lui ar deveni celebru. „Miorița“ n-ar mai fi, deci, nici orală, nici colectivă, nici anonimă. Folclor, după părerea mea, mai sunt astăzi numai anecdotele și anumite cântece de petrecere.

Dictonul „De la musique avant toute chose, de la musique avant et toujours“, scris de Verlaine ca o deviză pe blazonul curentului artistic simbolist, este azi un îndemn asimilat de poezie, fără însă ca poezia să fie programatic simbolistă sau muzicală. Poezia, o știm din cânturile lui Orpheu, cel dăruit cu harul divin al artelor de Apollo, nu înseamnă în ultimul rând muzicalitate, nici formă, nici filosofie, ci, mai degrabă, într-o cugetare rapidă, toate acestea la un loc, asimilate încă multor trăsături comune sau rare, care, în cele din urmă săvârșesc poezia...

Pentru mine, poezia este putere de sugestie. Există mai întâi nevoia sugerării și apoi găsirea mijloacelor ca această sugestie să fie cât mai completă, cât mai totală. În poezie, muzicalitatea este un astfel de mijloc.

Sunt oameni care se feresc de muzică, iar alții se-ndepărtează de poezie; nu credeți că sunt, în aceeași măsură, victimele unei infirmități pe care singuri și-au produs-o?

Sunt mai curând victimele ritmului contemporan care îi lasă locuitorului secolului XX prea puțin timp pentru a rămâne singur în fața sufletului său, în acea stare de grație în care arta poate fi percepută. Unul din paradoxurile lumii moderne este că ne simțim însingurați fără a reuși să fim singuri.

Menirea creatorului contemporan, în acest deceniu tumultuos, mai ales când vocația lui se îndreaptă către un lirism a cărui suavitate cheamă contemplația, suferă ea transformări?

Nu socotesc că artistul trebuie să-și părăsească liniștea contemplației pentru a se adapta ritmului acesta, cred, dimpotrivă, că în artă oamenii trebuie să-și afle salvarea, pacea din goana continuă. Artă este singurul domeniu în care evoluția nu există. Dacă ea ar exista, poezii de azi ar fi mai mari decât Shakespeare, enormitate pe care nu îndrăznește nimeni s-o susțină. Influențată, marcată de istoria pe care o străbate, arta își este, totuși, egală în esență numai ei înșiși.

Între tradiție și inovație se bănuiește că ar exista o prăpastie; consider că între cele două noțiuni se află o punte de trecere pe care se circulă continuu dintr-o parte în cealaltă...

După ce veacuri lungi teoreticienii nu au acceptat decât tradiția, de vreo două secole nu se prea acceptă decât inovația. Există și un conformism al neconformismului. Se uită mereu că dincolo de ceea ce e tradițional și ceea ce e inovator, nu e greu să fii nou, e greu să fii etern.

Artele tradiționale, asociindu-le pe cele create în vremea din urmă, sunt supuse unor interinfluențe permanente; uneori firești, altădată forțate. Aceste influențe pot fi creatoare sau nu...

Există un exemplu profund creator: acela al artei filmului. Există și alte exemple, mai puțin fericite. De fiecare dată, determinantă nu mi se pare materia primă, ci numele artistului care face „combinația“.

După un drum sinuos și nu întotdeauna neted, revenim la muzicalitatea poeziei, deși nu sunt prea mulți poeții preocupați de acest amănunt. Muzicalitatea poeziei românești contemporane este o realitate ori numai o simplă impresie a muzicienilor?

Nu știu dacă avem o poezie mai muzicală decât alte literaturi, aș înclina mai curând să spun că nu. În ceea ce privește muzicalitatea poeziei contemporane, ea este mai puțin explicită, decurge mai puțin din prozodia perfectă și mai mult subînțeleasă, implicită, ea există atunci când există o muzicalitate a simțirii înseși, a ideilor poetice. Pentru mine, rima de exemplu, prea sonoră, prea exactă, este mai curând un impediment al sugestiei muzicale. Îmi place rima când apare neregulat, ca un ecou născut neașteptat al unui cuvânt care în felul acesta sună deosebit, ca o dovadă a faptului că și cuvintele se pot cunoaște din altă viață.

Poezia dumneavoastră a constituit adesea un prag de pornire pentru compozitori, inspirându-i să creeze lieduri, cantate... Nu credeți că aceasta este o dovadă a influențelor creatoare reciproce?

Ba da, sunt sigură. După cum sunt sigură că nu muzicalitatea versurilor mele i-a atras pe compozitorii care au scris muzică pe marginea lor, ci tensiunea emoțională și ideatică pe care și-au simțit-o înrudită.

Și, fiindcă am discutat despre muzicalitate, Ana Blandiana, ce înseamnă pentru dumneavoastră muzica? Nu definiția ar stârni interesul în dialogul pe care l-am stabilit, ci sentimentele pe care muzica le zămislește, născând din ele alte sentimente, pregătind calea exploziei libere a sensibilității...

Muzica este arta care mă face în cel mai înalt grad fericită. Dovada că, din moment ce se aude, paradisul există.

Adrian Georgescu

(Dialog muzical radio, 1978)

„Nu scriu ușor și nu scriu mult“

Vă propun, stimată Ana Blandiana, o „convorbire subiectivă“, menită a face cunoscute gândurile, proiectele poetei dincolo de ceea ce citim în paginile volumelor publicate de dumneavoastră. O convorbire subiectivă, pentru că, tot subiectiv vorbind, cred că sunteți în momentul de față cea mai reprezentativă poetă a literaturii române. Volumul de debut – Persoana întâia plural – a fost un succes nu numai personal, ci și al poeziei de atunci. În prefața cărții, Nicolae Manolescu, pe atunci și reputatul critic român era un debutant, relua spusele unui francez care acorda femeii supremul privilegiu de a inspira poezii. Evident, lucrurile s-au schimbat mult în acest sens. Cum vi se pare, în perspectiva anilor, debutul dumneavoastră, de fapt o primă decolare în teritoriile poeziei?

Mă tem că nu aveți dreptate și că nu sunt cea mai reprezentativă poetă din România. De altfel, am subliniat de prea multe ori lipsa de asemănare dintre paginile mele și poezia feminină (în măsura în care există așa ceva), ca să mă pot erija acum în principalul ei reprezentant. Tot ce pot spera este să fiu unul dintre reprezentanții poeziei pur și simplu. Glumesc, desigur, dar numai pentru a sublinia faptul că noțiunea de poet mi se pare defectivă de feminin.

Debutul meu nu seamănă cu mine, așa cum un copil nu seamănă aproape niciodată cu adultul care se va dezvolta din el. Dacă, însă, îi descopăr nenumărate stângăcii și naivități, nu pot să nu-i recunosc și un anumit farmec de sinceritate și franchețe. Este ceea ce a descoperit și critica în acei ani, în care debuturile erau mult mai rare. Nimeni nu cred că a bănuțit atunci în inflexiunile copilărești vocea de acum, dar aproape toți au fost de acord că se aude o voce.

Poezia este o flacără: nu este o definiție a poeziei, nici nu se poate da, ci o constatare. Ce rol acordăți muncii, travaliului artistic, ca să vorbim într-un limbaj preferat azi, în definitivarea poeziilor?

N-am putut trage niciodată o linie despărțitoare între clasicele noțiuni: inspirație și transpirație. N-am scris niciodată ușor, dar adevăratul *greu* nu mi s-a părut niciodată scrisul propriu-zis, hârtia albă din fața ta, ci obsesia ei, faptul că nici o clipă din viață nu trăiești liber de vinovăția de a te găsi altundeva decât în fața hârtiei albe. Nu scriu ușor și nu scriu mult, iar viața mea e formată din perioade de sihăstrie și de scris și perioade lungi de sterilitate și neliniște consumată în gol, în așteptarea veșnicei bunevestiri.

Cititorul român este, cred, cel mai egoist dintre sutele de mii și mii câți există pe mapamond. De ce spun aceasta: el s-a obișnuit ca autorul lui preferat să scrie numai poezii, dacă acesta a debutat cu poezie, romane dacă este prozator. Dincolo de a-i aduce unele „corectări“, egoismul și prejudecata lui se verifică în domeniul literaturii noastre. Nu cred să avem scriitori deopotrivă de buni în poezie și proză. Este posibil, să zicem, ca Marin Preda să scrie poezii, dar cred că ar fi citite doar ca niște curiozități. Dumneavoastră de ce ați evadat în lumea stufoasă a ficțiunii, cu personaje, cu tot ce ține de epic?

N-am părăsit niciodată poezia. *Cele patru anotimpuri* nu este decât un alt fel de a-mi transcrie aceleași obsesii și aceleași idealuri estetice, după cum *Calitatea de martor* și *Eu scriu, tu scrii, el, ea scrie* nu sunt decât comentarii pe marginea acelorași absolut subiective, deci lirice, adevăruri și descoperiri. De altfel, cititorul român a fost silit de mult să-și accepte scriitorii sub toate travestiurile de care sunt în stare: Eminescu (scriind poezie, proză, teatru), Blaga (scriind poezie, teatru, filosofie), Călinescu (scriind poezie, proză, teatru, critică, istorie literară) sunt numai câteva vârfuri conturând, în literatura noastră, silueta scriitorului total.

Desigur, înainte de a deveni o poetă cunoscută ați fost o începătoare, frecventând, probabil, cenacluri literare. Ce impresii v-a lăsat această ucenicie?

Singurul cenaclu pe care l-am frecventat a fost, pe când eram elevă, cel din Oradea, un cenaclu compus aproape exclusiv din profesori și elevi și care, pentru mine, pentru copilul care eram atunci, a fost un fel de curs practic de literatură contemporană. Dintre profesorii de atunci,

mi-au rămas prieteni și azi poetul Corneliu Bala și profesorul meu de română Eugen Groza, autor al unor interesante piese de teatru.

Ce știți în plus despre creația dvs. după ce ați ascultat referatele elevilor, un fel de „disecție” pe viu a creației poetei Ana Blandiana?

Trebuie să fac o mărturisire care poate să pară ciudată: niciodată în viață nu am urmărit niște pagini scrise despre mine cu o mai mare atenție decât referatele elevilor de la Carei și Satu Mare. Am citit întotdeauna cronicile la cărțile mele cu un ochi distrat și neîncrezător, în timp ce la Carei am fost cu adevărat emoționată de candoarea și profunzimea studiilor, de dăruirea cu care privirea inteligentă și sensibilă a acelor adolescenți talentați se mișca pe paginile mele, analizându-le, interpretându-le, căutându-se în ele.

Grigore Scarlat

(Cronica sătmăreană, 1977)

**„Am crezut întotdeauna că poezia
nu trebuie să strălucească, ci să lumineze“**

Purtați la debut frumosul nume Otilia Coman, un nume apt întru totul pentru a impune o poetă, deși prejudecata că eufonia numelui ar putea înlesni o consacrare a devenit caducă. Vă leagă ceva deosebit de Blandiana, comuna din județul Alba al cărui nume l-ați împrumutat?

N-am publicat cu adevăratul meu nume decât pe vremea când eram la școala primară, câteva strofe într-o revistă pentru copii. Adevăratul debut, cel din adolescență, a fost semnat cu pseudonimul care tinde tot mai mult să-mi uzurpe adevăratul nume. Blandiana este, așa cum știți, numele unui foarte frumos sat de pe Valea Mureșului, satul în care s-a născut mama, dar pe care l-a părăsit ea însăși încă din adolescență. Când se întâmplă să-l străbat fără a întâlni pe cineva, să trec pe lângă porumbiștea de pe malul râului care poartă încă numele bunicului pe care nu l-am cunoscut, am sentimentul ciudat de liniștitor că legătura cu pământul acela depășește cu mult propria mea biografie și că numele, literar, pe care-l port reprezintă, fără ca eu însămi să-mi fi dat seama, un misterios și adânc testament care așteaptă, răbdător, să-l împlinesc.

„Legătura cu pământul“, „adânc testament“... Ați reamintit de fapt nu numai o datorie, ci și un mod de existență al artistului. Transferând spusele dumneavoastră din planul subiectiv în cel general vă întreb cum credeți că își poate asigura mai bine legătura sa cu pământul scriitorul care trăiește și creează în spațiul spiritual al României de astăzi, cum își poate îndeplini el mandatul testamentar al predecesorilor?

Scriind bine, scriind în așa fel încât cărțile lui să se adauge ca niște inele de arbori patrimoniului artistic de până la el. În ceea ce privește „legătura cu pământul“, aceasta cred că este una de structură și de

viziune. Scriind adevărat, scriitorul este aproape de pământ – cel mai adevărat și mai ferm dintre elementele spațiului nostru sufletesc.

Există în poezia dumneavoastră o profundă și consecventă aspirație către cunoaștere; s-a vorbit și despre o „elegie a ideii de cunoaștere“. Vorbiți-ne despre poezie ca act de conștiință și cunoaștere.

Am visat întotdeauna o poezie simplă, aproape eliptică, având farmecul desenelor făcute de copii, în fața cărora nu ești niciodată singur dacă nu cumva schema este chiar esența. Încrederea în posibilitățile gnostice ale poeziei a fost una dintre marile iluzii pierdute ale copilăriei mele. A trebuit să cresc, să trăiesc și să ajung să înțeleg sensul adânc al lucrurilor pentru a descoperi că în poezie important nu e ceva ce n-am mai auzit, ci ceva ce știam parcă dintr-o altă viață; că poezia nu trebuie să dea senzația *cunoașterii*, ci a *recunoașterii*. Cu timpul am învățat să mă tem de orgoliul de a înțelege prin intelect totul, pierzând astfel definitiv ceea ce nu poate fi înțeles prin intelect. De altfel, poetul nu-l concurează pe filosof în noutatea ideilor, ci în intensitatea lor; pentru că, asemenea mesajelor secrete, versurile adevărate apar pe hârtie numai la flacăra.

Citez dintr-o poezie a dvs. Rugându-vă să considerați întrebarea drept o convenție, să nu o luați ca pe o invitație de a ne destăinui „ce-ați vrut să spuneți“... Versurile sunt: „...totdeauna răul încetează-nainte/ De a-i descoperi hotarul/ Și reîncepe-nainte/ De-a ști până unde e binele/ Eu caut începutul răului/ Pe acest pământ / Înnotat și-nSORIT, rând pe rând“. Trebuie să vedem în această căutare un sens etic? Caut răul pentru a-l denunța, pentru a avertiza despre el, pentru a-l face inofensiv..

Da, cred că în această continuă nevoie de a delimita binele de rău – nevoie care a trecut, oarecum împotriva voinței mele, și în poezie – se poate descifra un sens etic, dar unul puțin diferit de cel pe care îl sugerează întrebarea dvs. Vreau să spun că sunt departe de a spera că simpla rostire a răului înseamnă înfrângerea lui, dar această delimitare îmi este strict necesară, pentru că îmi dă acel minim sentiment al cinstei fără de care n-aș putea continua să scriu. Credința că prin paginile lor vor îndrepta lumea nu aparține atât poezilor, cât lumii care își acordă astfel iluzia perfectibilității.

Ați încercat vreodată sentimentul că vă trădează limbajul poetic, cuvintele?... Vă întreb pentru că mi se pare că atunci când spuneți „ca Midas, tot ce ating se

preface în cuvinte“ vorbiți parcă nu ca de o însușire miraculoasă, ci ca de o suferință...

Pentru că este o suferință pe care, de altfel, nu am descoperit-o eu. Poezia din care ați citat se numește „Darul“. Ei bine, eu cred că poezii se împart în două categorii esențiale, absolut diferite: cei ce își consideră darul o însușire miraculoasă și cei ce îl consideră o suferință. Cei dintâi lasă vorbele să curgă, sunt fericiți să și le asculte, relațiile dintre ei și propriul limbaj sunt amabile și pline de o reciprocă admirație; ceilalți, dimpotrivă, sunt într-o veșnică luptă nu numai cu vorbele, ci cu însăși materia pe care ele încearcă să o exprime. Fac parte din cea de-a doua categorie. Mi-am privit întotdeauna vorbele cu suspiciune, cu bănuiala că nu sunt în stare – oricâtă strălucire ar avea, sau, uneori, chiar din cauza strălucirii pe care o au – să transmită cu adevărat substanța poeziei. Am crezut întotdeauna că poezia nu trebuie să strălucească, ci să lumineze; că trebuie să fie o oglindă așezată în așa fel încât să cuprindă lumea, nu să-ți întoarcă, orbitoare, raza de soare în ochi. Darul de a face cuvintele bune conducătoare de gând este o suferință, pentru că niciodată conductibilitatea vorbelor nu este perfectă, pentru că, asemenea firelor electrice, cuvintele opun o încăpățănată, niciodată total înfrântă, rezistență misterioasei încărcături pe care sunt făcute să o transporte; între gând și pagină se pierde întotdeauna o cantitate deloc neglijabilă de poezie. De aceea, elocvența poeziei nici nu se măsoară prin cuvinte, ci prin liniștea dintre ele. La urma urmei, poezia nefiind decât iubire, criza limbajului nu este decât o gălăgioasă formulare a veșnicului adevăr potrivit căruia îndrăgostiților le este suficientă privirea.

Este adevărat ceea ce se spune, că nu vă plac metaforele? De ce sunteți antimetaforic, Ana Blandiana?

Nu m-am gândit niciodată că aș putea fi acuzată de așa ceva, dar, cum o faceți, nu-mi rămâne decât să încerc să mă apăr: nu sunt împotriva metaforei pur și simplu, dovadă îmi stau toate cărțile de versuri și chiar cele în care poezia nu ia forme prozodice. Mai mult, consider metafora chiar cheia de boltă a poeziei. Observați, însă, că folosesc noțiunea la singular; spun metafora, nu metaforele. Pentru că o înțeleg ca pe un ax unic în jurul căruia se rotește universul poemului, și nu ca pe un element decorativ, care poate să lipsească sau nu. Pentru mine, metafora este

mai mult decât „o comparație căreia îi lipsește unul dintre termeni“, așa cum se învață la școală, este chiar principiul lirismului modern care nu-și mai permite să spună, ci abia îndrăznește să sugereze. Între clasicul *a spune* și modernul *a sugera* stă tocmai metafora, înțeleasă nu ca stucatură, ci ca element de construcție a poemului. În măsura în care „metaforici“ sunt considerați poeții cu versuri înăbușite sub îngrămădirea de ornamente ajungând să se anuleze între ele, sunt într-adevăr antimetaforică. Dar aceea nu este, cred, decât o înțelegere artizanală a rostului minunat al metaforei, gingaș mecanism care poate să pară podoaă, când este de fapt, unealtă și armă.

Ce datoriți maeștrilor dvs., lui Blaga bunăoară...

Fiecare dintre noi suntem într-un anume fel, inventatorii sensurilor pe care le descoperim în precursori, și inovăm cu adevărat numai în măsura în care încercăm nu să ne deosebim, ci să fim asemenea celor care au fost înaintea noastră. Nu mi-am dorit însă niciodată să semăn unui poet, oricât de totală ar fi fost dragostea pe care i-am purtat-o; dar am visat întotdeauna o poezie asemenea formelor contorsionate de durere și aureolate de culoare ale lui El Greco, am visat întotdeauna să picur din cuvânt limpezimea aceea de după plâns care izvorăște din orice acord mozartian. De la poeți – de la foarte mulți – am învățat nu gândul, ci secretele luptei cu vorbele care-l cuprind. M-ați întrebat de Blaga. Lui îi datorez acea înțelegere a metaforei unice despre care vorbeam; de la el am învățat curajul de a dezbrăca versul de veșmintele grele ale figurilor de stil și de a arăta poezia goală, cu încheieturile fragile și pielea zburlită de frig, bine știind că ea nu devine astfel mai frumoasă, ci mai emoționantă.

*Credeți în existența unei lirici feminine? **

Nu. Cum nu cred nici în existența unei lirici masculine. Poezia este pentru mine una dintre acele puține noțiuni cărora sentimentul absolut nu le permite determinante circumstanțiale, pentru simplul motiv că împărăția ei începe numai dincolo de circumstanțe. A vorbi despre poezia feminină nu mi se pare mai puțin absurd decât a vorbi despre poezia celor scunzi, să spunem, pentru că, așa cum condiția de femeie presupune anumite caracteristici fizice și psihologice, cei scunzi au și ei anumite trăsături psihologice, comune și distincte. Dar nimic nu se naște mai

ușor și nu dispare mai greu decât un loc comun, iar unui loc comun îi stă bine să fie absurd.

Ce înseamnă pentru dvs. demnitatea scrisului?

Perseverența de a-mi folosi scrisul exclusiv pentru a mă exprima, adică pentru a relata, fără a încerca nici o clipă să trișez, ceea ce văd, ceea ce simt, ceea ce înțeleg. Demnitatea scrisului este pentru mine libertatea de a fi eu însămi, ca scriitor. Iar pentru un scriitor a fi liber nu este un drept care ți se acordă, ci un talent cu care te naști, un talent care în literatură se confundă uneori chiar cu talentul literar. Pentru că, desigur, toți avem talent, dar talentul nu este decât un mijloc de tracțiune cu care unii transportă diamant, alții cărbune, și atât de mulți materiale sintetice.

Citați-ne un vers care vă place, din ceea ce ați scris recent.

Aș putea bineînțeles să vă citez un vers din ultima carte terminată, predată editurii și aflată sub tipar. Dar aș fi nesinceră spunându-vă că îmi place într-adevăr. O dată scrise, paginile mele nu-mi mai aparțin și nu mă mai atrag decât rar, atunci când sunt vechi și capătă farmecul nostalgic pe care îl au jucăriile din copilărie sau caietele de la școala primară. Ca să vă spun un vers al meu care îmi place într-adevăr, ar trebui să vă spun unul pe care îl voi scrie, dar pe acesta, din nefericire, încă nu-l știu.

Boris Buzilă

(„România Liberă“, decembrie 1980)

„Sunt acasă acolo unde pot să scriu“

Ana Blandiana, sunteți de mulți ani ceea ce se numește un scriitor de succes. Ce influență a avut de-a lungul timpului asupra dumneavoastră popularitatea crescândă de care v-ați bucurat, admirația și dragostea cu care sunteți înconjurată de cititori?

Sunt scriitor nu așa cum alții sunt ingineri, sau contabili, sau profesori (adică în urma unei opțiuni derivate din studiul propriilor înclinații și daruri), ci așa cum cireșul e cireș, fără să-l fi întrebat vreodată cineva dacă vrea să devină cireș sau poate are alte preferințe. Nu vreau să spun prin asta că a fi scriitor este mai mult decât a fi inginer, sau profesor, sau contabil, ci că a fi scriitor nu este o carieră, ci un destin. Nu vreau să spun nici măcar că nu există scriitori pentru care scrisul este o carieră, tot ce susțin este că eu nu fac parte dintre ei. Iar, o dată acceptată această premisă, toate întrebările și determinările potrivite altor profesioni devin, în acest caz, inoperante.

Credeți că - pentru a rămâne în limitele aceleiași comparații campestre - dacă îi sunt laudate și mâncate cu poftă fructele, un cireș face la anul mai multe fructe sau mai bune?

Nu cred că există o legătură reală între succesul la cititori și succesul în fața paginei albe a unui scriitor din categoria celei căreia îi aparțin și nu cred că - dacă o singură secundă în timpul scrisului mi-ar trece prin minte întrebarea cât succes va avea pagina pe care o scriu - aș mai fi în stare să continuu. Intervenit între mine și pagină, cititorul nu ar putea produce, în sistemul meu solar, decât eclipse. Prezența lui, covârșitoare în peisajul cultural - și fără de care cartea nu și-ar putea continua, de altfel, destinul - are importanță numai dincolo de punctul pus la sfârșitul ultimei propoziții.

Ce înțeles are pentru dumneavoastră cuvântul „acasă“?

Stau cea mai mare parte a anului într-un sat din Câmpia Dunării, într-un climat mult deosebit de acela în care m-am născut, am crescut și am început să scriu. Și totuși, cel mai acasă mă simt acolo, pentru că acolo este așezată, într-un fost pătut, masa mea de scris. Sunt acasă acolo unde pot să scriu și nu pot să scriu decât acasă. Acest cerc vicios, acest cerc magic are forța medievală legături de pământ. Sunt, și cu toții suntem – mai mult sau mai puțin, mai mult sau mai puțin metaforic –, iobagi cu sufletul pe o bucată de pământ. Îmi lucrez, deci, grădina mea – în sens voltaireian, desigur, dar și în cel mai propriu sens –, iar din acest contact intim cu materia, cu solul, cu munca fizică – descoperită mereu, cu adevărată beatitudine, mai ușoară decât cea intelectuală – îmi trag puterea de a deosebi ceea ce este esențial de ceea ce nu este, ceea ce rămâne de ceea ce trece și de a mă întoarce mereu – înnobilită de propria mea rezistență și împuternicită de întrebările tuturor – la pagina pe care numai acolo pot s-o scriu.

Sanda Faur
(„Femeia“, 1981)

„Nimeni nu ne obligă să scriem; când o facem, o facem întotdeauna pe propria noastră răspundere“

Vă mai amintiți aceste versuri din volumul dvs. de debut – „Epoletii generației mele/Cine-ar îndrăzni să îi jignească“? Dar nu dacă a jignit ori nu cineva epoletii generației dvs. mă interesează, ci modul în care priviți astăzi, după aproape două decenii, acea glorioasă intrare în literatură a unui masiv și compact grup de poeți tineri. Nu însă înainte de a vă reaminti ceea ce ați scris în aceeași ani: „Epocile înjosite, epocile delațiunii și ale frazelor rudimentare, ale interdicției de a gândi și ale obligației de a râde nu au născut poeți. Este fantasticul protest de care e capabilă natura. Apoi urmează oboseala: Nu mai este nimeni pedepsit pentru demnitatea sa, dar nimeni în stare să se remarce prin demnitate; nu mai este nimeni ucis pentru demnitatea sa, dar nimeni capabil să uimească prin libertate; nu ni se interzice să avem încredere unii în alții, dar prietenii mei mă bănuiesc pe mine și eu îi bănuiesc pe prietenii mei“. Eu nu cred totuși că s-ar putea vorbi de un protest al naturii: cultura naște poeți, nicidecum natura. Natura e indiferentă. Soarele, norii, munții și apele sunt la fel și în secolul lui Pericle, și în epoca inchiziției; doar oamenii le percep altfel...

Iată o adevărată întrebare în trepte, al cărei răspuns nu va putea fi nici el decât scârțat, chiar dacă, pe parcursul lansării, treptele vor cădea pentru a putea înscrie pe orbită numai cabina spațială.

Despre generația căreia îi aparțin s-a scris neobosit încă din momentul apariției ei, uneori exagerat de elogios, alteori nedrept și răuvoitor, dar întotdeauna mult. Dacă am crede, asemenea lui Simion Ștefan, că întotdeauna „cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni care îmblă“, ar trebui să admitem că paginile generației mele sunt „bune“ pentru că au „îmblat“ mult mai mult decât cele ale generației de dinaintea noastră sau ale celei de după noi. Marele ecou produs în același timp în rândurile cititorilor și în opiniile criticii a fost, de altfel, una dintre puținele noastre caracteristici comune. Pentru că ceea ce

trebuie subliniat din prima clipă este că poeții care s-au impus în acel mijloc mai blând al anilor '60 nu se aseamănă atât prin ceea ce erau, cât prin ceea ce refuzau să fie, iar ecoul din public și din critică nu era nici el altceva decât reverberarea în alte și alte conștiințe a sunetului aceluși refuz. Dacă, astăzi, colegii de generație de atunci nu mai seamănă între ei este pentru că acel refuz al stagnării și morții intelectuale care îi unea a evoluat diferit în diferitele opere. În acest sens, aș fi tentată să reiau, cu o argumentație schimbată, comparația mitropolitului bălgrădean. Cuvintele trebuie într-adevăr să fie ca banii, dar banii nu sunt buni decât atâta vreme cât au acoperire în aur. Din păcate, cantitatea de aur existentă în seifuri este întotdeauna secretă și trebuie să treacă timp, și întregul sistem de valori să înceapă să se deterioreze, pentru a descoperi inflația și falsul. Degradarea cuvintelor fiind nocivă și mai greu reversibilă, mai greu de suportat chiar decât aceea a oamenilor... Ascultam zilele trecute la radio un scriitor – ale cărui cărți de profesionist al tuturor compromisurilor le citisem – vorbind liric și justițiar despre adevăr; îl ascultam și îmi dădeam seama că va trebui să treacă foarte mult timp pentru a nu-mi mai fi rușine și teamă să folosesc cuvintele folosite de el și degradate de această întrebuintare. Nu, vorbitorul radiofonic nu aparținea generației mele. De altfel, n-aș vrea să fiu înțeleasă greșit. Ochiul lipsit de complezență prin care îmi privesc generația este același prin care îi privesc pe ceilalți, mai tineri sau mai bătrâni. Generația care și-a făcut, cum spuneți, „glorioasa intrare în literatură” în anii '60 nu a avut nici mai puține, nici mai multe defecte decât alții, dar a avut poate mai mult talent și, din cauza asta, și calitățile, și cusururile ei s-au văzut mai bine. Generația mea a avut șansa mai mare decât a altora de a-și alege destinul, iar în clipa în care uimitoru-i noroc a început să dea semne de oboseală era destul de puternică și de bine fixată în conștiința epocii sale pentru a nu mai depinde decât de ea însăși – de fiecare dintre noi – dacă să se schimbe sau nu.

La prima vedere, totul pare doar o chestiune de lașitate sau de curaj. Și într-o importantă măsură asta și este. Dar dincolo de asta eu cred că mai este vorba și de cultură. Simțul culturii poate să interzică în anumite cazuri lașitatea și chiar să funcționeze pe post de curaj, după cum, în disperare de cauză, bunul simț poate să țină uneori loc de cultură. Atunci când lipsesc însă și simțul culturii și bunul simț – curajul sau lașitatea

devin simple forme fără fond, confundabile între ele. După cum vedeți, tot ce spun se poate aplica unuia sau altuia dintre scriitorii contemporani și nu unui grup compact, unei generații. Sunt mulți ani de când nu ne mai reprezentăm fiecare decât pe sine însuși. Dar poate că tonul ca și regretul meu sunt exagerate. La urma urmei, noțiunea de generație n-a avut niciodată o bătaie mai lungă de un deceniu. Generația celor de 20 de ani este întotdeauna o realitate. Generația celor de 80 de ani este un nonsens. Solidarității și entuziasmului juvenil îi iau locul singurătățile și scepticismele maturității. Calități care sunt, de altfel, de preferat, atunci când aparțin unor personalități artistice adevărate. Gândindu-mă, nu fără nostalgie, la acea solidaritate, destrămată de mult, îmi vine în minte o informație citită la rubrica de curiozități a unui mare cotidian. Se pare că, dată fiind viteza diferită a trecerii timpului în copilărie și la maturitate, s-a calculat că, subiectiv, vârsta de 17 ani este jumătatea vieții unui om care trăiește 75. Un calcul, desigur, nu prea optimist în general, dar din care s-ar putea trage concluzia că solidaritatea generației mele a fost mult mai îndelungată decât am putea crede.

Și, pentru că veni vorba de nostalgie, trebuie să vă mărturisesc că am ascultat citatul din întrebare cu reală plăcere pentru tipărirea și retipărirea lui. Sub aerul lui ușor teribilist și îndrăgostit de paradoxuri nu cred că greșeam prea mult. Natura nu e numai soarele și apele, natura suntem și noi, cei prin apariția cărora – așa cum au stabilit de mult filosofii – natura și lumea au primit un sens. Iar natura umană este în stare de orice, chiar și de fantasticul protest de a nu mai naște poeți atunci când nu i se dă libertatea din care este obișnuită să-i modeleze. Cultura, oricât de generoasă, nu a putut zămislî niciodată, numai ea singură, fără suflul dătător de viață al firii, un poet. Cultura este o parte componentă a poeziei, așa cum, la rândul ei, poezia este o parte componentă a culturii. De altfel, o dată cu aceste precizări intrăm în domeniul extrem de ambiguu al raporturilor contradictorii și mereu schimbătoare între viață și cărți. Între viață și cărți există susținere și un raport de reciprocă opoziție: nu numai cărțile par neautentice în raport cu viața, dar și viața pare neautentică raportată la esența cărților. Iar poezia este și viață, și carte în același timp. În ceea ce privește epoca, ea nu poate să nască poeți, dar poate să-i îngăduie sau să-i înăbușe. Când mă gândesc la atâția tineri extraordinari cărora le răspundeam entuziasmată în urmă cu 10-12 ani la „Contemporanul“ și dintre care

atâția au dispărut înghițiți de valurile cenaclurilor și concursurilor interjudețene...

Îl evocați, într-un poem din Călcăiul vulnerabil, pe Racine („Precum Racine, prea tânăr am plecat/ Din auster și din naivitate“). Îl evoca în 1957 și Albert Camus în Artistul și timpul său, marea sa conferință de la Universitatea din Uppsala: „Racine în 1957 s-ar fi scuzat că a scris Berenice în loc să lupte pentru apărarea edictului de la Nantes“. Cum vedeți dvs., azi, raportul dintre artist și timpul în care trăiește?

La fel de mistuitor ca pe vremea lui Racine și ca pe vremea lui Camus. Acum, ca și atunci, lumea, departe de a fi perfectă, trezește îndoiala utilității artei acolo unde o armă de luptă sau o unealtă de făcut curățenie ar fi putut fi mai de folos. De fapt este dilema dintre *fuga în luptă* și *fuga în sine însuși*, alternativă în care artiștii au înclinat fie spre un termen, fie spre celălalt, doar că pe cei care au renunțat cu totul la sine nu-i știm grație simplului fapt că nu au mai avut când și cum deveni mari artiști. Nu înseamnă, Doamne ferește, că între artist și timpul său nu ar exista legături, și încă extrem de puternice: „Domeniul meu este timpul“ spunea Goethe, și această mărturisire în care intră doze egale de orgoliu și de umilință este făcută într-un fel sau altul de toți poeții lumii. Iar în Timp intră – desigur, și mai ales – și timpul tău. Dacă libertatea din fiecare om este fundamentul istoriei, așa cum nu obosesc să repete filosofii, nu e greu de dedus că artiștii, care prin însăși natura lor sunt mai liberi, se găsesc într-o mai mare măsură la temelia istoriei. Cu sau fără voia ei, istoria este ancorată în artiști și, cu sau fără voia lor, artiștii sunt ancorați în istorie. „Corpul meu este prins în țesătura lumii, dar lumea este făcută din pânza corpului meu“ scria ca un adevărat poet existențialist Merleau-Ponty. E adevărat, însă, că raportul este mult mai complicat decât lasă să răzbată cuvintele, fiecare dintre noi reușind să scăpăm istoriei în măsura în care o și creăm. Evident, toate aceste aserțiuni sunt valabile numai într-o ecuație necontrafăcută, numai atunci când nici unul dintre termenii raportului – artistul și timpul său – nu încearcă să trișeze, numai până când nu intervine între ei – otrăvitoare, deformatoare, degradantă – teșama. În reprezentările romanice târzii, tema apare ca o ființă acoperită în întregime cu un văl decorat cu motive în formă de ochi. Ei bine, cred cu sinceritate că artistul trebuie să fie urmărit – cu severitate și atenție – de ochii timpului său, dar de niște ochi vii, lucind de curiozitate și

nerăbdare, de incurajare și violență, nu de niște biete desene decorând un vâl menț să înăbușe țipete sau să ascundă schingiuri. De altfel, în raportul dintre artist și timpul său, cel ce oferă este întotdeauna artistul: viața, opera, uneori (rar) chiar eternitatea. Și nu cere în schimb decât posibilitatea de a exista. Căci, la urma urmei, de ce are nevoie un scriitor, pentru a exista? Să scrie ceea ce vrea și să publice ceea ce scrie. Știu că amândouă atât de simplele propoziții nu sunt ușor de realizat și întreaga mea viață se ordonează în funcție de cerințele lor. Dacă nu reușesc să le ating, nici un alt noroc sau succes nu poate să mă consoleze; dacă reușesc, nici o altă înfrângere, neînțelegere nu reușesc să mă doboare. Și dacă stau să mă gândesc bine, chiar și cu atingerea numai a primului dintre aceste două obiective, m-aș putea considera un om fericit. Rezultă de aici că aș fi în stare să exist chiar și fără asentimentul timpului meu? Poate că da, dar ar fi o existență trunchiată, lipsită de rezonanță și de lumină. Și, tocmai pentru că au înțeles și s-au temut de aceste trunchieri, artiștii au fost întotdeauna gata să sacrifice totul pentru timpul lor, totul cu excepția celui de al treilea dintre sacrificiile pretinse (cu atât de eficacele mijloace de convingere ale inchiziției) de Ignacio de Loyola: „sacrificiul intelectului“ (rezumat în celebrul îndemn „să gândim și să vorbim toți la fel“). Dar poate că rezultatul optim al acestei ecuații dintre artist și timpul său este mai simplu de obținut decât e dispusă istoria să recunoască, poate că e destul, așa cum credea Kierkegaard, „să fii cu hotărâre om“. Numai că ar trebui determinat cât de mare trebuie să fie această hotărâre, și cât de elastică, și câte compromisuri și câte renunțări, câtă revoltă și câtă umilință poate ea cuprinde, astfel ca omul pentru epoca sa să mai poată fi artistul pentru eternitate. De fapt greutatea asimilării dintre artist (spun artist, dar mă gândesc întotdeauna și în primul rând la scriitor) și timpul său vine din faptul că timpul are întotdeauna tendința de a fi impersonal, deci „degajat de responsabilitate și de scrupule“, în timp ce scriitorul nu poate fi prin însăși condiția sa decât profund personal, deci profund responsabil. Identificându-se cu epoca, el va răspunde, vrând-nevrând, pentru ea și chiar în locul ei, de aici scrupulele sale, măsurile de precauție pe care în mod legitim și le ia și lupta, de multe ori eroică, pe care o duce pentru păstrarea intangibilă a calității sale de martor, martor pe care istoria îl transformă, dacă n-a reușit să-l reprime, în judecător. Dar mai presus de toate acestea, nu

trebuie să uităm că istoria se face și se scrie pe baza circumstanțelor anterioare. Nevoile, iluziile și datoriile mele de scriitor român sunt, oricât ar părea de nedrept – diferite de cele ale unui scriitor polonez, columbian sau ceh pentru că, deși timpul nostru este același, locul nostru este diferit și popoarele pe care le reprezentăm, neasemănătoare. Dar, desigur, raportul dintre scriitor și poporul său este o altă problemă, cel puțin la fel de complexă, cerând o altă întrebare și așteptând un alt răspuns.

O întrebare pe care, deși prin „timp“ nu înțeleg doar dimensiunea strict temporală, nu ezit să o pun. Cum vedeți, așadar, legăturile artistului (ale scriitorului) cu spațiul în care s-a născut, cu poporul căruia îi aparține?

Cred că mult mai mult decât legăturile cu timpul, legăturile scriitorului cu locul și poporul în care s-a născut sunt fatale și de nedezlegat. Poți să evadezi și să te visezi într-o altă epocă, nu poți să evadezi într-un alt popor. Oricât de departe ne-am duce, ducem cu noi – indiferent dacă vrem sau nu – datele geografice, etnice, mitice ale nașterii noastre, caracteristicile celor în mijlocul cărora ne-am născut și cu care – indiferent dacă vrem sau nu – suntem solidari în eternitate. Și asta nu numai pentru că suntem legați de cuvânt, ci pentru că suntem legați de un destin colectiv căruia nu putem, chiar dacă am încerca, să i ne sustragem. Legătura dintre scriitor și poporul său nu este una veselă și decorativă ca un șervet cu motive folclorice într-un restaurant pentru uzul turiștilor străini, ci una profund dramatică, cel mai adesea dureroasă, un raport de reciprocă asumare. Scriitorul își asumă individual atitudinea poporului său și poporul transformă-n istorie curajul scriitorului. Desigur, sunt momente în istorie în care literatura nu este o artă, ci o posibilitate de a gândi, și atunci scriitorul poate să devină profesorul de demnitate al poporului său. Dar nu există popoare lașe cu scriitori eroi și nici popoare viteze cu scriitori oportuniști. Orice popor are poezii pe care a fost în stare să-i viseze, orice poet are poporul pe care îl merită. De fapt, ei cred că, și pentru popoare și pentru poeți, esențial este să aibă tăria și demnitatea de a fi ei înșiși. A face prea multe declarații de dragoste – oricât de rimate sau tremolate – poporului tău, mi se pare superfluu: e ca și cum ai face declarații de dragoste părinților, față de care jurămintele de credință și mărturisirile de iubire nu mai au nevoie de cuvinte pentru că sunt înscrise în celule și în cromozomi. Adevărata expresie a dragostei scriitorului pentru poporul care l-a născut este, cred eu, încăpățânarea

de a-l cunoaște cât mai adânc și de a-l exprima cât mai total, cât mai crud, fără a încerca să-l înfrumusețeze adăugându-i umeri de vată și aureole artificiale. Această cunoaștere și această exprimare – prilej de mari mândrii și de mari umilințe – fixează raportul real între scriitor și poporul său și dau măsura nu numai a onestității și curajului celui ce scrie, ci, în cele din urmă, chiar și a forței lui artistice. Pentru că a fi legat de popor nu înseamnă, așa cum se vulgarizează adesea, a fi „înțeles” de toți, ci *a-i înțelege* pe toți și, mai ales, a-i exprima mereu, aproape fără să vrei, ca un ecou, de a te exprima cât mai profund și cât mai total numai pe tine.

Deși înțelegerea poeziei și a artei nu e totuna cu pătrunderea lor în circuitul public, vulgarizarea acestor aspecte distincte ale receptării duce, a dus nu o singură dată, la interpretări nocive, rudimentar-agresive, ale raportului dintre scriitor (artist) și public. Știți, desigur, ca și mine, că a existat o epocă în care spiritele cele mai obtuze își găseau supremul argument în invocarea „maselor de cititori” pentru a-și impune, de fapt, propriul gust și propria înțelegere – un gust și o înțelegere care au deformat grav climatul spiritual și evoluția multor creatori. Cum vedeți, astăzi, relația dintre scriitori și public?

Absolut fericit, miraculos așa zice, problema relației dintre scriitorul român contemporan și publicul său, uimitor de larg, s-a rezolvat de la sine, simpla reapariție a unor scriitori adevărați ducând implicit la apariția unor cititori adevărați. Și asta fără un aport deosebit al mass-media, ba chiar, nu rareori, în pofida acestora. Există la ora aceasta la noi un număr de scriitori însemnați și nu foarte ușor de citit – prozatori și poeți, în egală măsură – ale căror cărți se epuizează, se împrumută, se vând la suprapreț, dar – surprinzător și inexplicabil – aceștia, în raport cu alții, sunt mult mai puțin prezenți pe posturile (ca să mă refer numai la asta) de radio și televiziune. Că s-ar putea și altfel, că acest atât de dăunător formalism nu este fatal, o dovedește redacția muzicală a radioteleviziunii așezată pe adevăratele linii de forță ale fenomenului muzical actual. Nu o dată m-am surprins, în timp ce urmăream seratele muzicale duminicale, visând la emisiuni literare de un profesionalism și o cinste asemănătoare. În lipsa unui asemenea utopic noroc, neinfluențabil, publicul de literatură își face singur selecția. Nu gradul de dificultate respinge sau atrage, ci gradul de adevăr. Accesibilitatea literaturii nu mai este o chestiune de estetică, ci una de filosofie și de morală. Ne aflăm, deci, într-o situație

originală și de care noi, scriitorii, ar trebui – dacă n-am fi prea triști – să fim foarte mândri: în timp ce în alte părți literatura este pusă în dificultate, în măsura în care nu e sprijinită zgomotos de mass-media, la noi ea există, cu demnitate și forță, în afara lor. Adăugați la această realitate numărul tot mai scăzut de ore de limba română în școli, alarmanta degradare a limbii prin neobosita difuzare a unor prefabricate lingvistice de un violent agramatism, și veți vedea că scriitorul român contemporan este singurul artizan al mereu crescătorului său public, de care îl leagă, complicate și complice, firele unei adânci și inteligente solidarități.

Vi s-a decernat anul trecut premiul Herder și se pare că totul s-a petrecut după voia dvs.; fiindcă s-a vorbit foarte puțin despre acest premiu, mai puțin chiar decât despre o victorie la un concurs interbalcanic de aeromodele. Spun că totul s-a petrecut parcă după voia dvs. deoarece ați declarat cândva că aveți „oroare de exhibiție“.

Situația, în ceea ce mă privește, nu mi se pare nouă și nici anormală. Cărțile mele nu au fost niciodată lansate prin campanii răsunătoare, dar nici nu au fost urmărite de conjurații ale tăcerii. Am avut norocul să fiu apreciată, cel mai adesea, de oameni pe care îi respectam și să fiu negată cu violență de oameni a căror admirație mi-ar fi fost – vorba lui Eminescu – și mai greu de purtat.

Scrieți poezii, eseuri, proză, faceți publicistică, sunteți autoarea unei cărți pentru copii: nu aveți, se vede, prejudecata specializării, deși rămâneți mereu poetă. E o ispită sau o condiție?

Mi-am mărturisit întotdeauna admirația pentru bătrânii chinezi care credeau că artele nu se deosebesc între ele decât prin meșteșug, că esența lor este identică și că, ducând raționamentul până la capăt, nimic nu-l împiedică pe un poet să devină pictor învățând secretele culorilor sau compozitor familiarizându-se cu știința sunetelor. Cum aș putea să am prejudecata specializării literare? Genurile îmi par apropiate și înrudite și mi le simt pe toate familiare, în măsura în care sunt reductibile la poezie. Să ne amintim cu toții, că, în vechile manuale, ele purtau în nume ca pe-un semn de noblețe numele poeziei, așa cum vechii domnitori purtau în titlu ca pe un însemn regesc numele de Ion. Nu se spunea „poezia lirică“, „poezia epică“, „poezia dramatică“? De altfel, așa cum a existat un tratat de „Harmonie Universelle“ – editat în 1636 la Paris – ,

care preconiza că toate științele pot fi predate cu ajutorul muzicii „fără a folosi alt limbaj decât cel al lăutei“, nu văd de ce nu ne-am putea imagina o lume în care totul (de la genurile literare până la relațiile omenești) să fie înnobilit, îndreptat, salvat prin poezie. În orice caz, și chiar dincolo de zâmbet, în ceea ce mă privește nu sunt prea departe de o asemenea iluzie. Poezia nu este, pentru mine, în primul rând, o formă prozodică, ci o posibilitate de a-mi aminti ceva ce am știut sau ceva ce *am fost* cândva, foarte demult; posibilitatea de a reajunge la un adevăr atât de pierdut în timp încât mintea noastră nu-l mai reține, dar sufletul nostru îl mai presimte, mai jinduie după el, și-l mai atinge, incredibil, în rare clipe. Important în poezie nu este ceva ce n-am mai auzit, ci ceva ce știam parcă dintr-o altă viață. Ideea socratică a amintirii în învățatură mi se pare și mai exactă trecută asupra poeziei, această intuire a unei realități esențiale și de neformat. Ce importanță poate să aibă genul literar ales, când tot ceea ce contează este puterea, capacitatea mea de a sugera – prin orice mijloace – ceea ce cred că îmi amintesc? Desigur, totul este mult mai complicat decât apare în această reducere stilizată la idee. Există o anumită economie a mijloacelor, proprie diferitelor genuri literare și care, în mod necesar, dă naștere, prin însăși definiția ei, unor grade mai mari sau mai mici de ermetism. Un ermetism care intră în compoziția chimică a artei poetice, dar care se opune totuși nuanțelor și amplitudinii comunicării. Am trecut de la poezia propriu-zisă spre alte genuri din nevoia de a spune nu mai mult, ci mai exact și mai concret ceea ce voiam să spun. După cum știți, nu am faima unui poet dificil și de când mă știu am fost hăituită de nevoia de a exprima nu numai cum vreau, ci mai ales, ce vreau și cât vreau. Dar există poeți care refuză să comunice și alții care rămân secreți chiar în cadrul comunicării. Și mai există misterul care se păstrează intact dincolo de senzația celorlalți că au înțeles totul. Cuvintele sunt singurele ființe cărora îngrădirea le sporește frumusețea și sensul. Am rătăcit între diversele genuri literare nu cu sentimentul că sunt în căutarea unui instrument în stare să scoată sunetul cel mai potrivit, ci cu senzația că sunt în căutarea unui loc din care sunetul meu, neschimbat, să se audă mai bine, mai complex. De fapt, *neschimbat* este un fel de a spune. Sunetul meu s-a schimbat de-a lungul anilor, dar, dincolo de fireasca lui șlefuire în timp, nu e vorba de o schimbare a poziției față de poezie, ci față de lume, nu este o schimbare

estetică, ci una filosofică. În timp ce, la început, poezia – această presimțire a unei amintiri – izvora din mirare, din uimirea contemplării, mai târziu, cu cât creștea înțelegerea, locul mirării era luat de o disperare ciudată, născătoare de poezie, și prin asta aproape înrudită cu fericirea, o „bucuroasă disperare“. Vreau să spun că sunetul acestei lipse de speranță este mai blând și mai împăcat pentru că este, chiar dacă nu pentru totdeauna, o concluzie, un răspuns. Ani de zile am întrebat cu neliniște și am așteptat cu angoasă răspunsul. Atâtea întrebări la care nu poate răspunde decât timpul cu marele lui cusur de a nu fi în stare să dea răspunsuri decât trecând. Nu-l înțeleg pe Sartre atunci când vorbește de angoasă ca posibilitate a independenței. Dimpotrivă, cel ce întreabă este întotdeauna dependent și pus în chestiune nu numai de obsesia întrebării, ci și de răspunsul celui întrebat. Am înțeles cu timpul că poezia nu este întrebare, ci răspuns. Și, indiferent de natura lui, un răspuns este opțiune, și deci eliberare. De la versurile pentru copii până la proza care pune în discuție totul, încerc să răspund prin poezie. Mă întrebați dacă asta este o ispită sau o condiție. Dar nu credeți că ar putea fi, în același timp, și în mod necesar, amândouă? Să zicem o ispită implacabilă... Pentru că, dincolo de neliniști și spaima, dincolo de curaj, de suferință, de îndoială, de dispreț, dincolo de revoltă și chiar dincolo de dragoste, rămâne poezia, despre care nu se va putea spune niciodată mai mult decât spune ea însăși. Oricum, nimeni nu ne obligă să scriem; când o facem, o facem întotdeauna pe propria noastră răspundere.

Mircea Iorgulescu

(„România Literară“, martie 1983)

„Să vorbim pur și simplu“

Nu am practica vorbirii în public și, auzind numele celor care au fost la acest seminar înaintea mea, timiditatea nu a putut decât să-mi crească. Mi-e frică de conferințe care ar putea să plictisească – și în afară de faptul că nu prea mă simțeam în stare să țin o conferință – mi-era frică și să nu aleg cumva o temă care să nu vă intereseze. Din cauza asta, eu am fost cea care a insistat *să vorbim pur și simplu*, să mă întrebați ce credeți că ar putea să vă intereseze.

De altfel, mi se pare nedrept pentru oamenii de știință că, în timp ce ei, ca orice intelectuali adevărați, citesc și literatură și îi interesează literatura, noi – eu, de exemplu – nu înțelegem aproape nimic din profesiunea lor. De la această mărturisire, pe care aș vrea să o luați ca o scuză, aș vrea să începem discuția.

Am primit niște întrebări scrise. Prima întrebare pe care am ales-o este efectiv foarte serioasă.

Credeți că pentru noi, românii, există un cuvânt capabil de a ne esențializa caracteristicile fundamentale, așa cum le droit, fair-play și el honor caracterizează respectiv pe francezi, englezi și spanioli?

Întrebarea pune o problemă la care m-am gândit de multe ori, chiar dacă nu în forma asta, adică nu în acest joc de reducere la un singur cuvânt. S-ar putea să nu fiți de acord cu mine, dar eu cred că *lucrul care ne caracterizează în cea mai mare măsură – și acum, și în istorie – este răbdarea*. Am avut întotdeauna un fel de putere de a rezista. Sigur că această putere de a rezista și de a lăsa timpul să treacă poate să se numească și fatalism, dar noi ne-am purtat întotdeauna în istorie ca și când am fi știut că timpul lucrează în favoarea noastră și că, oricum, luptând nu am realiza mai mult. Sigur că la asta contribuie enorm –

poate de aici vine totul – poziția noastră geografică. „Istoria este mai ales geografie“, spune undeva Jules Michelet. Avem foarte multe proverbe care sugerează, toate, același lucru. „Apa trece, pietrele rămân“, „Căinii latră, caravana trece.“ „Niciodată n-o fo' să nu fie cumva“, spun maramureșenii. De fiecare dată apare ideea că nu trebuie să iei în seamă ceea ce se întâmplă, că trebuie să lași lucrurile să treacă de la sine. La teatrul „Bulandra“ se joacă un spectacol coupée cu două piese, dintre care una este chiar primul text dramatic în limba română. Regizorul, un tânăr foarte talentat, a introdus în spectacol un leit-motiv pe care un fel de personaj popular, care ține locul corului antic, îl tot spune: „Lasă, lasă, c-o să treacă!“. Am impresia că este vorba de aceeași intuiție. De altfel, în registrul comic, sarcastic, burlesc, Caragiale a intuit de mult foarte, foarte multe dintre adevărurile noastre esențiale. „Aveți puținică răbdare...“ tot asta înseamnă. Răspunsul meu, deci, este că suntem un popor cu foarte multă răbdare, poate chiar cu prea multă răbdare. Nu cred însă că atunci când vorbim despre poporul nostru avem în prea mare măsură dreptul să-l judecăm. *Cred că datoria noastră este să încercăm să înțelegem, nu să judecăm.* Blaga are o frază extraordinar de frumoasă. El spune „Nici un popor nu este destul de rău ca să nu merite să mori pentru el, atunci când îi aparții.“ Sigur, aș parafraza puțin – nu este vorba acum de moarte – dar cred că nici un popor nu este destul de rău pentru ca să nu merite să încerci să-l înțelegi atunci când îi aparții.

Spuneți că un scriitor este implacabil legat de limba poporului în care s-a născut și a crescut.

Nu cunosc absolut nici un caz de poet care să fi scris într-o limbă învățată indiferent cât de bine. Nu poți să scrii decât în limba maternă. În același timp eu cred că e chinuitor de greu să scrii stând departe de mediul vorbitor al acestei limbi mult timp. Eu personal nu am putut scrie niciodată când eram plecată. Întotdeauna am avut senzația că am nevoie să simt că există cineva care așteaptă, care va asculta ceea ce spun eu în cărțile mele. M-a impresionat foarte mult faptul că Mircea Eliade – acest om care este tradus în zeci de limbi ca istoric al religiilor, care este o somitate, care este membru de onoare al multor Academii ș.a.m.d. – ei bine, acest om părea să se considere mult mai mult scriitor (scriitor de limbă română, evident) decât istoric al religiilor. Părea să

pună mult mai presus faptul că nu este cunoscut în țara lui (când l-am întâlnit eu nu fusese încă editat), decât că este cunoscut în toate celelalte țări de pe pământ. N-o să mă credeți, dar părea, paradoxal, să semene cu începătorii cenacliști din țară. Se zice că tot românul este născut poet și, într-adevăr, există sute sau poate mii de oameni care scriu, fără să reușească să publice, în România. Ei bine, aveam senzația că există ceva comun între acest om extraordinar de celebru și acei oameni care nu sunt publicați – aceeași suferință că nu sunt cunoscuți de cine trebuie. Cei care nu puteau spera altceva, și el care alesese altceva, se întâlneau în nevoia aceluiași ecou.

Ați întâlnit undeva, în călătoriile dumneavoastră, oameni care se considerau fericiți?

Nu știu cum se considerau ei, eu însă nu am avut impresia despre nici unii dintre ei că ar fi. Sigur că există grade și grade de fericire sau de nefericire, există niveluri de neîmplinire sau de noroc. Sigur că unii o duceau foarte bine și nu erau nefericiți din punctul acesta de vedere. Însă, în mod ciudat, cu cât aveau mai puține probleme colective, cu atât păreau să aibă mai multe probleme personale. Cel mai tare m-au frapat americanii prin felul în care erau singuri, prin intensitatea cu care erau singuri și prin faptul că nu-ți dădeai seama de asta de la început. Americanii sunt, de la prima întâlnire, foarte drăguți, amabili, fără nici un fel de morgă sau prejudecăți și intenția lor evidentă este să fie foarte deschiși. Dar după o oră, după o săptămână și după o lună, îți dădeai seama că n-ai progresat cu nimic față de prima clipă, că nu se trece, nu se poate trece dincolo de această barieră a primului contact. Cu timpul ajungeai să consideri această barieră ca pe un dat obiectiv rezultat din inexistența unui teren de comunicare între oameni. În America nu există nici un fel de snobism cultural și la început eram tentată să consider acest fapt pozitiv. Admiram rigoarea cu care fiecare individ se pricepea excelent și exclusiv în profesiune. Mi se părea grozav. Eram puțin obosită de snobismul de la noi, unde orice om care aude de o carte nu îndrăznește să spună că n-a citit-o. Acolo nu există prejudecata că trebuie să știi și altceva în afara profesiei tale. Dar cu timpul mi-am dat seama că și snobismul culturii generale reprezintă ceva, ceva mai mult decât lipsa lui. Pentru că, totuși, cultura generală e un teren comun între noi, un limbaj în care ne putem înțelege. În lipsa ei, în lipsa mimării ei, chiar,

societatea devine o sumă de indivizi neînstare să mai comunice între ei. Situația de la noi este total deosebită, aș spune de sens contrar.

Indivizii sunt mai puțin preocupați de profesiune decât de comunicare. Fiecare pare mai preocupat de problemele insolubile ale întregului univers, decât de cele a căror rezolvare ar depinde chiar de el însuși. Un minus de profesionalism, cu siguranță, dar și un plus de temperament și de suflet. Acestei nevoi de comunicare și acestui interes (un interes care nu presupune totuși prea mult efort, nici prea multă implicare activă) îi răspunde literatura. Există un număr de scriitori contemporani cu cât mai implicați în realitatea adevărată cu atât mai căutați de public, până la a fi epuizați înainte de a se pune în vânzare. Asta denotă teribila audiență a literaturii. Ceea ce nu se poate închipui – în măsura în care o cunosc – în Franța, care este totuși cea mai culturală dintre țările apusene. Vreau să spun că tocmai aceste realități care sunt atât de dramatic comune scriitorului și cititorului ne leagă și creează literaturii o audiență extraordinară. În acest sens suntem niște poeți fericiți. O realitate dramatică este în stare să creeze stări poetice mai acute decât una calmă și senină. Toți suntem rezultatul lumii în care trăim. Problemele creează dincolo de existența lor, și o eferescență spirituală, și o anumită noblețe și ascuțime de spirit. Aceasta este credința și speranța mea.

Ați atenționat adesea în ceea ce privește degradarea limbii de uz curent. Lecturând diferite materiale, ne-am sesizat și noi în același sens. Ce e de făcut?

Îmi face plăcere întrebarea dvs. pentru că presupune o neliniște care poate deveni salvatoare. De altfel sunt convinsă că această problemă sare în ochii oricărui intelectual adevărat. Degradarea și simplificarea limbii observabile în cele mai obișnuite domenii ale vieții publice și politice – presupune, ascunde, o degradare a spiritului. Dacă ar vorbi în formule fixe și agramate numai semidoctii – chiar dacă numărul lor este extrem de mare – n-ar fi încă prea grav. Dar stereotipia se răspândește prin mass-media și școală, face prozeliți, oferă soluții de supraviețuire. Când elevii și studenții – viitori intelectuali – vorbesc în clișee și numai în clișee, încât nu mai poți afla nimic despre sufletul lor, nu se poate să nu te alarmezi. Desigur, prin simpla ei existență, ca și prin tragerea unor disperate semnale de alarmă, literatura luptă pentru salvarea acestui patrimoniu, care nu poate fi înlocuit prin nimic.

Atâta doar că literatura nu salvează decât pe cei gata să se lase salvați. Ea nu salvează decât pe cei sensibili. Nu este nici armă, nici instrument de făcut curățenie.

Fac aici o digresiune. M-a interesat foarte tare, de câte ori mi s-a întâmplat să întâlnesc români plecați din țară, felul în care știu sau nu mai știu să vorbească românește. Și am observat ceva foarte ciudat, ceva care s-ar cam opune logicii obișnuite a lucrurilor. Cu cât oamenii erau mai simpli – și chiar dacă nu reușiseră să învețe bine altă limbă –, cu atât vorbeau mai prost românește după un timp scurt, vorbeau cu un accent absolut îngrozitor românește, în timp ce mari intelectuali, plecați de zeci de ani din țară, vorbeau absolut perfect. De unde rezultă – ciudat – că nu se întâmplă așa cum am fi înclinați să credem, că un om cu cât este mai puțin cult, cu atât învață mai greu limbile străine și cu atât își păstrează mai mult propria limbă, ci dimpotrivă: un ins cu cât este mai evoluat cultural cu atât este mai atașat de anumite valori intelectuale și limba intră și ea în sfera intelectuală. Intelectualii își păstrează limba în mai mare măsură. De unde, cu puțin humor, ar putea rezulta că problema protejării și cultivării limbii nu este decât problema protejării și cultivării intelectualilor.

Poate oare literatura să îi facă pe oameni să înțeleagă ceea ce nu au trăit?

În ceea ce mă privește, cu cât mă gândesc mai serios, cu atât îmi dau seama că sunt într-o mult mai mare măsură rodul scriitorilor pe care i-am citit decât chiar a părinților mei, în orice caz, decât al școlii care m-a educat. Mărturisesc că am o enormă admirație pentru literatură și, dacă există un foarte serios concurent al meu ca scriitor, acela este cititorul din mine.

Răspunsul meu de cititor, deci, este că lumea descrisă de Dostoievski îmi este mai cunoscută decât lumea pe care am trăit-o eu. Vreau să zic că realitatea este întotdeauna prea complexă pentru a o sesiza în întregime, în timp ce literatura este întotdeauna o ordonare a realității în funcție de anumite structuri proprii scriitorului respectiv. Dacă scriitorul respectiv este un mare scriitor, imaginea pe care el o dă despre lume este mai percutantă, mai adevărată decât lumea reală. Dostoievski este mai intens decât viața. Și, ca să revenim la realitatea generației noastre: sunt convinsă că, de fapt, n-a apărut marele scriitor sau, dacă a

apărut – pentru că e clar că Marin Preda a fost un mare scriitor – el nu a avut posibilitatea să cuprindă în întregime perioada pe care a trăit-o. Dacă acest scriitor va apărea – și probabil este chiar unul dintre colegii noștri, care la un moment dat va scrie o carte în care să strângă ca într-un focar liniile de forță ale acestei perioade efectiv fascinante pe care o trăim – sunt convinsă că pentru cei care vor citi acea carte, epoca pe care noi o trăim va fi mai limpede decât ne este nouă acum. Va fi mai *de înțeles*.

Care dintre scriitorii celebri pe care i-ați întâlnit v-a făcut o impresie deosebită?

În general n-am întâlnit mulți. Dintre celebrii scriitori, laureați ai premiului Nobel, i-am cunoscut fugar pe Eugenio Montale și pe Miguel Angel Asturias. Primul m-a impresionat printr-o extraordinară discreție și dorință de estompare, printr-un fel de singurătate și simplitate care păreau să-i lumineze contururile, cel de al doilea era, dimpotrivă, o persoană agitată, anturată mereu de familie, dornică să se afle în centrul atenției. În general, cred că e o mare fericire să *nu* cunoști pe oamenii pe care îi admiri. Sunt convinsă că un scriitor care vine și se întâlnește cu cititorii lui face implicit un gest de penitență, de sacrificiu aproape – așa zice – pentru că e imposibil ca el, ca persoană, să nu strice impresia pe care a creat-o ca scriitor. Sunt alte registre. În ce mă privește, am avut întotdeauna o atât de mare oroare de scriitorii care își joacă rolul de scriitori, de poeții care se poartă ca niște poeți, care vorbesc în metafore ș.a.m.d., încât instinctiv, ca persoană, am făcut întotdeauna tot ce am putut ca să nu se vadă că sunt scriitor.

(Rezumat al înregistrării pe bandă de magnetofon a unei discuții cu cercetători ai Institutului de Fizică Atomică de la Măgurele, în 1984 – text interzis de cenzură în volumul publicat de IFA)

Un chestionar pentru Ana Blandiana

Iată, Editura Cartea Românească vă oferă un spațiu alb. Patru file de spațiu alb. Din infinitul utopiei scrisului rupem patru file imaculate: nu e un sacrificiu, e un sacrilegiu! Cu atât mai mult cu cât una dintre aceste patru file i se oferă, de fapt, intervievatorului. Dar pentru că un interviu – spun adevărații arnoteni ai geniului – se naște viu abia după patru file, vă propunem un simplu chestionar, nu lipsit de amintirea „madlenei” celui proustian. Condițiile acestui chestionar: la întrebări scurte, răspunsuri scurte – care nu vor să fie însă decât un elogiu mascat, „obraznic”, adus stilului dumneavoastră aforistic. Fiind noi, așadar, convinși că există un stil aforistic la Ana Blandiana, formulăm prima întrebare:

- 1. Nu vă e frică, totuși, de cristalul dogmatic al aforismului?*
- 2. Dacă poezia începe acolo unde nu mai poate pătrunde proza, ce începe acolo unde nu mai poate pătrunde nici poezia?*
- 3. Ce înțelegeți azi prin ideea de scriitor național?*
- 4. Credeți că ironia în poezie, în poezia tinerilor, iată, profanează „sfintele moaște” ale geniului?*
- 5. Ce disprețuiți?*
- 6. Descrieți-ne criticul/critica în care credeți, ca să înțelegem cum este criticul/critica în care nu puteți crede.*
- 7. Priviți înapoi cu mânie, la propriile dumneavoastră răspunsuri, judecați-le în câteva cuvinte (iertăți, însă, întrebările!).*

Mihaela Uncheșel

1. Dogmatic? De ce dogmatic? Nu dogma, ci paradoxul este celula de bază a acestui stil destinat nu să întărească, ci să zgâlțâie obișnuința, convenția, dogma. O formulare paradoxală este un impuls menit să extragă cititorul din enunțurile convenționale, indiferente, să-l șocheze și să-l facă să gândească în continuare singur, este o formă de atragere a atenției și un semnal de

alarmă. Provenit din *para doxos* (contra opinie) – iertați-mi mica pedanterie – paradoxul este o negare implicită structurală a ceea ce era prestabilit, general acceptat, o noțiune nonconformistă și profund democratică pentru că nu încearcă să absolutizeze soluția pe care o presupune în locul vechii opinii negate; în spatele aplombului și siguranței sale concise stă conștiința viitoarelor alegeri libere câștigate de un alt paradox.

2. Muzica, credința în absolut și adevărul potrivit căruia îndrăgostiților le e suficient privirea.

3. Ceea ce s-a înțeles întotdeauna, cred: un scriitor care prin valoarea sa estetică supremă devine simbolul unui întreg popor, în ochii altora și, mai ales, în ochii aceluia popor chiar. Literatura română, de exemplu, are mulți mari poeți, dar numai Eminescu este poetul național, etalonul de platină al conștiinței colective, proiecția sa în absolut. Numai el poartă răspunderea întregii deveniri a celor pe care i-a învățat să vorbească și să simtă, așa cum Dumnezeu poartă vina păcatelor celor pe care i-a creat. Poetul național este, într-un anume sens, creatorul poporului său, el este Poetul – Tatăl. Dar am impresia că am răspuns întrebării dvs. absolutizând termenii, că ea, întrebarea, era mai generală și mai imprecisă. În sens larg, desigur, orice scriitor este național, mai mult chiar, nici un scriitor nu poate să nu fie, pentru simplul motiv că materia sa primă, în mod fatal, este limba, cea mai națională dintre noțiunile lăsate de Dumnezeu pe pământ. Suntem cu toții legați de ea, iobagii ei, suntem cu toții în mod fatal naționali și cel mai național dintre noi nu este – iată un adevăr paradoxal și fascinant – acela care i se supune cel mai docil, cel mai total, ci acela care este în stare să o supună și să o transforme.

4. Nu, nu cred. De altfel nu cred că există ceva în stare să profaneze poezia, pentru că, în pofida prejudecăților și chiar a*aparențelor, ea mi se pare puternică și capabilă să se apere, indestructibilă, unul dintre elementele primordiale intrând alături de foc, apă, aer și pământ în compoziția inițială a lumii. Ironia tinerilor mi se pare nu un gest de profanare, ci un instrument de verificare a poeziei, de încercare a autenticității ei: cea care nu rezistă, nici nu a fost vreodată. Dacă există un pericol, el nu mi se pare acela al îndrăznelii ironiei, ci al repetării ei. Poezia, sunt convinsă, nu se va simți niciodată jignită, dar s-ar putea să se simtă în cele din urmă obosită. Sau, ca să glumesc, parafrazând un poet care n-a fost niciodată tânăr, „nu de ironie mă cutremur, ci de veșnicia ei“.

5. Oportunismul.

6. Cred în criticul care citește – de la prima până la ultima pagină – cărțile despre care scrie și care scrie pur și simplu pentru că l-a entuziasmat sau l-a revoltat o carte, fără să calculeze oportunitatea intervenției sale în echilibrul de forțe literare al momentului sau în geografia propriei sale opere. Cred în criticul în stare încă să se entuziasmeze sau să se revolte, în criticul neobosit încă de vocația sa transformată în meserie. Restul e istorie literară.

Iar în fața istoriei literare nu contează decât cărțile, scriitori și critici mergem egali, judecați numai după listele bibliografice. De altfel nu știu în ce măsură este importantă părerea mea despre critici, după cum n-aș ști să spun în ce măsură ar fi importantă părerea realității despre literatura care o oglindește. Vreau să spun că, iată, critica inspirându-se din literatură, așa cum literatura se inspiră din viață, scriitorul are dreptul să fie iritat de viziunea criticului asupra sa nu mai mult decât are dreptul realitatea să fie iritată de oglinda – întotdeauna deformantă – pe care scriitorul i-o pune – cu atâta candoare – în față. Îmi plac la fel de puțin scriitorii care linguesc criticii ca și cei care îi înjură.

7. Există – înainte și înapoi – atâtea lucruri pe care le privesc cu mânie, încât îmi rămâne destul de puțină putere pentru aceste cuvinte grăbite, transcrise pe un colț de masă. Ceea ce mă supără totuși în orice interviu – în acesta nu mai mult decât în altele – este chiar definiția sa, caracterul oracular – proustian sau nu – care i se atribuie celui întreat. De fiecare dată, răspunzând, am senzația că îmi depășesc – chiar dacă printr-o inefabilă impostură – situația, că uzurp prin seriozitatea de a răspunde locul unui personaj mai important decât m-am știut vreodată. Și asta, pentru că răspunsurile par întotdeauna mult mai sigure de ele decât au fost în realitate; peste îndoiala, incertitudinea, ideii apare un aplomb al ripostei care nu-mi aparține niciodată mie, cea care răspund, ci rolului meu de om căruia i se cer răspunsuri. În plus, am mereu bănuiala că întrebările nu sunt puse cu o reală curiozitate, că nevoia discuției nu e stringentă, că e vorba de îndeplinirea unei convenții și că – intervievator și intervievat – își spun părerile ca pe niște replici – chiar dacă interesante – în timpul cărora actorii trag cu ochiul în sală.

(„Semnal“, 1984)

**„Nu numai pământul, ci și adevărul este rotund.
Dovadă stau capodoperele“**

Cum ați descoperit, cum va descoperit poezia?

Nu-mi amintesc când am descoperit versurile (din cea mai profundă copilărie nu mă aduc aminte decât citindu-le, recitindu-le și chiar scriindu-le), dar este mult mai puțin timp de când am înțeles nu numai că versurile și poezia nu sunt două noțiuni care se confundă, ci și că poezia poate fi descoperită oriunde, uneori, rar, chiar și în cuvinte. Atunci când am înțeles acest adevăr, am înțeles că poet nu este cel care caută sau chiar descoperă poezia, ci acela care este căutat de ea, chiar dacă el, cel căutat, nu va avea niciodată destul timp pentru a afla dacă a fost sau nu și descoperit.

Există vreun „incident“ biografic care să vă fi marcat în vreun fel sau altul „biografia poetică“?

Da. Moartea tatălui meu, survenită în condiții tragice. A fost momentul – aveam douăzeci și doi de ani – în care am avut revelația propriului meu destin, deosebit de cel al generației mele cu care, până atunci, aveam senzația că mă identific. A fost momentul renunțării nu numai la sentimentele învățate la școală, ci și la maniheismul lor, atât de simplificator; a fost momentul asumării propriilor mele rădăcini, complexe și dureroase, și al maturității, care pentru mine este încercarea de a înțelege cât mai mult pentru a condamna cât mai puțin. Nu am renunțat astfel la intransigență, ci la intoleranță. Îngerul exterminator nu va salva niciodată omenirea; dacă salvarea este posibilă, ea va veni numai prin inteligență și bunătate. Moartea tatălui meu este, în biografia mea poetică, hiatusul dintre *Persoana întâia plural* și *Călcâiul vulnerabil*.

Privind înapoi, spre debutul dvs., credeți că acest eveniment s-a produs într-un moment fast? Avem exemple de debuturi precoce dar și de debuturi întârziate. Credeți că poate fi decisiv debutul pentru evoluția unui poet?

Debutul meu s-a petrecut în trepte și nu a fost lipsit de dramatism. Prima treaptă a fost *Tribuna* în 1959, cea de-a doua *Contemporanul*, patru ani mai târziu. Între ele n-am publicat nimic. Primul volum, apărut la sfârșitul celor patru ani, aparținea, prin spirit, primului debut, mai vechi; nu mă mai reprezenta în momentul apariției. Abia cel de-al doilea volum continua debutul de la *Contemporanul* și avea să fie continuat de întreaga mea evoluție ulterioară. Din multe puncte de vedere ar trebui să consider că ar fi fost de preferat să debutez mai târziu, atmosfera generală era mult mai favorabilă și personalitatea mea literară, mai formată. Dar ar fi nedrept. Fără poeziile publicate la Cluj și fără anii de tăcere care le-au urmat, nu numai că m-aș fi format altfel, dar și audiența a tot ce am scris după aceea ar fi fost alta. Nu sunt adepta judecării istoriei după principiul „ce-ar fi fost dacă“, pentru simplul motiv că, de cele mai multe ori, n-ar fi fost nimic. Viața nu apare decât în ediții princeps, nonvarietur.

Cum a fost receptată intrarea dvs. în literatură? Care sunt termenii în care considerați că ar fi potrivit a fi tratate debuturile? Prudență exagerată, entuziasm excesiv etc.?

Într-un fel pe care și-l-ar dori fiecare debutant. Critici și scriitori cunoscuți mi-au semnalat versurile încă înainte de debutul editorial, iar o dată prima carte apărută, a fost recenzată favorabil de toate revistele. Dar dincolo de entuziasmul și colegialitatea celor care m-au încurajat atunci – pentru care le-am fost și le rămân recunoscătoare – momentul literar era unul propice debuturilor. Colecția „Lucaefărul“, în care a apărut și prima carte, s-a ivit dintr-o adevărată sete de nou, de proaspăt. Dar asta a fost o situație specială, de ordin general, de care nu am beneficiat numai eu, ci toți, sau aproape toți, debutanții de la începutul colecției „Lucaefărul“. Timpul a operat apoi o selecție, deosebit de dură, de altfel. Entuziasmul, chiar excesiv, în fața debuturilor a continuat și continuă și azi să fie una dintre trăsăturile criticii contemporane. O trăsătură pe cât de frumoasă, pe atât de comodă: dacă debutantul devine cu adevărat „cineva“, criticul și-a făcut datoria, dacă nu, rămân oricum altruismul și

timpul care șterge urmele. Dar asta nu e decât o mică glumă. Fără această bunăvoință a criticii față de cei ce vin nu se poate imagina viitorul unei literaturi.

Să trecem de la momentul debutului la cel al antologiei de autor, adică la Ora de nisip. Ce semnificație poate avea (are) această relectură critică pentru dvs.? Nu sunteți tentată să rescrieți poemele?

Tot ce pot să mărturisesc e că n-am lucrat la alcătuirea acestui volum cu plăcere. Poeziile mele mai vechi, poeziile mele chiar recente, dar tipărite, îmi sunt străine. Mi se întâmplă rar să le citesc și, și mai rar, să-mi placă. Nu mi-a dat prin minte vreodată să rescriu un poem mai vechi, cum nu mi-a dat prin minte să rescriu „Divina Commedia“. Pentru mine un poem este expresia unei tensiuni spirituale dintr-un anumit moment al unui suflet, iar nu un obiect artizanal care poate fi cizelat la nesfârșit, spre folosul și cinstea artei meșteșugărești. Scriu atât de greu încât, odată sfârșită pagina, nu se mai pune problema întoarcerii la locul suferinței.

Fiindcă veni vorba de actul critic – „Nu vreau să fiu răutăcios, dar mi-este la îndemână imaginea unor conserve lirice din care tocmai suc lipsește“ (Eugen Barbu, 1975); „De la Sara pe deal nu cred să mai fi citit versuri atât de emoționante – e vorba de poemul Dealuri, n.n. – despre această armonioasă unduire a pământului românesc“ (Geo Bogza, 1977). Ambele opinii sunt incluse în referințele critice de la finele antologiei Ora de nisip. M-a surprins prezența unor referințe negative, într-un astfel de volum. Asemenea gesturi de întâlnesc destul de rar, cei mai mulți neacceptând decât laude. Cum ați primit aplauzele? Dar contestările?

Cu un fel de indiferență și neatenție de care adesea mă jenez, dar care este, îmi dau seama, unul dintre noroacele firii mele. Nu mă sfiesc s-o mărturisesc, pentru că sunt convinsă, am mai spus-o, că, scriitori și critici, existăm independent și ne îndreptăm paralel spre judecata de apoi. Mi s-a părut firesc să introduc în *Ora de nisip* și referințele critice negative, tocmai pentru a da o imagine adevărată a felului în care mi-au fost receptate paginile în timp. De altfel, n-aș vrea să fiu considerată mai bună decât sunt; am transcris referințele critice violent negative și dintr-un fel de ironie; mi-ar fi părut rău ca istoria literară să nu le înregistreze.

Să mai rămânem puțin la critică, nefiindu-vă străin acest teritoriu. Întrebările ce urmează mi-au fost sugerate de cele două citate din întrebarea precedentă. Care credeți că sunt virtuțile limbajului critic? Dar serviciile? Este ironia o judecată de valoare?

Pentru că acest lanț de întrebări e mult prea complex pentru a răspunde în câteva rânduri (s-au scris studii și tratate numai pe câte un fragment din acest șir), aș prefera să subliniez doar faptul că dincolo de virtuțile și serviciile limbajului critic, ceea ce mi se pare important, mai important, este personalitatea criticului, forța acestei personalități de a crea în jurul paginii (sau chiar a persoanei sale) un cerc de influență, o aură dominatoare, directoare. Fără această capacitate, cel mai subtil și profund critic nu este decât un scriitor mai special, experimentându-și propria emoție în fața paginii literare (realizând o reprezentare de gradul doi a realității), sau un istoric. Evident, nu așez în nici un fel de ierarhie aceste trei calități ale omului care scrie (scriitor, critic și istoric literar), ci încerc doar să le delimitez între ele.

„Epoleții generației mele/Cine ar îndrăzni să îi jignească?” Vaș ruga să dezvoltai sugestiile acestor versuri incluse, poate nu întâmplător, într-un volum purtând un titlu semnificativ: Persoana întâia plural. Calificau (califică) ele o stare de lucruri? Credeți în ierarhii literare intangibile?

Generația mea s-a deosebit de cele de dinaintea ei nu atât prin ceea ce a făcut nou, ci prin ceea ce n-a mai vrut să facă. Acest refuz, estetic în primul rând, ne și unea între noi. Altfel, am fost o sumă de personalități independente și neasemănătoare, și pe cât am înaintat în maturitate, pe atât însingurarea fiecăruia a crescut și sentimentul solidarității inițiale – determinat, evident, și de poziția față de epocă – a scăzut până la a dispărea. Mi se pare firesc, noțiunea de generație fiind legată strict de aceea de adolescență.

Un poem semnat de dvs. începe cu „Ce vreau să spun? Ce merită să spun?” Ați găsit până acum (poemul e publicat în Călcăiul vulnerabil) răspunsurile la aceste întrebări?

Cred că întreaga morală a unui scriitor de felul meu poate fi rezumată într-o frază: „Să scriu ceea ce cred și să public ceea ce scriu!”.

„Doamne, câtă literatură conținem!” – afirmați într-un poem. Dar câtă realitate conținem? Câtă utopie? De ce utopie? (Mă gândesc și la cele două cărți de proză fantastică, Cele patru anotimpuri și Proiecte de trecut) Ce va atras spre proza fantastică?

Vă pot răspunde printr-un alt citat, una dintre cele mai extraordinare fraze pe care le-am citit vreodată. Ea aparține lui T. S. Eliot și o reproduc din memorie: „Sufletul omenesc suportă foarte puțină realitate.” Între cele două noțiuni – literatură și realitate – se întinde de la minus la plus infinit axa pe care ne situăm, scriitori și critici, deopotrivă. Paradoxul acestei reprezentări matematice, în care cele două capete ale axei își par, aproape tragic, opuse, constă în faptul că cine are curajul să se apropie de inima realității ajunge și în inima literaturii. Nu numai pământul, ci și adevărul este rotund. Dovadă stau capodoperele.

Spre proza fantastică m-a atras situarea ei la mijlocul drumului dintre poezie și proză. Ea are capacitatea prozei de a spune lucrurilor pe nume și darul poeziei de a deschide semnificațiile dincolo de conturul lucrurilor. Ce e literatură și ce e realitate în acest amestec de idei, sentimente și întâmplări este foarte greu sau chiar imposibil de spus. Dar este oare nevoie? La urma urmei, realitatea, ea însăși nu conține, la rândul ei, o parte, imposibil de determinat, de literatură? Începând de la Homer, literatura a intrat în compoziția chimică a vieții. Cât despre utopie, singura utopie din acest domeniu aparține aceluia care nu înțeleg importanța literaturii în evoluția spirituală – și de acum încolo – a sufletului omenesc.

Există capcane, puncte vulnerabile, ale unei aventuri poetice? Care e „călcăiul vulnerabil” al poeziei?

Pentru mine, slăbiciunea cea mai evidentă, cea mai simțită, a poeziei este chiar ceea ce o deosebește și o ridică deasupra celorlalte genuri și specii literare: marea ei elevație, esențialitatea și concentrația ei. Dincolo de poezie îmi rămân mereu simpatii și revolte, idei și nuanțe care n-au încăput în tiparul aurei ei și din care croiesc povestiri și eseuri, tablete, nuvele și poate chiar romane, recipiente mai puțin esențializate, dar mai largi, în stare să cuprindă tot ce-mi stă pe suflet și-mi trece prin minte. Există în mine o nostalgie a logicii care se cere exprimată în construcții mai puțin aburoase decât poemul, în arhitecturi mai limpezi și mai răspicate. Spre surprinderea mea, cei ce-mi citesc paginile – criticii, în primul rând – au aerul de a descoperi și în aceste pagini tot poezia,

ceea ce, la urma urmei, nu demonstrează că nevoia mea de evadare spre zone mai clare nu era reală, ci doar că poezia e ceea ce rămâne după ce ai uitat tot ce ai trăit.

Aveați, ca tânăr scriitor, tentația Capitalei? Dar acum nostalgia Transilvaniei? Considerați că poate determina (influența) spațiul nașterii, devenirea unui scriitor? Ce reprezintă acest spațiu pentru dvs.?

Nu, n-am avut aspirația spre Capitală când locuiam în Transilvania și nu m-aș fi mutat niciodată la București dacă, la terminarea facultății, aș fi găsit o modalitate, cât de modestă, de a rămâne la Cluj. La fel de adevărat este, însă, că acum nu mai am nostalgia Transilvaniei, ca domiciliu. M-am adaptat Bucureștiului învățând să-i cunosc și să-i condamn carențele, și învățând să-i descopăr și să-i iubesc farmecul de oraș mare în care poți dispărea ca într-un ocean. Am însă nostalgia Transilvaniei ca spațiu privilegiat al spiritualității și istoriei noastre. N-o să încetez niciodată să mă simt aparținând acestui spațiu grav și demn, profund și aspru, în care se situează izvorul ființei și istoriei noastre ca popor și ca celulă națională specifică, unică, deosebită de altele. Sunt mândră că aparțin acestui spațiu, dar este vorba de o mândrie deschisă – dacă se poate spune așa – o mândrie în care apartenența la Transilvania cuprinde în sine apartenența la România, apartenența la Europa, apartenența la lume și la univers. Nu vreau să par bombastică, dar vreau să subliniez că în dragostea și admirația mea pentru Transilvania nu intră nimic provincial, ea este, dimpotrivă, un orgoliu emoționat de rădăcinile și suferințele care l-au făcut posibil, prin revolte și încăpățănări, de la romani și până azi.

Nicolae Băciut
(„Vatra“, octombrie 1985)

„...Atâta vreme cât meditez asupra cuvintelor,
nu pot fi înfrântă de ele“...

Stimată Ana Blandiana, înțeleg revolta eului liric din: „Nici după cele ce spun/Nu știți cine sînt?“. Dar expresia inconfundabilă care-l singularizează pe un poet în fronturile generației sale (ori, dacă e mare, și în cele ale generațiilor următoare) nu vine și din cum spune?

Într-adevăr, istoria poeziei nu este decât istoria luptei dintre *ce* și *cum*, o istorie cu atât mai fericită cu cât rezultatul luptei este mai nedecis, cu cât raportul de forțe este mai apropiat de egalitate. De la facerea lumii, poeții sunt împărțiți în două aripi, revendicându-se de la unul sau de la altul din cei doi termeni, această apartenență neînsemnând propriu-zis o opțiune, ci o prioritate. Există poeți pentru care *cum* se cuprinde în *ce*, decurge din el, așa cum forma și culoarea fructului decurg din necesitatea aducerii pe lume a sămburelui; după cum există poeți pentru care arta nu e decât „o căutare și o experiență de limbaj“, „o anumită ordine a cuvintelor“ (G. Picon) și în ochii acestora, firesc, *ce* nu este decât o neglijabilă cantitate cuprinsă în larga sferă inventată de *cum*. (De fapt, iată chiar un verb pe care l-am putea folosi ca pe o hârtie de turnesol: în timp ce primii nu *inventează*, ci caută și extrag, ca pe un rău necesar, ca pe un fatal compromis cu materia, expresia materială a stării, de neexprimat – frumusețea nefiind decât nesigurul raport între spus și nespus – pentru ceilalți arta este o continuă *invenție* de ingenioase jocuri, dibace artificii. *A inventa* este pentru unii păcat de moarte, iar pentru alții orgoliu creator... În sfâșietorul strigăt eminescian „Unde vei găsi cuvântul ce exprimă adevărul?“ cele două noțiuni – cuvântul (*cum*) și adevărul (*ce*) – se află într-un raport de strictă egalitate tocmai pentru că poetul nu are de ales, obligat, în același timp, să exprime adevărul pe care îl are de exprimat și să o facă, în mod fatal, prin cuvânt.

Desigur, toate acestea sunt valabile în cadrul discuției despre o poezie „figurativă“, o poezie în care cuvintele continuă încă să oglindească idei, așa cum în pictura cu același atribut, imaginile continuă să oglindească lucruri. Nu e cazul poeziei ultimei jumătăți de secol, a poeziei de după declanșarea crizei limbajului, a poeziei scrise de poeți care „nu mai recunosc cuvintele decât pe jumătate“, cum spune Bergson; nu e cazul poeziei în care cuvintele nu mai oglindesc obiecte, ci sunt ele însele obiecte, cărămizi așezate unele lângă altele, tencuite între ele și formând nu semnificații, ci realități.

Și în ce vă privește?

În ceea ce mă privește, născută la jumătatea secolului, nu pot spera să mă sustrag acestei disoluții – de altfel strălucitoare și fericite – a raporturilor dintre lume și pagină. Dar ceea ce mă încapățânez să visez este ca oglinzile moi și curgătoare ale cuvintelor să sugereze totuși – oricât de îndepărtat, de deformat, de anamorfic – ideile, așa cum ceasurile moi ale lui Dalí sugerează totuși – chiar dacă nu sunt în stare să indice o oră exactă – timpul. Din încapățânarea acestui vis, ceea ce mă va obseda mereu (în timp ce toată lumea va privi oglinda versului ca pe un minunat obiect suficient sieși, miraculos intrucâtva și propriul meu efort chiar va fi absorbit în cea mai mare măsură de șlefuirea apelor de argint ale oglinzii), ceea ce mă va hăitui fără milă va fi întrebarea tremurând de curiozitate: ce se vede – reverberat, desigur, de nerecunoscut ... – dar ce se vede în oglindă?

Zice Butler că în zilele noastre nici unui poet mare nu i-ar trece prin minte să scrie versuri. Ingenios paradox! Atunci e adevărat (și mă refer din nou la el) că „a face versuri“ înseamnă „să cultivi forma cea mai plată de poezie“? Adică, dacă faci versuri, riști să nu mai fii?

Dacă admitem că poezia este putere de sugestie, atunci a spune puțin pentru a sugera mult este legea de bază: a spune și mai puțin pentru a sugera și mai mult este tendința ideală, iar a nu mai spune nimic pentru a sugera totul este visul firesc. Pornind de la acest eșafodaj logic – pe care eu îl simt, de altfel, cum nu se poate mai adevărat –, trebuie să admitem că poetul cel mai mare va fi cel instalat în centrul acestui vis, adică în inima inexistenței, în timp ce orice rămânere în cuvânt va fi o lașitate, un compromis. Ceea ce pare un paradox modern

este o veche obsesie a poezilor: „Oh, de ce n-o fi putând sufletul să vorbească altui suflet în mod direct?“ exclamă Schiller, ultimul dintre poezii pe care l-ai fi putut bănui că se simte apăsător de intermedierea cuvintelor. Și exemplele s-ar putea înmulți la mai vechi și la mai noi decât el, la toți cei ce – poeți adevărați – au intuit substanța poeziei ca deosebită și, uneori, chiar opusă celei a versurilor, au simțit convenția (prozodie obligatorie sau numai obligator sistem de eludări și selecții deformatoare) ca pe o umilință, ca pe o degradare. Faptul că acceptarea acestei degradări intră în chiar regula jocului, faptul că, în mod fatal, istoria literaturii nu înregistrează decât pe cei ce au acceptat pactul cu diavolul-cuvânt și niciodată pe cei ce l-au refuzat, sunt elemente care au transformat imaginea poetului semizeu, încununat cu lauri, într-una mult mai modestă, dar mai esențială: a rătăcitorului – pe care numai prejudecata nemuririi îl împiedică să fie tragic – ce poate auzi cântecul sirenelor, dar nu-l poate urma, pentru că e legat de catarg.

Romantismul a fost „revolta cuvintelor fără lucru“. Poetul de azi ar putea fi confruntat cu un fenomen identic? Sau, poate, nu mai există cuvinte fără lucru, ci toate nu-și văd capul de treburi?

Există nu numai cuvinte fără lucru, ci și cuvinte care se fac că muncesc și altele care își inventează ocupații. De altfel, de cele mai multe ori acestea par mai simpatice decât cele ocupate, responsabile, care, cu cât au mai multe griji, cu atât au mai puțin haz. Nu e singurul domeniu în care cuvintele sunt tratate asemenea oamenilor, după cum nici singurul plan pe care lipsa de rost este confundată cu lipsa de îngrădire. Observ însă că obsesia cuvintelor devine în discuția noastră redundantă și nu mă mir. Obsedante, cuvintele sunt o închisoare, în afara căreia – e drept – poezia nu ar putea să existe, dar înlăuntrul căreia nu este captivă, atâta timp cât nu se simte bine acolo. Atâta vreme cât meditez asupra cuvintelor, nu pot fi înfrânt de ele. Îmi dau seama că ceea ce spun poate fi considerat cu ușurință blasfemie, cuvântul – logosul – fiind chiar marca ieșirii din animalitate, semnul sigur al legăturii cu divinitatea. A nu te mulțumi cu acest interpus palpabil, care poate fi simțit cu auzul și disecat cu gândul, este, fără îndoială, o trufie, într-o ordine în care sufletul nu poate exista decât întrupat. Și, totuși, ce este poezia dacă nu puterea de a visa ceea ce se ascunde în spatele silabelor?

Când scrieți: „treceau clipe mari zdrențuite pe cer...” mă duce-un gând la locurile lacustre ale metaforei. Oare încotro merge metafora? Va fi posibil să i se epuizeze posibilitățile latente?

Dacă piere, metafora nu piere prin epuizarea posibilităților ei latente, ci prin exacerbarea lor. Vreau să spun că fiind (potrivit definiției din manuale) o comparație care a renunțat la un termen, tot ce poate să i se întâmple, în viitor, dată fiind evoluția ei de până acum, este ca, prea sigură de posibilitățile sale de expresie, să renunțe și la ultimul termen rămas! Ceea ce spun este, desigur, un paradox și chiar o glumă, dar nu se îndepărtează totuși prea mult de realitate. Nimic nu s-a schimbat de-a lungul mileniilor de poezie mai mult decât psihologia metaforei. Din ce în ce mai complicată, încifrată până la ermetism, epatantă până la exhibiție, ea a fost, din tot ce pare a fi poezia, partea cea mai plastică, cea mai dispusă să se modeleze după spiritul vremurilor. Desigur, poezia este din ce în ce mai de neînțeles; dar vremurile nu sunt și ele tot mai incompreensibile? Evident, metaforele secolului 20 sunt mult mai absurde, mai iraționale, decât cele ale secolelor anterioare, dar lumea pe care o oglindesc nu e și ea infinit mai greu de înțeles decât cea veche? Nu e mai irațional să călărești o motocicletă decât un cal? Nu era mai logic să te îmbraci în lână decât în petrol? Dar totul se leagă și totul se transformă, în acest univers în care metaforele nu sunt nici ele decât un fel de ochelari pentru a putea vedea ceea ce poetul consideră că trebuie văzut, niște ochelari care, ca orice ochelari, sunt construiți în funcție de defectele ochiului chemat să vadă.

Cum conciliază poetul rațiunea cu reveria inspirației? Sunt înțelepte sfaturile rațiunii sau rigidifică până la urmă inspirația?

Pentru mine „reveria inspirației” nu exclude rațiunea, ci o intensifică, o aduce în stare de incandescență și, în cazurile fericite, o face să iradieze. De altfel, reveria nu e un nume potrivit pentru acea stare de intensificare a tuturor forțelor spiritului, pentru acea efervescență sufletească și intelectuală în care limitele universului propriu par să se dea respectuoase la o parte din fața unei puteri care le depășește prin tensiune. Am socotit întotdeauna inspirația o stare misterioasă, dar nu incontrollabilă. Ea e o puternică lumină, care, atât timp cât luminează, face întregul univers mai limpede, cu liniile mai nete, culorile mai strălucitoare și umbrele mai hotărâte. E un foc pe care eu îl aprind, dar căruia cu timpul, i-am

învăţat condiţiile, ştiu ce-i întreţine arderca şi ce-l poate stinge. Revin rar şi oarecum contre-coeur asupra manuscriselor aşternute în asemenea clipe fericite, pentru că mă îndoiesc că judecata rece de după stingerea luminii poate fi superioară gândurilor încărcate cu electricitatea de atunci. Tot ce mi se întâmplă să fac – fără să fiu convinsă dacă e bine sau nu – este o oarecare ordonare a imaginilor sau ideilor care, prea bogate în acele clipe, fac vârtejuri şi sar peste etape. Mâna care corectează se simte, însă, de fiecare dată, ruşinată ca de o impertinenţă, jenată ca de o meschinărie.

O zicere din folclor sună: pasărea flămândă cântă frumos. Oare chiar s-ar potrivi poetului? Dar dacă e un om fericit?

Am vorbit de fericire referindu-mă la clipele de inspiraţie şi nu cred că am exagerat, în orice caz, nu cunosc o stare de beatitudine superioară acestei intensităţi spirituale, care nu mi s-a părut niciodată nesănătoasă, ci dimpotrivă, miraculoasă ca o atingere a unei perfecte, uimitoare sănătăţi, ca o trezire (la adevărata viaţă, la viaţa tuturor resurselor vitale), din somnul obişnuit şi general, a unei privelişti abia desluşite de obicei. Cred că nu greşesc susţinând că numai faptul de a beneficia de această unică fericire, spre deosebire de majoritatea oamenilor, îi poate face pe poeţi să-şi asume – într-un elan compensator – tot restul de suferinţă al lumii. Pentru că, iată, unul dintre marile paradoxuri ale creaţiei este acela că, hrănindu-se numai din durere, ea reuşeşte, totuşi, să-l facă pe cel ce suferă fericit. De unde rezultă, ciudat, că pot exista poeţi fericiţi, dar nu şi oameni în stare să devină poeţi când sunt fericiţi.

Cinstit vorbind, aţi scrie pe capacul pudrierii cuvintele lui Juan Ramón Jiménez: „Încrederea în tine însuţi şi în opera ta trebuie să fie atât de puternică, încât părerea altora, oricât ar fi de exagerată în orice sens – afirmativ, neutru sau negativ – să nu te poată opri sau abate din drum“?

Habar n-am ce-aş scrie pe capacul pudrierii în caz că aş avea vreodată una. (Iar această eventualitate este atât de puţin probabilă încât nu cred că merită să-mi bat capul.) De altfel, nu sunt o mare adeptă a frazelor directe, indiferent unde sunt scrise. Îmi amintesc totuşi că atunci când am împlinit cincisprezece ani (şi când, dacă ţin bine minte, am trăit cea mai conştientă aniversare a vieţii mele, trecerea solemnă a unui prag, pe care singură l-am stabilit, de intrare în destin) mi-am agăţat pe

pereți un decalog din care îmi mai aduc aminte o singură poruncă: „Să preferi o nefericire care dă roade unei fericiri care trece fără urmă“. După cum se poate presupune, n-am avut nevoie de prea mult efort ca s-o respect: viața însăși s-a îngrijit să nu duc lipsă de condițiile îndeplinirii ei. Poate de aceea mi-a și rămas în memorie. Dar, ca să revin la fraza lui Jiménez, trebuie să mărturisesc că nu mi-e deloc ușor să o comentez. Sunt sigură că nu fac parte dintre acei artiști – spre norocul lor, destul de mulți – care se consideră geniali, premisă în virtutea căreia socotesc că își pot îngădui o mulțime de lucruri ce nu le-ar fi permise altfel; după cum știu – și am verificat-o de nenumărate ori – că sunt lipsită de orice urmă de vanitate. Ar fi însă o mare greșeală să interpretez cele două adevăruri, de care nu mă îndoiesc, ca semne ale unei exagerate modestii sau ale îndoielii în propriile mele forțe. Doar că mă simt atât de în interiorul literaturii, încât nu pot avea ambiții, complexe și invidii literare; paradoxal, lipsa de vanitate izvorăște din înălțimea reperelor și dintr-un fel de certitudine – și chiar orgoliu – că totul depinde de mine. De aici nu rezultă însă sentimentul puterii, ci al nemulțumirii, continua remușcare că n-am făcut cât și cum aș fi putut face, că n-am evitat tot ce era de evitat. Este o hăituire aproape dușmănoasă, o neodihnă care poate atinge descurajarea și criza. Dar, bine sau rău, nu exist comparativ, ci în sine. Nu de părerea altora, ci de propria mea judecată mă tem, iar punctul spre care tind nu-mi asigură drepturi, ci obligații. Încrederea în mine și în opera mea, ca să îngân întrebarea, nu este izvorul unor bucurii noi, ci al unor noi tensiuni. Avantajul care decurge din această viziune continuu generatoare de suferință este indiferența binevoitoare, dacă se poate spune așa, față de reacțiile din afară, față de atacuri, laude, ierarhii: o mare, atoașteînțelegătoare singurătate.

Poate fi interpretată această singurătate în fața creației într-un sens mai restrâns, ca un sentiment trăit în mijlocul lumii literare?

Da, cred că, într-adevăr, singurătatea este noțiunea cea mai definitorie pentru raporturile mele cu lumea literară. De când mă știu, m-am simțit stingheră și neconformă cu ea. La început credeam că acest sentiment vine din faptul că locuiam la Cluj, că eram, deci, departe de centrul de patimi și – în plus, extrem de tânără – intimidată de tot ce reprezenta viața literară. Apoi am bănuțit că faptul de a nu fi lucrat niciodată în marile redacții literare (dar, la urma urmei, chiar acest fapt

nu e lipsit de semnificație) mă ținea deoparte și mă priva de intimitatea cu lumea scriitoricească. Mai târziu am înțeles că însingurarea mea nu scade-o dată cu înaintarea în timp și în literatură, ci aproape dimpotrivă. De vină e, desigur, firea mea, viața retrasă pe care o duc, faptul că o bună parte din an nu stau în București, faptul că nu sunt o obișnuită a Casei Scriitorilor, faptul că de când mă știu am obsesia pierderii timpului și, deci, nu sunt niciodată suficient de destinsă și de lipsită de griji pentru a fi un plăcut interlocutor de colț de masă sau de colț de stradă. Dincolo de aceste date obiective însă, există în relațiile dintre mine și colegii mei, scriitorii, ceva greu de definit și înrudit cu o senzație pe care o știu din copilărie, senzația pe care mi-o dădea obiceiul oamenilor mari de a vorbi și de a face semne pe la spatele meu, cu grija ca eu să nu înțeleg. Țin minte și acum tristețea acută care pune stăpânire pe mine în acele momente, violentul sentiment de excludere și părăsire care mă cuprindea, o dată cu intuiția că ceea ce mi se ascunde nu este superior, ci străin înțelegerii mele. Cam același lucru mi se pare că simt și în mijlocul vieții scriitoricești, cam aceeași nedreptate a îndepărtării de lumea adulților, lume pe care o simt, cu infinit regret, structural diferită. N-aș vrea să par însă că mă plâng: la urma urmei, singurătatea este chiar materia primă a paginilor mele.

Posteritatea se vede adesea obligată să eternizeze memoria unui om. Ce anume o obligă în cazul unui poet?

Capacitatea poetului de a fi fost în stare să sugereze realități de nespuse.

În vremea noastră mai poate vieții mitul poetului genial pedepsi pentru măreția sa?

Mitul n-are decât să supraviețuiască. Problema e să nu supraviețuiască realitatea din care s-a putut naște.

Antonio Machado îi spune tânărului poet: „Îți dau un sfat de bătrân: nu-mi urma sfatul.“ Ce să înțelegem prin asta? Ați dat vreodată sfaturi?

Pe la sfârșitul deceniului șapte am semnat timp de vreun an în *Contemporanul* un fel de poștă a redacției, o rubrică pe care o botezasem „Correspondențe“ și în care păream a răspunde scrisorilor de versuri trimise la redacție. Spun *păream*, deși răspundeam într-adevăr, pentru

că din zecile de plicuri sosite săptămânal alegeam să răspund numai pe acelea din rezolvarea cărora învățam eu însămi ceva. Aveam mai puțin de treizeci de ani și meditația aceea pe marginea versurilor candidaților la debut (dintre care unii au devenit capete de afiș ale generației poetice imediat următoare) a fost pentru mine prilejul cristalizării propriilor mele referințe estetice, momentul articulării unei viziuni poetice coerente, definitorii. Sfaturile pe care am putut părea că le dau îmi erau adresate aproape în exclusivitate și mă îndoiesc că, în afară de mine, le-a urmat cineva. De altfel este atât de dificil să-ți urmezi propriile precepte, încât cine mai poate fi în stare să le urmeze – chiar dacă ar fi bine s-o facă – și pe ale altora?...

Venus s-a născut din spuma mării, Athena din capul lui Jupiter, Făt-Frumos – dintr-o lacrimă. Dar un poet cum se naște?

Din mai multe lacrimi.

Apariția în 1964 a primului dvs. volum, Persoana întâia plural, a trezit un adevărat freamăt de bucurie între studenții din Iași, printre care mă aflam și eu, deoarece am simțit cu toții că evenimentul era o primă și originală manifestare a spiritului generației noastre... După mai puțin de douăzeci de ani, în 1982, vi se decerna Premiul Herder. Încercați să puneți într-o ecuație sentimentală cele două date și mărturișiți-ne, dacă vă amintiți, sentimentele pe care vi le-a insuflat.

Nu m-am numărat niciodată printre acei tineri poeți, invidiați ironic de Arghezi, care ies fericiți din librărie cu noua carte fluturată triumfător, ca neîndoielnică biruință asupra lumii. Aproape dimpotrivă, aș zice. Apariția primului volum a marcat pentru mine nu numai bucuria pășirii pe scena puternic luminată a paginii tipărite, ci și tristețea descoperirii forței deformatoare a acelei scene. Oricum, când a apărut primul volum eu semănăm de mult cu al doilea, iar sentimentul meu a fost asemănător cu acela pe care mi-l trezeau în copilărie mâncelile veșnic rămase scurte: de jenă și de iritare. În ceea ce privește premiul Herder, știu și eu? Nu mă gândisem niciodată că mi s-ar putea da, deci l-am primit cu un sentiment de surpriză. N-aș vrea însă să înțelegeți prin asta cine știe ce existențială uimire. Nu mă gândisem niciodată că mi s-ar putea da Herder-ul, printre altele și pentru că nu mă gândisem la Herder în nici un fel. Ideea de premiu nu mi se pare înrudită prea mult cu cea de

literatură și nu m-a preocupat niciodată în mod deosebit. Am luat cu atâta ușurință coroanțe în clasele primare, încât am rămas pentru tot restul vieții cu o imagine oarecum derizorie a acestui fel de victorii. Un premiu este întotdeauna mai important pentru cei ce nu l-au luat decât pentru cei ce l-au luat, pentru că nu există împlinire, oricât de mare, care să poată atinge în sufletul nostru intensitatea unei frustrări. Dar adevărul e că detașarea mea de atunci scade, paradoxal, o dată cu trecerea timpului. Așa cum îmi place să privesc fotografiile vechi, îmi place să deschid uneori diploma legată în piele de căprioară, care explică „prețuirea față de opera poetică și estetică ce reprezintă o meditație profundă asupra creației și asupra ființei omenești și care, refuzând atât biografismul cât și superficialitatea, consacră poezia ca mit creator“ sau subliniază „dimensiunea supratemporală pe care o conferă poeziei moderne a poetei teme ca puritatea și căderea în păcat, moartea și supraviețuirea, dragostea ca năzuință spre absolut și evadare din materialitate.“ Despre cine e vorba? Ca și în cazul fotografiilor, uit că e vorba de mine, dar totul îmi pare tulburător de cunoscut.

Dacă țintești o stea, te alegi cu o floare. Ce stea ai țintit după aceea?

Singurele lucruri pe care le-am țintit vreodată (le-am ațintit, cred că ar fi mai aproape de realitate) au fost paginile, albe sau scrise. Pot să vă mărturisesc, adăugând astfel o precizare răspunsului precedent, că anul 1982 a fost pentru mine nu atât anul premiului Herder cât anul apariției volumului *Proiecte de trecut*, care marchează o dată importantă în evoluția mea sufletească și artistică. Ceea ce țintesc în continuare este scrierea unei cărți în stare să rezume timpul pe care îl străbat, în stare să reflecte asemenea unei oglinzi ondulate, când mărit, când sintetic, imaginea anamorfică a ceea ce cu toții trăim; o carte care să aibă caracteristicile romanului și forța poemului, o carte a cărei proză să nu fie decât travestiul care face poezia posibilă.

Mircea Filip

(„Convorbiri literare“, august 1986)

Ana Blandiana răspunde la o întrebare a ziarului nostru

Care este părerea dumneavoastră despre decizia Consiliului Frontului Salvării Naționale de a participa la alegeri?

- Ceea ce reproșez eu acestei decizii este ambiguitatea îndelungată din care s-a născut. Dacă în seara de 22 Decembrie, după citirea Declarației-Program, s-ar fi anunțat că Frontul Salvării Naționale intenționează să se prezinte în viitoarele alegeri libere alături de celelalte formațiuni politice care vor lua naștere între timp, lucrul mi s-ar fi părut firesc și îndreptățit. Mai mult chiar, dacă acest organism adus la putere de Revoluție ar fi anunțat că va rămâne la putere doi sau trei ani, în care va încerca să scoată țara din marasmul economic, permițând în acest timp partidelor politice să se organizeze și anunțând că va lupta cu ele în acele îndepărtate alegeri libere, aș fi considerat că are dreptul revoluționar să o facă. Dar, din prima clipă, Frontul s-a prezentat ca puterea provizorie menită să organizeze alegerile, iar prin repetata subliniere a faptului că nu se consideră un partid, ca și prin declarațiile despre lipsa de ambiții politice a unora dintre principalii ei reprezentanți, a creat impresia că nu se va prezenta în alegeri. Această impresie a fost atât de puternică, încât în ultimul timp discuțiile naționale și internaționale făceau din acest punct un test al onestității sale. De aceea decizia de acum - anunțată, de altfel, de purtătorii de cuvânt înainte de începerea ședinței Consiliului - mi se pare gravă și încărcată de pericole viitoare.

(„România Liberă“, 25 ianuarie 1990)

Condamnarea la insomnie

Stimată Ana Blandiana, ai fost de-a lungul timpului obiectul a trei sau patru interdicții, dintre care ultima a durat un an și jumătate. Ai vrea să rememorezi pentru cititorii ziarului nostru condițiile în care au survenit aceste interdicții?

Da, dacă stau să număr cu atenție, ultima interdicție – cea începută în august '88 și terminată atât de incredibil prin propozițiile rostite în amiaza de 22 Decembrie la microfonul, devenit de câteva minute liber, al Radiodifuziunii Române – a fost cea de-a patra. La prima aveam mai puțin de 15 ani: un cântec haiducesc într-un cenaclu a fost interpretat de îndrumătorul venit de la centru ca omagiu adus partizanilor ce continuau să lupte în munți și transformat într-o dovadă că sunt un element dușmănos. A doua a survenit după debutul (sub pseudonimul pe care-l port și acum) în revista „Tribuna” din Cluj, în 1959, când autoritățile din Oradea – orașul în care tata fusese preot și în care eu eram încă elevă în ultima clasă de liceu – au înștiințat printr-o circulară toate revistele și ziarele din țară că sunt fiica unui deținut politic, cerându-le să nu mă publice. Astfel, timp de patru ani, înainte chiar de fi devenit un nume literar, am fost un nume interzis. O premisă care avea să mă urmărească. Celelalte două interdicții sunt cunoscute: în 1984, în urma unor poeme apărute în „Amfiteatru”, devenite samizdat, și în 1988, în urma unei poezii pentru copii din care adulții au înțeles mai mult decât le era îngăduit. Din păcate, în ultimele două cazuri, interzicerea mea a fost însoțită și de pedepsirea administrativă a redactorilor care mă publicaseră, încât, deși victimă, trebuia să mă simt vinovată de necazurile pe care publicarea paginilor mele le producea celorlalți.

Va împins vreodată acest sentiment la ideea de a nu mai publica?

Ideea de a nu mai publica, mai precis întrebarea dacă nu cumva e mai cinstit să nu publici deloc decât să publici, chiar și cele mai curajoase

pagini, în condițiile în care publicam noi, mi-a apărut pentru prima oară pe la începutul anilor '80. Și asta nu numai pentru că publicarea adevărilor (deci înfrângerea sau eludarea cenzurii) cuprindea riscul (oricând posibil în urma unui denunț) de a fi pedepsiți și alți oameni în afara autorului, ci mai ales pentru că înfrângerea cenzurii – survenită întotdeauna numai după epuizante și îndelungate lupte duse de autor și redactor (solidari, în cele mai multe cazuri) cu din ce în ce mai numeroși „lectori“ așezați la niveluri din ce în ce mai înalte – putea crea falsa impresie că cenzura nu există, sau că, în orice caz, este derizorie. Cu cât cărțile publicate erau mai curajoase, cu atât putea să se creadă că țara în care ele apăreau era mai liberă. Și astfel, cele mai ascuțite arme ale gândirii, literaturii și artei antitotalitare puteau fi folosite ca podoabe ale totalitarismului. Și totuși, veți spune, am continuat să încerc să public. Da, pentru că mi-am dat seama că alternativa refuzului de a publica era chiar literatura română contemporană, acea literatură care se năștea sub ochii și sub penițele noastre, din suferință, din încăpățănare, din singurătate și scepticism, din disperare și înțelepciune, din revoltă și precauție, acea literatură care era continuatoarea marii literaturi interbelice și egala marilor literaturi europene, și prin care, de-a lungul unor întregi decenii, a respirat aerul gândirii libere marea masă a cititorilor. Sterilității de diamant a refuzului absolut îi opuneam astfel opera care accepta totul cu excepția minciunii și care, prin simpla ei existență, complexă și contradictorie, ca tot ce este viu, interzicea instalarea morții în spațiul cultural românesc. E adevărat că, în contextul din ce în ce mai degradat, a venit în cele din urmă momentul în care această operă a devenit cu desăvârșire imposibilă. Scandalul interdicției singulare a fost înlocuit de interdicțiile colective și chiar de solidaritatea la interdicție.

Cum ați traversat saltul brusc de la penumbră la lumină?

Între penumbră și lumină a fost săptămâna mare în care, într-o răsturnare a mitului, patimile au precedat nașterea și au făcut-o posibilă. Că la Timișoara se întâmplă ceva am aflat pentru prima oară duminică, 17 decembrie. Nu era nimic precis, putea fi numai un zvon, dar întorcându-ne spre casă am găsit clădirea Radiodifuziunii înconjurată de un fel de extraterestri cu măști, scuturi, antene, aparate, arme sofisticate, grenade lacrimogene, ținând automatele îndreptate în poziție de tragere spre trecători. A doua zi, posturile de radio anunțau la Timișoara câțiva

morți. Aveam să aflu în curând că ei ar fi de *ordinul sutelor și miilor* și că alte sute de răniți mor din lipsă de antibiotice, dezinfectante, pansamente. Zilele de marți și miercuri ni le-am petrecut căutând doctori care să ne dea rețete și farmaciști care să ne dea medicamente, și faptul că i-am găsit a fost pentru noi un semn de necrezut, de nesperat, că solidaritatea este încă posibilă. „E vorba de o rană mare?” ne întrebau farmaciștele. „Foarte mare.” răspundeam noi, privindu-le în ochi, în timp ce ne dădeau zeci și zeci de pachete cu feșe. Au venit apoi joia și vinerea. Piața Romană și Piața Palatului, clădirea Radiodifuziunii înconjurată de mulțime (prima mulțime căreia îi vorbeam fără să fi fost o mulțime de cititori), clădirea Radiodifuziunii locuită de soldați și înconjurată de lunetiști, cele patru case de pe strada noastră arse, gloanțele înfipite în zid și cercevele, ceștile de cafea fierbinte așezate lângă luptători pe asfalt, canapeaua scoasă pe trotuar, televizorul așezat pe pervaz, minunata înfrățire între populație și armată, între băbuțe și soldați. Când totul s-a liniștit, viața de dinainte, spaima, singurătatea și șoapta de atunci, mașina care supraveghea casa (n-o să uit niciodată figura și ochii femeii care stătuse, așezată pe locul de lângă șofer, de un an și jumătate pe ger și pe arșiță, în ea), toate s-au rostogolit într-un fel de preistorie abia verosimilă, după cum abia verosimilă, neomologată complet de rațiune, mi se pare viața de azi. Din tot ce trăiesc acum, cel mai greu de suportat mi se pare lipsa anonimatului (urmare a aparițiilor TV) și convingerea oamenilor că prezența numelui meu în Consiliul F.S.N. presupune o reală putere de a influența mersul lucrurilor.

Cum este viața unui membru în Consiliul Frontului?

În orice caz mai grea decât înainte, când trăiam în izolare și supraveghere, necăutată de oameni și cu poșta oprită. Acum primesc zeci și sute de scrisori și pentru că telefoanele pe strada noastră au fost avariate, am vizite matinale, oameni care vor să mă găsească acasă, dimineața la 6. Boli, nedreptăți, persecuții, propuneri de reforme, invenții refuzate, volume respinse de edituri, memorii, cereri de pensii, de locuințe și, bineînțeles, multe felicitări dezinteresate (ba chiar de ce nu? – și scrisori de amenințare). Lumea este grăbită să rezolve ceea ce deceniile de frustrare nu i-au permis. Însă toți mă supraapreciază, neștiind că accesul meu la Consiliul Frontului este limitat la rarele ședințe când suntem convocați. Apoi, ore în șir, zilnic, la petrec la Uniunea Scriitorilor, unde măcar avem satisfacția că am rezolvat nenumărate probleme

restante: primiri de noi membri, reviste și edituri, acordări de pensii, pregătirea ședințelor Consiliului, noul statut și noile reglementări. Teribil este timpul pierdut cu reporterii, mai ales străini, care insistă să mă întâlnească în calitate de membră a Consiliului Frontului. Ore și ore, zi de zi, pentru a demonstra că nu sunt un om politic, ci un scriitor ajuns datorită monstruoșității istoriei în atingere cu politica și care are oroare de ea. Acasă mă întorc doar seara, dar nici serile nu-s cu adevărat libere, căci se duc cu televizorul și cititul ziarelor, elemente care în viața noastră atât de cenușie de până în decembrie nu contau, dar care acum, vrând-nevrând, îți iau mult timp. Abia târziu dacă reușesc să scriu câte ceva. Mă limitez la rubrica de *Corespondență* din „Familia“, singura revistă care a continuat să mă publice clandestin în timpul interdicției, și la rubrica din „România literară“. Dar chiar și această strictă mărginire la publicistică îmi reduce timpul de odihnă la 4-5 ore. Îmi este dor să scriu în caietele părăsite și să dorm într-o noapte ca lumea.

Îmi face impresia că prezența în Consiliul Frontului nu este prea invidiabilă. Puteți să ne împărtășiți câteva dintre gândurile dumneavoastră despre ce vă place și ce nu vă place acolo?

Am aflat că fac parte din Consiliul Frontului Salvării Naționale în seara de 22 Decembrie, când mi-am auzit numele citit la TV de domnul Ion Iliescu. Ascultând atunci lista de nume, am înțeles acest consiliu ca pe o adunare a tuturor celor care, într-un fel sau altul, se împotriveseră dictaturii, de la cei cu poziție clar anticomunistă ca doamna Doina Cornea, până la foștii demnitari comuniști semnatari ai unei scrisori de protest, de la scriitori care au luptat pentru demnitatea spiritului lor și al poporului lor, până la tinerii care au luptat pe baricade. Toți acei oameni se asemănau doar prin faptul că avuseseră curaj și caracter, doar prin faptul că nu acceptaseră totalitarismul, ceea ce în acea clipă cu adevărat istorică mi s-a părut frumos și mi s-a părut mult. Am participat de atunci la cele patru întruniri care au avut loc. La început, atmosfera era de un romantism juvenil. Ne-am cunoscut abia în prima ședință (eu știam din acea sală doar 4-5 persoane), discutam în cor, odată, când ni s-a dat prânzul, am fost duși la o cantină absolut populară, iar la ieșire, sub gloanțe, am parcurs drumul până la tramvai ca niște inși ieșiți din schimbul II. Era perioada când Frontul a abrogat în serie legile nepopulare și antipopulare, creând entuziasm și unanimitate printre oameni. Începând cu cea de a

doua ședință consiliul inițial a fost lărgit prin prezența reprezentanților județelor, dintre care unii mi s-au părut tineri extraordinari, iar alții, vechi oameni ai puterii, hotărâți să rămână – indiferent de câte transformări ar avea nevoie pentru asta – oameni ai puterii...

Credeți că există pericole care amenință revoluția?

Cred că revoluția a trecut în această lună prin două momente dramatice: primul este mitingul din 12 ianuarie, celălalt hotărârea de a se prezenta în alegeri. Și într-un caz, și în altul, a fost pusă în discuție însăși ideea de democrație a revoluției românești. În primul caz... chiar așa cum a fost, însă, sensurile mitingului nu trebuie eludate. Pentru că importanța lui nu este dată de revolta anarhică a celor câteva sute sau mii de persoane care au fost în Piața Victoriei, ci de amărăciunea milioaneilor de telespectatori care au urmărit, cu un sentiment crescând și complex de neîncredere, totul. Și asta nu numai pentru că spectacolul desfășurat acolo a fost urât, ci și pentru că în straturile cele mai profunde ale sufletului popular el se depunea peste un fond de nemulțumire reală, o nemulțumire în care teama că revoluția ar putea fi degradată prin tergiversare, demagogie și oportunism are ponderea cea mai mare.

În al doilea caz lucrurile sunt și mai complexe.

Frontul a început să șovăie?

Frontul a început într-adevăr să șovăie, poate și din cauza prea multelor probleme cărora trebuia să le facă față, anunțând hotărâri pripite, apoi anulându-le sau transformându-le. I s-a cerut în plen (dar e ușor de cerut și greu de făcut!) să nu se mai lase depășit de evenimente și (pentru a fi mai sigur pe sine) să consulte Consiliul înainte de orice decizie importantă.

S-a ținut cont de această propunere?

S-a ținut și nu s-a ținut, pentru că, sub presiunea ziariștilor și a orgoliilor, au apărut purtători de cuvânt care comunică pe cont propriu hotărâri ale Frontului ce încă nu au fost discutate în Consiliu. Astfel, și se întâmplă să auzi dimineața la radio că purtătorul de cuvânt a anunțat o hotărâre de care nu știi. Peste o oră ești convocat la ședință și afli în sală că hotărârea nu este încă luată, dar că ești chemat acolo ca să aprobi. Asta, fără să fi fost prevenit să te gândești asupra ei. Eu cred că acest fel

de a se supune votului de ultimă oră lucruri nestudiate de cel ce urmează să voteze, este – în cazul cel mai bun – un fel pripit de a vedea lucrurile și – în cazul cel mai rău – o încercare de a le manipula.

Cum s-a întâmplat la 23 ianuarie?

Cum se întâmplă întotdeauna când majoritatea se folosește de minoritate ca de un ornament. Deși n-am votat *pentru*, apar totuși responsabilă de ce s-a votat în prezența mea. Va trebui să-mi revizuiesc, deci, poziția față de Front, pentru că n-am făcut și nici n-am de gând să fac, în viața mea, politică de partid. Consideram prezența mea acolo un gir provizoriu, până la alegeri, într-un moment de salvare, de asanare. Dar prin revenirea asupra provizoratului Frontului, m-aș putea trezi treptat inclusă într-un ipotetic partid politic. Asta n-a reieșit concret din ședință, dar nici nu este cu totul exclus, în cunoscutele condiții de instabilitate. De altfel, cine nu știe că vorbele ascund realitățile mult mai bine decât le numesc? A doua zi după întrunire, un coleg de condei m-a întâmpinat ironic. „Te felicit pentru că ești acum membră în c.c.!” După ce n-am fost și am jurat să nu fiu membră a vreunui partid, nefiind prin firea mea înclinată spre înregimentarea ideatică pe care acest tip de adeziune o presupune, buna mea credință este pusă la grea încercare.

Vă rog să-mi permiteți o indiscreție. În primele zile după revoluție a circulat zvonul că ați fost propusă ca vicepreședintă a Frontului și că ați refuzat. E adevărat?

E adevărat. Propunerea a fost făcută de dl Ion Iliescu, în prima ședință a Consiliului, atunci când au fost stabilite și structurile organizatorice ale Frontului. Mi s-a părut cinstit să refuz, nu numai pentru că sunt absolut convinsă că nu sunt potrivită pentru așa ceva, ci și pentru că am convingerea că rolul scriitorului este acela de a descoperi și a spune în permanență adevărul, iar pentru ca acest lucru să fie posibil trebuie ca între el și structurile puterii să se păstreze întotdeauna distanța privirii. Asta nu înseamnă o lipsă de implicare în luptă, ci o implicare cu mijloace specifice, cu cât mai specifice cu atât mai eficiente. Le mulțumesc tuturor celor ce mi-au scris (în primul rând autoarei emoționantei scrisori pe care ați publicat-o) îndemnându-mă să părăsesc cel puțin pentru un timp (timpul cât va fi greu) literatura pentru viață și poezia pentru istorie. Prin cuvântul rostit sau scris – în microfoanele și paginile mass-media

românești și străine – fac exact ceea ce îmi cer, fac tot ceea ce sunt în stare să fac pentru a sprijini adâncă renaștere prin care sper că va trece România în următoarele luni și anii viitori, pentru a întări libertatea prin rigoare și revoluția prin dreptate, pentru a reapeza valoarea în toate punctele structurilor sociale, astfel încât să poată funcționa în continuare de la sine. Pentru toate acestea sunt gata să mă implic – și sunt implicată, în fapt, din prima clipă a revoluției și chiar de mai înainte – total. Singura implicare pe care nu pot să o accept este aceea a ocupării unor funcții de conducere, și asta nu din dorință de evaziune, ci pentru că nu sunt făcută să conduc oameni, ci să-i emoționez și să-i conving.

Și care este ideea de care ați vrea să ne convingeți în această clipă?

Ideea că miracolul din decembrie, de care am fost cu toții atât de zguduți și atât de mândri, se degradează de la o zi la alta și este în pericol. Ideea că democrația și pluralismul sunt amenințate de sus de reacțiile (reflexele, așa zice) de tip partid unic, iar de jos de o anumită nevoie de stabilitate și liniște, care se află în fiecare dintre noi. Paternalismul regimurilor totalitare de la „tătuțul țar“ și „tătuțul Stalin“ până la „tatăl și mama tuturor copiilor din România“, se bazează pe această înclinație umană, născută din comoditate și infantilism, care ne face să-i lăsăm pe alții să gândească în locul nostru și să ne protejeze somnul. Ei, bine, cred că am dormit destul. O jumătate de secol de somn a fost suficient pentru a ne convinge că somnul rațiunii naște monștri, că, oricum, coșmarul sunt mai obositoare decât veghea. Iar democrația – mai ales la începuturile ei, cât mecanismele nu funcționează încă automat – este o continuă stare de veghe. Ideea de care așa vrea să-i conving pe cei ce mă citesc este că troițele de la Universitate, de la Dalles, din Piața Palatului și din Piața Romană obligă la o continuă vigilență, condamnă la o definitivă insomnie. Numai astfel totul mai poate depinde de noi.

Se discută mult dacă FSN este sau nu este un partid. Ce credeți?

Nu știu. N-am fost niciodată membră a vreunui partid politic, deci competența mea în acest domeniu este nulă. De altfel, după câte am înțeles, răspunsul la această întrebare nu are, în viziunea conducerii Frontului, nici o legătură cu participarea, oricum sigură, la lupta electorală. Se vorbește mult și despre găsirea unor noi formule politice originale. Mi-a fost întotdeauna frică de protocronisme de orice fel, iar

ideea că există condiții neeuclidiene în care tabla înmulțirii, de exemplu, să nu mai fie valabilă mă sperie.

Ce ne puteți spune despre partidele politice?

Știu încă destul de puțin despre partidele politice neistorice, mai ales despre cele cu totul noi. Știu doar că numărul lor e mare, iar numele lor sunt formate din noțiuni care ne exaltă pe toți (libertate, democrație etc.). Am ascultat ceea ce vor să fie programele politice ale multora dintre ele și trebuie să mărturisesc că în punctele principale ele mi s-au părut asemănătoare și că mi se părea firesc să fie așa. Dezastrul în care se găsește țara după 45 de ani de teroare și totalitarism este atât de complet, încât soluțiile de urgență sunt aceleași din orice unghi ar fi privite lucrurile. De aceea mi se părea firesc ca ideile care apropie aceste programe să fie mai importante în această etapă decât cele care le despart (multe se găsesc, de altfel, și în declarația de constituire a Frontului Salvării Naționale). În felul acesta, pluralismul n-ar însemna pur și simplu o întoarcere la punctul în care ne găseam acum 45 de ani, ci o continuare și o nuanțare a democrației interbelice prin concluziile suferințelor îndurate de atunci. Așa cum înțelegeam eu lucrurile, între partidele politice și candidații independenți din Front nu ar fi trebuit să existe o concurență de tip caragialesc, ci o luptă dusă cu lealitate, din care însăși noțiunea de solidaritate în fața greutăților prin care trece țara n-ar fi trebuit să lipsească. Pentru asta, însă, în mod ideal, și unii și alții ar fi trebuit să fie imuni nu numai la fascinația puterii, ci și la atât de vitala ofensivă a oportuniștilor grăbiți să îmbrace hainele martirilor, găsite, unele, în închisorile staliniste, altele pe baricadele din decembrie. După cum vedeți, visele mele se încadrează mult mai bine în naivitatea unui poem decât în realismul unei analize. Și, de altfel, este prea târziu pentru ele.

Veți candida dacă vi se va cere?

N-aș fi candidat nici în condiții ideale, cu atât mai puțin acum. Dar voi continua să lupt prin scris și-mi voi permite să intervin în discutarea problemelor ori de câte ori voi crede că este nevoie. Știu că va fi mai greu așa, dar știu că asta mi se potrivește mai bine. De altfel, am anunțat de la început – de atunci când, deși printre gloanțe, totul părea încă să evolueze dinspre tragedie spre basm – că voi rămâne în prim-planul vieții politice, în care am fost adusă de valul extraordinar al evenimentelor, numai până la alegeri.

Veți rămâne, într-adevăr, până atunci? Nenumărate telefoane și scrisori sosite la redacție pun întrebări legate de o eventuală părăsire a Frontului de către cei care nu au votat pentru prezentarea lui în alegeri.

Trăiesc din 23 ianuarie încoace cel mai greu moment de cumpănă din viața mea. Cele două posibilități care ne stau în față sunt sau restructurarea în Consiliul Frontului a unui grup de alternativă (chiar dacă minoritar), sau părăsirea Frontului. Prima soluție are avantajul de a permite continuarea luptei din interiorul lucrurilor și dezavantajul că această luptă, chiar, ar putea fi transformată cu timpul într-un argument al existenței unei democrații, în fond amenințată de dispariție. Cea de-a doua soluție are avantajul de a sustrage manipulării politice niște nume-simboluri și dezavantajul de a aduce un gir public descurajării care ne amenință din toate părțile. Încă mai sper că nu vom fi obligați să optăm pentru ceea ce ar reprezenta sfârșitul încrederii și un dramatic recul al speranțelor. Încă mai sper ca atât de amarele versuri citite pe o pancartă în Piața Victoriei („Decret-lege/Frontul se alege“) să fie exagerate. Felul în care se vor desfășura evenimentele în următoarele zile ne va fi sfetnic. Nu vreau să port răspunderea renunțării nici la cea mai neînsemnată speranță...

Ce credeți că ar trebui să facă Uniunea Scriitorilor și celelalte uniuni de creație în noile condiții?

La Uniunea Scriitorilor, totul s-a petrecut, se pare, mai simplu decât la alte uniuni de creație, pentru că lucrurile erau mai clare. După ce vechea conducere operativă și-a dat demisia, consiliul de conducere (ales cu mulți ani în urmă, în mod democratic) a votat un comitet provizoriu format în principal din scriitori până mai ieri interziși, comitet care este, în felul acesta, nu numai revoluționar, ci și legitim, și care îl are în frunte pe Mircea Dinescu. Acest comitet va funcționa până la primul congres al scriitorilor, care va fi organizat cât de repede se va putea, nu înainte de a intra în uniune toți cei care, de ani de zile, erau împiedicați s-o facă, deși îndeplineau normele statutare pentru asta. La congres vor participa, deci, cu adevărat toți scriitorii din România, și acolo se vor hotărî toate problemele literare ale viitorului.

Cum credeți că ar putea arăta literatura noastră după revoluție?

Tot ce pot să vă spun este că ea va fi cu totul și cu totul altfel, chiar dacă mulți ani de acum încolo sferul de secol al dictaturii ne va obseda pe toți, cel puțin – dar mai profund și mai adevărat, sper – cât i-au obsadat

pe cei de dinaintea noastră obsedantele decenii. Lipsa cenzurii ne va descumpăni pe mulți, pe toți chiar, pentru că toți am scris într-o continuă luptă cu ea, ea a fost adversarul nostru de zi cu zi, a fost prezentă – chiar dacă în calitate de dușman – în fiecare din paginile noastre. O trântă seamănă, după cum știți, foarte mult cu o îmbrățișare. Vă recomand, în acest sens, un excelent eseu despre virtuțile stilistice ale cenzurii apărut în revista *Contrapunct*, nr. 3, sub semnătura poetului Bogdan Ghiu. Multe se vor schimba, deci, în felul nostru de a scrie, în felul nostru de a citi, în felul nostru de a înțelege însăși noțiunea de scriitor. Condițiile monstruoase ale totalitarismului au făcut din scriitor singurul purtător de adevăr și de speranță. În democrație, importanța lui va scădea, cred, se va reduce la fireștile dimensiuni ale esteticii. Dar cine poate ști ce va fi cu adevărat în următorii ani și decenii? N-ați vrea să vorbim despre asta altădată? De exemplu, în anul 2000...

Ba da, dar până atunci, dați-mi voie să vă pun o ultimă întrebare: Ați publicat în primul număr liber, din 28 decembrie, al României literare, articolul „Cruciada copiilor”, lansând, ca să zic așa, această sintagmă pentru a denumi revoluția română. Există vreo legătură între acest titlu și titlul omonim al poemului publicat în 1984, în Amfiteatru?

Mi-am reluat titlul – care vorbea despre copiii condamnați la naștere de decretul din '66 – pentru a numi lupta copiilor de pe baricade, și am făcut-o în clipa în care am avut cutremurătoarea revelație că este vorba de aceeași generație, că, iată, copiii născuți atunci erau aceiași care și-au aruncat acum pe baricade viața obligatorie și sortită rușinii, umilinței și mizeriei. O răzbunare divină îl condamnă astfel pe cel ce nu condamnă numai la moarte, ci și la viață. Numind revoluția română cu titlul vechiului poem am vrut să subliniez toată încărcătura de dezinteres, de altruism și de jertfă prin care această nemaisperată generație ne-a exorcizat istoria. Vă mulțumesc că mi-ați pus această întrebare, dându-mi posibilitatea să închei lunga și deprimanta noastră discuție sub lumina unei încrederi, încrederea în acești tineri și în ceea ce vor continua ei să facă în viitorul care fără ei n-ar fi existat. Îmi pare rău că în alegerile din primăvară nu se va prezenta și un partid al copiilor porniți în cruciadă. Ar fi fost singurul pentru care aș fi votat din toată inima.

Tia Șerbănescu

(„România Liberă”, ianuarie 1990)

Post scriptum la un interviu

Evenimentele din ultimele zile au născut o situație nouă, menită să dizolve cu violență atât îndoielile, cât și iluziile. În această situație, prezența mea în Consiliul F.S.N. a devenit incompatibilă cu statutul unui scriitor care a înțeles să rămână întotdeauna în afara agresivității, urii și intoleranței pe care le generează disputele pentru putere.

Aș vrea ca hotărârea de a mă retrage din Consiliul F.S.N. să nu fie înțeleasă ca o dezertare din lupta pe care o duce întregul popor român pentru ieșirea din dezastru și pentru întoarcerea în Europa, ci, dimpotrivă, ca o continuare a acestei lupte cu arme specifice. Acum, când confruntările s-au mutat în stradă, iar schimbul de opinii tinde să devină unul de imprecății și suspiciuni, locul unui scriitor, cred eu, nu poate fi decât masa lui de scris, o masă care seamănă de mult, și va fi nevoită să semene mult timp, cu o baricadă. De acolo, așa cum am făcut-o întotdeauna, îmi voi spune părerea de una singură, apărând numai ideile în care cred și răspunzând numai pentru propriile mele greșeli. Nu există loc în care să pot fi mai utilă libertății pe care am așteptat-o atât de mult și democrației pe care ne încăpățânăm să o visăm cu toții, nu există loc unde să pot rămâne în mai mare măsură credincioasă celor care au murit pentru ca ele să devină posibile.

Ana Blandiana

(„România Liberă”, 31 ianuarie 1990)

Îeșirea din dezastru

Naveți un sentiment de înfrângere, de amărăciune, după ce de două ori într-o perioadă scurtă ați participat la momente politice importante, regăsindu-vă de fiecare dată de partea opusă câștigătorilor?

De amărăciune, da, de înfrângere, nu. Tot ceea ce am trăit în perioada de care vorbiți are pentru mine o logică din care se naște sentimentul liniștii interioare. Am fost în piețele revoluției în decembrie, deci era firesc să fiu în Piața Universității în mai. Am rămas în Consiliul Frontului atâta timp cât am crezut că e vorba de un organism provizoriu și l-am părăsit în momentul în care – hotărârea de participare în alegeri ca formațiune politică și atacarea sediilor celorlalte partide, simbolizând nerecunoașterea pluripartitismului – m-au făcut să înțeleg că provizoriul este privit doar ca o treaptă a definitivului și că cei ajunși la putere nu mai sunt dispuși să o părăsească. Nefiind membru de partid înainte, nu voiam să devin nici atunci (cum nu înțeleg să devin nici acum membru al vreunui partid) și sunt convinsă că, astfel, mi-am fost credincioasă mie însămi, ceea ce este întotdeauna o formă (chiar dacă masochistă) de victorie. Ca să înțelegeți, însă, ar trebui poate să începem mai de departe. Ieri, ca și azi, eu am vrut să fiu, și cred că am fost, doar un scriitor care își face datoria de scriitor. Din nefericire, într-o țară și într-o tradiție literară ca a noastră, în această datorie intră și obligația de a spune adevărul în numele celor care nu o pot face. În mod normal, asta nu ar fi trebuit să ducă la politică. Ar fi trebuit să rămân doar un scriitor care își face datoria normală de scriitor, aceea de a-și exprima propria suferință. Dar n-am avut norocul să trăiesc nici măcar o oră de situație normală, suferința mea era aceeași cu suferința cititorilor mei și astfel, ca scriitor din ce în ce mai interzis, am ajuns să capăt o importanță politică pe care nu mi-am dorit-o. Această importanță de *simbol* a făcut să îiu numită –

de altfel, fără a fi întrebată – la 22 decembrie în Consiliul Frontului, și tot ea m-a obligat apoi, prin dezacord, la starea de veghe și la implicarea în evenimentele care au urmat.

Și totuși, în ianuarie, a fost o înfrângere sau o formă de protest? Când v-ați retras din FSN ați făcut-o cu sentimentul că puterea nu mai are nevoie de adevărul pe care îl puteați rosti? Că este privit cu ochi de gheață?

Am plecat din Front atunci când mi-am dat seama că votul meu, aparținând unei insignifiante minorități, este lipsit de orice eficacitate și transformat într-un fel de ornament al puterii, într-un argument al faptului că lucrurile s-ar petrece cu adevărat democratic. Am sperat că plecarea mea poate funcționa ca un semnal de alarmă și că, în acest sens, poate fi mai importantă decât lupta pe care aș fi putut-o duce în interior.

Într-un interviu recent, președintele Ion Iliescu a afirmat că scriitorii și intelectualii „nu au vrut să colaboreze activ cu puterea născută din revoluție, să contribuie la consolidarea ei”. De ce?

Eu cred că rolul intelectualității este acela de a colabora cu puterea mai ales printr-o analiză critică, mereu trează, a actelor acesteia. E adevărat însă că acest rol poate fi activ numai în măsura în care puterea are curajul de a se lăsa analizată. De altfel, există destul de mulți intelectuali care participă la putere prin ocuparea de posturi importante. În ceea ce mă privește, le-am refuzat întotdeauna.

S-a mai petrecut ceva extrem de ciudat. Oamenii care cu ani în urmă erau gata să vă apere – dacă nu, măcar să fie alături de dvs. -, s-au întors inexplicabil împotriva și, spuse în Piața Universității, au refuzat adevărurile pe care visau să le asculte sub Ceaușescu. Au început să le conteste, să le acuze, să-i disprețuiască și chiar să-i amenințe pe cei ce le rosteau.

Părerea mea este că nici nu au ajuns să afle acele adevăruri. Cei care nu erau în Piața Universității nu știau ce reprezintă ea. Aici a stat marea vină a Televiziunii care nici o clipă nu a încercat să arate obiectiv și să lămurească țara despre ce se petrece acolo. Informațiile pe care le-a dat au fost tăiate și selectate în așa fel, încât imaginea globală pe care o creă alăturarea lor nu mai avea nimic comun cu adevărata realitate. Acel dialog îndelung cerut și mereu refuzat ar fi trebuit să se desfășoare în fața camerei de luat vederi tocmai pentru ca toată lumea să afle în

sfârșit despre ce este vorba. Pentru că cei din Zona liberă de neocomunism nu cereau răzbunare, ci dreptate, ei nu luptau împotriva foștilor membri de partid, ci împotriva celor ce-i obligaseră indirect să devină; ei nu voiau puterea, ci purificarea puterii; ei nu luptau împotriva unor persoane sau grupări politice, ci împotriva unui sistem, împotriva corupției, minciunii și abuzurilor pe care acest sistem le-a reprezentat: ei stăteau acolo „nu pentru a tulbura ordinea publică, ci pentru a o restabili“. Dacă țara ar fi putut să asculte adevărurile spuse în Piața Universității, ar fi înțeles că erau propriile ei adevăruri.

Și totuși, susțin că s-a petrecut ceva și în oameni. Îmi aduc aminte de un miner venit în delegație la București numai și numai ca să vă aducă o lampă din partea lor. L-am condus chiar eu la dvs.! Cred că era prin '85. Ce metamorfoză s-a petrecut între timp?

Nu cred că sunt aceiași oameni. Lampa o păstrez și acum, iar minerul făcea parte dintre cei care trăiseră anul 1977 în Valea Jiului. Știți ce s-a petrecut în timp, cum au fost reprimați și risipiți greviștii. Știți de asemenea că, prin scăderea recentă a vârstei de pensionare, generația de atunci practic a fost înlocuită. De altfel, în 14-15 iunie nu erau cu toții mineri. Și nici nu erau cu toții din Valea Jiului. Grav mi se pare faptul că numele de miner a fost transformat într-un pseudonim al terorii. După intelectuali, dacă nu cumva înaintea lor, ceea ce s-a întâmplat în acele zile este o imensă jignire adusă minerilor. Intelectualii au fost cei amenințați, dar minerii au fost puși să amenințe. Numele și reputația lor au fost folosite în scopuri care le erau străine și mi se pare un teribil cinism să descalifici astfel categoria profesională care muncește cel mai greu – și care a fost cea mai curajoasă, declanșând prima mare mișcare de protest sub dictatură – și s-o transformi acum într-un organ ilegal de presiune, expunând-o oprobriului istoriei.

Iar din aceasta intelectuali au ieșit speriați și cultura „zguduită“. Vă simțiți amenințată?

În orice caz, mai mult decât înainte de revoluție. Atunci nu mă simțeam amenințată fizic. Mă temeam că o să clachez psihic. Un an și jumătate, cât a stat mașina în fața casei, mă teroriza mai ales spaima exercitată asupra vecinilor, prin faptul că ajunseseam să nu mai vorbim decât în șoaptă, că nu mai primeam corespondență, că ni se tăia telefonul.

Dar de crezut n-am crezut niciodată că va intra cineva în casă și mă va omori. Ce efecte putea avea acea teroare îndelungată și constantă e o altă poveste. Cu excepția ultimelor luni de dinainte de revoluție, când lucrurile păreau să se precipite – în perioada congresului XIV am fost chiar victima unui straniu accident din care am scăpat, din pură întâmplare, fără urmări – fizic m-am simțit în siguranță. În timp ce acum, după ce am auzit că s-a strigat pe stradă cerându-mi-se moartea, normal ar trebui să fiu speriată. Sinceră să fiu, însă, nu sunt. Pentru a ajunge acolo ar trebui mai întâi să ajung să înțeleg și să cred, iar eu nu mi-am depășit încă uluirea că așa ceva este posibil.

Ziarele europene au difuzat știrea comunicată de Mircea Dinescu privind maltrătarile suferite de două femei care semănau cu dvs.

Am auzit și eu în Canada, unde mă aflam la Congresul Academiei Româno-Americane.

Ce mesaje și scrieri ați găsit la întoarcere?

Foarte multe scrisori de încurajare din partea unor oameni care se simțeau alături de mine și cărora le sunt profund recunoscătoare pentru asta. Dar și altele, în stilul din *Azi*, printre care unele scrise cu indigo. Mult timp n-am înțeles ce semnificație putea să aibă o asemenea ciudățenie.

Că omul respectiv a depus la dosar proba faptului că și-a îndeplinit sarcina de serviciu!

Sau pur și simplu că a rămas cu acest reflex de pe vremea când scria denunțuri care trebuiau, pentru a fi eficiente, trimise la cât mai multe foruri. Originala noastră democrație le-a complicat și lor viața, obligându-i la o copie în plus: cea trimisă celui denunțat! Mai există însă o categorie de scrisori. Cele scrise de oameni care mărturisesc, cu o durere care mi s-a părut de cele mai multe ori reală, că m-au admirat, că mi-au avut cărțile în bibliotecă, dar că i-am dezamăgit prin faptul că m-am lăsat implicată în politică și am vorbit în balconul Universității.

Ce are poezia cu politica, într-o asemenea judecată?

Nu știu dacă poezia are legătură cu politica, dar știu sigur că ea are legătură cu morala, iar eu cred și acum, la încheierea acestui fenomen al

istoriei noastre contemporane, că el a fost unul de natură profund morală, nu politică, dar că influența lui politică a fost și va fi în continuare direct proporțională cu această profunzime. Dacă ar fi avut posibilitatea să înțeleagă cu adevărat semnificația acestui fenomen și dacă mi-ar fi citit mai cu atenție cărțile, dezamăgiții mei corespondenți și-ar fi dat seama că nu e vorba de nici o contradicție. Mergând în Piața Universității mi-am continuat destinul de om și de autor solidar întotdeauna cu cei dezinteresați, cu cei candidați la suferință, cu cei expuși la represiune, cu cei destul de slabi pentru a fi bătuți și închiși, dar destul de puternici pentru a nu putea fi înfrânți.

Vorbiți de morală, dar puterea nu a răspuns afirmativ la nici una dintre revendicările morale de acolo.

Personal, nici nu am sperat prea mult că o va face. Zona liberă de la Universitate nici nu a fost, cred eu, în primul rând un loc al revendicării, ci unul al neuitării și al solidarității. De altfel, începând din ianuarie, în societatea noastră nu mai există dialog, aș spune chiar că el a fost desființat atunci în mod programatic. Și el nu mai există nu numai între putere și opoziția de orice fel ar fi ea, dar nici între diversele categorii ale populației, care se urăsc fără să se cunoască și fără să se întrebe una pe alta de ce. Fiecare tabără își citește numai propriile ziare, fiecare vorbitor e ascultat doar de cei dinainte convinși. Dialogul nu numai că nu se mai produce, dar el este refuzat cu violență și cu ură.

Nu e interzis să vorbești singur, dar, în momentul în care este vorba de chestiuni de interes național, absența dialogului indică absența democrației. Dvs. credeți că avem democrație?

Din păcate, chiar dacă există, în această clipă ea nu funcționează.

Deși avem un început de structuri democratice!

Care nu funcționează, însă, și nici nu pot să funcționeze, cred eu, atâta timp cât funcționează un sistem de zvonuri, calomnii și informații aberante care fac imposibil orice rudiment de educație democratică. Atâta timp cât a fi membru al altui partid decât cel aflat la putere sau a emite o părere deosebită de cea oficială poate fi în ochii majorității infamant și periculos, nu există minimalele condiții pentru funcționarea unui sistem democratic, adică pluripartit. Cât despre opoziția

extraparlamentară, ce să mai vorbim! Evenimentele de la mijlocul lui iunie au fost elocvente. Chiar dacă am accepta ideea – de care nu sunt atât de sigură – că toate forțele politice ale României vor democrația, nu putem să nu recunoaștem evidența că această dorință mai are mult până să devină realitate și că ea nu se poate realiza decât prin educația democratică a tuturor straturilor sociale, o operație care cere nu numai timp, ci și bună-credință.

Să fie la mijloc un interes sau lipsă de pricepere, de experiență?

În mod logic, cei care au puterea ar trebui să aibă și interesul ca în România să funcționeze democrația, din moment ce au ajuns la putere pe baza unor alegeri democratice. Din păcate, evenimentele petrecute între timp infirmă această logică, încât mi-e foarte greu să răspund cine și ce interese are...

S-a început pripit, cu greșeli, cu interese, cu o continuă teamă de adevăr!

Eu cred că imposibilitatea de a realiza democrația în scurt timp a apărut în momentul în care a fost pusă în funcțiune ceea ce eu aș numi mașina de producere a urii. Asta s-a petrecut la sfârșitul lui ianuarie, a continuat prin evenimentele de la Tg. Mureș, prin felul cum s-a desfășurat campania electorală, prin episoadele tragice din iunie, și nu s-a oprit nici acum. Încet, încet, înscenări macabre și enorme, al căror regizor își putea permite să-și omoare actorii cu adevărat, au dezvoltat în noi germeii iraționalului și ai urii și au fost în stare să creeze o psihologie abisală la scara unui întreg popor. Pasiuni monstruoase, sentimente exagerate, violențe de limbaj și violențe pur și simplu se întâlnesc la tot pasul și la toate categoriile sociale într-o vulgaritate și cu o lipsă de măsură de neînchipuit și de neînțeles. Nu cred că, oricât au fost de îngrozitoare, suferințele și umilințele trecutului pot să explice și să justifice ura *nenaturală* care a izbucnit între noi, între români și neromâni, între muncitori și intelectuali, între orășeni și țărani, între București și provincie, între Timișoara și Moldova, între românii din țară și cei din străinătate. Nu cred că xenofobia, de exemplu, este un sentiment care se poate naște în mod firesc în sufletul unui popor în ale cărui basme străinii sunt primiți și ospătați, iar eroii străbat pământul și se leagă prietenii și pe celălalt tărâm. O savantă mașină ne folosește sufletele ca

materie primă pentru producerea urii care-i permite să ne dezbine și să ne stăpânească...

Voioșia și ospitalitatea noastră...

Am existat altfel în istorie, tot ce-am avut să ne reproșăm a fost prea marele scepticism, prea marea răbdare și blândețe, prea puțina cruzime care ne-a făcut să amânăm mereu clipa răfuielilor. Ceea ce vedem și ne înspăimântă acum nu este fața noastră adevărată, este o mască schimonosită care ni s-a tras cu perfidie pe figură și ni s-a lipit de obraz.

Credeți că ne-am putut schimba între timp sau suntem victimele unei himere a libertății pe care vrem s-o avem mai repede?

Himera libertății? Mai curând cred că prea mulți dintre noi se sperie de libertate. Au trecut atâtea decenii de când n-au mai văzut-o, încât i-au uitat definiția, nu mai știu cum arată, se sperie de necunoscutul pe care l-ar putea ascunde. Iar în această atmosferă de nesiguranță a fost lansată mașina infernală a zvonurilor. Fiecărei categorii umane i s-a spus exact ceea ce trebuia pentru a-i stârni ura. De exemplu, o țărăncă de lângă Oradea mi-a povestit revoltată că țărăniștii vor să reînființeze colectivele, în timp ce un navetist din preajma Bucureștiului auzise că liberalii vor să oblige oamenii să ia pământ și să se întoarcă la coada sapei, iar la Cluj mi s-a spus că se știe că cei din Piața Universității vor să vândă Ardealul...

Mi-e groază! Nu pot să cred că suntem moștenitorii unei mașinării diabolice care încă funcționează!

În august 1988, când am intrat în cea de-a treia interdicție, pentru a se da o explicație absenței mele din „România literară” a fost lansat zvonul că am rămas în străinătate. Se povesteau amănunte despre cum aș fi fost întâlnită pe aeroportul din Lisabona și ce aș fi declarat acolo. Am încercat să mă apăr mergând la cât mai multe concerte (era Festivalul Enescu) pentru a fi văzută și a infirma calomnia. Atunci zvonul s-a replit și a apărut sub o formă mai subtilă: nu am rămas în străinătate, ci am cerut plecarea definitivă din țară. Cineva conducea și orchestra totul, cineva cu o mare experiență în domeniul manipulării și pervertirii sufletelor. Această experiență nu s-a pierdut: se vorbește acum că aș fi plecat pentru doi ani cu o bursă în Statele Unite.

Parcă am fi „in una selva oscura“, aproape de Infern. Trebuie să fie o lumină spre care să mergem!

În situația în care suntem acum nu se poate construi nimic. De altfel, în fapt, se muncește puțin. (În timpul Pieței Universității se spunea că nu se muncește pentru că nu e liniște – dar acum?) În mod evident, înainte de a începe aplicarea programului noului guvern, trebuie să se facă ceva pentru ca materialul uman prin care el se va înfăptui să ajungă la o stare psihologică normală. Cred că este datoria noastră, a absolut tuturor, să facem ceea ce depinde de fiecare dintre noi ca nivelul de ură să scadă. Și el va scădea, cred eu, în mod obiectiv, pentru simplul fapt că sufletul omenesc nu poate duce o prea lungă perioadă de timp un sentiment atât de intens. Cred cu toată sinceritatea că întregul popor român, inclusiv puterea și opoziția, au interesul să scadă tensiunea din interior, iar imaginea țării noastre în străinătate să se amelioreze. Pentru ca ambele lucruri să se petreacă, trebuie ca toată lumea să manifeste o bunăvoință și o bună-credință care au lipsit până acum. Spun *toată lumea*, dar, în mod evident, cei ce dețin cea mai mare parte a puterii au și cea mai mare parte a responsabilității.

Am discutat astăzi cu președintele unei universități americane. El spunea că guvernul român nu va avea credibilitate până când sângele și numele tinerilor morți nu vor fi binecuvântate cu adevăr.

De asta e vorba! Dar înainte de a judeca trecutul, oricât de apropiat, trebuie să nu se mai producă noi nedreptăți și crime care să închidă calea de întoarcere. Atâta timp cât tinerii arestați de mineri nu sunt eliberați, nu putem merge mai departe. Avem nevoie de o minimă platformă de adevăr. Lămurind câteva lucruri elementare, renunțând la politica de forță care a dus la arestarea unor nevinovați și, pe de altă parte, renunțând la tonul pe care îl folosesc ziarele oficiale care, după părerea mea, înveninează într-un mod nu numai inadmisibil, dar și programatic, atmosfera.

Le citiți cu regularitate? Ce părere aveți despre felul în care se scrie despre dvs. în ele?

Nu le urmăresc, dar mi se spune din când în când că în *Azi*, *Democrația* sau *Adevărul* am fost declarată când mason, când legionară, când rössleriană (observați antinomiile), când comunistă, când

instigatoare, când drogată, când stimulată cu dolari. În *Adevărul*, un domn cu pseudonim mi-a „citată“ (între ghilimele!) fraze pe care nu le-am spus niciodată nici la Montreal, nici în altă parte; altul, în *Azi*, susține, pare-se, că fac parte dintr-un guvern care s-ar fi constituit în exil, sau, tot acolo, se cere – nici mai mult, nici mai puțin! – trimiterea mea în judecată pentru trădarea intereselor naționale. Sunt calomniile atât de enorme și de monstruoase (urmărind discreditarea morală a celor ce nu se supun), afirmații atât de lipsite de orice legătură cu realitatea, încât, citindu-le, am senzația că lumea adevărată este acoperită de o altă lume, halucinantă, de minciuni și abjecții menite să ascundă sub murdărie tot ce ne-a mai rămas curat și adevărat în suflete. În fața lor, dezgustul depășește revolta. Ar trebui poate să-i dau în judecată, dar cum pot să mă murdăresc intrând în luptă cu niște pseudonime în spatele cărora se ascund oameni prea compromiși pentru a-și mai putea folosi vreodată propriile nume, care, probabil, au semnat mult mai adesea denunțuri decât opere? Nu mă îndoiesc că voi supraviețui pseudonimelor, ca și foilor imunde care le găzduiesc (iată o frază pentru care unii mă vor considera încrezută, iar alții naivă!), dar până atunci cine le protejează și le dă dreptul să polueze și să otrăvească? Cine le dă libertatea de a profana și terfelii? Cine și în cât timp va mai reuși să șteargă ura răspândită astfel? Afiilindu-se puterii, ele o apără și o compromit în același timp. Actuala conducere ar trebui să înțeleagă asta, după cum ar trebui să știe că orice operă distructivă se întoarce în timp asupra autorului său. A nu repudia aceste spirite și nume false, a le sprijini și a le credita înseamnă a nu dori de fapt liniștea, ci instigarea la tot ce e mai rău și mai josnic. Libertatea presei nu înseamnă libertatea calomniei și a bunului plac.

Calomnia este interzisă prin lege! Dar iată că, după ce o mare parte dintre personalități și opoziția au fost terfelite, acum se vorbește de o nouă lege a presei. Mereu acuzăm ca să putem ascunde ceva, dăm mereu legi pe care trebuie să le respecte numai ceilalți.

Atâta timp cât vor fi sprijiniți oficial, atâta timp cât ei vor fi, din punct de vedere publicistic, chiar oficialitatea, cei ce nu au respectat vechea lege a presei nu o vor respecta nici pe cea nouă. Nu o nouă lege juridică, ci o nouă lege morală lipsește.

Zilele de la mijlocul lunii iunie v-au prins în străinătate. Cum s-au văzut lucrurile din Canada? Mulți compatrioți nu au nici o idee despre părerea lumii asupra evenimentelor din România.

În acele zile România a fost pe prima pagină a tuturor ziarelor și în deschiderea tuturor jurnalelor de actualități. Evenimentele de la București s-au văzut pe ecranele globului infinit mai mult și mai exact decât au putut să le vadă românii la televizor. Iar pentru mine a fost umilitor nu numai pentru că faptele erau îngrozitoare, ci și pentru că trebuia să răspund cum de au fost cu puțință. Cum e posibil ca patru bărbați cu fețele mănjite în negru (pentru că veni vorba, toată lumea interpreta faptul că agresorii aveau fețele mănjite cu negru ca pe un element de travesti, ca pe un argument că nu erau mineri, pentru că, oricât de grăbiți sau ocupați ar fi fost, minerii ar fi avut timp pe drumul până la București să se spele pe față) să lovească o femeie însărcinată? Această scenă – filmată în fața Teatrului Național și reluată de mai multe ori de televiziunea canadiană – a umplut lumea de oroare și a fost considerată, dincolo de cauzele ei politice (de altfel, de neînțeles), ca un semn de barbarie, pur și simplu. Cred că vor trebui să treacă ani și noi să dăm nenumărate dovezi de moralitate și civilizație, pentru ca spectatorii care au văzut acea scenă de film de groază (patru bărbați voinici lovind cu bocancii o femeie care se zvârcolea încercând să-și protejeze cu mâinile sângerând pântecul enorm) să poată uita. Cum este posibil? Mă întrebau, și eu nu puteam să le răspund pentru că nici eu nu înțelegeam. Pornind de la asemenea fapte, imaginea României a fost degradată dincolo de politic, a fost degradată chiar imaginea poporului român, care a apărut astfel în ochii lumii civilizate ca un popor crud și sălbatic.

Ce cale va fi acum mai scurtă spre sufletele celor care au văzut asta?

În orice caz, nu aceea de a trimite în străinătate delegații care să dea răspunsuri evazive sau să spună lucruri care se contrazic în următoarea frază sau în următoarea zi. Trebuie date semne efective de sinceritate, dovezi serioase de bună credință, trebuie făcute gesturi fundamentale de împăcare...

Și date dovezi reale de democrație...

Este nu numai calea cea mai scurtă, ci și singura. Ar fi suficient, sunt convinsă, ca puterea să dea cel mai mic semn concret al bunelor

sale intenții pentru ca opoziția intelectuală să facă efortul de a scădea nivelul resentimentelor. De altfel, ce exemplu mai convingător, în acest sens, decât extraordinara manifestație organizată în 13 iulie de ligile studențești? O sută de mii de oameni îmbrăcați în alb și înarmați cu flori („Nu cu bâte și topoare,/ Noi venim c-o floare“), demonstrând într-o desăvârșită ordine și civilizație, în aplauzele trecătorilor? Și chiar dacă mass media a încercat din nou să dezinformeze evaluând numărul demonstranților mai întâi la câteva mii, apoi la peste șizeci, apoi la zece mii (să ne gândim doar că atunci când capul coloanei umplea Piața Victoriei, sfârșitul ei era încă la Universitate!), nu a existat moment mai deschis spre concordie și reconciliere, mai deschis spre speranță...

Speranță? Ce sperați, Ana Blandiana?

Speranța mea – poate că lipsită de măsură – este că, indiferent în ce tabere ne-am afla, ne vom iubi țara suficient pentru a înțelege că ne aflăm într-unul din cele mai grele momente ale istoriei ei. De aceea, de ce se va întâmpla cu noi acum, și în următoarele luni, și în următorul an, va depinde evoluția noastră pe foarte mult timp. Sper să se înțeleagă în sfârșit că avem nevoie de un dialog real și sincer (dialog, nu consens, pentru că, asemenea oricărei utopii, consensul este nu numai imposibil, ci și periculos!), o antantă socială și națională în care fiecare categorie să-și aducă argumentele, nu bâtele. Iar, pentru ca asta să se producă, nu văd altă soluție decât eliberarea înainte de orice a celor pe nedrept arestați în iunie și discutarea într-un mod transparent a tuturor misterelor post-revoluționare, o discuție publică, în care adevărul să iasă în sfârșit la suprafață, iar mâlurile care ne tulbură viața și vederea să se decanteze. Abia apoi poate începe munca pentru ieșirea din dezastru.

În încheiere, o ultimă întrebare. Vați gândit vreodată să vă părăsiți țara?

Nu, niciodată. Am considerat întotdeauna că este țara mea cel puțin în măsura în care este a celor care o conduc.

Cornel Nistorescu
(„Expres“, iulie 1990)

„Cum aş putea să mă apăr?“

Există sau nu, după opinia dumneavoastră, în România un sistem de protecție a cititorului față de dezinformare, calomnie, imixtiune în viața personală?

Chiar dacă există, nu funcționează. De altfel, singurul sistem de protecție care poate exista – și care există peste tot în țările civilizate – este Codul Penal. În mod normal, orice om calomniat se adresează, pentru a restabili adevărul și pentru a i se face dreptate, justiției. Din păcate, această normalitate este împiedicată să funcționeze la noi în primul rând de neîncrederea pe care 45 de ani de mascaradă juridică (la care se adaugă toți arestații abuziv, deținuții fără a fi judecați, din februarie și din iunie încoace) au sădit-o în noi. Dar chiar și cei care au reușit să-și înfrângă această neîncredere, intentând procese calomniatorilor, nu au reușit să treacă, nici unul dintre ei, de primul prag al birocrăției juridice. După o jumătate de an de calomniere aproape suprarrealistă a tot ce reprezintă valoare în planul moral sau cultural, nu cunosc nici o singură sentință de condamnare a vinovaților. Este foarte greu de pretins legilor juridice să funcționeze acolo unde legea morală și-a pierdut sensul. Într-o lume normală, un ziarist dovedit mincinos sau calomniator își pierde pentru totdeauna creditul în fața opiniei publice și se descalifică profesional definitiv. La noi, calomniatorii de azi s-au exersat înainte, timp de ani și decenii, în văzul întregii țări, scriind osanale sfruntate și afirmând cu tărie lucruri despre care nimeni nu se îndoia că sunt minciuni. Nu le-a căzut cerul în cap atunci, nu le cade nici acum! Mi-ați putea răspunde că această unanimă recunoaștere a condiției lor morale aflate sub nivelul critic ar trebui să fie cea mai sigură protecție a cititorului împotriva murdărilor pe care ei le distribuie acum. Există însă, se pare, în sufletul omenesc o coardă care vibrează la sunetele cele mai imunde

și o poftă de senzațional care se întoarce împotriva propriei igiene morale. De altfel, vulgaritatea presei oficiale și semioficiale este o armă cu două tăișuri. Ea are darul de a-i încanta pe cei care o acceptă, deteriorându-le astfel tot mai mult condiția sufletească, și, pe de altă parte, darul de a repugna celor cărora oroarea de abjecție le folosește chiar ca barometru politic.

Sunteți unul dintre cei mai calomniți oameni din România. Ce ați făcut pentru a dezminți toate afirmațiile care se fac despre Dvs. în presa oficială?

Nimic. În marea lor majoritate nici nu le-am citit. E adevărat că despre multe mi s-a spus, dar, relatate, filtrate prin revolta sau umorul celui care îmi povestea, pierdeau, cu siguranță, din puterea lor otrăvitoare, căpătau un aer de irealitate. Îmi dau seama că această atitudine ar putea fi considerată lașă, dar cred că este mai curând înțeleaptă. Cred că am nevoie de curaj pentru altceva decât pentru a lupta împotriva dejecțiilor unei dictaturi încercând să se recicleze într-o istorie pe care o speră asemănătoare. De altfel, multe dintre calomniile apărute erau atât de ușor de recunoscut ca atare, încât mă gândeam cu un fel de inocență răzbunare la cei ce erau în stare să le creadă. Nu poți să acuzi un om în același timp că este fascist și mason, legionar și röslerian, că este naționalist și că își vinde țara, fără să ieși din domeniul logicii pentru a intra în cel al ridicolului. În ce privește acuzațiile legate de condiția mea de femeie, ele erau prea vulgare și absurde pentru a mă putea atinge.

E adevărat însă că a existat un text care m-a rănit și revoltat profund. El se numește „Jumătatea putredă a destinului nostru“ și a apărut în ziarul *Adevărul*. Era vorba acolo de tatăl meu care s-ar fi sinucis, dându-și foc, pentru că aș fi refuzat să-l primesc la ieșirea din închisoare, din teama de a nu-mi periclita cariera literară. Se foloseau, astfel, amestecate cu infamii, frânturi dintr-o tragedie reală (detenția îndelungată, tragicul accident al sfârșitului) pentru construirea unui edificiu abject în care să fiu închisă nu numai eu, ci și memoria tatălui meu. Pe lângă această ticăloșie, faptul că în continuare mi se spunea negru pe alb că trebuie să fiu suprimată fizic pentru că am vorbit în Piața Universității nu m-a mai impresionat la fel de mult. Nimic mai firesc pentru un ziar care etala citate din Biblie în dreapta titlului decât să inventeze sinuciderea unui preot și să amenințe cu moartea un poet... Cum aș putea să mă apăr împotriva unei atât de nesfârșite ignominii? Ce-aș mai putea adăuga

cărților mele care stau mărturie unui adevărat cult patern transformat în simbol moral, cărților mele dintre care prima este publicată după deschiderea închisorilor politice și moartea tatălui meu din '64? Ce-aș mai putea adăuga? Poate consolarea la gândul că, oricât de mare ar fi răul pe care mi-l fac înjuriindu-mă, el este mai mic decât cel pe care mi-l ar face dacă m-ar lauda (...„Dacă port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură/Laudele lor desigur m-ar măhni peste măsură...“). Sper să nu le fi dat în felul acesta o idee!

Faptul că nu ați dat nici o replică se datorează încrederii pe care o aveți în cititor, care singur va ajunge la concluziile corecte?

Da, dar mai ales încrederii pe care o am în timp. Timpul despre care știu că se scurge pentru cei asemenea mie. Aceste depuneri de calomnii, atingând uneori apocalipticul, vor deveni cândva, nu mă îndoiesc, un adevărat capital de probe incriminatorii împotriva celor care le-au emis. În ceea ce privește cititorul, care se lasă înșelat, concluziile lui îl caracterizează în mai mare măsură pe el însuși decât pe mine. Fiecare crede pe măsura sufletului său.

Ana Blandiana este o personalitate, un nume cunoscut. Dar există oameni care sunt calomniate fără a fi cunoscuți. Dacă dumneavoastră vă puteți apăra prin tăcere, pe ei tăcerea nu îi apără. Or, asta înseamnă că mecanismele sociale sunt blocate. Ce credeți că e de făcut?

Cred că fiecare dintre cuvintele noastre de acum îi apără, după cum tot ce am scris și au scris atâția dintre colegii noștri onești s-a înscris ca un protest împotriva maculării sufletului nostru colectiv. Dar mai mult decât atât, ziaristii ar trebui să ceară excluderea din organismele lor sindicale și profesionale a celor care încalcă deontologia profesiei și, pe de altă parte, o funcționare corectă și operativă a puterii juridice, menite să ducă la blocarea mecanismelor sociale de care vorbești. Astfel, și nu printr-o lege a presei, care nu ar fi decât o nouă, posibilă cenzură, se poate curăți, eliminându-se calomniatorii, imaginea ziaristului, liber să spună orice, dar numai în interiorul granițelor adevărului strict argumentat. Să nu uităm că ziar sau ziarist de scandal nu este cel care spune adevăruri acute și neplăcute, ci acela care spune lucruri lipsite de bază reală și de acoperire logică. Pentru ca a patra putere în stat, presa, să nu devină una malefică, ea trebuie să-și impună singură limite, care

nu trebuie să fie altele decât cele înscrise în Codul Penal. Altfel – așa cum tot ce trăim dovedește – de la fără-de-rușine la fără-de-lege nu e decât un pas, un pas pe care urmașele *Săptămânii* îl fac fără să clipească. Din păcate, puterea se plânge ea însăși, la modul general, de toate acestea, dar nu face nimic pentru a influența propriile ziare, aflate în prima linie a dezinformării și vulgarității. De unde se poate deduce că îi convine acest statu quo.

Sorin Roșca-Stănescu

(„România Liberă“, septembrie 1990)

„Vechii opozanți sunt inutilizabili de mecanismul puterii“

Întotdeauna, prezența scriitoarei Ana Blandiana alături de noi a fost și este prilej de bucurie. În urmă cu aproape trei ani, la Muzeul de Istorie din Piatra Neamț, nu se putea respira decât poezie, doar pentru ea mai rămăsese loc în mulțimea care venise să o aplaude pe doamna Ana Blandiana și să-i exprime omagiile. Astăzi, deși contextul e cu totul schimbat, cota interesului față de această personalitate a literaturii române contemporane este chiar mai mare. Simțind asta, am rugat-o să răspundă la câteva din întrebările care frământă pe toată lumea.

S-a răspândit părerea că momentul pe care-l trăim n-ar fi favorabil poeziei. E adevărat?

E adevărat, în măsura în care fiind un moment prin excelență public, este lipsit de calmul interior necesar meditației și reculegerii. Acest moment aparține, în mod evident, mult mai mult istoriei. Să nu uităm, însă, că istoria, ca și întreaga viață, aparține, la rândul ei, poeziei. Nimic din ceea ce trăiește un poet nu dispare în neant. Nu am nici o îndoială că extraordinarele emoții pe care le trăim acum reprezintă materia primă a unor viitoare decenii de poezie. Să nu regretăm: timpul pe care îl sustragem acum poeziei se va întoarce la ea pentru a o îmbogăți cândva.

Câtă poezie mai încapă în viața dumneavoastră astăzi?

Atâta câtă vibrație, câtă durere, câtă revoltă, câtă exaltare, câtă intensitate. Nu-mi lipsește poezia, ci timpul pentru a scrie.

Se vorbește insistent despre necesitatea reintrării noastre în Europa. Dumneavoastră, care ați călătorit foarte mult, cum percepeți această perspectivă?

Europa este înainte de toate o stare de spirit, o nevoie profundă, constantă, aproape obsesivă, de a spune și de a afla adevărul, de a sprijini

și de a impune valoarea, de a respecta democrația. Europa este elanul de a renunța în plină iarnă la propriile tale comodități pentru a porni cu ajutoare înspre niște oameni necunoscuți, despre care nu știi decât că suferă și că luptă pentru libertate. De Europa, cred eu, nu ne desparte geografia sau istoria, cultura sau economia, de Europa ne desparte șmecheria și ambiguitatea, lipsa de respect pentru muncă și pentru onestitate, credința blestemată că „deșteptăciunea“ poate ține locul seriozității și hărniciei, că talentul poate ține locul caracterului. Pentru a intra în Europa, România trebuie să-și schimbe nu numai sistemul politic, ci și mentalitățile.

Încercarea de a compromite disidența românească pornește din interese meschine, subiective, sau e o acțiune coordonată, vizând efecte pe termen lung?

Una dintre cele mai subtile practici ale totalitarismului a fost aceea de a domina oamenii prin propriile lor vicii, greșeli, defecte. Cu cât un om avea mai multe lucruri de ascuns cu atât el era mai manevrabil, deci mai util. Ca atâtea alte lucruri vechi, această practică, iată, continuă să dea roadele pe care le vedem. Vechii opozanți sunt inutilizabili de mecanismul puterii pentru că nu au un trecut de ascuns! Mai mult chiar, trecutul lor nepătat devine un pericol și o amenințare pentru cei pătați. Singurul fel în care pot fi contracarați (tocmai pentru adevărurile pe care ei continuă să le susțină sunt de necontracarat) este acela de a acoperi cu murdării, egalizând astfel nivelul murdăriei din jur. Interziși prin vulgaritate așa cum erau altădată prin gratii sau izolare. Nu cred însă că, oricât de savant, acest procedeu poate avea rezultate de lungă durată. Așa cum bănuiam, apare în cele din urmă o anumită oboseală de rău, care limitează intoxicația.

În final, o întrebare (poate) incomodă: ce s-a întâmplat cu atât de citita rubrică „Atlas“ din revista România literară?

Nimic senzațional. A trecut doar printr-o întrerupere care sper că va lua în curând sfârșit, într-un fel sau altul.

Emil Nicolae

(„Ceahlăul“, 22 noiembrie 1990)

„Curajul este necesar și obligatoriu“

Stimată doamnă Ana Blandiana, am văzut afișele care vă anunțau prezența la mitingul organizat de Alianța Civică și de sindicatele studențești ieșene și am fost oarecum surprins. Mă așteptam să fiți prezentă fie la București, fie la Timișoara – locul unde, după câte știu, v-ați născut. De ce ați ales Iașiul?

La Iași vin întotdeauna cu plăcere. De altfel, în urmă cu doi ani și jumătate, ultima adunare literară de dinaintea interdicției, la care am luat parte, a fost tot la Iași, la prelecțiunile Junimii. De data aceasta am părăsit cu părere de rău Bucureștiul. Îmi părea rău că voi lipsi de la marea manifestație de 15 noiembrie, dar, în același timp, mi se părea important ca această zi să fie aniversată cât mai serios în toată țara, mi se părea important ca în orașul poeziei să vină pentru a participa la această manifestație, pentru libertate și adevăr, un poet.

Vorbeați în discursul dvs. de curaj. Considerați că oamenii care au de partea lor adevărul trebuie să fie în mod necesar curajoși, pentru a-și expune punctul de vedere?

Așa cum am spus și la microfonul din piață, privind miile de oameni care nu se temuseră să vină acolo, România va fi o țară cu adevărat democratică numai în momentul în care nu vom mai avea nevoie de curaj pentru a fi cinstiți cu noi înșine. Deocamdată însă, din păcate, curajul este necesar și obligatoriu. Și periculos. Tot ce se va întâmpla în următoarele luni și următorii ani în România depinde de acest curaj posibil acum. Pentru că, în ultimă instanță, cea mai importantă deosebire între ceea ce am trăit înainte și după decembrie este faptul că acum putem lupta.

Vedeți dumneavoastră, ceea ce mă sperie și mă întristează în același timp este apariția unei stări de pasivitate, care tinde să ia proporții chiar și în mediile

studentești, unde cu atât mai puțin îi este locul. Sesizez un reflux energetic tot mai acut și nu cred că ar fi greșit să-l numesc chiar dezinteres față de criza prin care trece societatea la ora actuală...

Este, cred, momentul oboselii, care își dă cea mai tragică măsură în numărul mare al celor care părăsesc țara și care pleacă – am mai spus-o – nu din lipsa hranei și a căldurii, ci din lipsa speranței. Nu cred însă că tinerii și mai ales studenții au dreptul să cedeze acestei descurajări, nu cred că plecarea, fuga în străinătate sau numai în sine însuși este o soluție.

Spunând nu, ca om de cultură, vă asumați implicit misiunea de a căuta, de a găsi și de a propune soluții...

Singurul antidot împotriva descurajării mi se pare a fi solidarizarea. În acest sens, *Alianța Civică*, ce a luat ființă recent, pare a fi răspunsul unei adevărate nevoi sufletești a foarte multor categorii sociale și umane pentru că ea reprezintă unirea ca armă împotriva răzbunării, solidaritatea ca armă împotriva descurajării. Ea nu este numai împotriva a ceva, ci și pentru ceva, iar acel ceva se numește *pâine și adevăr*, două noțiuni strict necesare mersului înainte și egale în importanță vitală.

Există o tendință ușor sesizabilă de regrupare a forțelor obscure ale societății, a conservatorilor, „foștii” cu o nesimțire crasă au ajuns să predea democrația, acestui încercat popor român. Mai au ei vreo șansă? Sau istoria îi va scoate, treptat, pe ușa ei din dos?

De la cutremurul din '77 am rămas cu o învățătură: că nu toate clădirile cad în timpul seismului, dar toate rămân șubrezite, fisurate, amenințate (și deci amenințătoare). În decembrie structura social-politică a României a trăit un puternic cutremur. E adevărat că unele structuri ale puterii au rămas în picioare, dar, la fel de adevărat este că ele nu vor mai putea fi niciodată ceea ce au fost. Sau cum spun copiii: „nu vă fie frică/pân' la urmă pică!”.

(M. S.)

(„Tineretul Liber“, noiembrie 1990)

Rememorări

Vă mai amintiți ce făceați în zilele premergătoare evenimentelor din 21-22 decembrie?

Veneam după o lungă perioadă în care stăteam închisă în casă și scriam, nu se întâmpla nimic extraordinar, în fața casei stătea o mașină cu un om în ea, aproape ne obișnuisem cu această prezență și aspectul cel mai greu era să vorbim în șoaptă chiar și lucrurile lipsite de importanță, pentru că se asculta din mașină totul. Ce făceam înainte de 22 decembrie îmi amintesc foarte bine, oră de oră, începând cu duminică, 17 decembrie, când fusesem, după-amiază, la Geo Bogza, care era bolnav, și la întoarcere ne-am întâlnit cu un coleg de facultate care ne-a spus că la Timișoara s-a întâmplat ceva. Îmi amintesc că am spus: ...Și eu am auzit, cred că nu e adevărat, cred că e un fel al oamenilor de a-și face curaj, de a inventa întâmplări pentru a rezista tensiunii.

Vă așteptați în acele zile să se întâmple minunea: să cadă Ceaușescu?

Da, am început pentru prima oară să credem, pentru că întâmplările au continuat: s-a primit un telefon de la o prietenă din Timișoara care plângând și țipând a cerut medicamente. A fost un contact telefonic făcut printr-un mare noroc, pentru că noi am încercat în ziua de luni să dăm telefoane la Timișoara, și n-am reușit. Fata din Timișoara plângea și spunea: aici sunt morți, sunt mulți morți și răniți, trimiteți-ne medicamente pentru că nu îndrăznim să ducem răniții la spital, unde se fac razii.

Următoarele zile le-am petrecut umblând la doctori, am obținut zeci de rețete pentru antibiotice, erau singurele medicamente pentru care trebuiau rețete, mergeam la farmacii și atunci s-a întâmplat ceva: în farmaciile bucureștene în care am intrat cerând mereu aceleași lucruri, se repeta o scenă scrisă parcă dinainte și pe care toți o interpretam. A

fost momentul în care am crezut pentru prima dată că solidaritatea este posibilă. Era așa: noi dădeam rețetele, ceream medicamentele și după aceea spuneam: *Și, vă rog, feșe!* Farmacista întreba: *Multe?* Noi spuneam: *Câte puteți.* Și ea spunea: *E vorba de o rană mare?* Și noi răspundeam: *Foarte mare.* Și atunci ne dădea baloturi. Era evident că înțelegea despre ce e vorba. Povestea s-a repetat în cel puțin zece farmacii. Aveam senzația că totul se schimbă și că tot ce nu credeam că e posibil devine posibil.

Ce vă mai amintiți din acele zile?

A mai fost o întâmplare. De sens contrar. În 21, seara, am ajuns în Piața Romană, unde părea că fusese o mare furtună. Nenumărate hârtii, obiecte pierdute, pantofi, poșete. Noi înșine înaintând trecusem prin diverse cordoane de soldați; ne-am zis: înaintăm până ne oprește cineva. Ne-am dat seama că se petrecuse ceva îngrozitor. Fuseseră mari arestări. Studenți se culcaseră în fața autobuzelor. Când am ajuns noi, Piața era pustie; am înaintat uitându-ne în ochii soldaților. La un moment dat, un ofițer a înaintat dinspre Academia Comercială și a spus: *Actele, vă rog!* Soțul meu a scos actele și eu am început să le caut. În acest timp, din spatele ofițerului, un tânăr cu o uniformă militară ciudată, fără nici un însemn, a venit în fugă, strigând: *Arestați-o! Ea a fost aici!* Nu fusesem acolo. Dar nu despre asta e vorba. Este vorba de faptul că un tânăr obișnuit putea să denunțe în felul acesta fără măcar să fie sigur de ceea ce spune. Eu până în acea clipă trăisem utopia că Ceaușescu și soția lui sunt de-un fel și toți ceilalți oameni sunt altfel. Știam că există denunțatori, că sunt obligați, că o fac din frică, că au diverse motive, că altfel nu-și pot hrăni copiii, dar că un tânăr, din proprie inițiativă, fără ca nimeni să-l oblige, a putut să ceară arestarea unui om pe care nu-l cunoștea și, poate, să-l condamne la moarte (pentru că mulți fuseseră duși în acea noapte la Jilava) era incredibil. N-am să știu niciodată dacă a fost doar norocul meu sau m-a recunoscut ofițerul care s-a uitat la mine o secundă și a spus: *Ați putea dovedi că n-ați fost aici?* Eu am spus da. Iar el mi-a replicat: *Sper să nu ne mai întâlnim în noaptea asta.*

A urmat, în 22 decembrie, anunțul prin care Ana Blandiana, alături de ceilalți disidenți, făceau parte din Consiliul Frontului de Salvare Națională. Înainte de difuzarea aceluia comunicat, la televiziune, știați că sunteți în conducerea Frontului?

Nu, am aflat peste câteva ore. Fiind pe stradă nu știam ce se transmitea la televizor. Apoi, câteva zile, fără ca eu să fi aflat mai mult,

lumea își închipuia că eu reprezint ceva în ierarhia puterii. În fața casei noastre se strângeau oameni, unii voiau locuință, alții voiau dreptate, iar eu habar n-aveam unde există, dacă există, un centru al puterii. Prima ședință a acestui Consiliu a fost pe 27 decembrie, seara, după ce fusese executat Ceaușescu, după ce se terminase povestea.

Am participat la 4 ședințe. Ultima a fost când se anunțase participarea Frontului la alegeri. La prima ședință, atmosfera părea să fie destul de romantică, erau cei 38 de anunțați pe acea listă în 22 decembrie. Erau tot felul de oameni care se opuseseră într-un fel lui Ceaușescu. Erau și tineri sau foarte tineri care arătau ca veniți de pe baricade și pe care apoi i-am întâlnit în Piața Universității. În acea ședință, mi s-a propus mai întâi de către Silviu Brucan pe coridor, apoi oficial de către Iliescu, să fiu vicepreședintele Frontului. Am refuzat la început doar din bun simț, pentru că am simțit că nu eram făcută pentru așa ceva. Brucan și Iliescu s-au supărat, le stricasem aranjarea vitrinei. Și cu cât insistau mai mult, cu atât îmi dădeam seama că trebuie să mă încăpățânez să refuz.

La a doua ședință, tinerii aceia dispăruseră, dar veniseră reprezentanți din toate județele și, după înfățișare, după vorbă, erau activiști din al doilea eșalon. Nu mai erau 40, ci 140. Asta a făcut ca orice se discuta și orice se vota să nu mai aibă importanță, pentru că o sută și ceva de persoane erau pentru și voturile împotriva nu contau.

Ce se discuta în acele ședințe?

Se discutau diverse decrete care au fost pozitive în prima parte. Toate erau lucruri ținând aproape de bunul simț. Straniu era că stăteam și discutam într-o ședință un asemenea decret și până la convocarea următoarei ședințe se anunțau alte nenumărate decrete ce fuseseră date fără consultarea noastră, fără să ne mai întâlnim.

Ședința finală pentru mine a fost cea în care s-a discutat intrarea în alegeri a Frontului, în cadrul ședinței a fost o mare confruntare terminată cu o înfrângere absolută. S-a votat cu doar 7 voturi contra și 8 abțineri.

Atunci, Ana Blandiana a votat contra și a redevenit disidentă. Ce a urmat?

Au urmat mai multe zile de manifestații de stradă, tinerii protestau împotriva intrării Frontului în alegeri. Ne-am întâlnit cu Iliescu, grupul de intelectuali, ne-am dus la el fără să ne anunțăm, altfel putea să nu ne

primească. Și el ne-a spus: *Întotdeauna vine un moment în care intelectualii părăsesc revoluția.* „Intelectualul presupun că sunt eu – țin minte că am răspuns uimită – dar cine este revoluția?“ Am înțeles, mai târziu, că Revoluția sunt cei care o continuă. De fapt, am părăsit Frontul atunci numai eu. Doamna Cornea se retrăsese înainte, iar ceilalți au trecut în CPUN.

Pe dumneavoastră ce v-a deranjat la anunțarea participării Frontului în alegeri?

Minciuna. Faptul că în mod evident se anunțase că Frontul nu va participa la alegeri, iar acum nu numai că voiau să participe, dar susțineau că n-au afirmat niciodată contrariul. Se mințea de la obraz. Situația s-a repetat în nenumărate rânduri: am chemat, n-am chemat minerii, le-am mulțumit, nu le-am mulțumit. Atunci era pentru prima oară și era de necrezut felul în care se putea întoarce foaia la distanță de câteva săptămâni. Frontul își lua un ascendent față de celelalte formațiuni politice, printre care partidele istorice, care nu aveau nimic, totul depindea de ce urma să le dea Frontul. Întrecerea devenise inechitabilă, necinstită.

De ce n-ați rămas în Front, să luptați acolo?

Asta nu era o luptă, era un joc dinainte stabilit. Rămânând și făcând parte din Front, și spunând NU, nu făceam decât să asigur caracterul fals democratic al acelei adunări, care era lipsită de echilibru, având dinainte asigurată o majoritate. Mai târziu, în CPUN măsluirea a devenit și mai evidentă.

Ana Blandiana, ați irupt în poezia română într-un mod care v-a adus numai elogii. Ați avut, de la 26 de ani, rubrică săptămânală în „Contemporanul“ condus de George Ivașcu, publicația literară cu cel mai mare ecou în epocă. Rubrica o mențineți și la „România literară“ de aproape 20 de ani. Ați fost, pe urma talentului dumneavoastră literar, o răsfățată a criticii literare. Cum s-a întâmplat că în această stare poetică favorabilă, care vă permitea să vă reculegeți în scris, să se nască disidența dumneavoastră?

Interdicția de la sfârșit n-a fost prima. A fost a treia. După ce am publicat primele poezii, aveam 18 ani, de la Oradea, de unde locuiam, s-a transmis o circulară la toate revistele din țară să nu mai fiu publicată pentru că sunt fiica unui dușman al poporului, tata era închis, într-adevăr, fusese preot și avea de pățimit pentru acest fapt.

Când se întâmpla acest lucru?

În 1960.

Cât a ținut interdicția?

Patru ani. Perioada s-a terminat pentru că istoria evolua spre bine, spre deschiderea de la începutul domniei lui Ceaușescu. Apoi și George Ivașcu, un om altruist și cu prestigiu, fusese de stânga încă înainte de război, a intervenit pentru mine. La celelalte două interdicții, de după 1985, a existat câte cineva care a făcut un denunț și în felul acesta a declanșat scandalul.

Știți cine?

Nu, nu știu. Mă rog, am anumite bănuieli.

Cel care a denunțat era din nomenclatură, din Securitate sau din breasla scriitorilor?

Era în același timp din ultimele două categorii.

Ați pomenit de denunț. Poate cineva s-o urască într-atât pe Ana Blandiana încât s-o pârască în modul cel mai josnic?

Acum mă urăsc foarte mulți oameni, așa că n-aveți de ce să vă mirați.

Dar atunci?

Atunci cred că mă urau foarte puțini.

De ce?

Nu știu, citiți revista *Săptămâna* și încercați să găsiți răspunsul.

Dar acum, de ce vă urăsc oamenii?

Putem să analizăm scrisorile pe care le primesc și în care sunt înjurată. După demisia din Front și, într-o măsură mai mare, după prezența mea în Piața Universității, am început să primesc scrisori de amenințare. Am primit scrisori de ordinul sutelor. Ele se împart în două categorii: cele în care cititorii îmi spun că mi-au fost admiratori și că i-am dezamăgit profund, decăzând până la golani din Piața Universității, drogați și prostituate. Iar altele sunt scrisori de insulte. Trebuie să vă spun că am citit o mică parte din ele, soțul meu funcționa ca cenzor și mi le dădea

numai pe acelea care puteau fi citite, mai ales că eram în criză de ulcer în perioada aceea. Chiar cele care treceau de cenzura soțului cuprindeau lucruri de neînchipuit. Aveau și un caracter involuntar comic, demascator. Multe erau scrise cu indigo. Ce sosea la mine mai mergea undeva. Dar scrisoarea ~~nr~~ erau una generală, o copie care s-ar fi potrivit și altor persoane. Se referea exclusiv la mine și totuși era o copie. Am înțeles că acele scrisori erau scrise de oameni care primeau salariu pentru așa ceva, scrisorile lor intrau în obligațiile de serviciu și păstrând originalul puteau fi pontaji corespunzător. Am observat că anumite scrisuri, stiluri, se repeta. Din când în când, omului respectiv îi revenea sarcina să-mi scrie.

Ura a fost și rezultatul unei anumite prese?

Presa puterii (ziarele *Azi*, *Adevărul*, revista *România Mare*) este responsabilă de o foarte mare parte a otrăvii care se află acum în sufletul nostru, al tuturor. Ura care ne dezbină acum este, pe de o parte, opera acestei prese, iar pe de altă parte, a zvonurilor care sunt orchestrate într-un mod foarte savant și care funcționează extraordinar.

M-am dus la Cluj: prietenii, cunoștințe vechi, mi-au reproșat că vând Ardealul. Eu la început am crezut că e o glumă. Eu sunt ardeleană, cum o să vând Ardealul, cui să-l vând și de ce? Mi-au spus că vând Ardealul ungarilor. Pentru Dumnezeu, ați înnebunit, oameni buni? Ați vorbit în Piața Universității! Da, și ce-i cu asta? Ce legătură există între Piața Universității, unguri și Ardeal? Lasă că știm noi, îmi spuneau prietenii de la Cluj, cei de acolo vor să vândă Ardealul ungarilor.

Nu cred că ar fi vorba numai despre enorma prostie; dincolo de prostie rămâne uluirea: De ce toți acești oameni să creadă niște zvonuri lansate de niște oameni pe care nu-i cunosc și să nu mă creadă pe mine, pe care mă cunosc cel puțin din cărțile mele?

De ce nu i-ați acționat în judecată pe cei care vă calomniau?

Aveam senzația că intru în murdărie și oroare și mai tare. Odată însă am încercat, pentru că atunci m-am îmbolnăvit. A fost ceva îngrozitor în *Adevărul*. Articolul de acolo mi-a făcut cel mai mult rău. Poveștile despre amanți, pe care nu i-am văzut niciodată în viață, toate astea mi se păreau atât de vulgare încât nu le dădeam importanță, nu le citeam. Însă povestea din *Adevărul* era teribilă. Pe de o parte, era jignit și tata, care

e mort, iar pe de altă parte minciuna monstruoasă era făcută dintr-o mică parte de adevăr, ei spuneau că tata și-a dat foc pentru că a vrut să mă pedepsească pentru că n-am vrut să-l primesc când s-a întors din închisoare. În această monstruoșitate existau două lucruri adevărate: faptul că tata fusese la închisoare și faptul că tata murise la puțin timp după ce ieșise, într-un accident de foc. Luaseră tragedia enormă a morții tatălui, care se petrecea la 49 de ani, amestecând-o cu murdărie. Ziarul o dă ca legendă și avocatul mi-a explicat că din punct de vedere juridic nu stă în picioare. Trebuie să vă spun că există câteva zeci de procese împotriva *României Mari* și a altora, care nu sunt intrate pe rol. E o presă în care nu doar niște nebuni scriu cu o vulgaritate incredibilă niște monstruoșități, ci e vorba de un aparat care funcționează perfect și care este sprijinit ocult.

Cum rămâne, doamnă Ana Blandiana, cu enorma prostie de care vorbești?

O să râdeți, dar o să vă dau un răspuns optimist. Prostia despre care vorbeam mi se pare într-o vertiginoasă scădere. Cu toate că ce s-a întâmplat la Iași, pe 15 noiembrie, când am fost huiduită alături de alți doi poeți (Mihai Ursachi și Emil Brumaru), nu-mi confirmă această afirmație. Însă asistăm cu toții la o deșeptare, la o trezire, chiar o transformare, am senzația că oamenii nu numai că se trezesc, dar parcă brusc se miră de ceea ce au trăit și de ceea ce au crezut și le e rușine.

Intellectualul român, după ce comunismul a dat peste el scoțându-l din uzanțele lui întipărite, a avut o reticență față de politic, reticență care continuă și astăzi. Care ar fi explicația?

În cronicile mai vechi la cărțile mele sunt deseori acuzată că fac o poezie obsedată de teme morale. Această afirmație revenea adesea și era spusă ca un reproș. Implicarea într-un anume fel, chiar și în morală, era considerată o coborâre de la estetic. Se prefera să fim niște simboluri ermetice.

Cât este curaj și cât este retragere în toată această atitudine?

La întâlnirea de la Brașov, din septembrie, dintre muncitori și intelectuali, am vorbit cu un miner. I-am spus: știu că sunteți vinovați față de noi, dar și noi, intelectualii, suntem vinovați față de voi, pentru că am tăcut în 1977, la revolta voastră din Valea Jiului și apoi, în 1987, după

Braşov. Şi el mi-a spus: Dacă-ţi şti ce nevoie am avut de voi, de oameni care să vorbească şi să gândească în numele nostru.

Credeţi că în '77, în Valea Jiului, şi în '90 la Bucureşti, în iunie, au fost aceiaşi oameni?

În parte, da. Acesta a fost şocul descoperirii noastre de la Braşov. Noi credeam că cei din '77, care erau invitaţi acolo, sunt alţii şi că la Bucureşti nu veniseră mineri. Şi am descoperit că nu aveam dreptate. Aici stă caracterul absurd al puterii, persuasiunea acestei maşinării de manipulare a conştiinţelor.

Pentru dumneavoastră care perioadă a fost mai grea: disidenţa sau anul 1990?

Acum.

De ce?

Atunci când eram interzisă, aveam iluzia că toată lumea e în secret cu mine. Şi mai era ceva: printr-un paradox, faptul că n-aveam telefon, n-aveam corespondenţă, că stătea maşina în faţa casei, acea supraveghere teribilă contribuia la liniştea din interior. N-aveam nici o posibilitate de a supravieţui decât scriind. Acum este un vacarm enorm în care este absolut imposibilă liniştea sufletească.

Mă întorc la perioada disidenţei şi am să vă întreb, urmând nişte texte celebre de-acum, ce vă aparţin, mai suntem un popor vegetal?

Cred că nu, dar nu în sensul bun al cuvântului. Nu-mi pot închipui nişte plante isterizate de ură. Noi suntem un popor isterizat de dezbinare şi de ură.

Trecând peste atâtea experienţe, cum credeţi că va arăta poezia dumneavoastră peste un an, peste doi, peste mai mult timp?

Aş vrea să nu mai trebuiască să am curaj. Şi sper să nu fie poezia unei mari oboseli.

Ovidiu Şimonca

(„Opinia Studentească“, noiembrie 1990)

„Ne aflăm pe sensul istoriei“

Stimată Doamnă, cu câțva timp în urmă, prezentă fiind la Convenția Națională a FSN, mi s-a întâmplat să dau peste o persoană – foarte inteligentă de altfel – care a încercat să-mi demonstreze că partidul-guvern care conduce astăzi România a folosit metode firești (din punct de vedere politic), nu a făcut erori, scopul lui a fost să pună mâna pe putere indiferent prin ce mijloace, și că drumul către acest țel nu trece prin morală. Vă întreb pe dvs., care nu sunteți doar un mare poet, ci și o conștiință, există vreun raport între putere și morală? Există putere fără morală?

Din punctul meu de vedere, mai mult, din unghiul în care m-am implicat eu în lucruri, politica se confundă cu morală; deoarece pentru mine politica nu este luptă pentru putere (aș zice, chiar dimpotrivă!) tot ce aș vrea eu – și de fapt ar trebui să vorbesc la plural, pentru că aceasta este chiar poziția Alianței Civice – este să vină un moment în care politica să evolueze în cadrul legilor morale, să nu mai poată nimeni în România susține ceea ce spuneți că susținea interlocutorul dvs. Părerea mea este că nu putem ajunge la o viață politică normală – înainte de a asana morală viața noastră publică. Mai întâi trebuie curățate aceste grajduri ale lui Augias în care oportunismul, corupția și teroarea au izvorât noroiul de acum, și abia apoi vom putea spera ceva. De asta vorbim mereu la Alianță, despre schimbarea mentalităților, pentru că până nu vom reuși să schimbăm mentalitățile (de la omul cel mai simplu până la cel care vrea puterea supremă) nu vom reuși. Dar îmi dau seama că lucrurile înaintează extrem de încet, sau deloc, mai ales pentru că toți cei care se apropie de putere se otrăvesc cu ea. De aceea, și din acest punct privind lucrurile, noi am crezut că numai intrând în politică sub ideea refuzului puterii putem schimba ceva în mentalitatea celor care se apropie de politică. Nu suntem niște naivi, chiar dacă avem mari doze de naivitate. Îmi dau

seama că numai preluând puterea poți să schimbi ceva, dar până în acel punct și înainte de orice, trebuie să se producă o educare a celor care vor să preia puterea. Trebuie ca mentalitățile să se schimbe în așa fel încât cei care preiau puterea să fie în stare s-o și lase. În momentul în care, în România, un om politic își va da demisia pentru că zeci și sute de mii de oameni în stradă i-o cer (așa cum se întâmplă în orice țară civilizată) în momentul acela vom fi intrat într-adevăr în Europa; până atunci, nu, indiferent ce se întâmplă și indiferent în ce măsură Europa este convinsă, prin reprezentanții ei mai importanți sau mai puțin importanți, de diverse semiadevăruri.

În legătură cu acest subiect, există două modalități de a primi sprijin de la Europa: un sprijin politic și unul economic. Dacă sprijinul economic este foarte necesar – și, de altfel, explicabil – conducătorii noștri fac mare caz de așa-zisul sprijin politic.

Nu-mi dau seama în ce măsură un ajutor politic există într-adevăr, sau e vorba pur și simplu de rumoarea pe care o fac ai noștri pentru a ne sugera că într-adevăr există un sprijin politic. În ceea ce privește ajutorul economic, însă, cred că dacă ar veni, el ar fi extrem de util mai ales în sensul transformării economiei de stat într-una de piață, pentru că eu cred că economia de piață secretă democrație: este un organism viu care, în mod obiectiv, secretă libertate. Un om angrenat în mecanismele obiective ale unei astfel de economii devine un om liber, pentru că nu mai este legat de stat printr-un salariu despre care el însuși știe că, mai mult decât plata muncii sale, este plata supunerii sale. Aceasta a fost situația unei foarte mari majorități a populației României. Dependența aceasta economică a cetățeanului față de stat, dependență amestecată cu un vag sentiment de inutilitate, care dădea un acut sentiment de vinovăție, stă la baza noroiului moral în care încercăm să înaintăm și în care lunecăm mereu.

Programul guvernului este unul al unei reforme economice. Deși ne îndoiim că are șanse de reușită, în mod firesc dorim cu toții ca el să reușească. Pentru că e vorba de bunăstarea noastră, a tuturor. Dar pot reformele economice rezolva totul?

Nu mă pricep în mod special la economie, dar știu că de reformarea ei depinde reformarea noastră și de salvarea ei depinde salvarea noastră.

Vreau să vă spun însă că nu cred că aceste reforme pot fi într-adevăr făcute cu oamenii care încearcă să le facă. Asta mi se pare marea problemă. Vedeți, înainte se spunea „voi vă faceți că plătiți, noi ne facem că lucrăm“, ei bine, senzația mea este acum că s-ar putea parafraza acest umor negru, spunând „voi vă faceți că faceți reforme economice, noi ne facem că vă credem că acestea sunt reforme economice“. Un fost secretar cu probleme economice, să zicem, nu va realiza niciodată adevărata reformă spre economia de piață pentru că, chiar dacă ar vrea să o facă, el are o anumită structură mentală, are un anumit fel de a vedea lucrurile și, dacă este inteligent, știe că, realizând această reformă, el va fi eliminat până la urmă de mersul ei obiectiv, deci nu are interesul să o facă. Și va inventa tot ce va putea ca să pună piedici acestei reforme. Poziția paradoxală și, după părerea mea, extrem de dramatică a guvernului României este că el apare ca un hotărât promotor al reformei pe care nu poate sau chiar nu vrea să o aplice. În orice caz nu poate să o aplice cu oamenii cu care încearcă să o aplice.

Mi se pare că reforma aceasta pare mult mai plauzibilă la nivelul retoricii...

• Nu, se petrec și lucruri profunde, ireversibile. Și spun aceasta pentru că m-am întors recent de la țară și am fost teribil de impresionată de forțele care au fost declanșate în țărani. Eu îmi imaginam, mai ales pentru zona aceasta din jurul Bucureștiului, că s-ar putea să fi fost atât de dizolvați în structura lor țărănească, încât să nu mai vrea pământ, de exemplu. Și, dimpotrivă, lucrurile se petrec ca în sfârșitul basmului cu Frumoasa din pădurea adormită. Este o trezire spectaculoasă, toți se poartă ca și când cei 50 de ani pe care i-au trăit n-ar fi existat. Oricât de defectuoasă și de jalnică este această lege a pământului, oricâte drame sau tragedii va declanșa ea, a declanșat această trezire, care cred că nu mai are întoarcere. Sunt niște forțe spirituale, în primul rând, care intră în joc, și intră în jocul lucidității, nu al somnului care era singura garanție a „liniștii noastre“.

Printre metodele pe care le-a folosit partidul de guvernământ pentru a pune mâna pe putere, cele predilectate au fost, în afară de populism, ponegrirea opoziției și obstrucționarea ei pe toate căile posibile. Mai mult, când ni se clatină pământul sub picioare, guvernul FSN pretinde că opoziția nu are alternativă, nu are lideri mai buni etc. Unde credeți că a greșit opoziția? Ce i se

putea opune strategiei aceleia demențiale de calomniere? Cum se puteau opune oameni care au stat ani de zile în pușcăriile staliniste...

Foarte greu... Și asta doar la câteva zile după ce s-au reorganizat, căci calomnia a început practic din ianuarie. Vedeti, *cred că cea mai mare greșeală care se poate face este să minimalizezi inteligența forțelor care luptă împotriva opoziției. Iar inteligența acestor forțe, care în ultimă instanță se reduce la inteligența aparatului opresiv, care a funcționat foarte bine înainte și care funcționează cu alte metode, sau chiar cu aceleași, acum, această inteligență și-a dat seama că principala forță de temut era Partidul Național Țărănesc*, pentru că el fusese cel mai puternic înainte. Probabil că a existat spaima că toată acea Transilvanie, care a fost țărănistă, va deveni iarăși țărănistă. Și atunci a început din prima clipă acel proces de calomniere. După părerea mea, ceea ce s-a întâmplat cu domnul Coposu este egal numai cu ceea ce s-a întâmplat cu doamna Doina Cornea, doi oameni cărora nu numai că nu li se putea reproșa nimic, dar care, în mod normal, după revoluție, ar fi trebuit să devină idealurile morale și ținta recunoștinței tuturor.

Și mai mult, ar fi trebuit să-i mulțumim lui Dumnezeu că acești oameni (mă refer la cei din generația de dinainte de război) care fac legătura directă cu ceea ce a fost România înainte de coșmarul comunist, există, că pot depune mărturie despre ce a fost, că nu au fost toți înghițiți de pușcăriile staliniste, că nu auzim de ei doar din cărți și că sunt încă memorie vie.

Sigur că da! Revenind, mi-e greu să spun ce greșeli au făcut partidele istorice, pentru că situația lor a fost infernală, absolut infernală! Miracolul din decembrie ar fi trebuit să continue pe distanța următoarelor cinci luni ca partidele politice să aibă un alt rezultat decât cel pe care l-au avut. Acum, însă, cred din toată inima că ele se află într-o poziție sensibil schimbată, pentru că sper că nu sunt exagerat de optimistă susținând că oamenii încep să se trezească – mă refer chiar la cei care au votat din prima clipă atât de majoritar –, se trezesc și caută alternative. Partidele politice trebuie să facă tot ce pot pentru a dovedi că ele sunt alternativele respective. Aș spune chiar mai mult: cred că *partidele politice din opoziție pot să dovedească că ele împreună reprezintă alternativa*, cred că în acest moment nu are nici o importanță care sunt nuanțele deosebirilor dintre ele.

S-a vorbit până la saturație despre refuzul intelectualului de a se angaja în politică – și mă refer mai ales la intelectualii de marcă ai acestei țări. Scriitorul, de pildă, și-a spus „eu sunt scriitor, am meseria mea, nu mă privește”, iar acum critică aspru partidele politice. E aici un cerc vicios. Pentru că acolo unde sistemul democratic există, intelectualul poate sta deoparte spunându-și „nu mă privește. Politicienii sunt cei care trebuie să facă politică.” Dar la noi acest lucru nu există și pentru ca sistemul democratic să înceapă să funcționeze era nevoie de toți, și în primul rând de intelectuali. Departajarea netă între activitățile politice și cele nepolitice trebuie, evident, făcută dar aceasta doar după ce sistemul democratic va fi început să funcționeze.

Da, dar trebuie să ajungem până acolo. Cred că într-un fel Alianța Civică va reprezenta o trăsătură de unire spre această perioadă. Ea a apărut ca un fel de reacție la disperarea că nimic nu se leagă, acceptând în mod realist acest adevăr. Într-adevăr, există o reticență în fața partidelor, o reticență care nu este proprie numai intelectualilor. Sigur, vorbim de intelectuali, fiindcă ei ar fi trebuit să înțeleagă mai bine, dar ea există și la oamenii simpli. Alianța Civică a apărut tocmai ca o trăsătură posibilă de unire între masa mare a oamenilor de care este crezută – pe de o parte pentru că ea conține niște nume care sunt crezute din afara politicului, și, pe de altă parte, mă încapățânez să cred, tocmai pentru că nu este partid, tocmai pentru că a spus de la început că nu vrea puterea. Ceea ce sper eu este că Alianța va reuși, pe de o parte, să solidarizeze partidele, și pe de altă parte, să le gireze, adică să le ofere sprijinul, să fie liantul dintre ele. Am spus-o de mai multe ori, scopul ei este să se ocupe mult mai mult de alegători decât de aleși. Aceasta este marea diferență dintre ea și partide. Dacă partidele vor înțelege, deci, că importantă pentru România acum nu e lupta politică de nuanțe (adică să se lupte între ele), ci unirea pentru a crea o alternativă la putere, atunci Alianța Civică va fi alături de ele pentru a le gira în fața publicului. Sper că această frumoasă utopie să se realizeze și sper nu numai pentru că sunt naivă și optimistă, ci și fiindcă mi se pare că nu există altă soluție.

După câte știm, doamna Doina Cornea s-a aflat la Bruxelles, unde a primit un titlu de Doctor Honoris Causa. Pornind de aici – dar fără să mă refer exclusiv la doamna Cornea –, cum ne-am putea explica faptul că românii nu știu să-și respecte valorile?

Cred că am o explicație pentru reacția împotriva tuturor vechilor opozanți și care, în cazul dnei Cornea, atinge cele mai înalte culmi ale

absurdului. Cred că totul se explică prin sentimentul de umilință pe care ceilalți l-au simțit în fața curajului ei. Am ajuns la această concluzie auzind clujeni vorbind despre ea cu adevărată ură și întrebându-mă cum este posibil. Normal ar fi fost – normal! trăim într-o lume atât de anormală, încât normalul devine un ideal de neatins – normal ar fi fost ca la Cluj ea să fi fost cel mai mult iubită și admirată. Dar lucrurile nu se petrec așa. Singura mea explicație – de natură abisală, îmi dau seama – este că foarte mulți oameni, în acea perioadă în care ea avea curaj, s-au simțit umiliți de faptul că ei nu sunt în stare să-l aibă. Iar acest absurd și urât sentiment s-a transformat în monstrozitatea și murdăria de acum. Pe acest sentiment de inconștientă nemulțumire de sine al unei categorii, din nefericire încă destul de largi, se bazează revista „România Mare” de exemplu.

Ca să extind semnificația întrebării anterioare, cum se explică faptul că românii nu sunt interesați să-și cunoască propria lor istorie? Și mă refer la istorie ca atare – în date, cifre, fapte – nu la interpretări savante sau pernicioase... Prezentarea istoriei în mod obiectiv, omului de rând rămânându-i să judece singur ce e bine și ce e rău.

Când spuneti „românii” vă referiți evident la majoritatea populației din România de astăzi, care este o populație educată în școlile ultimilor 50 de ani. Ei bine, nu e pentru nimeni un secret că, pentru a putea stăpâni un om, îi iei mai întâi memoria, memoria libertății lui anterioare, în primul rând, și după aceea îl vei stăpâni foarte ușor. Această memorie a fost aproape distrusă, acești oameni nu sunt vinovați. Am văzut nu demult o emisiune tv, în care reporterul întreba pe mai mulți oameni, pe stradă, luați la întâmplare, cine a fost generalul Averescu și cine a fost regele Ferdinand. Marea majoritate a răspunsurilor a fost „nu știu”; sau erau răspunsuri incredibile: „cred că un rege al României”; „a, da, mi se pare că fiul lui Mihai”. Cel mai impresionant dintre răspunsuri a fost acela al unui muncitor care a spus (citez cu aproximație): „nu știu, școlile prin care am trecut și-au făcut datoria, au făcut tot ce au putut ca să nu știu”. Acesta este adevărul. Tot ce mai știu generațiile de după război știu din familie, în măsura în care părinților nu le-a fost frică să spună copiilor ceea ce știau. În orice caz, în mod evident, în această luptă pentru reconstrucția sufletească a poporului român, rescrierea istoriei, cât mai repede și într-o formă cât mai simplă și mai pe înțelesul tuturor,

este absolut prioritară. Până nu vom ști ce e cu noi, până când nu vom ști de unde venim, n-avem cum să știm încotro mergem. De altfel, la un alt nivel, mă refer de data aceasta la nivelul intelectualilor, a funcționat în ultimii ani un fel de autodispreț, care a dizolvat chiar și ceea ce nu reușiseră să dizolve ceilalți. Se ajunsese la o psihologie în care noi înșine spuneam că românii sunt cei mai lași, că românii sunt cei mai răi, că uite ce fac ungurii, uite ce fac polonezii etc... Îmi amintesc sute de discuții în contradictoriu pe această temă, sute de discuții în care ajungeam mereu la o foarte frumoasă frază a lui Blaga care spune că nu există popor destul de rău ca să nu merite să mori pentru el, atunci când îi aparții. Nimeni n-are dreptul să-și condamne poporul. Avem dreptul, și chiar datoria, unui foarte ascuțit spirit critic, avem datoria să ne judecăm foarte aspru, dar niciodată intelectualii nu au dreptul să-i condamne pe ceilalți, pentru că ei sunt responsabili și de ceilalți, de ei depinde ca și ceilalți să fie altfel. Revenind la punctul de pornire, și eu cred că intelectualii sunt cei obligați să se implice în acest moment al istoriei, să urnească din această mocirlă în care ne aflăm nava în care suntem imbarcați cu toții. După aceea, când va exista o clasă politică, va fi datoria ei să ducă totul mai departe. Dar în acest moment este datoria intelectualilor să se sacrifice – pentru că eu consider că este vorba efectiv de un mare sacrificiu. Pentru un scriitor, pentru un pictor, pentru un pianist, a da o parte din timpul lui celorlalți este un sacrificiu real: fiecare dintre noi suntem conștienți că peste un sfert de secol, atunci când, sper, România va fi o țară printre altele din Europa, o țară normală, nimeni nu mă va mai întreba cu ce m-am ocupat în acești ani, mă va întreba doar care sunt cărțile pe care le-am scris. Dar, dincolo de această conștiință fermă a „pierderii”, există conștiința absolută a faptului că, dacă în acest moment nu vom intra în luptă, și noi vom fi vinovați de didactura care va începe.

Mă înșel eu – aș vrea să mă înșel – susținând că una dintre metodele dictatoriale de a ține revolta în frâu – am numit frica – e pe cale să se reinstaleze în foarte mulți dintre noi? Foarte mulți se plâng că sunt (iarăși) supravegheați, că le sunt ascultate (iarăși) convorbirile telefonice, că le este (iarăși) viciată corespondența, mulți dintre cei mai elevați dar și mai pașnici opoziționi ai puterii sunt bătuți. Aș vrea să vă întreb pe dvs. în ce măsură v-a fost frică înainte? În ce măsură vă (mai) e frică astăzi?

În mod ciudat, aș putea zice să înainte îmi era mai puțin. Înainte am avut în permanență senzația că, în fond, toată lumea este cu mine. Eu

am trăit cu marea iluzie că, exceptând pe cei câțiva – de ordinul zecilor, al sutelor, chiar al miilor (ce contează?) – care aveau puterea efectivă, tot poporul român era împotriva. Tot ce mi se întâmpla mie demonstra într-un plan secret și anonim că – de la florile pe care le găseam la ușă (sigur, fără curajul de a-și asuma dezvăluirea identității) până la scrisorile care nu-mi erau trimise prin poștă (de altfel în ultima perioadă nici nu mai primeam corespondența) – erau oameni care aveau curajul să mă încurajeze. Sigur că probabil exageram acele gesturi, la exageram valoarea simbolică, dar vreau să spun că atunci frica era alungată de sentimentul unei solidarități tacite. Înainte nu am avut sentimentul că cei care stăteau în mașina din fața casei vor ieși din ea și vor veni să-mi dea cu ceva în cap, pentru că mi se părea că tot ce urmăresc ei este să mă sperie și că datoria mea este să nu intru în jocul lor. Ce s-a întâmplat apoi a fost pentru mine mai greu, pentru că n-a mai intrat în schemele iluziilor mele. A trebuit să accept că există o parte mult mai mare decât credeam eu a populației care se sperie mai mult de viitor decât de trecut, care preferă să nu se schimbe nimic pentru că în acest nimic reușiseră ei să-și creeze pârgھیile supraviețuirii. Știau ce se poate aranja, de unde se poate procura ceva, fura ceva, cu cine trebuie să te pui bine, pe cine trebuie să lingusești. În această știință a supraviețuirii, ei se calificaseră.

Existau niște vorbe și locuțiuni care caracterizează perfect ceea ce spuneți dvs.: „a te descurca“, „a face rost“.

Mai ales „a te descurca“. Au reușit să „se descurce“, „să se orienteze“ și abia acum se vede cât de gravă este și ce urmări are această reușită. Dar vreau să vă spun că frică nu cred că are de ce să ne fie. De altfel, e mai puțin important ce cred eu, pentru că, la urma urmei, eu, fiind scriitor, pot să am iluzia sau orgoliul de a crede că, indiferent ce aș păți, cărțile mele au șansa să rămână – nu spun că sunt sigură că vor rămâne, ci doar că, teoretic, există această șansă. Important mi se pare că, în mod obiectiv, nu cred că avem motive să ne fie frică, pentru simplul motiv că ne aflăm pe sensul istoriei, și atunci când înaintezi, oricât de încet, pe sensul istoriei, poți fi distrus, dar nu înfrânt.

Mi-a venit acum în minte ceva: am stat odată de vorbă cu un țăran bătrân, fost deținut politic, care, văzându-mă foarte deprimată, mi-a spus: „Doamnă, dar nu vă dați seama că ei – se referea la cei de la putere –

sunt mult mai nenorociți decât noi? Nu vă dați seama că ei nu pot să dea nici înainte, nici înapoi?“. Țin minte că atunci am izbucnit în răs, realizând că acel om a spus într-o singură propoziție ceea ce un intelectual ar fi spus, probabil, în multe pagini de analiză politică. Pentru că, într-adevăr, nu numai noi, cei din opoziția parlamentară sau extraparlamentară, suntem într-o poziție grea și dramatică, ci și cei de la putere sunt, *în alt fel*, într-o poziție mai dramatică încă. Este evident că nu pot să dea înapoi, *nimic nu se va mai putea întoarce vreodată în punctul din care a fost urnit de explozia din decembrie. Iar înainte nu vor să dea, pentru că, mergând înainte, ar fi eliminați de la sine de legile obiective ale libertății.* Tot ce pot să facă ei este să țină istoria pe loc, s-o mențină cât mai mult timp în acest punct în care puterea le aparține. *Dar asta nu se va putea prelungi la nesfârșit, pentru că istoria poate să fie rea sau bună, dar nu stă niciodată pe loc.*

Pe mine mă obsedează încă de pe vremea răposatului un gând: acela că suntem un popor de ortodocși și, privind astăzi cum se derulează evenimentele în acele țări ale fostului bloc stalinist, care sunt în mai mare măsură catolice, mi se pare o confirmare – gândesc deci că ortodoxismul nostru funciar are și el un mare rol în drumul nostru întortocheat și plin de hățisuri pe care-l străbatem. Nu țin să-mi confirmați acest gând, dar dacă el este un subiect de meditație și pentru dvs., ce părere aveți?

Cred că sunt dispusă să răstorn mai degrabă teoria dvs. Nu cred că ultima generație a înaltului cler ortodox a fost așa cum a fost pentru că era ortodox, ci pentru că generația de dinainte a murit în lagăre. Tatăl meu a fost unul dintre acești preoți care și-au petrecut o bună parte a vieții de după război în închisori. Și știu cât de mulți asemenea lui au dispărut acolo. Apoi locul le-a fost luat de alții, care nu mai voiau să intre în închisoare și care au fost așa cum au fost. Mi se pare puțin literar să credem că ortodoxia în sine e de vină. Dar sunt absolut convinsă că dacă biserica ar fi fost, ca organizație, în fruntea celor care s-au opus de-a lungul timpului, lucrurile s-ar fi petrecut altfel în conștiința românească, după cum sunt convinsă că în însăși definiția democrației intră faptul că orice om trebuie să practice religia pe care o vrea, iar felul în care Biserica Unită a fost tratată după revoluție îl consider o mare tristețe a vieții noastre politice și a vieții noastre religioase.

Cum dvs. ați anticipat în câteva dintre răspunsurile pe care mi le-ați dat ceea ce voiam să vă întreb în legătură cu Alianța Civică, vă las să completați aceste răspunsuri, dacă doriți.

Ce mi se pare extraordinar în privința Alianței Civice este că s-au organizat filiale peste tot în județe, filiale care nu numai că au mulți adepți, dar funcționează cu o foarte mică legătură cu centrul. Am fost în două sau trei locuri și am fost realmente fericită, dându-mi seama ce oameni de calitate sunt, oameni care nu vor decât să salveze ceea ce poate fi salvat. În acest sens am o mare încredere în viitorul acestei formații, al cărei scop este să reconstruiască sufletul și mentalitățile, să creeze o conștiință civică europeană, să ieșim din balcanism, să ieșim din locuțiuni de genul „o să mă descurc eu“, „merge și așa“, „o să fac eu rost“, „poate bagă ceva“, „poate ne dă ceva“, să ne dăm seama că de fiecare dintre noi depinde să acționăm în consecință.

Ați rostit pe vremea demonstrației din Piața Universității o propoziție pe cât de frumoasă pe atât de adevărată: „Solidaritatea este superlativul libertății.“ Rare au fost însă momentele de solidaritate și, din păcate, fenomenul acesta de disipare, de fărâmițare, de refuz al solidarității se manifestă acut în rândul scriitorilor. Care ar fi explicația acestui fenomen?

Este o fărâmițare extrem de bine dirijată, să știți. S-a apăsător cu asemenea știință pe clapele orgoliilor, pe clapele ambițiilor și chiar pe clapele vechilor vinovății sau ale vechilor compromisuri ținute la secret, care ar putea fi date la iveală, încât se înaintează tot mai adânc în această sfârșiere. Toate intră în acel mare scenariu al puterii, care a aruncat muncitorii împotriva intelectualilor, majoritatea împotriva minorităților, Moldova împotriva Timișoarei etc. Acum sunt luate și „rupte“ fiecare categorie în parte, după cum am văzut. Nu e vorba numai de scriitori, de actori – peste tot se reproduce acest fenomen.

Este înspăimântător să-ți dai seama că există forțe bine organizate al căror scop este doar să dizolve pe cei care gândesc altfel, după cum și mai înspăimântător este că reușesc, pentru că unii din cei propuși dizolvării refuză să înțeleagă – deși adesea este vorba de mari oameni de cultură – că, în perspectivă, ceea ce fac este și împotriva lor.

Credeți că vor ajunge iarăși unii scriitori să închine ode puterii?

Eu nu citesc prea susținut presa oficială, dar am înțeles că au început deja să existe asemenea „producții“.

Înseamnă că eu am rămas cam în urmă cu informația! În ce-i privește pe scriitori și creația lor, dată fiind inflația generală a interesului pentru politic, mai toți scriitorii preferă să facă gazetărie. Credeți că mai au timp să-și scrie și cărțile?

Pot să răspund despre mine? M-ați prins într-un moment foarte bun. Sunt foarte mândră de puterea mea de a mă fi sustras câteva săptămâni din București, pentru a pregăti de tipar o carte. În ultimii zece ani am rezistat psihic prin scrierea acestei cărți. Ceva ce este în accepția modernă un roman, dar care pentru mine are sensurile mai adânci ale unei poeme. Deci, o carte de proză pe care am scris-o fără nici un gând de a o publica. N-am avut niciodată speranța că o să trăiesc mai mult decât Ceaușescu. Am scris-o fără nici un gând de a o publica, și asta mi-a dat nu numai o imensă libertate în scriere, ci și un fel de sentiment că urma să mărturisească despre tot. În decembrie '89 era practic terminată – deși dacă ar mai fi urmat totul încă zece ani, aș fi continuat să scriu la ea. Am închis caietele în 18 decembrie, când am aflat despre Timișoara și am intrat ca-ntr-un vârtej, din care n-am mai reușit să ies, nici măcar pentru a citi acest text care avea multe sute de pagini. Vă spuneam că sunt mândră de mine, pentru că am făcut efortul să mă smulg pentru câteva săptămâni din București, să citesc această carte și s-o pregătesc pentru tipar; și abia recitind-o acum mi-am dat seama în ce măsură, totuși, literatura reușește să spună mai mult decât publicistica. Avem o presă care mi se pare extraordinară, iar printre ziariști sunt, evident, foarte mulți scriitori care fac ziaristică, care fac analize extrem de inteligente, dar – mai ales într-o realitate atât de tulbură și de complexă – sunt întotdeauna foarte multe straturi pe care numai literatura reușește să le pătrundă, sunt convinsă că se vor scrie foarte multe cărți despre anii care au trecut și despre anii care trec acum, multe decenii de acum încolo scriitorii vor fi ocupați să găsească cauzele profunde, abisale, care ne-au făcut să fim și să ajungem așa cum suntem. Nu materia primă ne va lipsi.

Literatura de până în decembrie '89 recurgea la tot felul de strategii – metamorfism exacerbă, diverse strategii narative ș.a.m.d – care să păcălească cenzura. Cum credeți că va arăta literatura care se va scrie de acum înainte?

Cred că literatura va deveni mult mai directă, dar ceea ce s-a câștigat prin această îndelungată practică – metaforică, să-i zicem – și care a dat de altfel rezultate deosebite pe plan estetic, va fi folosit în investigarea

realității, care devine din ce în ce mai complexă. Vreau să spun că renunțarea la forma complicată nu va face ca literatura ce se va scrie de acum încolo să fie mai simplă. Ea va fi foarte complexă, pentru că va trebui să analizeze o realitate de o deosebită complexitate. De altfel, am impresia că se va renunța la prea multe cuvinte. Trăim într-o inflație nu numai financiară, ci și într-o inflație de cuvinte. La drept vorbind, singura materie primă care se găsește la discreție în România, la ora actuală, sunt cuvintele.

De care nu s-a făcut doar uz, ci și abuz, batjocorindu-le.

Marea problemă a scriitorilor va fi cum să procedeze astfel ca, folosind același fond al limbii, aceleași cuvinte, să le facă să sune altfel. Pentru că ele au fost degradate nu numai înainte, prin limbajul de lemn, ci și acum, în situația în care cei de la putere repetă, îngânând, marile adevăruri spuse de opoziție pentru a le demonetiza, golindu-le de conținut, făcându-le ridicole. Opoziția cere un lucru (de exemplu, adevărul despre revoluție, despre teroriști etc.), șeful țării, șeful guvernului cer și ei cu la fel de mare aplomb același lucru. În felul acesta totul devine derizoriu, nimic nu mai are importanță. Repetând la nesfârșit un cuvânt, el încetează să mai semnifice. Această lecție a fost învățată încă din timpul fostei didacturi și este folosită cu mare succes astăzi.

Referitor la destinul culturii române, v-aș cere părerea asupra dezinteresului manifest cu care este tratat fenomenul întregirii culturii române, a dezinteresului cu care este tratată șansa de a aduce oamenii de cultură de dincolo, pentru care nu facem nimic. Și, din acest punct de vedere, cazul lui Andrei Șerban este simptomatic. Este printre primii care s-au întors în țară – cu gândul de a rămâne definitiv – după ce timp de 22 de ani își repetase în exil, an de an, dorința de a lucra pentru teatrul românesc – fără să pună condiții, fără să se întrebe ce-l așteaptă. Foarte recent, excedat de dezinteresul care i se arată, umilit de ideea de a nu putea asigura existența actorilor, domnul Andrei Șerban a declarat că va pleca.

Vreau să spun că dacă Andrei Șerban va pleca, mă voi considera înfrântă personal. Am făcut parte dintre cei care au dorit din toată inima, și au făcut tot ce au putut, pentru ca el să se întoarcă. Și faptul că a venit aproape din prima clipă dovedește calitatea lui morală și, în fond, patriotismul lui.

Dacă ar trebui să facem o carte de vizită a culturii românești din decembrie încoace, spectacolul pus de el la Teatrul Național este, de

departe, principala operă de artă care s-a creat. Faptul că, în aceste condiții, Andrei Șerban a fost tratat așa cum a fost tratat, dovedește că cei care au puterea nu s-au bucurat că s-a întors.

Cazul lui este simptomatic și este simbolic pentru ce se întâmplă. Sper că-și vor da seama în ultima clipă toți, de sus până jos, că dacă Andrei Șerban va pleca, nu va pleca numai Andrei Șerban, ci se va rupe din nou legătura cu românii din exil, cu marii artiști care se află în exil. Pentru mine personal ar fi o înfrângere, deoarece începând din decembrie, am sperat și am pledat ca toți să se întoarcă, astfel ca toți, împreună, să reușim să facem ceva. Scepticismul multora dintre cei care n-au venit imediat, atunci, în acea clipă, m-a îndurerat personal și nu i-am înțeles. Dacă Andrei Șerban va fi obligat să plece, va fi o dovadă limpede că cei care nu s-au întors au avut dreptate să nu se întoarcă.

Din când în când, puterea totalitară „emană” niște sloganuri. Se pare că cel mai drag drog îi este puterii de astăzi un așa-zis anti-elitism. Fenomenul este detectabil în multe direcții ale spațiului cultural – și lui Andrei Șerban i se reproșează elitismul. Fenomenul este simultan cu o invazie a kitschului în viața culturală, de altfel măsura kitschului politic pe care-l trăim.

Opusul elitismului nu este numai kitschul, ci și populismul (în plan politic, nu estetic). Așa-ziii elitiști sunt marii artiști care vor să-și tragă publicul după ei înspre culmile artei. La polul opus se află cei care linguesc publicul, coborând la nivelul lui și rămânând acolo. Nu se poate face adevărata artă, arta care rămâne unul din suporturile unui popor, decât în primul fel, lăsându-i pe artiști să se înhame la carul, foarte greu de tras, al artei lor, pentru toți ceilalți. De altfel, revenind la spectacolul „Trilogia antică” de la Național, acesta nu este un spectacol elitist, deși este o capodoperă. Ceea ce mi se pare cu adevărat extraordinar în ea este că reface istoria teatrului. Sunt convinsă, acest spectacol, care este un fel de reînțelegere religioasă a teatrului, poate fi înțeles și de un om mai puțin pregătit. Un țăran dacă va veni la Teatrul Național și va asista la acest spectacol, va înțelege ceva din ceea ce înțelegeau grecii antici atunci când făceau teatru. Marea artă există întotdeauna într-un spațiu în care spiritul esențial, chiar de dinaintea culturii, se întâlnește cu marea intelectualitate.

Dora Mezdrea

(„Dreptatea”, aprilie 1991)

„Viitorul cu asupra de măsură“

Stimată doamnă Ana Blandiana, sunt onorat să am prilejul să vă iau un interviu. Permiteți-mi să amintesc mai întâi cititorilor că ați făcut liceul la Oradea și Facultatea de filologie la Cluj. Ați debutat în revista „Tribuna“ din Cluj în 1959 și prima dumneavoastră carte a fost tipărită în 1964. Ați scris unsprezece volume de versuri, din care voi menționa Octombrie-Noiembrie-Decembrie din 1972, Somnul din somn din 1977 și apoi Stea de pradă din 1987 și Arhitectura valurilor din 1990. Ați mai realizat două volume de povestiri fantastice: Cele patru anotimpuri, în 1977, și Proiecte de trecut în 1982, acesta din urmă fiind tradus, ca și versurile, în multe limbi. Ați scris, de asemenea cinci volume de eseuri și meditații pe diverse teme, înmănunchind rubrici pe care le-ați ținut de-a lungul anilor la revistele „Contemporanul“ și „România literară“. Vom pune în evidență și cele trei volume de versuri pentru copii: Întâmplări din grădina mea și Întâmplări de pe strada mea, ultimul având ca erou un motan, pe faimosul „Arpagic“, cel care avea să facă, până la urmă, chiar și carieră politică.

Noi am aflat, la München, în cerul „Apoziția“, de neuitata poemă, ca valoare în sine și putere de iradiere, o amară ironie la realitățile festiv-funerare din timpul domniei lui Ceaușescu. De-a lungul anilor v-am admirat nu numai talentul, dar și curajul cu care ați mărturisit sclavia unui neam întreg. Nu v-ați dezmințit niciodată principiile, deși este firesc, omenește, să fi cunoscut teama, ca toți cei din prima linie a frontului. Ne puteți vorbi de elanurile care vă întăresc curajul și de momentele de omenească fugă de moarte?

În ceea ce privește importanța care s-a dat poemelor mele din cel de-al treilea volum pentru copii, cred că ea este exagerată. În orice caz, nu consider că mi-a schimbat în vreun fel destinul sau prestigiul literar. N-a fost un accident literar, ci unul politic. Când a izbucnit, în 1988, scandalul și interdicția mea din urmă, legată de poemul pentru copii, în care mai vechiul meu erou Arpagic parodia purtarea și datele dictatorului, acestea se înscriau, ca să spun așa, pe firul destinului meu, involuntarul

meu destin politic, care începuse mai demult. În 1985 avusese loc un alt scandal, legat de cele patru poezii publicate în revista „Amfiteatru“, care deveniseră samizdat și atrăseseră pedepsirea drastică a celor care le publicaseră și, totodată, interdicția mea, a doua interdicție. Pe prima o suportasem cu mulți ani în urmă, chiar la începutul vieții mele literare, timp de patru ani, între 1960 și 1964. Această primă interdicție mi-a fost hărăzită o dată cu majoratul, la 18 ani; tata fiind închis, s-a găsit cineva care a făcut un denunț, trimis apoi la toate revistele literare din țară, în care se spunea că sunt fiica unui deținut politic și că este revoltător faptul că sunt publicată (la acea oră cred că mi se tipăriseră două sau trei poezii în revista „Tribuna“ din Cluj). Am mai spus și altădată: în felul acesta mi s-a determinat o ciudată identitate profesională deoarece, înainte de a fi cunoscută ca scriitor pur și simplu, am fost cunoscută ca scriitor interzis. Foarte mulți dintre viitorii mei colegi au aflat pentru prima oară numele meu ca fiind acela al unei fete al cărei tată este închis și care din această cauză nu are voie să publice.

Deci, ca să revin la poemul cu motanul Arpagic, el nu mi se pare important decât pentru că a apărut într-o clipă când exasperarea din jurul nostru atinsese cote nebănuite până atunci. Mulți au receptat acea ironie la adresa dictatorului ca un prilej de a se simți răzbunași. De aici și impactul ieșit din comun al aceluia poem.

- De altfel, când, după Revoluție, a început să funcționeze imensa mașinărie de produs ură și calomnie împotriva celor ce rezistaseră și continuau să reziste la ce fusese și ce este încă, s-au găsit voci care să spună ceea ce spun eu acum, anume că acest poem pentru copii a fost mai mult o glumă și că importanța lui a fost exagerată. Adevărat! Numai că, intenționat, reduc tot ce scrisesem eu înainte ^{la} acest poem, când, de fapt, într-un fel sau altul, toate cărțile mele au reprezentat o rezistență la ceea ce trăiam cu toții, și cred că așa au și fost receptate de cititorii care și le smulgeau, care le cumpărau la suprapreț, le xeroxau și așa mai departe. Poemul cu Arpagic a fost doar un ultim strop care, este adevărat, a declanșat un scandal mai mare decât celelalte. Dar, încă o dată spun, asta se datorează exasperării generale și faptului că ne apropiam de un anumit sfârșit. Tot ceea ce se întâmplase în anii dinainte, poeziile, nuvelele fantastice, tabletele săptămână de săptămână, vreme de peste douăzeci de ani, din „România literară“, de exemplu, pe care le scriam și, mai

ales, reușeam să le public extrem de greu (în ultima perioadă, înainte de a fi interzisă, trebuia să scriu câte două, trei texte ca să mi se tipărească unul), toate acestea au reprezentat, în planul rezistenței, mai mult decât poemul pentru copii. Care, este adevărat însă, în afara granițelor a devenit mai cunoscut decât restul.

Mă întrebați care este, în mine, raportul dintre curaj și frică pentru că, în fond, acesta este sensul întrebării dumneavoastră. Vreau să vă spun că nu mi-am pus niciodată problema în acești termeni, pentru că, pur și simplu, nu mi-am pus-o deloc. Pur și simplu, istoria pe care o trăiam era aceea pe care o știți, iar eu nu puteam să reacționez altfel, mi-ar fi fost infinit mai greu să nu mă port așa cum m-am purtat. Mi-ar fi fost infinit mai greu să suport umiliința de a tăcea sau de mă supune. De altfel, întotdeauna, și atunci și acum, nu aveam nici un fel de alternativă, Dumnezeu mă făcuse așa cum mă făcuse și eu trebuia să mă port așa cum îmi era felul. Dacă vreți să fiu sinceră până la capăt, pot să vă spun chiar că în ultimul an și jumătate, atunci când am fost interzisă cu totul, când în fața casei stătea o mașină care, probabil, înregistra ce se vorbea în interior și așa mai departe, paradoxal, nu mi-a fost greu aproape deloc. Mă simțeam, deodată, cu desăvârșire eliberată și existam pur și simplu, eram pur și simplu eu însămi. A fost o perioadă în care am lucrat foarte mult, de aceea, probabil, îi păstrez o amintire ușor idealizată.

Pentru a continua pe această temă, trebuie să vă mărturisesc că m-a impresionat replica dumneavoastră la o glumă a mea: după ce am străbătut grupul celor care vă admirau și doreau să vă vorbească, am spus că vă strâng mâna pentru a putea consemna acest lucru în „memoriile” mele, iar răspunsul dumneavoastră a fost că, în ceea ce vă privește, nu veți avea prilejul să vi le scrieți. Ce vă întărește cel mai mult în lupta cu spectrul mereu prezent al primejdiilor care vă amenință?

Trăiesc, în ultimul an și ceva care a trecut de la Revoluție, într-asemenea tensiune, încât cu greu aș putea să-mi imaginez că voi ajunge cândva într-o zonă atât de calmă a vieții mele, încât să se poată pune problema scrierii memoriilor. De altfel, cred că nu mi-am pus niciodată această problemă, deoarece asta ar presupune nu numai senzația că am atins un liman, dar și că, în mare, am reușit deja să spun ceea ce voiam să spun, nerămânându-mi decât să sistematizez totul, povestind ceea ce am trăit. Ei bine, senzația aceasta nu am avut-o niciodată. Dimpotrivă,

chiar și în cele mai calme etape ale vieții mele am trăit cu sentimentul că timpul nu-mi va ajunge să spun ceea ce vreau să spun, să fac ceea ce vreau să fac. Am trăit în permanență într-un fel de neliniște. Nu, nu găsesc cuvântul, „neliniște“ este prea slab. Sentimentul de care vorbesc este unul de predeterminare. Tot timpul mi s-a părut că ceea ce mi se întâmplă este hotărât mai demult, că este, poate, hotărât dinainte de nașterea mea și că datoria mea – paradoxal – este nu numai să mă supun acestui destin (aceasta ar fi trebuit poate, logic, să-mi dea un fel de liniște fatalistă), ci să-l completez. Îmi este greu să exprim acest sentiment, destul de complicat, pe care l-am avut încă din adolescență. Mi s-a părut mereu că nu am dreptul să mă gândesc la mine ca la o ființă care va trăi foarte mulți ani, care are în față decenii de liniște în care să se exprime. Dimpotrivă, tot timpul am avut impresia că trebuie să trăiesc mai repede, pentru ca în timpul care mi s-a dat să încapă cât mai multe cuvinte. Această senzație de iuțire a timpului, de rotire accelerată, s-a intensificat teribil după Revoluție. Da, cred, într-adevăr, că nu îmi voi scrie niciodată memoriile. Și sper, din toată inima, să nu ajung să le scriu pentru ca timpul să-l pot folosi la scrierea altor cărți. Am nevoie de timp. Asta ar fi cea mai bună dintre soluții. Dar, din păcate, nu este exclusă nici posibilitatea de a nu ajunge să le scriu pentru că, pur și simplu, viața ar putea să-mi fie plină cu multe alte lucruri, în afara literaturii. Cu alte drame decât cele scrise.

În călătoriile dumneavoastră ați cunoscut diferitele aspecte ale exilului: culturale, politice, economice. Care sunt opiniile dumneavoastră în privința scriitorilor din afara granițelor țării, apoi a raporturilor dintre aceștia și scriitorii din țară?

Cred că nu am cunoscut decât în mică măsură exilul românesc. Pe câțiva dintre reprezentanții lui i-am cunoscut personal înainte. Evident, foarte multor dintre ei, scriitorii, le citisem cărțile și îi admiram din toată inima. Aveam pentru ei, dacă se poate spune așa, o sfâșietoare admirație, gândindu-mă că eu nu am fost niciodată în stare să scriu nici un singur rând fără să fiu acasă. Sigur că exagerez și, probabil, după un timp îndelungat începi să te simți puțin acasă în orice loc, dar întotdeauna mi-am închipuit că trebuie să fie foarte greu să scrii cu adevărat opere (așa cum au înfăptuit foarte mulți în condițiile dezrădăcinării) gândindu-te la un pământ – pentru că toți au făcut asta – aflat la mii de kilometri. Dacă s-a întâmplat ceva bine după Decembrie '89 este faptul că operele

scrise în exil au putut să pătrundă, în sfârșit, în țară, că cititorii din țară pot cunoaște, în sfârșit, marile cărți ale exilului. Că scriitorii pot să vină să-și revadă țara, să-și întâlnească, în sfârșit, cititorii. Sper din toată inima ca acest proces de întregire a literaturii române să continue și să se termine prin realizarea globului perfect reprezentat de literatura română pur și simplu, indiferent de locul în care este scrisă. În orice caz, între scriitorii români din exil și cei din țară nu poate să existe decât stimă și admirație reciprocă.

Literatura română a ultimei jumătăți de secol este formată din două părți, literatura scrisă acasă, între hotarele țării, și aceea scrisă în afara acestor hotare. Numai punându-se alături aceste două părți se poate re-crea imaginea reală a forțelor creatoare a spiritului nostru în aceste decenii vitrege. Cred că din toate punctele de vedere cele două părți se întregesc, se completează, tind una spre alta. Pentru fiecare dintre ele, cealaltă reprezintă un ideal ce părea de neatins.

Considerați că o dată cu Revoluția a început o nouă etapă a literaturii noastre sau se continuă o tematică ce a căpătat contururi încă înaintea de acest eveniment?

O dată cu Revoluția nu a început o nouă etapă a literaturii române, pentru simplul motiv că în anul care a trecut s-a scris doar foarte puțină literatură, nu s-a scris aproape deloc. Cu toții am fost mult prea implicați în istoria pe care am trăit-o, în extraordinara istorie pe care am trăit-o, pentru a ne rămâne timp să o transcriem. Când am spus „extraordinară“ nu m-am gândit să dau un calificativ; nu știu dacă această istorie a conținut mai multe lucruri bune sau mai multe lucruri rele, dar, indiferent de asta și indiferent de cât de mult bine ne-a făcut și indiferent de cât de mult ne-a făcut să suferim – și ne-a făcut să suferim mai mult chiar decât tragediile de dinainte –, ea a fost extraordinară, ea a fost fascinantă și, eu cel puțin, sunt fericită că am avut șansa să trăiesc o asemenea perioadă istorică. Chiar dacă ar fi să dispar pe parcursul ei.

Deci s-a scris puțină literatură. Aș putea răspunde întrebării dumneavoastră doar făcând supoziții pentru următoarea perioadă de timp, iar aceste supoziții sunt legate strict de felul cum va fi aceasta. Dacă, în anii și deceniile care urmează, România va fi o țară cu adevărat liberă, o țară cu adevărat democratică, atunci, în mod evident, literatura care se va scrie în România se va deosebi de cea de până acum. Mijloacele – nu numai estetice, ci și psihologice – pe care le vor folosi scriitorii vor

trebui să fie altele. Vor dispărea scrisul și cititul printre rânduri, vor dispărea intențiile subversive și finalitățile esopice.

Și va dispărea, într-o oarecare măsură, chiar și formidabila solidaritate dintre cititori și scriitori, care a funcționat în timpul dictaturii și al terorii. Se va scrie, pur și simplu, liber, o literatură obișnuită, o literatură ale cărei scopuri vor fi exclusiv estetice. Interesul pentru ea, așa cum este firesc, va scădea, publicul ei se va reduce la un strat infinit mai subțire, de esteți sau de bovarici cu înclinații estetice. Scriitorul va deveni cu timpul o persoană mult mai puțin importantă, social vorbind, decât a fost până acum. Tirajele vor scădea cu evidență, și totul va reintra într-o normalitate pe care mi-o doresc din toată inima. Vreau să spun că nici nu îndrăznesc să visez la intervalul de timp în care aș putea scrie fără să urmăresc nimic decât frumusețea, la acel timp în care aș putea fi citită fără ca cititorul să încerce să descopere în paginile mele altceva decât frumusețea. Și chiar dacă etapa aceasta va însemna pentru mine o reducere oricât de mare a audienței și a importanței, nu pot decât să o visez din toată inima. Din păcate, nu sunt deloc sigură că voi ajunge vreodată să o trăiesc.

Vă simțiți uneori, fidelă principiilor dumneavoastră de justiție și libertate pentru poporul căruia îi aparțineți, oarecum departe de masa literaturii, trebuind să faceți față unor răspunderi solicitându-vă un alt registru decât cel liric?

Da, mă simt și m-am simțit întotdeauna o prizonieră (poate cuvântul este prea tare, poate nu), dependentă atât de principiile mele de justiție și de libertate, cât și de poporul și pământul care au încă nevoie ca scriitorii lor să aibă principii de justiție și să lupte pentru libertate. Cred că aș putea răspunde cel mai bine întrebării dumneavoastră citindu-vă un poem, care, ca orice poem, exprimă mai concis și mai esențial o anumită stare de spirit, acest sentiment al dependenței. Se numește „Obsesie“:

*„Te-aș mai iubi oare la fel dacă ai fi puternic și înspăimântător
 asemenea altora,/ M-aș gândi la tine atât de mult dacă ai fi învingător și
 crud în războaie,/ Te-aș mai fi visat îngrijorată dacă îi stăpâneai tu pe
 alții?/ Așa cum copiii familiilor fericite pleacă de-acasă când cresc, liberi
 de orice răspundere,/ Și pot, dacă vor, să nu-și mai aducă aminte de
 nimeni,/ În timp ce copiii săraci trebuie să se-ntoarcă mereu să-și ajute
 familia,/ Trimițând pachete și bani, ținându-i pe cei mici la școală -/ Tot
 astfel fericirii poeți ai unor popoare mai mari/ Pot să-și uite izvorul, să*

plece, să fie ai lumii.../ M-ai obseda oare și dacă ai fi fericit/ Dacă ai fi fost în stare să asuprești, să cucerești, să semeni ură?/ O, Doamne al istoriei, dezleagă-i/ Viitorul cu asupra de măsură!“

Acesta este sentimentul care mă leagă de poporul român, și nici nu știu dacă relația cu poporul meu ar putea fi alta. Mărturisesc că mi-o doresc într-adevăr alta, deși nu știu dacă aș fi un poet mai fericit aparținând unui popor fericit. Știu însă că, așa cum sunt, așa cum m-am născut și acolo unde m-am născut, depind de ceea ce li se întâmplă celorlalți. Simt că nu am dreptul să nu îmi pese, că nu am dreptul să urmăresc, să-mi urmăresc, doar destinul estetic. Mai mult chiar, simt că destinul meu estetic trece prin destinul istoric al celorlalți, al fraților mei. La urma urmei, a fi al lumii nici nu poate să însemne pentru un poet, aparținând unui popor atât de nefericit ca al nostru, decât a fi poet al suferințelor în mijlocul cărora s-a născut. Așa cum spuneam mai înainte, nu încetez să visez că va veni o clipă în care aș putea să devin liberă de toate aceste determinări. Dar, cine știe, dacă atunci când aș putea să mă gândesc numai la mine și la obsesiile mele de natură estetică, m-aș putea simți în mai mare măsură eu însămi. Cine știe dacă, între timp, eu însămi nu am devenit poetul care sunt, adică cel prin care trec obsesiile, disperările și speranțele celorlalți. Evident, în acest context, ultimul an, anul 1990, în care nu am putut să ajung aproape deloc la literatură, din cauza solicitărilor prea presante ale istoriei propriu-zise, reprezintă un an tragic în devenirea mea literară. Știu și sunt convinsă că dacă acum, în aceste clipe, în aceste luni, sunt obligată să fac altceva decât să scriu cărți, adevărata mea datorie, nu numai față de mine însămi, dar și față de ceilalți, este totuși să-mi scriu cărțile. O dată trecută încordarea normală a acestor luni, știu că trebuie să mă întorc la literatură. Știu că acolo este adevăratul meu loc și adevărata mea utilitate.

Sunt autorul unei cărți care tratează despre tradițiile răsăritene și influențele occidentale în cultura medievală românească. Considerați că ponderea în literatura românească a ultimului secol, apoi în cea actuală înclină spre tradiție sau înspre influențe, ori rămâne îndepărtată de ambele?

Cred că, în secolul nostru, capitolului „tradiții“ i s-a adăugat o doză atât de mare de avangardă și modernitate, încât, la această oră, tradiția estetică românească le cuprinde pe acestea așa cum cuprinde și unele îndepărtate, dar de nerecunoscut, influențe bizantine. Tradițiile suprarealiste, de pildă, sunt foarte vii la noi. Apoi să nu uităm că am fost

una dintre țările unde mișcarea avangardistă a cunoscut o efervescență extraordinară. Suntem o țară cu mulți și mari poeți moderni. Dacă ne gândim bine, România se află, cultural vorbind, mult mai aproape de Occident decât de Orient.

Personal, consider că peisajul în care te afli în adolescență, să spunem între 12 și 16 ani, are o mare importanță pentru viziunea despre lume, mai ales a unui creator. În ce peisaj v-ați aflat în etapa aceasta a vieții?

M-am născut în 1942 la Timișoara, dar la scurt interval de la nașterea mea, părinții mei s-au mutat la Constanța și apoi la Oradea. Am crescut între 4 și 18 ani la Oradea, în acest oraș de graniță, foarte frumos, așezat într-un peisaj cu dealuri acoperite de vii, într-un oraș unde – dacă îmi amintesc bine – anotimpurile erau puternic conturate, iarna era cu zăpadă multă, cu gheață adevărată. Mi se pare atât de ciudat când mă gândesc că patinoarul nu avea gheață artificială! Vara era vară adevărată. La Cluj, în timpul facultății, nu puteam purta niciodată rochiile de vară de la Oradea. Toamna era cel mai frumos anotimp. De altfel, în România, toamna este de departe cel mai frumos anotimp. Am crescut într-un peisaj echilibrat – nu numai frumos, dar și rațional, așa spune – deși perioada copilăriei mele a fost una atroce. Este vorba, istoric vorbind, de anii dintre 1946 și 1960, interval în care tata a fost arestat de multe ori, în care a lipsit ani întregi de acasă pentru că era la închisoare, interval în care, în numeroase rânduri, ni s-au făcut percheziții. Totuși – și probabil asta nu se datorează istoriei, ci biologiei – îmi amintesc cu nostalgie de orașul în care am copilărit, de acest peisaj, de orașul Oradea, unde mă întorc cu foarte mare plăcere nu numai pentru că mama mea locuiește acolo și se simte bine acolo, dar și pentru că, chiar în condițiile isterizante ale ultimelor luni de incriminări sociale, politice și etnice, Oradea continuă să fie un oraș echilibrat, un oraș în care bunul simț colectiv a fost în stare să facă efortul de a nu se lăsa antrenat (sau de a se lăsa antrenat într-o măsură mai mică decât alte locuri) în ura și dezbinarea generală.

Faceți parte dintre membrii fondatori ai Alianței Civice. V-am auzit cu mai multe luni în urmă, la o masă rotundă, pledând pentru ca Alianța Civică să nu devină partid. Vă mențineți punctul de vedere?

Alianța Civică n-a devenit partid, nu numai pentru că cei în mîntea cărora s-a născut ideea ei nu voiau asta, ci pentru că cei, înfinit mai

mulți, cărora ea li s-a adresat și pe care i-a strâns la un loc, nu o voiau ei înșiși. Am trăit cu toții prea mulți ani, prea multe decenii într-o țară în care cuvântul „partid“ nu avea nevoie de determinări. A fi „membru de partid“ însemna un singur lucru, un lucru care trezea spaima și oroarea. Am trăit cu toții prea mult acest resentiment pentru a nu fi marcată, satanizată în mintea noastră însăși noțiunea de „partid“. Aceasta, evident, nu înseamnă că nu știm că democrația nu se poate construi decât prin pluripartidism, prin lupta dintre mai multe partide, iar în acel moment, în acea fază psihologică în care a fost înființată Alianța Civică, faza unei psihologii agresate de anormalitate, am optat pentru o organizație care să nu fie partid, tocmai pentru a putea convinge pe membrii ei să învețe întâi alfabetul și respectul noțiunii democratice de partid. Ni s-a părut că aceasta este o soluție. De altfel, Alianța Civică s-a adresat, la puțin timp după înființare, partidelor politice, cerându-le să se unească în viitoarele alegeri, să se unească pentru a putea reprezenta o adevărată alternativă a puterii. „Uniți-vă și vă vom sprijini!“ le-am spus reprezentanților partidelor, în numele celor care credeau în noi și care sunt din ce în ce mai mulți. Dacă acest mesaj va fi receptat și înțeles la adevărata lui importanță, dacă această iluzie va funcționa, nu va exista nici un motiv ca Alianța Civică să devină ea însăși partid. De altfel, obiectivele ei sunt infinit de mai lungă durată și de mai mare adâncime decât cele ale unui partid, scopul Alianței Civice nu este acela de a intra în camerele Parlamentului, ci – împreună cu poporul român – în încăperile istoriei, la ușa căreia vegetăm cu toții de atâta timp. Scopul luptei Alianței Civice este construirea unei societăți civice și a unei conștiințe civice fără de care viitorul nostru, al tuturor, nu va fi decât reverberarea din ce în ce mai grotescă a unui trecut din ce în ce mai obsedant.

Pavel Chihaia

(Revista „22“, aprilie 1991)

„Esența acelei trăiri se leagă de dispariția singurătății“

A existat o „trăire specifică“ (a libertății, victoriei, moralității etc.) în Piața Universității?

Da, sunt convinsă, de altfel numai așa se explică intensă nostalgie a celor ce au cunoscut-o după acele zile și mai ales acele nopți care n-au semănat cu nimic din ceea ce trăiseră înainte sau după aceea. Iar esența acelei trăiri se leagă de dispariția singurătății. Am mai scris despre asta. Fiecare trăisem ani de zile cu sentimentul că mai există probabil oameni asemenea nouă în țară, dar nu avem cum să-i găsim și să intrăm în legătură cu ei. Și, deodată, ne regăseam împreună, seară de seară, zeci, sute de mii. Rezultatul era o bucurie profundă, eliberatoare, înrudită cu mitul antic al androginului și cu iubirea înțeleasă ca recunoaștere.

Dincolo de trăirea libertății, în sens pragmatic social-politic, Piața Universității este un eșec sau nu?

A fost fără îndoială o victorie repurtată mai întâi asupra noastră – fiecare asupra lui însuși – asupra spaimei și suspiciunii din noi. Apoi asupra celorlalți. În mod evident ideile din balconul Universității sunt în expansiune, iar tragedia din 13-15 iunie n-a făcut decât să le aducă argumente și să contribuie la răspândirea lor.

Este 13-15 iunie o regie a violenței conjuncturale sau amprenta unei constante românești a violenței?

Nici una, nici alta. Este violența organizată savant de o instituție al cărei scop este organizarea violenței. Această instituție nu a fost inventată de poporul român și nu îi este specifică, de altfel nu este specifică nici unui popor. Principiile ei au luat naștere în capul unor oameni pe care Dostoievski i-a numit *Demonii*.

În 13-15 iunie în capitala unei țări europene, intelectualii sunt hărțuiți la propriu, de către un grup „socio-profesional” (minerii) chemat și îndrumat de putere, cu „organele” ei văzute și nevăzute. Mai pot exista, având în vedere situația, raporturi normale între intelectualitate și putere (cea de acum sau oricare alta)?

Raporturile dintre intelectualitate și putere n-au fost niciodată și niciunde prea bune și mi se pare firesc și bine că este așa. Firesc, pentru că cei ce gândesc cu capul lor deranjează întotdeauna pe cei ce au tendința să gândească și în locul altora; bine, pentru că puterea este otrăvitoare, fără antidotul gândirii iconoclaste. După cum știți, însă, când spunem *intelectualitate* ne referim doar la cea „anumită parte” a ei care cu un termen mult mai nuanțat și mai restrictiv se numește *intelighenția*. Să nu uităm că au existat intelectuali (și chiar scriitori) care au elogiat în scris chemarea minerilor la București.

Sunt cele două evenimente (Piața Universității și epilogul ei grotesc) repetabile?

Nu cred. Piața Universității nu poate fi repetată pentru simplul motiv că, intrată în legendă, orice repetare n-ar putea părea decât o imitație. În ceea ce privește epilogul ei, ce poate fi mai elocvent și mai tulburător decât faptul că, la un an de la spulberarea de către mineri a greviștilor foamei din Piața Universității, cincizeci de mineri au intrat în greva foamei?

Dumitru Chirilă
(„Familia”, iunie 1991)

„Un punct de sprijin al conștiinței românești“

Partizanii teoriei privind „retragerea intelectualului la masa de lucru“ nu au obosit nici astăzi, când se vede bine cum se reinstalează vechile structuri... În numele unei opinii pe care nu o împărtășesc, vă întreb, totuși: de ce ați părăsit masa de scris pentru a vă angaja atât de deplin în Alianța Civică?

Încep prin a spune că nu am plecat de la masa de scris. În toamna acestui an îmi va apărea un roman, pe care l-am terminat în această ultimă perioadă, la care, însă, am scris în cei 6-7 ani de până la Revoluție; de terminat, l-am terminat în această vară. Deci, în ceea ce mă privește n-o să părăsesc niciodată masa de scris. De ce m-am implicat în Alianța Civică? În primul rând, nu m-am implicat în Alianța Civică, ci Alianța Civică s-a născut din câteva capete, să zicem, dar cred că ar fi mai exact să spunem din câteva disperări, printre care și a mea, în cursul verii trecute, atunci când, după venirea minerilor la București, părea că nu mai este nici o speranță și când a fost organizat acel „marș în alb“ pentru eliberarea celor arestați. În momentul organizării aceluia marș, în ziua de 13 iulie, în Piața Operei, făceam parte dintre cei care credeau că acolo se vor strânge doar câteva sute de masochiști. Acesta credeam eu că era nivelul speranței în România, la acea oră, după ce sute de mii de oameni ceruseră plecarea definitivă din țară, în primele săptămâni ce urmaseră mineriadei. După cum știți, la „marșul alb“ au participat peste 200.000 de oameni. Deci, n-avusesem dreptate. Deci, speranța continua să existe. Iar dacă sute de mii de oameni mai sperau, mai aveau puterea să se solidarizeze în numele suferinței și pentru a scăpa de ea, atunci trebuia să apară și oameni care să organizeze această speranță. Așa s-a născut Alianța Civică. Concluzia noastră era că marea tragedie din acel moment, a tuturor, tragedia prin care am fost înfrânți, tragedia cu ajutorul căreia au fost câștigate alegerile din 20 mai, s-a înfăptuit pe seama societății

românești, prin extraordinarul succes al savantei operațiuni de dezbinare a țării pe straturi sociale, pe confesiuni, pe etnii, pe diferențe regionale... Deci, primul lucru care trebuia făcut era să depășim acest moment al multiplelor rupturi, iar scopul Alianței urma să fie acela de a lega, acela de a fi liant. După cum știți, totul a pornit cu o Declarație de principii, publicată în *România liberă* și semnată de 216 nume dintre cele mai prestigioase ale științei, culturii, artei românești, dar și de muncitori cunoscuți pentru curajul lor dinainte de revoluție. S-a aflat, de exemplu, încă de la început, lângă noi organizația „15 Noiembrie“ a muncitorilor care ieșiseră în stradă în '87 la Brașov. Deci totul a început cu acea declarație publicată în 8 noiembrie în *România liberă* și cu anunțul unui miting, la împlinirea a trei ani de la marea mișcare a muncitorilor de la Brașov. Știți ce a reprezentat acel miting, el a fost, de fapt, actul de naștere al Alianței Civice, el a demonstrat că societatea românească avea nevoie de ceea ce spuneam noi că suntem și de ceea ce am încercat într-adevăr să fim, în toate lunile care au trecut de atunci.

Următorul pas a fost acela de a ne întâlni – pe de o parte, cu sindicatele, iar pe de altă parte, cu partidele istorice și de a le cere și lor, la rândul lor, să se unească. Deviza noastră – pe care acum o știe toată lumea – urma să devină deviza solidarizării societății românești, în jurul ideilor care puteau să o facă să înainteze spre democrație: „Uniți-vă și noi vă vom sprijini!“. Eram în măsură să le spunem asta pentru că noi, evident, începuserăm să avem o bază de masă, care lor le lipsea. În acel moment poziția noastră era aceea a unor oameni care, tocmai pentru că nu sunt implicați în putere...

Și nici nu urmăresc puterea...

...au căderea să ceară aceasta, creditul moral. În mod ideal așa ar fi trebuit, poate, să rămână lucrurile. Iar în ceea ce mă privește, pentru mine, personal, ele chiar au rămas așa. Asta nu înseamnă, însă, că analiza situației politice din țară – situație care a evoluat enorm în ultimele luni – nu m-a convins și pe mine că era nevoie de un nou partid, de fapt nu de un nou partid, ci de un partid al Alianței Civice. În mod evident, în lunile care au trecut din noiembrie încoace, poziția partidului de guvernământ a slăbit văzând cu ochii. În mod evident, majoritatea zdrobitoare pe care o avea în mai '90 nu doar că nu mai e zdrobitoare, dar nici nu se știe

exact dacă mai e majoritate. Din păcate, însă, nu la fel de evident este că cei care și-au retras simpatia pentru Front și-au dăruit această simpatie partidelor din opoziție. Mai mult chiar, unele partide apărute între timp, poate inventate, sunt ca niște farfurioare în care să se scurgă ceea ce curge de la putere. În această situație, deoarece partidele de opoziție prezentau mereu același tablou neschimbat, în care cea mai negativă dintre impresii era aceea că sunt niște partide formate din bătrâni (ceea ce este o imagine simplificatoare, dar o imagine care a fost foarte solid implantată în capul oamenilor), ni s-a părut absolut necesar ca la partea de opoziție să se adauge un element nou, un element dinamic și atractiv. Era clar: Alianța Civică reprezenta numele cu cel mai mare impact din zona opoziției neparlamentare românești. De fapt, situația din România este atât de gravă, am ajuns undeva atât de jos pe fundul prăpastiei din care va trebui să urcăm înspre normalitate, înspre o societate europeană, democratică, încât vor trece mulți ani până să se observe nuanțele care despart partidele politice. Foarte mulți ani de acum încolo, cel puțin cinci ani, dacă nu zece, va conta un singur lucru: ca partea democratică din Parlament să fie cât mai mare. Și era clar că prin apariția unui partid al Alianței Civice partea aceea va fi mai mare. Am înțeles aceste lucruri și le-am explicat, în numeroase rânduri, și altora. Dar, în același timp, eu cred că Alianța Civică – așa cum a pornit ea în noiembrie – este încă și mai necesară societății românești decât un partid al Alianței Civice, care ar putea să aibă, și sunt convinsă că va avea, succes în următoarele alegeri. Deci, problema nu se pune să se transforme Alianța Civică într-un partid și să renunțe la obiectivele ei, care sunt mult mai importante și mai de lungă durată decât acelea ale unui partid politic. Trebuia doar ca – dintre membrii Alianței – cei care vroiau să se implice direct în politică să formeze un organism care să încerce să transpună în realitatea politică obiectivele Alianței. În felul acesta nimic din ceea ce vroiam noi să facem, nici unul dintre idealurile noastre nu era părăsit. Le adăugam doar o dimensiune în plus: organizarea politică.

Care mai este, atunci, rolul Alianței Civice?

Pot să vă dau câteva cifre aproximative, ca să aveți o imagine de ansamblu. Deși pentru înființarea unui organism politic s-a votat cu o majoritate zdrobitoare, peste 80%, deocamdată dintre membrii Alianței

au trecut mai puțin de 20% în Partidul Alianței Civice. Deci, Alianța Cjvică rămâne ceea ce a fost. Filialele ei din teritoriul țării rămân și vor funcționa în același fel.

Adică?

În afara mitingurilor, Alianța a făcut lucruri despre care se știe mai puțin, dar care mi se par mai importante. De exemplu, pe la începutul lunii decembrie, dacă îmi amintesc bine, au venit la noi lideri sindicali care ne-au spus: „Trebuie să semnăm contractele colective de muncă și aproape nu se știe ce sunt alea“. Toți erau lideri sindicali de puțin timp. Și atunci, Alianța – prin comisiile ei, economică și juridică – a strâns specialiști în contractele colective de muncă, aceștia s-au întâlnit ritmic cu liderii sindicali, dând consultații pe această temă și fiind cu adevărat utili. Legătura noastră cu sindicatele primea efectiv o dimensiune concretă. Alt exemplu: în filiale s-au organizat consultații privind Legea fondului funciar, care știți cât e de stufoasă și complicată: veneau țărani și stăteau la coadă ca să li se explice cum se aplică legea. Există ideea – care a fost pusă deocamdată sporadic în practică, dar pe care sper din toată inima că o vom generaliza – ca doctorii din Alianță să organizeze cabinete de consultații gratuite pentru oamenii cu venituri modeste, care, din păcate, vor fi tot mai numeroși. De asemenea, sperăm să reușim să organizăm echipe mobile de medici din Alianță, care să circule și în zone rurale. Un plan ambițios, care va întâmpina multe greutăți până la a fi pus în practică, vizează rețeaua de cămine culturale pentru a organiza conferințe de popularizare, de ridicare a educației civice și culturale a oamenilor. După cum vedeți, se amestecă extrem de mult obiectivele civice, culturale, care apoi, în perspectivă largă, devin politice, pentru că, la urma urmei, idealul nostru prim, care este și idealul ultim, ar fi ca cetățeanul României să devină un cetățean care să aibă suficientă cultură pentru a ști că soarta țării lui depinde de el și de votul lui. Că abia în clipa în care fiecare om îl va simți ca pe un slujitor, nu ca pe un stăpân pe cel ajuns la putere, abia atunci se va putea vorbi despre o societate civilă și abia din clipa aceea statul va funcționa ca un stat de drept.

Va renunța Alianța la starea de veghe, de arbitru civic al manevrelor puterii?

Niciodată, nici măcar dacă Partidul Alianței Civice ar accede la putere. Alianța rămâne ideea civică a conștiinței românești, care trebuie

să rămână trează și critică tocmai pentru a-i ajuta pe cei de la putere să nu piardă măsura. Când cei de la putere sunt cinstiți, ei sunt recunoscători unui asemenea ochi critic.

Așa cum s-a mai văzut, din nefericire prea adesea, în exercitarea puterii se întâmplă să fie încălcate anumite reguli ale civismului. Într-un asemenea caz, Alianța va sancționa partidul născut din rândurile ei?

Cu siguranță. Dar eu sper din toată inima că Partidul Alianței Civice nu va fi un partid printre altele 200, ci va fi cu adevărat un partid a cărui viziune asupra luptei pentru putere să fie cu pregnanță morală. Mie mi se pare, am mai spus-o și în alte rânduri, că noi trăim acum un moment foarte asemănător celui de la 1848. Și este tragic că la o asemenea distanță de timp România se află din nou în situația în care din societatea de dinainte nu se mai poate păstra nimic neschimbat. Ca și la '48, intelectualii se găsesc în fața nevoii de a transforma societatea și a lipsei unei clase politice. Sunt obligați să funcționeze ei, ca neprofesioniști, în locul ei. Îmi amintesc un articol extrem de exultant al lui Mircea Eliade, publicat prin anii '30, când, ca șef al generației tinere, el spunea: Vă dați seama, suntem prima generație din cultura română care ne putem ocupa numai de cultură. Dar a fost nu numai prima, ci și ultima. Iar ce este încă și mai tragic, chiar generația lor a murit în exil sau în închisoare. A urmat jumătatea de secol pe care o știm, iar noi ne aflăm din nou în fața unui punct din care totul trebuie pornit de la capăt. Până când vor apărea adevărații oameni politici, cred că este de datoria intelectualilor de azi să funcționeze în locul lor, pentru că singura clasă politică în România anului 1989 era aceea pe care o știm: nomenclatura. Chiar dacă există acest mare avantaj al neprofesionismului, cred eu că există și marele dezavantaj că acești oameni politici improvizați au o morală pe care sper că o vor păstra.

Dar dacă mirajul egalitarismului (fluturat cu falsitate în cei 45 de ani de comunism) și aberația șovinismului vor capta o însemnată parte a electoratului?

Există această posibilitate și este clar că este cea mai rea. Eu, însă, am făcut întotdeauna parte dintre oamenii care au avut încredere în inteligența românilor. Nu cred, deci, că electoratul român va greși pentru a doua oară.

Totuși, sunt semne ale unei disperări acute, care tinde să se cronicizeze. Cum vor putea, cât vor mai putea oamenii, prinși în necazurile de fiecare zi, să-și păstreze speranța?

Un singur lucru mi se pare limpede: că plecarea de acasă nu este o speranță. Speranța nu poate fi legată decât de rămânere și de luptă. Eu cred că speranța oamenilor este direct proporțională nu doar cu creșterea nivelului de viață, care – din nefericire – nu va putea urca imediat și evident, ci cu conștiința că în societatea românească există forțe capabile să înainteze, oricât de încet, dar pe drumul bun. Dacă, de exemplu, în ianuarie '90, Frontul ar fi fost cinstit și ar fi spus cât de rău este totul, cât de greu ne va mai fi, cât de catastrofală este moștenirea, am fi fost gata să suportăm lipsurile. Însă minciuna, pe de o parte, iar pe de alta bănuiala că răbdăm degeaba, că timpul nu trece pentru noi, cei ce dorim schimbarea vechilor structuri, ne-a îndepărtat definitiv de Front. Poți să rabzi dacă știi că are un sens. Iertați-mă că revin mereu la Alianță, dar mi se pare că un scop al ei este să reprezinte în fața conștiinței românești acest sens, acest punct de sprijin.

Mihai Creangă

(„România Liberă“, iulie 1991)

„Suntem în continuare un popor vegetal?“ –
„Nu. Suntem prea isterizați pentru asta.“

Sunteți una dintre figurile-simbol ale rezistenței noastre anticomuniste, atât înainte cât și după decembrie '89. Cum s-a repercutat acest lucru asupra creației dumneavoastră poetice?

Înainte, în modul cel mai benefic cu putință, pentru că simbolul care eram avea nu numai interdicție de semnătură, dar era și strict supravegheat, ceea ce (și interdicția, și supravegherea) ducea la o izolare aproape perfectă în care singurul lucru cu putință devenea scrisul. După, catastrofal; pentru că liniștea prerevoluționară (de câte ori aud vorbindu-se de „liniștea noastră“ mă gândesc, fără să vreau, la liniștea de atunci) a fost înlocuită de vacarmul de acum, în care nici scrisul, nici cititul nu se mai fac decât cu mare efort, chiar (sau tocmai pentru că) nu există arme care să facă, în luptă, mai mare zgomot decât condeiele. Dar, lăsând gluma la o parte, cel mai bun răspuns pe care pot să-l dau întrebării dvs. este mărturisirea că dincolo de părerea de rău pentru timpul pe care îl răpesc literaturii, sunt sigură că tot ceea ce trăiesc acum va fi materia primă a viitoarelor mele cărți. Nimic nu se pierde și nimic altceva nu are importanță în această istorie care devine în mod fatal istorie literară.

Trăim un regres cultural îngrijorător, în special în domeniul cărții. Nu atât în ce privește aparițiile, cât mai ales al „consumului“ de carte. Poezia ocupă aici locul cel mai nefericit. Care ar fi cauzele? Vedeți un posibil reviriment în acest sens pentru perioada următoare?

Nu. Locul poeziei și al poezilor în viața țării va scădea pe măsură ce istoria ei va deveni mai fericită. Enorma importanță și audiență pe care o avea poezia în ultimii douăzeci de ani (la noi, ca și în toate țările din Est) era o dovadă a anormalității istoriei și a nefericirii noastre. Obișnuți

cu înlocuitori, poezia ținea locul libertății, revoltei, curajului. Într-o societate normală, rolul și audiența ei vor fi altele. Și, chiar dacă ne vom aminti cu nostalgie cât de strălucitoare era aura ei în întuneric, acesta nu va fi un motiv suficient să nu dorim dimineața, în lumina căreia numai ochii foarte sensibili vor recunoaște razele – împletite ca niște cununi de spini – pe fruntea poezilor.

La mai bine de un an de la prezentarea dumneavoastră în fostul CPUN, cum vedeți retrospectiv perioada aceea? Purta cu adevărat respectivul forgermenii democratice, prea slabi însă în raport cu forțele cripto-comuniste ca să se poată dezvolta, ori totul a fost o mascaradă meticulos regizată, a cărei victimă ați fost și dumneavoastră, la fel ca și ceilalți disidenți?

Nu am făcut parte din CPUN. Am demisionat din Consiliul Frontului în ianuarie, înainte ca el să se fi transformat în acel organism format jumătate din reprezentanți ai Frontului (devenit partid) și jumătate din reprezentanți ai celorlalte partide, dintre care foarte multe erau inventate tot de Front. Prin marele număr de partide se asigura astfel nu numai o majoritate zdrobitoare în orice chestiune se considera necesar, dar și impresia de ridicol și de circ care, bine întreținută și organizată, a discreditat orice încercare de discuție democratică și a bagatelizat însăși noțiunea de partid politic. Victimele acelei mascarade – care s-a continuat prin alegeri și prin parlamentul rezultat din ele – nu au fost disidenții, ci democrația și poporul român.

Sunteți în continuare un „popor vegetal“?

Nu. Suntem prea isterizați pentru asta.

Horia Al. Căbuți
(„Arca“, iulie 1991)

Biografia unei cărți: „Arhitectura valurilor“

A trecut mai bine de un an de la apariția volumului dumneavoastră de versuri Arhitectura valurilor. L-ați mai deschis de atunci, doamnă Ana Blandiana? Multe din tristețile care au provocat mărturisirea lirică de altădată sunt iarăși actuale...

Rar și numai obligată. Nu-mi face nici o plăcere. Actualitatea lui, parcă mai subliniată decât la vremea când a fost scris, mă exasperează. Este cea mai neagră, cea mai fără speranță dintre cărțile mele, cartea care din perspectiva bisericilor și satelor demolate vedea întreaga noastră istorie ca pe un peisaj lichid, lipsit de finalitate, în care orice gest de înălțare cuprindea în sine prăbușirea și reînceputul. Blestemul Meșterului Manole și blestemul valurilor sfărâmate de țărnișe se amestecau într-o viziune a devenirii noastre trecute și prezente. Trecute și prezente, dar nu și viitoare, speram eu, chiar dacă nu ajungeam să-mi mărturisesc speranța. Și iată că prin prisma dezastrelor noastre post-revoluționare, ceea ce părea numai concluzie se dovedește premoniție. E prea mult. Am față de această carte, mai adevărată decât aș fi vrut, sentimentele amestecate pe care cei vechi le aveau pentru Casandra...

Am să-mi îngădui (în speranța că voi beneficia de complicitatea dumneavoastră) să vă solicit un comentariu pe marginea unor versuri din volum, pentru că multe par să vizeze situații actuale sau, dacă vreți, pun întrebări care pot fi puse din nou. Vă rog să-mi permiteți să încep, printr-o derulare inversă a lecturii, de la finele cărții, cu Baladă. Spuneți în acest poem (și-i rugăm pe cititorii acestui interviu să ne urmărească, dacă se poate, cu volumul la îndemână): „N-am altă Ană./ Mă zidesc pe mine/ Dar cine-mi poate spune că-i destul?“ Îndrăznesc o lectură cam eretică, profană, a acestor versuri și vă întreb: aveți senzația sacrificiului de sine (un sacrificiu al poetului ca artist) atunci când vă implicați în politică? Ar putea fi aceasta, politica, o „arhitectură a

valurilor“? Prezentul ne arată, până la disperare, cum se construiește „o mănăstire pururea lichidă/ sortită să se năruie la mal“.

Am într-adevăr conștiința sacrificiului (deși folosesc cuvântul, prea mare poate, cu o oarecare jenă), un sacrificiu cu atât mai dramatic cu cât nu știu dacă va folosi la ceva. Dar, la urma urmei, soldații care mor pe front o fac înainte de a ști dacă războiul va fi câștigat sau pierdut. Am conștiința sacrificiului, chiar dacă (sau tocmai pentru că) nu e vorba de viață sau moarte, ci de istorie sau posteritate. Și asta pentru că nu știu că nu numai peste câteva decenii, dar chiar și peste câțiva ani, indiferent cât de bună sau cât de rea va fi situația din jurul nostru, nimeni nu va întreba ce *am făcut*, ci ce *am scris* acum. Și totuși nu sunt în stare, pur și simplu nu sunt în stare cel puțin pentru moment – să mă reînchid în mine. Deși – sau cu atât mai mult cu cât – sunt atâția care o fac. Am suferit prea mulți ani de exasperarea că nu putem face nimic sau aproape nimic, pentru ca să ne mai permitem să privim din afară totul, fără bănuiala că de data aceasta și noi vom fi vinovați de ceea ce nu am încercat să împiedicăm. Sigur că politica este și ea o „arhitectură a valurilor“, cu atât mai greu de suportat cu cât am avut întotdeauna – și am și acum – oroare de zonele în care are atingere cu puterea, chiar dacă atingerea se petrece în cursul luptei. Știu că exagerez, și poate chiar nu am dreptate, dar întotdeauna mi s-a părut că între o trântă și o îmbrățișare există asemănări.

Poemul Baladă și, totodată, volumul Arhitectura valurilor se încheie cu aceste versuri, sortite să persiste emblematic în memorie: „N-am altă Ană/ Și pe mine chiar/ Din ce în ce mai rar/ Mă am“. Ați regăsit acum, cu o nouă disperare, acest sentiment al pierderii de sine; al înstrăinării și zădărnicii? În ce relație mai sunteți cu dumneavoastră, doamnă Ana Blandiana?

În mod evident, condiția mea de scriitor este nu numai tragică, ci și masochistă. Tragică, pentru că simbolul care am devenit nu se mai lasă determinat decât în mică măsură de mine. Cum aș putea, de exemplu, să mă retrag în camera și pagina mea, când știu că acest gest ar fi considerat de toți cei la a căror speranță țin ca un semn că nu mai există nici o speranță? Masochistă, pentru că, refuzând constant orice carieră politică, aleg cu încăpățănare numai partea păguboasă a luptei. Mi se pare însă firesc să fie așa. Sunt asemenea unui dramaturg devenit fără voia sa

personaj în propria sa piesă: tocmai pentru că toată lumea știe că numai de el depinde ce-i va fi scris, este obligat să-și distribuie cel mai dificil dintre roluri.

Să trecem la poemul Obsesie, al doilea din urmă... Sunt acolo câteva întrebări referitoare la poporul român, pe care le reamintesc (citorul va relua probabil întreg poemul: „M-ai obseda, oare, și dac-ai fi/ Fericit? Dac-ai fi fost în stare/ Să asuprești, să cucerești, să semeni ură?” Preferați să lăsați aceste întrebări suspendate, ca în poem? Cum se vede (dacă se vede) dezlegarea viitorului nostru, pentru care vă rugați Dumnezeului Istoriei?

Nu știi. Aș putea cel mult să vă spun cum aș visa eu să se vadă. Sau aș putea să vă spun cum s-ar fi văzut, dacă nu ar fi fost distrusă aura prin care ne privea întreaga lume la sfârșitul lui '89. De rugat mă rog cu disperare să vină o vreme când să nu mai trebuiască să o luăm mereu de la capăt, reconstruind mereu aceeași mănăstire despre care știm dinainte că se va dărâma sau că va trebui chiar noi să o dărâmăm pentru că a fost construită greșit. Sau, și mai rău, pe care o construim prost și la întâmplare, pentru că oricum se va dărâma.

În poemul *Gramatică*, al treilea de la urmă (sper că au deprins și cititorii ordinea lecturii), vorbiți la un moment dat de „adevăruri împăiate” ce „sunt așezate în poziție de drepti/ și făcute să umble”. Mi se pare că și prezentul, nu numai trecutul mai îndepărtat, al dictaturii, este bântuit de asemenea stafii ale minciunii, travestite și puse în circulație ca „adevăruri împăiate”.

Tema acestui poem este limbajul de lemn devenit nu numai limbă oficială, ci și singură limbă română. Și asta pentru că folosirea limbii vii ar fi putut antrena o libertate de gândire pe care tiparele rigide nu o permiteau și o puteau interzice. Acest limbaj de lemn este folosit în continuare în cele mai înalte discursuri oficiale (agrementate cu câteva prefabricate din plastic aparținând modei post-revoluționare) ca și în audiovizual. Evident, nemaiavănd monopol și exclusivitate, efectele lui au devenit preponderent comice, hilariante pentru noi. E adevărat însă că ne îngheață râsul pe buze când vedem ce rezultat liniștitor au – asupra încă majorității – frazele din care nu se înțelege nimic, cu excepția faptului că nimic nu se va schimba. Ultimul vers al poemului este un citat: „un pas înainte, doi înapoi”, un citat actual, ca și cum statuia din fața Casei Scânteii nu ar fi fost îndepărtată.

Credeți în continuare, ca în poemul Termometru, că „principalul e să nu ne pierdem mințile”? Mai sunt mințile noastre acum, după atâtea decepții, ca argintul viu?

În istoria de acum, pericolul mi se pare chiar mai mare decât în liniștea și încremenirea dinainte. Uneori am impresia că ni le-am și pierdut cu toții, deși fiecăruia i se pare că numai ceilalți au înnebunit.

Reiau întrebarea din Liant: „Ce ne lipsește?” Ce liant sau ce mortar ne lipsește pentru a putea fi uniți în luciditate, în proiecte și strategii? De ce suntem „doar petale/ ce nu se strâng într-o corolă,/ și numai fire lungi de lână/ ce nu pot țese un covor,/ și pietre vâjâind prin aer/ nestrânse într-o baricadă,/ Doar disperări desperecheate”? Încă o dată, cu propria dumneavoastră întrebare: ce ne lipsește? Ce „clei de oase” ne-ar uni? Ce „cuvânt intraductibil” ne-ar solidariza?

Ceea ce ne-a lipsit întotdeauna (și ne lipsește și acum) a fost capacitatea de a ne solidariza și de a ne organiza solidaritatea. Atunci când, prin '86 sau '87, îmi puneam această întrebare mi se părea că răspunsul ei ar putea fi obținut prin revoltă și sacrificiu. Acum, când și revolta și sacrificiul s-au produs și continuă să se producă, fără ca în jurul lor să se cristalizeze solidaritatea care ar putea să ne salveze, disperarea mea nu mai găsește nici un fir logic de care să se agațe deasupra prăpastiei de netrecut și de neînțeles.

Clio răscolește din nou repulsia față de putere...

...care, îmi dau seama, poate apărea la mine ca o obsesie aproape maladivă. Și totuși, ce pot să fac, dacă într-o viață întregă n-am cunoscut nici un singur om care să fi deținut cea mai înfimă putere fără să fi abuzat de ea? De altfel, cred că puterea este otrăvitoare în sine, nu numai la porțile Orientului, atâta doar că în alte locuri de pe Pământ s-au găsit și antidoturi potrivite împotriva intoxicației...

Ar trebui să citez în întregime poemul Ca valurile! Îl voi rezuma (cer iertare pentru această infamie), pentru că el îmi pare că reprezintă exact starea actuală de lucruri, într-un mod simbolic: iadul se repetă, crimele politice sunt reluate într-un ritm mai lent, călăul pare plictisit. „Motoarele puterii” sunt alimentate oare de „același joc mecanic și meschin” dintotdeauna?

Observ că cea mai deprimantă dintre cărțile mele ne-a dat prilejul celui mai deprimat dialog pe care l-am purtat vreodată. Într-adevăr, tot ceea ce citați și acest poem poate chiar mai mult decât altele – se

potrivește mai bine încă situației de acum decât celei de dinainte. Dar cred că mai înțelept decât a vedea aici calități premonitorii ar fi să descoperim dovezi ale neschimbării. Chiar dacă jocul nu e dintotdeauna, el e sigur din ultima jumătate de secol.

Trecem peste poemul Retică și ne oprim la următorul, cu care „jocul” nostru (al poemului comentat și resemnificat) se apropie de sfârșit. Trăim un coșmar nou, după ce se părea că ne-am trezit. Versurile din poemul fără titlu de la pagina 77 ar putea fi și ele reluate, în virtutea aceluiași travaliu al speranței: „Ceva/ (Nu am destulă putere/ Să spun cineva)/ Va pune totuși cândva capăt/ Coșmarului ce pare nesfârșit”. Va avea oare sfârșit coșmarul nostru? Sau vom continua să ne zvârcolim în somn, amăgindu-ne că ne-am deșteptat și că razele de lumină din vis sunt realitate?

Unii au fost întotdeauna treji, chiar dacă foarte puțini au avut curajul s-o mărturisească; alții s-au trezit o dată cu Timișoara, în decembrie; alții s-au trezit în iunie. Pe unii i-au trezit crimele, pe alții nu i-au trezit decât prețurile. Dar, în mod evident, numărul celor care dorm încă este în scădere. Bineînțeles că a nu dormi nu este încă totul, dar un lucru e sigur: istoria dă uneori, foarte rar, înapoi, dar nu stă niciodată pe loc. Și iată cum reușim să încheiem aproape cu optimism o discuție care părea fără speranță. „Se poate și mai rău” – spune optimistul, ca într-o cunoscută anecdotă. Pentru că atunci când toate speranțele au fost spulberate, rămâne încă speranța că mai răul se va dovedi dușmanul răului.

În final am putea sintetiza gândurile, pornind de la titlul volumului. În ce măsură este poetul un arhitect al valurilor? E asta o reverie plăcută, o fatalitate sau un blestem?

Se poate spune, desigur, și așa, după cum fiecare dintre cele trei interpretări este posibilă. O metaforă poate reverbera un număr nelimitat de sensuri și este cu atât mai adevărată cu cât cheile care i se potrivesc sunt mai numeroase și mai diferite. Aș vrea totuși să remarc – pentru a rămâne în interiorul arhitecturii – că singurele construcții care nu au putut fi demolate în România au fost poemele.

Vă mulțumesc, vă așteptăm oricând cu drag ca oaspete de onoare al redacției noastre.

Ion Simuț

(„Familia”, iulie 1991)

„Nu pot altfel!“

Cum se împacă poezia cu politica?

Destul de greu. Din fericire, poezia nu ține de plan. Deci, se face și împotriva politicii. Eu am crezut întotdeauna că singura scuză a poeziei este caracterul ei implacabil. Adică scrii, pentru că nu poți altfel. Ei bine, eu scriu pentru că nu pot altfel, chiar și acum, când o atât de mare parte a timpului este smulsă poeziei. Însă dincolo de ceea ce știu și ce cred despre necesitatea luptei, nu-mi pot reprima un sentiment de culpabilitate față de propriul meu destin poetic.

Despre fenomenul „Piața Universității“, astăzi, după trecerea unui an: care considerați că au fost părțile lui bune și care, eventual, s-au dovedit a fi erori?

Cred că cel mai important lucru a fost crearea aceluia spațiu al solidarității. Oameni care de mulți ani gândeau într-un anumit fel, dar se simțeau singuri, au descoperit deodată că există mulți alții care gândesc și simt asemenea lor. Efectul pozitiv a fost foarte mare, și el continuă să existe. Pentru că tot ce s-a schimbat în planul conștiinței, în România după alegeri, a pornit cu siguranță din Piața Universității. Însăși Alianța Civică reprezintă o continuare firească a sentimentelor și ideilor Pieței Universității, o reorganizare a speranței născute acolo. Partea negativă? Efectul de sciziune socială pe care, în contrasens, l-a reușit imensa mașină de zvonuri și denigrări pusă în funcțiune împotriva participanților. Oamenilor care, din diferite motive subiective sau obiective, n-au putut veni în Piața Universității, să vadă și să audă ce se întâmplă acolo, li s-au inoculat adevărate complexe, transformate apoi în valurile de ură ce-au dus la mineriadă și ale căror reziduuri se scurg încă, imunde, prin canalele revistelor de scandal. Și totuși, când mă uit la televizor, la *Cronica Parlamentului*, mă gândesc că nu se poate ca telespectatorii să nu

înțelegea cât de salutară ar fi fost adoptarea „punctului 8” al Proclamației de la Timișoara.

Care ce însemna, la urma urmei?

Să-ți țină departe de putere, timp de 10 ani, pe cei care aparținuseră organelor celor mai înalte ale PCR și aparatului represiv. Era o prevedere de mare modestie și foarte conciliantă...

Un fel de „lăsați-ne să vă lăsăm în pace”?

Exact. Adică: „lăsați-ne doar să ne facem viața cum credem noi, nu încercați să ne-o faceți tot voi.”. Asta era tot...

Lumea s-a speriat, crezând că privește ostracizarea tuturor foștilor membri de partid.

Ar fi fost absurd! Toată lumea știa că în România noțiunea de membru de partid nu era sinonimă cu aceea de comunist. Pe de o parte era marea masă a celor înscriși din teama de a nu fi dați afară din serviciu etc., iar pe de alta, subțirea pătură a nomenclaturii care profita de întreaga stare de lucruri. Îngregimentarea în PCR era și ea o formă de opresiune. Sigur că unii ar fi putut să zică nu. Dar istoria nu se face niciodată numai cu eroi. Dintre cei aflați în Piața Universității, unii chiar erau eroi, căci, în chiar acel loc, înfruntaseră direct represiunea în noaptea de 21 decembrie 1989. Alții se aflau acolo din datoria față de cei care muriseră pentru ca să putem renaște cu toții.

Față de tot ceea ce se întâmplă, care credeți că ar putea fi un motiv de speranță, de optimism? Dacă mai există...

Trebuie să existe! Eu sunt deseori oprită pe stradă și mi se spune: „Sunteți ultima speranță!”. Firește, nu e vorba despre mine ca persoană, ci despre Alianța Civică. Asta înseamnă de fapt Alianța, o mare speranță. Dacă n-aș crede asta, nici nu i-aș dărui atât de mult timp din viața mea. Dar nu pot să cred că ar fi ultima speranță. Speranța, dacă există, nu e niciodată ultima. Speranță mi se pare faptul că asistăm cu certitudine la o trezire a celor din jurul nostru. Oamenii încep să-și dea seama cum au fost trași pe sfoară, și nu vor putea fi la nesfârșit victime ale propagandei mincinoase. Sunt convinsă că cetățenii României vor înțelege în cele din urmă momentul pe care-l trăiesc și că depinde de fiecare dintre ei dacă

vom reuși, sau nu, să-l depășim. De altfel, chiar acesta este idealul Alianței Civice: să formeze treptat o conștiință civică, astfel încât fiecare om să fie conștient că de atitudine sa politică depinde soarta țării. Atunci când alegătorul român va ști că de votul lui depinde nu alegerea viitorului stăpân, ci alegerea celui care-l va sluji și care va trebui să dea socoteală, vom fi ajuns la democrație. Abia în acel moment România va fi nu numai o țară democratică, dar se va afla deasupra oricărui pericol de revenire la totalitarism. Pentru că, până atunci, chiar dacă la conducere vor ajunge oameni cinstiți, încă nu va fi totul salvat. Problema nu e să ai norocul ca asemenea personalități de excepție să accedă la putere, ci ca mecanismul prin care ei ajung acolo să fie de așa natură încât corupția, imoralitatea și reaua intenție să fie excluse în mod obiectiv.

Ce vă sperie cel mai tare?

Ideea că următoarele alegeri s-ar putea să nu fie cu adevărat libere. În această privință eu cred că alegerile locale vor fi concludente. Prin ele, sper ca în fiecare așezare (de la sat la municipiu) să ajungă la conducere oameni competenți în care ceilalți au efectiv încredere, nicidecum frică. Important nu va fi din ce partid fac ei parte, ci să fie bine intenționați în a continua ceea ce, cu atâtea sacrificii, a început în decembrie '89 și, de atâtea luni, stă pe loc sau chiar lunecă înapoi.

Sigur, va urma o perioadă grea, dar dacă trebuie să străbatem acest purgatoriu, important e să fim siguri că o facem în direcția cea bună. Altfel, s-ar putea ca totul să fie din nou degeaba... Nu știu dacă drumul spre infern este pavat, cum se spune, cu bune intenții, dar cel spre paradis este, evident, plin de spaimă, mizerie, incertitudine, suferință.

Bogdan Burileanu
(„Seara”, august 1991)

*„Orice zbor e o fugă,
orice fugă, o-nfrângere,
Și totuși, și totuși,-
Salvează-te, îngere.“*

Ați avut un an plin după Revoluție, și totuși, n-ați lipsit din librării. Poate că mai multe volume v-au apărut în străinătate decât în țară. Câte volume ați publicat din decembrie '89 încoace?

Cred că șase. Dar să le numărăm. Imediat după Revoluție a intrat la tipar – asemenea altor cărți interzise înainte – și volumul meu de poeme „Arhitectura valurilor“, care fusese predat „Cărții Românești“ din '87. A apărut în aprilie '90, într-un moment în care tonul lui amar se dovedea, din păcate, din nou de o mare actualitate. Au urmat mai multe cărți în străinătate, în a doua jumătate a anului trecut și prima jumătate a acestui an: „Proiecte de trecut“ în germană, la editura „Steidl“; o culegere din toate cărțile mele de poezie în norvegiană, la editura „Solum“; ediția a doua a volumului „Ora de nisip“ în engleză (prima ediție apăruse în 1989) și „Stea de pradă“ în limba franceză. Între timp, în țară mi-a apărut o culegere de poeme pentru copii „Poeme fără Arpagic pentru cititorul cel mai mic“ la editura „Doina“ și de curând se află în librării, scos de editura „Tinerama“, volumul „100 de poeme“. Observ că n-am numărat bine. Sunt în total șapte. Despre cărțile apărute în străinătate ce-aș putea să vă spun? Au fost bine sau chiar excelent primite și am avut norocul unor buni traducători, Wera Saether, de exemplu, autoarea traducerii în norvegiană, fiind poetă de primă mărime. Dintre cărțile românești, cea mai recentă este o selecție făcută într-o stare de spirit specială, într-un moment în care am vrut să-mi dovedesc mie însămi, cea atât de legată de mersul istoriei, că pot să exist ca poet în afara acesteia. Este o carte luminoasă conținând în mare măsură poeme de dragoste; o carte blândă – opusă spiritului negru din „Arhitectura valurilor“ – încercând să vadă dincolo de disparerea noastră de zi cu zi.

Ați scris în ultimii ani și un roman. Primul roman – după câteva volume de nuvele. Ce fel de roman este? Cum l-ați continuat după revoluție?

Am început să scriu, în urmă cu șase-șapte ani, o carte care nu urma să semene cu nici una din cărțile mele, nu pentru că avea să fie un roman, ci pentru că o scriam fără gândul că o voi publica, mai precis, cu gândul că nu va fi publicată decât după. După ce? Asta era mai greu de spus. După sfârșitul dictaturii, desigur, dar asta putea însemna și după sfârșitul vieții mele. În orice caz acest gând mi-a dat nu numai o mare libertate în scris, dar și o mare putere în viață. Cu timpul și cu cât totul devenea mai greu de suportat, scrierea acestei cărți devenise unicul punct de sprijin, compensația, alternativa. Ceea ce trăiam, realitatea, devenea mai puțin importantă decât trecerea ei în literă și sens. Dar tocmai de aceea scrierea ei devenise o componentă a vieții mele. Nu mă grăbeam să o termin și nici nu îndrăzneam să-mi imaginez clipa când ar fi fost terminată. După revoluție am intrat ca într-o altă viață, infinit mai publică decât cea de dinainte, cu alte ritmuri și alte priorități. Multe luni n-am avut nici timpul, nici curajul să citesc sutele de pagini scrise. Când, în primăvara asta, m-am apucat s-o fac – dintr-o nevoie de a mă întoarce la mine înșămi – am descoperit cu uimire o carte aproape rotundă, aproape încheiată. Nu i-am mai adăugat decât capitolul final, care reprezintă o continuare și un răspuns, răspunsul meu de azi. Nu există nici o ruptură, dimpotrivă, este ca un țipăt care urcă treptele gamei până când nu mai încapă în portativ. Mi-e greu să vorbesc despre această carte, care este desigur un roman, pentru că are personaje și epică, dar și, în egală măsură, un poem, pentru că sensul lui nu ține de acestea, ci de sugestii mai ascunse și mai greu de formulat. Este sigur însă că este o carte despre ceea ce am trăit și trăim cu toții, și poate chiar despre noi înșine.

Cum se va numi?

Nu m-am hotărât. Probabil „Sertarul cu aplauze“.

Este o carte despre ce a fost, un fel de „Proiecte de trecut...“? Cum credeți că va arăta romanul perioadei de după decembrie '89 încoace? Veți scrie vreodată despre ce ați trăit în aceste luni de după?

Proiecte de trecut? Nu. De dată aceasta, ceea ce ține de trecut este folosit pentru construirea unor proiecte de prezent. Ultimul capitol este

absolut la zi, iar cartea întreagă este o încercare de a răspunde la întrebarea „unde se poate ajunge astfel?“, cu alte cuvinte „cum am ajuns unde suntem?“. Această întrebare va fi de altfel, sunt sigură, izvorul întregii literaturi care va urma, la ea vor trebui să răspundă toate operele și capodoperele viitoare. Poate că abia în momentul în care vom înțelege cum a fost posibil și cum se explică totul vom ști și cum poate fi depășit. Atâta timp cât ne vom mulțumi să vorbim despre blesteme și despre miracole, nu merităm decât jalnicele mistere în mijlocul cărora supraviețuim. Cărțile despre azi vor trebui să fie scrise fără milă față de noi înșine, cu severitate și cruzime. Realitatea pe care am trăit-o cu toții în ultimele decenii, în ultimele două decenii mai ales (atunci când frica nu mai avea scuza exterminării fizice) este prea complicată și subtilă pentru a fi analizată cu alte mijloace decât cele artistice, încât sunt convinsă că literatura care o va descrie va fi în același timp o explicație a istoriei ei. De altfel, nu mă îndoiesc că atât de neînțelesele reacții ale poporului român din ultimele douăzeci de luni sunt urmarea firească a spaimii de o represiune care nu mai era nevoie să se producă în ultimii douăzeci de ani, a monstruoasei spaimi profilactice de care am fost cu toții atât de paradoxal și atât de total stăpâniți. Nu cred că a fost încă scrisă o carte despre toate acestea și nici nu avea când și cum să fie scrisă. Suntem încă în perioada trăirii și a publicării documentelor despre ceea ce trăim. Abia apoi – o dată cu o minimă liniște interioară – va trebui să vină vremea marilor cărți. Nu pot decât să sper că voi fi unul dintre autorii care vor încerca să definească această tragedie colectivă. Înainte de asta însă, voi fi probabil autorul unei cărți-document despre mine însămi; sau mai precis despre personajul devenit fără voia mea public, care îmi poartă în zone atât de neliterare, rufemele.

De la revoluție încoace sunteți o prezență a vieții publice. Ați participat la cele mai importante și mai clare manifestări ale dorinței de democrație. Cu toate astea, am impresia, numele dv. a fost folosit excesiv – l-am văzut citat și la mitinguri sau adunări publice la care n-ați fost. Ce se întâmplă? V-ați anunțat și v-ați răzgândit?

Mi s-a întâmplat asta extrem de rar, și numai în cazuri de forță majoră (niciodată fără să anunț din timp), să nu mă țin de cuvântul dat. E adevărat, însă, că în ultimul timp mi se întâmplă tot mai des să aflu că numele meu a figurat pe lista de participanți a unor adunări de a căror existență nici

nu știam. Acest procedeu – care presupune lipsă de respect și pentru cel anunțat și pentru cei înșelați prin anunțuri – are pentru mine semnificații încă și mai grave și se înscrie în generala dorință și încercare de manipulare care izvorăște din necunoașterea alfabetului democrației. Este vorba de o încălcare a libertății, care nu mi se pare mai ușor de suportat din partea prietenilor decât din partea adversarilor pentru că, și într-un caz, și în altul, este vorba de o jignitoare nesocotire a liberului arbitru. Apariția numelui fără consimțământul meu pe un afiș mă înspăimântă nu numai pentru că, în felul acesta, el devine un „dublu“ umblând singur și incontrolabil prin lume, ci și pentru că, prin această desprindere de mine, el devine un argument folosit într-o bursă, necunoscută mie, de intenții și sentimente.

Greșesc oare dacă văd în activitatea dv. publică din ultimul timp o prelungire politică a liricii morale pe care ați scris-o încă de la începuturi? „Știu, puritatea nu rodește...“ Regrețați că v-ați implicat atât? V-ați gândit la ce vi s-ar putea întâmpla? Și cum arată proiectele de viitor ale poetei devenită președintele Alianței Civice?

Ani de zile, de fapt de când mă știu, componenta morală a vocației mele a fost privită cu un fel de superioritate și îngăduință, ca o încălcare abia tolerată a purității legilor estetice. Eu însămi ajunsesem să mă simt vinovată că așa mă făcuse Dumnezeu și tradiția rigorilor morale ardelenești. Cu timpul însă, și pe cât timpul se dovedea împotriva noastră, componenta morală a devenit încetul cu încetul singura care mai conta, apoi când nici cuvintele n-au mai avut importanță, faptele au fost obligate să le ia locul. Viața mea de azi îmi prelungește, într-adevăr, paginile într-un fel în care numai ideea morală are de câștigat. În ceea ce privește și paginile, și viața mea, ele pierd în cel mai bun caz timpul atât de limitat care li s-a dat, și, în cel mai rău, însăși rațiunea de a fi. Și totuși am intrat în lupta care se numește Alianța Civică pentru că sunt convinsă că a sta pe malul istoriei nu mai este demult o înțelepciune și că – am mai spus-o – dacă acum, în aceste luni, nu vom face tot ce depinde de noi s-o împiedicăm, și noi vom fi vinovați de dictatura care va începe. Proiectele mele de viitor sunt chiar proiectele Alianței Civice, al cărei prim și ultim scop este să convingă poporul român să-și înțeleagă și să-și transforme istoria, să se implice și să se simtă răspunzător de ea. Pentru că acest ideal – fără de care nu poate fi imaginată nici organizarea

societății civile, nici construirea statului de drept – să poată deveni realitate, românii vor trebui să renunțe la o caracteristică – în egală măsură calitate și defect – care i-a făcut să suporte și să supraviețuiască până acum: deprinderea de a se descurca fiecare pe cont propriu, indiferent la ceilalți și în indiferența celorlalți. Dar un popor nu este o colecție, oricât de mare, de indivizi, oricât de dotați: un popor este întotdeauna conștiința unei solidarități. Această conștiință trebuie trezită și reactivată, pentru că numai ea poate face posibile celelalte împliniri. Iar pentru această trezire toate mijloacele sunt bune: de la cele educative la cele politice, de la cele umanitare la cele cetățenești. De la asistența medicală și socială care îi va face pe cei cu venituri reduse – ce vor deveni din nefericire tot mai numeroși în următoarea perioadă – să nu se simtă părăsiți până la asistența juridică împotriva abuzurilor, care va face să crească încrederea în posibilitatea dreptății, obligând în același timp justiția să-și merite definiția.

De la organizarea comisiilor pentru adevăr, care vor trebui să devină adevărate bănci de date privind istoria dictaturii și a consecințelor ei, până la sprijinirea țăranilor în procurarea de unelte – fără de care vor renunța la pământ sau se vor supune de bunăvoie neocolectivizării. Și, mai ales, luptând cu toate armele și pe toate planurile, împotriva corupției care cangrenează întregul organism social. Alianța Civică, va fi în următorii ani, și cine știe dacă nu decenii, numele unei construcții morale, sociale, politice la capătul căreia poate că tragedia meșterului Manole nu ne va mai stăpâni.

Înseamnă această implicare socială o abdicare de la masa de scris – așa cum insinuează unii colegi ai dvs.?

De la masa de scris nu se abdică. Nu cred că a existat vreodată vreun scriitor care a părăsit scrisul; se întâmplă doar – din când în când – ca scrisul să-l părăsească pe scriitor. Nu cred că este cazul meu. Voi continua, deci, să scriu pentru simplul motiv că – așa cum am mai spus-o – nu pot să fac altfel, și asta cu atât mai mult cu cât nici o literă a scrisului meu nu se opune spiritului activității mele și nici invers. Așa cum, ca scriitor, rostul meu este (și a fost întotdeauna) să privesc (înăuntru sau în afară) și să spun ce-am văzut, rostul luptei mele civice are ca scop realizarea aceleiași continue atenții colective fără de care nu se poate imagina corecta funcționare a mecanismului social-politic. Ca și scriitorul

care sunt, Alianța Civică (formată din membri ai diverselor partide – sau din nemembri de partid) nu va fi niciodată umbrela nimănui, ea va fi o organizație care se va afla mereu în opoziție – nu în sensul că va spune mereu „nu“ – ci în sensul că va fi mereu ochiul atent în stare să pretindă corectarea traiectoriei.

Spuneți-mi un vers... suntem, totuși, la mare. Un vers care vă obsedează...

„Orice zbor e o fugă,/ orice fugă o-nfrângere,/ Și totuși, și totuși/
Salvează-te, îngere/ Orice fugă de înger e o fugă din rai/ Și totuși, și
totuși“...

Mai departe nu știu și mă obsedează.

Tia Șerbănescu

(„România Liberă“, august 1991)

13 întrebări pentru Ana Blandiana

Stimată doamnă Ana Blandiana, suntem în vacanță la Neptun. Cum vi se pare lumea acum, aici, ca președinte al Alianței Civice?

Nu m-am gândit niciodată că aş putea să-mi trăiesc vacanța sub acest aspect. De altfel, nu suntem numai la Neptun, suntem la Casa Scriitorilor de la Neptun. Orice am face, oricare dintre noi, suntem în primul rând scriitori. Ca să fiu însă exactă, ar trebui să mărturisesc că, deși am scris destul de mult și cu plăcere în această vacanță, și mai mult, și cu mai multă plăcere, am dormit. Nu-mi amintesc să fi dormit vreodată atât de mult, nu-mi amintesc să fi fost vreodată atât de obosită ca la sosire.

Vă urmărește vreun regret, după ce multe evenimente, legate de această Alianță, s-au consumat sau, dimpotrivă, nu aveți nimic a vă reproșa?

Cel mai mare reproș pe care mi-l fac este legat tot de scris, de faptul că reușesc să rezerv puțin timp pentru el și pentru mine. În ceea ce privește Alianța, reproșul continuu pe care mi-l fac este că, lipsiți probabil de talentul și experiența necesare și tracasăți de solicitările fiecăreia din zilele acestei istorii, care se schimbă de la oră la oră, ca și de sărăcia mijloacelor materiale, nu reușim să folosim toate energiile, să organizăm pe toți cei care ne sunt alături și care ar fi dispuși să contribuie practic, dăruindu-și timpul și preocuparea procesului de lungă durată care o definește.

Creatorul autentic trebuie să devină o conștiință civică manifestată într-un moment de cumpănă a istoriei – ceea ce faceți dvs. acum – sau să determine prin alt fel de mijloace istoria?

Dacă prin alt fel de mijloace înțelegeți pe cele artistice, atunci nu pot să vă răspund decât: și una, și alta. Norocul, înțelepciunea și intuiția trebuie doar să stabilească proporția, momentul și modul în care sacrificiul – pentru

că și într-un caz, și într-altul este vorba de un sacrificiu – este mai necesar. În primul caz, iluzia determinării este mai directă. În cel de-al doilea caz, perenitatea și profunzimea pot să fie mai mari. În plus, mai sunt și cărțile, care rămân și care pot să tragă în balanță cât toată istoria.

Deși ați vorbit de la mai multe tribune, deși ați fost prezentă la microfoanele multor mitinguri, n-ați ales totuși calea cea mai radicală de a vă opune actualei puteri. Care-i explicația?

Nu știu ce înțelegeți prin calea cea mai radicală, dar dacă – așa cum bănuiesc – vă referiți la politica propriu-zisă, definiția mi se pare improprie. Ea nu este niciodată calea cea mai radicală, pentru simplul motiv că, numărând printre scopurile sale și luarea puterii, strategia și tactica atingerii acestui obiectiv trebuie să cuprindă în mod fatal elasticități și compromisuri care îndepărtează de radicalitate. Calea cea mai radicală este întotdeauna cea care se păstrează în domeniul principiilor, și este singura care mă interesează. N-am luptat niciodată împotriva unor oameni, ci a ideilor pe care ei le reprezintă: și am refuzat să le iau locul, pentru simplul motiv că o asemenea rocadă ar fi putut arunca o umbră de îndoială asupra dreptății mele. Știu că poate să pară – și chiar este – o naivitate, dar am preferat întotdeauna să am dreptate decât să am noroc.

Vă intimidează politica pură sau găsiți că ea trebuie făcută de oameni specializați în acest sens?

În timp, evident că trebuie să se creeze o clasă politică, o clasă de profesioniști, de tehnicieni ai luptei politice. Deocamdată însă ea nu există sau, mai precis, cea care există (nomenclatura) aparține unor structuri pe care valurile istoriei sunt în curs să le sfărâme. Singura soluție – o soluție care a mai funcționat o dată, la 1848 – este ca alți intelectuali, profesioniști în alte domenii, diletanți deocamdată în politică, să-și asume, provizoriu, această sarcină.

Participarea dumneavoastră în Piața Universității și în alte locuri, devenite deja simboluri postrevoluționare, v-a adus, bănuiesc, multe necazuri. Bucuriile sunt pe măsura lor?

Cred că da. Spectacolul solidarității umane este întotdeauna o mare bucurie. Iar Piața Universității a fost în acest sens – toți cei care au fost

acolo și-o vor aminti, sunt sigură, toată viața – locul unei adevărate iluminări.

Notorietatea – luați-o în ambele sensuri – nu vă ocolește nici aici, la Neptun. Vă agasează, vă inhibă sau vă stimulează?

Depinde de moment, de dispoziție, de cadru, de împrejurări. Dar, indiferent de toate acestea și indiferent de felul în care o receptez, ea este în mod evident ceva – noroc sau nenorocire, aproape că n-are importanță – care complică viața, o face mai dificilă, mai obositoare, mai tensionată, chiar dacă mai atractivă.

Vi s-a întâmplat, să zicem zilele acestea, să fiți contestată fățiș, violent chiar? Cum ați reacționat?

Nu, cel mult mi s-au relatat situații cu oameni care vorbind despre mine repetau afirmații făcute în presa de scandal. Personal, am întâlnit în cel mai rău caz priviri lipsite de simpatie sau dezumanizate de curiozitate. Dar situațiile de sens contrar și gesturile de simpatie sunt mult mai numeroase. Dacă ar fi să judec situația după diferența dintre astfel de întâmplări, mi-e teamă că aș ajunge la concluzii exagerat de optimiste.

Ce-a pierdut poetul intrând în unghiul de vedere al contestatarului, ce-a câștigat Ana Blandiana pășind pe ringul opoziționismului?

De pierdut, am pierdut singurul lucru de neînlocuit: timpul. De câștigat, am câștigat cunoașterea și suferința, materia primă a viitoarelor mele cărți.

Născută sub o zodie de foc, ce vă lipsește totuși pentru a fi luptătorul total? Se ivesc sincope în ofensiva dvs.? E vorba atunci de o strategie sau de oboseală vremelnică?

Oboșită sunt adesea și cel mai tare mă obosește faptul că nu-mi pot permite să renunț, pentru că renunțarea ar fi socotită semnul nemaisperanței. Dar nu din această cauză nu pot fi, cum spuneți, „un luptător total“. Ceea ce-mi lipsește pentru a fi nu este neoboseala, ci ura. Nu sunt în stare să urăsc și nu sunt în stare să nu mă gândesc și să nu încerc să înțeleg motivele celuilalt. Celălalt punct de vedere. Iar acest fel de înțelegere nu numai că-mi scade forța loviturii, dar naște în cele mai multe cazuri, chiar dincolo de oroare și dezgust, compasiunea.

Toate aceste nemulțumiri și neliniști personale netezesc sau, mai bine zis, trasează drumul spre vreo carte? Greșesc oare?

Fiecare pas pe pământ este pentru scriitor un pas spre o carte, nici o clipă trăită – oricât de nefericită, sau tocmai de aceea – nu e trăită în zadar. Totul este experiență, totul este materie primă.

În actualele condiții, considerați că literatura mai poate fi o armă eficientă împotriva demagogiei, imposturii, delațiunii și a tuturor relelor care ne amărăsc viața?

Nu știu dacă literatura este o adevărată armă și, în orice caz, nu cred că ea este o bună unealtă de făcut curățenie. Sunt sigură însă că ea este o oglindă incoruptibilă, un portret al lui Dorian Gray, în care realitatea este obligată să se recunoască în toată monstruoșitatea ei. De altfel, sunt convinsă că realitatea ultimelor decenii, ani și luni este atât de complexă încât numai literatura va reuși s-o pătrundă și s-o analizeze cu adevărat. Aceasta este sarcina viitoarelor capodopere, a căror contribuție va fi astfel însumată nu numai artei, ci și istoriei noastre.

Ce nuanțe noi va căpăta arta dvs. în următoarele cărți? Vom descoperi o altă poetă, o altă prozatoare, o altă eseistă sau, dimpotrivă, în acest spațiu nici o convingere nu va fi clintită?

Următoarea mea carte (care va apărea în această toamnă-iarnă) este o carte scrisă în ultimii 6-7 ani de dinaintea revoluției și terminată – ultimul capitol – în acest an. Ea este altfel decât celelalte cărți ale mele, nu numai pentru că este un roman, ci și pentru că am scris-o cu sentimentul că va fi o carte postumă. Cărțile care vor urma vor fi, cred, mai complexe decât cele de dinaintea revoluției, pentru că și mândria, și dezgustul pe care le-am descoperit între timp, complică nesfârșit pentru mine înțelegerea lumii. Înainte, concluzia mea finală era compasiunea; între timp, am învățat că singurul în stare să salveze este sacrificiul.

Marius Tupan

(„Lucifer“, august 1991)

„Nu mai depinde de mine să redevin scriitor pur și simplu“

Ați acordat, stimată doamnă Ana Blandiana, presei numeroase interviuri, dar mereu în două calități distincte: fie în calitate de poetă, fie în calitate de personalitate publică; ca poetă – mai ales înainte de răscoalele citadine din decembrie '89 iar ca personalitate publică – după aceste răzmerițe orășenești. În această ultimă ipostază, grație activității dvs. anterioare de opozant față de sistemul dictaturii comuniste, dar și celei posterioare acestor evenimente, de opozant față de puterea criptocomunistă instituită, ați devenit – nu pot evita un termen pe care nu l-ați putea evita nici chiar dvs. – un simbol. Nu cred, însă, că ar fi oportun, într-un moment ca acesta, când istoria și-a ieșit complet din țâțâni și din minți, să mă adresez exclusiv poetei și să discutăm, de pildă, numai despre „Arhitectura valurilor“ și istoria lor, pentru că n-am face decât să dăm dovadă de alexandristmul sublim și evazionist al babei care se piaptână în timp ce satul arde. Aș dori, în schimb, spre a nu nedreptăți nici poetul din dvs., nici ființa publică, să ne fixăm în punctul esențial de întâlnire al acestor două ipostaze, la intersecția dintre eul poetic și cel empiric, biografic. Mă refer la acele experiențe existențiale, sociale, politice, religioase, morale sau livrești, care survin în rutina vieții noastre cotidiene sau livrești, o întrerup brusc, ne fac să spunem „Eureka!“ și să vedem cu adevărat ceva din trecut sau din prezent (sau chiar viitor). Acestea se aseamănă, pentru a da un exemplu din sfera religiei, dar păstrând proporțiile, cu revelația trăită de Pavel pe drumul Damascului. Grație unor astfel de experiențe ajungem să înțelegem și să ne înțelegem cu adevărat, precum și să fim, în artă ca și în existența istorică, ceea ce ne este dat să fim. Ele compun biografia revelatoare profundă a unei personalități și constituie rădăcina subiectivă comună a diferitelor ei forme de manifestare: de pildă, în cazul dvs., literatura și acțiunea publică. De altfel, cred că distincția pe care au făcut-o modernii între cele două euri este cât se poate de nerelevantă pentru înțelegerea mai aprofundată a actelor importante ale unei personalități creatoare. Cred, de pildă, că eticismul acțiunii dvs. publice și componenta etică a poeziei, prozei și eseurilor dvs. au o rădăcină comună în experiențele revelatoare pe care le-ați trăit. Acest gen de experiențe sunt, după cum am

sugerat, experiențe ale rupturii și discontinuității, ale începuturilor și reincepturilor, dar care produc apoi continuități – invariante în literatură, principii de acțiune în existența publică. Este vorba, așadar, de niște simple întâmplări, însă revelatoare, de acele „prima oară“ ale experienței existențiale și livești, niște „prima oară“ care decid tot restul drumului atât în creație, cât și în acțiunea publică. Îl decid și îl explică.

Aș dori să vă referiți mai întâi, spre a despărți ceea ce n-ar prea putea fi despărțit, la experiențele dvs. politice și morale, pentru a vă apropia apoi și de cele literare. Pentru a începe de undeva, cum ați ajuns, de pildă, pe vremea celebrului grupaj din „Amfiteatru“, la intuiția ideii de „popor vegetal“, care pare să fie un punct de răscruce explicit în evoluția dvs. spre protestul moral și chiar politic?

Aș începe prin a spune că întotdeauna când se discuta despre români – și asta de când eram copil și trăiam în lumea părinților mei, și în lumea din jurul lor, în care existau mulți care fuseseră închiși, care ieșeau de la închisoare, care așteptau iar să fie închiși, care discutau felul de-a se purta în închisoare al celor închiși sau felul în care reacționau cei dinafară ș.a.m.d., până în ultimii ani și în ultimele luni de dinainte și de după revoluție – din păcate, era un moment în care cineva susținea să poporului român îi lipsește ceva. Că noi, românii, suntem mai lași decât alții, sau că suntem prea lași; sau că suntem prea blânzi, că suntem prea cumsecade – asta spus ca un mare reproș. Apoi se mai spunea că suntem predispuși la corupție, pentru că au existat turci, dar și datorită compoziției armatelor romane care au cucerit Dacia. Deci, exista mereu un moment în care se pune sub semnul întrebării calitatea noastră specifică. Vreau să vă spun – mai întâi fără să fi avut argumente, iar după aceea încercând să găsesc argumente – că întotdeauna am văzut o mare nedreptate în acest fel de a considera lucrurile. Și am văzut o mare nedreptate în acest punct de vedere, tocmai pentru că sunt un democrat, în sensul cel mai adânc al cuvântului.

Adică sunteți un democrat prin structură, așa cum există comuniști sau fasciști prin structură.

Da. Am o structură de democrat. Până la ultimele consecințe. De aceea, nu cred că există oameni răi și oameni buni, popoare rele și popoare bune. Cred că, pur și simplu, fiecare popor, fiecare categorie socială este formată din indivizi pe care cine știe ce condiții i-au făcut să fie într-un fel sau altul. În acest sens – și ca să revin la poporul român –

am crezut întotdeauna, iar acum pot să aduc argumente, că în condițiile în care am trăit noi, nu cred că alții ar fi fost mai buni decât noi. De exemplu, în felul în care a reacționat majoritatea românilor în această jumătate de secol, a reacționat poporul francez în cei câțiva ani de ocupație germană. Marele lui noroc a fost că ocupația n-a durat decât câțiva ani. Ce s-ar fi întâmplat dacă ocupația dura o jumătate de secol? O să-mi spuneți: „Da, dar a existat rezistența franceză.“. E adevărat. Și eu vă răspund că da, dar la noi au existat partizanii din munți, care în alte țări din jur au existat mai puțin, iar faptul că după aceea, mai târziu, după '55, în alte țări din jurul nostru au început să apară mișcări care la noi nu au apărut s-a datorat, pe de o parte, tocmai rezistenței noastre armate, care a fost o experiență unică și care a dus la o represiune unică. Și s-a mai datorat și multor alte lucruri, printre care catolicismul, care a fost evident un factor de sprijin ce nouă ne-a lipsit, dar pe care polonezii sau ungurii l-au avut.

La noi a existat greco-catolicismul, care a fost radiat...

Da. La noi a fost – apoi – cu adevărat ștearsă de pe fața pământului, exterminată, cel puțin o generație de intelectuali, de oameni politici, de țărani chiar. Tot ce-a fost mai bun din fiecare pătură socială a fost exterminat la propriu. În aceste condiții este greu și aproape imposibil să ceri celor care au rămas în viață să fie dintr-o dată altfel de cum au ajuns să fie. Dar ceea ce ne lipsește nouă acum este curajul de a recunoaște cât am fost de oportuniști, de a analiza de ce am fost așa, de a profita de puținele schimbări apărute în societatea noastră după decembrie '89, pentru ca să nu mai fie așa. Cred că asta este posibil acum, pentru că singurul lucru care s-a câștigat în ultimul an și jumătate este o marjă de libertate care face ca viitoarea societate românească să depindă de fiecare dintre noi. Așa se explică, de altfel, felul aproape sinucigaș, literar vorbind, în care m-am implicat în tot ce a fost politic în România de la revoluție încoace. Am sentimentul că trăim o perioadă istorică absolut determinantă nu numai pentru următorii ani, dar și pentru următoarele decenii, dacă nu chiar secole, ale istoriei noastre, și dacă acum nu vom face tot ce depinde de noi ca acei ani, decenii și secole să fie așa cum le vrem, atunci și noi – fiecare din noi! – vom fi vinovați de dictatura ce ar învinge, din nou.

Ca să revin la poezia mea despre „poporul vegetal“, aș vrea să vă mărturisesc ceva ce nu știu dacă o să credeți: anume că regret din toată

inima „celebritatea“ acestei poezii, despre care nu sunt niciodată sigură că este înțeleasă exact. Sensul ei, pentru mine, este un strigăt de exasperare și de speranță. Nu o notă de proastă purtare pe care o dau eu poporului român, ci o speranță, că nu suntem așa. Cea mai fierbinte dorință a mea era ca la întrebarea din ultimul vers „Cine-a văzut vreodată un copac revoltându-se?“ să pot răspunde „Eu!“. Acesta este deci sensul final, adevărat, pentru mine, al poeziei. Punctul ei de plecare se află, însă, în discuțiile despre care am pomenit și care m-au marcat adânc.

Bachelard spune că „revelațiile realului sunt redundante“. Care au fost momentele decisive, revelațiile anterioare care v-au împins spre opoziția morală și politică? Vorbiți, vă rog, despre cele mai importante, luând-o din copilărie. Din câte știu, n-ați avut o copilărie tocmai fericită de vreme ce tatăl dvs. a pățit ceea ce a pățit.

Tata a fost preot ortodox și – după cum povestesc cei care erau adulți atunci când îl ascultau – era un preot cu charismă, să zicem, ca să folosim un termen la modă. În orice caz, atunci când predica el, deși asta se întâmpla în plin stalinism, lumea nu încăpea în biserică. Și, pentru că era preot, în anii de imediat după război, într-un cartier muncitoresc din Oradea, locuit de ceferiști, acest lucru deranja foarte tare. În loc să se strângă în ședințe de sindicat sau de partid, ceferiștii se strângeau la tata în biserică. Primele mele amintiri politice, ca să zic așa, pe care de altfel nu le-am povestit încă, deși ele ar putea fi o reală materie literară, sunt legate de prima arestare a tatei, care cred că a avut loc în 1948 sau '49. Cred că în '48, pentru că nu eram încă la școală. Arestarea s-a produs cam așa: au venit trei persoane în civil – eram numai eu cu tata acasă – și au arătat un mandat de percheziție. Apoi au început să percheziționeze casa. Înainte, însă, de a începe să scoată lucrurile din dulapuri și din sertare, au spus că trebuie să fie chemat un martor care să asiste la percheziție, ca să semneze procesul verbal de la sfârșit, și unul dintre cei trei a plecat să caute un vecin. S-a întors după câteva minute și a spus că nu poate să deschidă poarta. Stăteam într-un cartier de la periferia orașului Oradea, unde casele aveau curte, iar porțile erau niște porțițe care nu se închideau niciodată. Deci motivul invocat era cu totul absurd. Tata n-a înțeles și a spus: „Dar poarta nu este închisă“. Individul a răspuns: „Probabil s-a blocat“. Tata, foarte mirat, a părăsit casa, a ieșit ca să se ducă la poartă. Poarta, bineînțeles, era deschisă și tata s-a întors cu un vecin care a asistat la percheziție. La sfârșitul percheziției, în timpul

căreia, evident, nu s-a găsit nimic, rămăsese necontrolată o singură mobilă, o oglindă care avea dedesubt două sertare, într-unul dintre ele existând pieptenele și obiectele de toaletă ale mamei, iar în celălalt jucăriile mele. Tata a fost întrebat dacă permite să se controleze și aceste două sertare și el a răspuns: „Dar e absurd... după ce ați controlat totul...”. Controlaseră și podul și pivnița. „Bineînțeles că da”. Și atunci unul dintre ei a tras sertarul în care erau jucăriile mele și deasupra, pe jucării, era un revolver. Eram prea mică să fi văzut filme și am fost teribil de mirată de prezența acelui obiect necunoscut printre jucăriile mele, dar mi-am dat seama că era ceva foarte grav după tăcerea care s-a lăsat în cameră. Tata a fost arestat pentru port ilegal de armă, și totul mi s-a întipărit perfect în minte, pentru că era vorba de jucăriile mele și pentru că nu înțelesesem nimic. Când, după mai mult timp, s-a întors acasă (pentru că, în mod ciudat, atunci nu a fost condamnat, a fost doar ținut mai mult timp, nu mai țin minte exact cât) îmi amintesc doar că vedea extrem de rău, deși era încă foarte tânăr, pentru că fusese ținut în subsoluri complet întunecate, unde i se puneau, ne povestea, din când în când reflectoare în ochi. Și mai țin minte, de-atunci, că era atât de iubit de oamenii din cartierul nostru, cei cărora le era preot, încât zile întregi, după ce a venit acasă, la poarta noastră era un fel de pelerinaj, o coadă lungă de oameni care veneau să-l îmbrățișeze. Asta a fost atmosfera în care am crescut. Tata a fost arestat în numeroase rânduri și întreaga copilărie, cum vă spuneam și înainte, se desfășura printre oameni care tocmai se întorceau de la închisoare sau care se așteptau oricând să fie arestați. Pentru că nu se știa nimic exact, nu exista un motiv; adică nu erai arestat pentru un motiv. Te puteau aresta pentru că erai preot, ca în cazul tatei, pentru că fuseseși membru al Partidului Național Țărănesc sau pur și simplu pentru că erai un avocat cunoscut. În orice caz, printre cunoștii părinților mei, erau foarte mulți cei care aveau în permanență un geamantan pregătit cu lucruri groase, pentru eventualitatea că vor fi arestați și duși la închisoare.

Dacă mai puteți relata și alte experiențe de acest gen – din adolescență sau de la maturitate, să zicem. Până în preziua răscoalelor din decembrie – care vi se par importante și care au decis asupra traiectoriei dvs. morale, spirituale, literare...

După aceea am avut tot timpul o situație oarecum specială: în școală, pentru că tata era închis, eram singura dintre colegii mei care aveam alt

tratament. De exemplu, țin minte – și am scris despre asta chiar și o poezie care, deși mutilată, se află în primul meu volum – cât de disperată am fost, vă rog să nu zâmbiți, când, în clasa a II-a sau a III-a primară, toți colegii mei fuseseră făcuți pionieri și eu nu. Țin minte că am plâns ore întregi, nu aveam atunci o conștiință politică, tot ce înțelegeam era că toți considerau asta ca o recompensă, ca o mândrie. Se spunea că pionieri sunt făcuți copiii cei mai buni, care învață cel mai bine. Eu știam că învățam foarte bine, și totuși nu puteam fi făcută, deci era o mare nedreptate. Țin minte și acum plânsul de ore întregi și disperarea mamei și a învățătoarei, amândouă încercând să mă facă să mă liniștesc și nereușind, și explicându-mi că nu fiindcă nu învăț bine, sau pentru că n-am fost cuminte, ci pentru că n-am împlinit încă 9 ani, ceea ce evident nu era adevărat. Nu fusesem făcută pionieră deoarece tata era închis. Sunt lucruri care pot să pară ridicole acum, dar care cu siguranță că au marcat copilul care eram, și care s-au transmis și celorlalte vârste. După aceea, eram singura din clasă care nu eram membru U.T.C. ș.a.m.d. Chiar numele, numele care este acum numele meu, a devenit numele meu literar pornind la început de la o glumă. O glumă, însă, care s-a transformat, tot din motive politice, într-un lucru serios. Mai mulți prieteni elevi ne-am semnat poeziile cu cele mai sonore nume posibile. Am spus Ana – nu mă cheamă Ana – ca să rimeze cu Blandiana – Blandiana era satul mamei – și am trimis poeziile semnate așa la „Tribuna“. De fapt, nu noi am trimis aceste poezii la redacție, ci le-am lăsat la cenaclul nostru, alcătuit din profesori și elevi. Iar Ion Manițiu, redactor pe atunci la „Tribuna“, care venise de la revistă să găsească tinere talente, a luat un teanc de poezii și le-a publicat. Eram destul de copil ca, atunci când a apărut prima poezie semnată Ana Blandiana, să mă speriu puțin și să scriu repede o scrisoare la redacție, în care să mă scuz explicând că nu acesta e numele meu adevărat; că totul a fost o glumă și că pe mine mă cheamă altfel. Însă Ion Manițiu a venit apoi la Oradea, m-a întâlnit – eram încă elevă – și mi-a explicat că nu trebuie să-mi fac probleme, ba chiar că e mai bine să lăsăm așa, deoarece cu numele tatei, care era din nou în închisoare, n-aș fi avut nici o șansă. Mă rog, nici așa n-am avut șanse prea mari pentru că, după primele poezii publicate în „Tribuna“, cineva din Oradea, al cărui nume îl știu, dar n-are nici o importanță, cineva care ocupa o funcție atunci în Oradea, a scris o circulară tuturor

revistelor din țară, spunând că sunt fiica unui dușman al poporului și că nu trebuie să fiu publicată. Așa se explică ceea ce am spus în mai multe rânduri: că am fost cunoscută ca scriitor interzis înainte de a fi cunoscută ca scriitor. Nimeni nu știa cine-i Ana Blandiana, înainte de-a afla că este numele unei fete care are, mai grav decât alții, niște probleme.

Am aflat de undeva, nu știu dacă sursă orală sau scrisă, poate Goma, că dvs. ați intuit din timp dictatorul care se ascundea în Ceaușescu, chiar atunci când alții îl admirau pentru atitudinea sa față de invadarea Cehoslovaciei de către sovietici. Cineva povestește o scenă în acest sens. O scenă pe care o consider revelatoare nu doar pentru intuiția feminină, ci mai ales pentru ființa dvs. morală...

Este o scenă pe care nu mi-o amintesc. A povestit-o după revoluție Paul Schuster într-un articol publicat într-o revistă din Germania.

El relatează că noi ne-am fi întâlnit pe stradă atunci, în '68, când exista o mare emoție. Pe-atunci Ceaușescu avea creditul maxim la scriitorii, ca de altfel și la alte categorii sociale. Foarte mulți s-au înscris atunci în partid. Printre cei înscriși atunci a fost nu numai Paul Schuster, ci și Paul Goma. Schuster povestește că noi ne-am fi întâlnit pe stradă tocmai când se ducea spre ședința în care urma să fie primit în partid și m-a întrebat atunci de ce nu mă înscriu și eu. Eu aș fi răspuns că mi-e frică. Și el ar fi întrebat: „De ruși?” (Rușii intraseră în Cehoslovacia, știți că se vorbea că suntem și noi înconjurați). Și eu aș fi răspuns, sau chiar am răspuns (pentru că n-are de ce să inventeze această scenă): „Nu de ruși, de Ceaușescu!”. Închei citatul aproximativ din Paul Schuster, și vreau să vă spun că în privința lui Ceaușescu nu am avut mari iluzii. Pur și simplu, atunci când, după Gheorghe Gheorghiu-Dej, a fost ales el, țin minte, am simțit o mare dezamăgire: sperasem că va veni cineva mai... intelectual. Părea că e începutul unei deschideri, cum de altfel a și fost. Deci: mi se părea normal să vină cineva care să fie net superior celui dinainte, care să înțeleagă mai mult din lumea ce părea că începe să se schimbe. Felul în care l-am văzut vorbind nu m-a făcut să am prea mari iluzii.

De altfel, știam că fusese unul dintre responsabilii colectivizării (mai târziu aveam să văd cu ochii mei dealul pe care, sub conducerea lui, fuseseră amplasate tunurile ca să se tragă asupra comunei Hulubești din județul Dâmbovița, care refuza să se colectivezeze), mai știam că oprise difuzarea unui film, că interzisese o piesă de teatru. În partid, însă, n-am

intrat nu numai din cauza sa, și nu numai pentru că era vorba de partidul comunist, ci pentru că era vorba de un partid. Cer scuze celor care sunt membri ai unor partide politice; știu că democrația nu se poate face decât prin partide politice. Știu totul, înțeleg totul din acest punct de vedere. Dar, în același timp, nu înțeleg cum aș putea face parte dintr-un organism în care părerea majorității să se impună, oricât de democratic, minorității. Știu că pare că mă contrazic și că m-aș opune însuși mecanismului democrației. Dar nu cred. Vreau doar întotdeauna să am părerile mele. Chiar dacă pe toți ceilalți îi respect, chiar dacă îi admir pe cei din jurul meu, nu pot să fac parte dintr-o organizație în care, dacă la un moment dat eu am o altă părere decât ei, trebuie să renunț la părerea mea pentru că alta e părerea organizației.

De altfel, nici nu e sigur că părerea majorității este și cea bună.

Mă rog, asta nu se știe niciodată, însă acest lucru m-a făcut, mai mult decât orice, să nu vreau nici atunci, și nici după aceea, ba nici chiar acum, când se formează un partid al Alianței Civice, să fac parte din...

...dintr-o parte.

...dintr-o parte. Întotdeauna am avut orgoliul, care seamănă foarte bine cu umilința, de-a ține la propriile mele păreri, dacă aceste păreri sunt, ori devin, și ale altora – cu atât mai bine. Dar singura mea ambiție și datoria mea dintâi este să le exprim. Sunt, după cum vedeți, sentimentele și încăpățănările unui scriitor care ține la libertatea părerilor sale mai mult decât la utilitatea lor.

Care au fost, din decembrie '89 încoace, momentele decisive ale experienței dvs. politice și morale? Mă gândesc la cele care v-au determinat atitudini, reorientări, revelații despre putere, dar și despre oamenii cu care ați fost alături.

Primul cred că a fost momentul în care am avut intuiția că solidaritatea poate fi posibilă. Aceasta s-a petrecut în cursul zilei de 19 decembrie, pe când umblam, împreună cu soțul meu, să cumpărăm medicamente pe care voiam să le trimitem la Timișoara. Deși în general legăturile telefonice cu Timișoara nu funcționau – telefonam la tot felul de prieteni și nu reușeam să prindem Timișoara – am aflat despre un telefon primit din Timișoara prin care se cereau cât mai multe medicamente, pentru că nu au curajul să ducă răniții în spital unde sunt

- arestați, chiar mitraliați. Mai târziu au apărut multe legende și contestări ale acestui adevăr, care, în acea clipă, era un adevăr absolut. Aveau nevoie de antibiotice, feșe și rivanol. Pentru antibiotice ne trebuiau rețete. Am început să umblăm mai întâi pe la toți doctorii pe care îi cunoșteam, firește, apoi, la cei foarte apropiați. Am făcut rost de zeci de rețete cu care am cutreierat prin farmacii. Dădeam rețetele, dădeam banii, după care spuneam: „Și feșe“. Și farmacistul ne întreba: „Câte feșe?“. Iar noi răspundeam: „Câte puteți“ ori „Mai multe“. „E vorba de o rană mare?“ întreba ea. Și noi răspundeam: „Foarte mare“. Și în clipa aceea, era evident că acești oameni care erau/eram străini, complet necunoscuți unii altora, înțelegeau/înțelegeam despre ce era vorba și ne dădeau feșe, și adăugau unguente pentru răni, și – unii – nu voiau să ne ia bani. În clipa aceea am descoperit pentru prima oară că solidaritatea nu e absolut interzisă românilor.

Un alt moment s-a petrecut peste câteva zile: în dimineața de 22, când Ceaușescu încă nu fugise, când Piața Palatului era plină de sute de mii de oameni și când mitingul, ca să zic așa, era condus de un personaj, un om pe care nu-l vedeam decât foarte de departe; nu vedeam decât că era destul de corpolent și că avea barbă, dar era singurul care avea o porta-voce. Acest om (fac o paranteză) m-a obsadat în zilele următoare și am încercat să aflu cine era. Am întrebat în dreapta și-n stânga. Mai mulți oameni mi-au spus că ei erau. Pe primul (care mi-a spus) l-am crezut. După aceea n-am mai crezut pe niciunul. Deci, acest om făcea un fel de comperaj al adunării, ceva foarte, foarte necesar, pentru că se scanda fără încetare: „Ceaușescu judecat/ pentru sângele vărsat!“, „Asasinii, asasinii!“, dar din când în când manifestații oboseau și acest om spunea niște fraze incendiare – despre ce-o să facem, despre cum o să intre și România în rândul lumii. La un moment dat a început să facă liste de guverne ideale, adică să spună că România va fi în sfârșit condusă de niște oameni cinstiți – și să înșire niște nume de asemenea oameni. Evident, primul era al Doinei Cornea. Dar în înșiruire apărea și... numele meu. Reacția mea de atunci, reacție absolut spontană, a fost aceea de a mă ascunde. Aveam un fular mare și l-am înfășurat mai strâns, ca să nu mă recunoască cineva. Până în acea clipă avusesem în mod violent sentimentul că sunt foarte fericită. Nu pot să compar cu nimic, nici cu fericirea din timpul scrisului, nici cu absolut nimic altceva, fericirea

de-atunci: aceea de-a te afla în mijlocul unei imense mulțimi și de-a simți că ești un om dintr-o mulțime. O viață am crezut că a fi unic este extraordinar. Niciodată nu mi-aș fi închipuit că fericirea de-a fi un număr anonim este mai mare decât aceea de a fi unicat. Dar în clipa când mi-am auzit numele citat pe lista aleșilor am avut nu numai senzația, ci am avut chiar un fel de moment de revoltă, că mi se ia această fericire: că sunt pusă într-o ordine la care nu m-am gândit și pentru care nu eram potrivită. Dar mai ales am simțit ca un fel de jignire că, odată înscrisă pe acea listă utopică de... viitori conducători, aș putea să am vreo legătură cu locul lui Ceaușescu, chiar numai intrând, de exemplu, în acea clădire. Această senzație mi-a rămas foarte clară în minte și am povestit-o la foarte mulți ziariști străini ca o explicație – pentru mine extrem de clară – a acelor cinci ore de vid politic; explicație a faptului că cei care au fost atunci în stradă și l-au obligat pe Ceaușescu să fugă, adică cei care au încheiat, ca să zic așa, ceea ce începuseră timișorenii, nu voiau să ia puterea pentru că o detestau, nu pentru ea, ci pentru libertate luptaseră, și erau fericiți că obținuseră libertatea.

De altfel, știți că în clădirea C.C.-ului, primii care au intrat au fost copiii: un camion, de fapt o basculantă, cu copiii care au năvălit înăuntru spărgând ușa (deși omul cu porta-voce spunea mereu: „Nu dați naștere la provocări!“ „S-ar putea să se tragă.“ „Nu vă apropiați!“ ș.a.m.d.) Această basculantă cu copii – pe care probabil că o furaseră de pe undeva, fiindcă era evident că nu știau s-o conducă – a pătruns la un moment dat prin mulțime (cam pe la ora 12 și s-a oprit, blocându-se în scările C.C.-ului cam acolo unde apărea de obicei „Anul Nou“. Erau copii cam până la 15 ani. Ei bine, acești copii, care habar n-aveau că aici ni se spunea de minute întregi să nu intrăm în clădire, fiindcă ar fi periculos, au pătruns și au urcat în clădire, iar peste un minut aruncau portrete de-ale lui Ceaușescu, de la etajele unu-doi. El era încă în clădire. Apoi, imediat după aceasta, se aflau deja pe clădire cu niște arme – pe care le găsiseră probabil pe drum – în mâini. Cel cu porta-voce striga: „Copii, nu știți să folosiți armele!“, „Aveți grijă, puneți-le jos!“, „Vă conjur, coborâți imediat și depuneți armele!“ . Era o situație aproape suprarealistă. În timp ce copiii, foarte fericiți și mândri de isprava lor, dădeau din mâinile înarmate și începuseră să spargă cu patul puștii firma **PARTIDUL COMUNIST ROMÂN** (atunci mi-am dat seama cât de mari erau literele: căci copiii

păreau foarte mici pe lângă ele), elicopterul prezidențial, care stătea de mai mult timp pe clădire, și-a luat zborul, iar copiii au luat-o la fugă spre el, realizând momentul; dar au ajuns numai când elicopterul era deja în aer. Deci, ca să zic așa, cred că au lipsit doar două-trei minute ca Nicolae Ceaușescu să fie arestat de copii. A fost un moment pentru mine revelator. Un altul s-a petrecut vreo jumătate de oră mai târziu când, purtată pe sus în cabina Radiodifuziunii române (de unde de câteva minute se transmitea liber, în direct), cineva m-a întrebat dacă tot mai cred că suntem un popor vegetal. Am răspuns *nu*, izbucnind de fericire în plâns (momentul s-a păstrat pe un disc care se numește „Orele revoluției“), iar apoi am ținut primul discurs din viața mea mulțimii care înconjura clădirea și care, când m-a recunoscut, a început să scandeze „A murit motanul!“. Coborând prin holul dinspre strada Nuferilor am trecut printre vreo 10-15 adolescenți îmbrăcați numai în pantaloni și maiou, despre care mi s-a spus că fac parte din trupele de pază ale clădirii. Își aruncaseră de frică vestoanele apartenenței infamante. „Noi ce facem acum?“ I-am auzit pe unul întrebând. „Ce să facem, a răspuns altul, cam nesigur, ne ducem acasă.“ „Unde acasă? a reluat primul. La unitate sau la mama?“ Păreau, zgribuliți și tunși scurt, niște pui golași, biete simboluri înspăimântate ale unei spaimе care credeam că se sfârșise. A urmat, seara târziu, când am ajuns în casa unor prieteni (pe strada noastră de lângă Radio nu se mai putea intra – se trăgea, era un adevărat război) aflarea veștii că în cursul după-amiezii Ion Iliescu apăruse la televizor și anunțase Consiliul din care făceam și eu parte. Mi-ar fi greu să vă spun ce-am simțit atunci: în orice caz, nu plăcere. Dar în același timp, aflând lista, mi se părea – și asta a fost și impresia pe care am avut-o la prima ședință care a avut loc abia în 27, după ce totul se încheiase de fapt: adică Ceaușescu fusese executat, teroriștii fuseseră inventați și dezinventati, iar țara credea că acest Consiliu conduce lucrurile – că totul este foarte trecător. Impresia mea absolut naivă a fost că e vorba de ceva extrem de provizoriu, de asta nici n-am fost revoltată la început, de faptul că am fost strânși toți cei care, într-un fel sau altul, se opuseseră lui Ceaușescu, că fuseseră ascultați cei din piață. Sigur că eram extrem de deosebiți – între Doina Cornea și Silviu Brucan deosebirea era imensă. Aproape jumătate din acel consiliu erau oameni complet necunoscuți, între ei aflându-se și tineri despre care eu am crezut că sunt cei care fuseseră la Universitate în noaptea de 21.

Când ați avut revelația că trebuie să părăsiți acest Consiliu? Se pare că între candoarea dvs. morală și complexa corupție a puterii s-a instalat un conflict de care nu puteați scăpa decât părăsind acea instituție provizorie.

Am participat la patru ședințe. Și au fost patru trepte ale înțelegerii, ca să zic așa. La prima ședință, cea din 27, au venit cei 38 anunțați în ziua de 22. La a doua ședință, care a fost peste o săptămână, acestora li se adăugaseră deja mai mult de 100 de reprezentanți ai județelor. Cu excepția județelor unde avusese loc o mișcare revoluționară acești reprezentanți erau în majoritatea lor niște activiști. Se vedea cu ochiul liber. Se vedea după trăsături, după felul cum erau îmbrăcați, după limbajul pe care îl foloseau. Acest adaos a făcut ca din acea clipă, de la a doua ședință, orice se discuta acolo să fie votat cu 6-7 abțineri, 6-7 contra și 120-130 pentru. Deci de la a doua ședință am avut bănuiala că prezența noastră acolo este absolut inutilă pentru bine, dar nu inutilă și pentru rău. Era clar că prezența noastră, a opozanților, girează.

Dar a dumneavoastră, în mod special?

N-am fost niciodată atât de încrezută încât să cred că a mea în mod special.

Ce anume din dvs. refuza să mai fie acolo?

În primul rând, era evident că se minte și nu puteam fi părtașă la această minciună. Protestam, dar era din ce în ce mai evident că nici protestul, nici votul meu nu folosește la nimic. Mi-era clar că tot mai multe lucruri deveneau misterioase, dubioase, în jur, și prin simplul fapt că eram acolo (ori protestam, ori nu, ori votam contra, ori nu) le giram. Acesta mi se părea lucrul cel mai de nesuportat, cel mai intolerabil. Eram mereu filmată, arătată la televizor, dar telespectatorul nu afla decât că un anumit lucru s-a votat cu un anumit număr de voturi, iar faptul că existau și oameni care se opuneau, printre care eram și eu, abia că dădea credibilitate minciunilor. Căci dacă s-ar fi votat în unanimitate ar fi fost mult mai puțin credibil, adică ar fi fost mult mai clar, pentru cei de-afară, că este vorba de niște practici totalitare, în timp ce așa putea să pară că este vorba de o democrație.

Vi s-a oferit și funcția de vicepreședinte al aceluși Consiliu.

Asta a fost în prima ședință.

Oare dacă o acceptați nu aveți cumva posibilitatea, nu să influențați neapărat, dar măcar prezența dvs. să frâneze anumite manifestări nocive ale puterii?

Nu cred. Nu cred. Adică sunt absolut sigură că n-aș fi putut să influențez nimic. E adevărat că Ion Caramitru sau Mircea Dinescu, de exemplu, consideră că s-ar fi putut face ceva și că eu am greșit dându-mă deoparte. Totuși vreau să vă atrag atenția că Dinescu și Caramitru au rămas până la sfârșitul C.P.U.N.-ului. Și totuși n-au putut să facă nimic.

Cum vă apar în rezumat, din perspectiva timpului scurs până acum, actele dvs. politice? Ați aflat ceva nou despre dvs.?

Da. Am descoperit ce înseamnă să fii prizonierul unei condiții pe care o consider de-a dreptul tragică, pentru că nu mai este determinată de mine. În mod evident nu mai depinde de mine să redevin scriitor pur și simplu, nimic altceva decât scriitor. Știu că acest lucru se va întâmpla, sper că acest moment va fi cât mai aproape. În mod evident, însă, în această clipă, eu nu pot să-mi permit să mă închid în camera mea și să scriu liniștită următoarea mea carte, pentru simplul motiv că acest gest al meu ar fi interpretat ca o dovadă că nu mai este nici o speranță și, în mod evident, n-o să am niciodată curajul să fac acest gest atâta timp cât viața din jurul meu este cum este. Dacă am învățat ceva nou despre mine? Am învățat că a fi, așa cum ați spus dumneavoastră, simbol nu este o mândrie și nu este un câștig, ci o imensă pierdere pentru scriitorul care sunt.

Am ajuns, în sfârșit, la punctul din care, într-o lume normală, ar fi trebuit să începem: scriitorul, poetul. Ca la orice poet serios, și ardelean pe deasupra, poezia dvs. a evoluat în trepte, prezentând anumite înnoiri pe fondul unei continuități organice. Care ar fi, după părerea dvs., aceste trepte? Sunt ele diferite de cele pe care le-a decelat critica?

Pot să spun, absolut subiectiv, că pentru mine cele mai importante cărți pe care le-am scris sunt *A treia taină*, *Octombrie*, *Noiembrie*, *Decembrie*, *Proiecte de trecut* și romanul pe care o să-l public în acest an. Nu știu exact în ce măsură ele reprezintă, estetic vorbind, salturi, dar e sigur că, existențial, ele sunt momente importante în destinul meu literar, adică în destinul omului care scrie cărți. Acestea sunt punctele, tâtânile pe care se învârt ușile care dau intrare în cărți, într-o nouă direcție.

Ce experiențe revelatoare, existențiale sau livrești (o scenă trăită sau o carte citită, de pildă) au determinat trecerea de la una la alta? Dați-mi un exemplu, două.

Nu cred c-o să fiu în stare să răspund la întrebarea aceasta, pentru că nu cred că au existat asemenea scene. Mai degrabă cred că au existat acumulări: de exemplu, *A treia taină*, în mod evident, este prima mea carte de poezie. Cele două volume pe care le-am publicat înaintea ei reprezintă, primul, mai mult pe redactorii ce au publicat cartea, aducându-i modificări, decât pe mine, iar cel de-al doilea este mai reprezentativ pentru adolescența care eram decât pentru poetul care urma să devin. Cred că *A treia taină* este rezultatul intrării într-o anumită maturitate spirituală, ca să-i spun așa; la fel și trecerea spre proză și mai ales *Proiecte de trecut* care, într-un fel, este cartea la care țin cel mai mult din toate cărțile mele. Sunt foarte fericită că, de exemplu, în Europa sunt cunoscută mai degrabă ca autor al acestei cărți, decât ca autor de poezie.

A fost mult tradusă.

De fapt, e și mai ușor de tradus proză decât versuri. Ea a reprezentat pentru mine un fel de necesitate de a intra într-un sistem pe care să-l determin eu, în timp ce versurile îmi dădeau senzația, avută de nenumărați poeți înaintea mea pe acest pământ, că altcineva vorbește prin mine, și că acest altcineva vorbește când vrea el: că nu depinde de mine în nici un fel momentul, locul și intensitatea celor pe care le voi scrie. Simțeam nevoia unei dovezi că exist dincolo de această stare de inspirație care era deasupra mea, că exist ca scriitor, nu numai ca poet. Și cel mai minunat lucru pe care l-am descoperit scriind proză (pe care, de altfel, am sperat c-o să-l descopăr) a fost continuitatea: faptul că astăzi scriam până-ntr-un punct și că mâine mă așezam în fața aceleiași pagini; mâine sau peste o săptămână. Puteam să continuu fără să trebuiască să aștept revelația. Momentul revelației. Culmea este că el se producea. Am scris proză într-o stare la fel de electrică ca și versuri, dar aveam întotdeauna senzația că ea apare într-un sistem pe care eu îl determinasem, în timp ce la poezie niciodată n-am știut dacă o să mai scriu vreodată versuri, o dată încheiat poemul pe care tocmai îl scrisesem.

Oare textele dvs. de proză nu sunt un fel de aducere în stare de explicație a acelorași experiențe pe care nu le puteți controla rațional și care produc poezia?

Evident. Mai ales textele pe care le-am scris la rubrica din „Contemporanul“ și „România literară“ au fost întotdeauna un fel de-a mă

încăpățâna să-mi analizez mecanismele, pentru a vedea cum de reușesc să iasă din ele versurile. Este o veșnică revenire asupra experiențelor, asupra uneltelor, asupra trăirilor dintr-un moment sau altul și, bineînțeles, asupra lumii pe care o îndrăgeam și care în felul acesta, gândită, devenea a mea. Întotdeauna am trăit cu un anumit sentiment pe care într-un fel îl consider ca sentimentul dominant al vieții mele: sentimentul că nimic nu trebuie să mă sperie pentru că nimic din ce trăiesc nu este trăit degeaba. Adică tot ceea ce trăiesc este materia primă pentru ceea ce o să scriu.

Este chiar materia prima, în sensul medieval al termenului.

În acest sens o nenorocire putea să fie mai importantă decât un noroc. Cred, de altfel, că întotdeauna o suferință este o *materia prima* mai bogată pentru opera de artă care se poate naște din ea decât o clipă de fericire. Această convingere am avut-o încă din adolescență. Mi-amintesc că atunci când am împlinit 15 ani și am trăit senzația că trebuie să-mi planific viața de atunci încolo – scriam deja de mai mulți ani – mi-am făcut un declaog pe care între timp l-am pierdut și nu-l mai țin minte. Țin minte, însă, prima poruncă pe care mi-am dat-o și care, deși poartă pecetea exaltării adolescentine, a funcționat în viața mea, mereu. Nu știu dacă e bună sau e rea, dar este clar că m-a determinat. Suna cam așa: Să preferi întotdeauna o nefericire care dă roade unei fericiri care trece fără urme. Sună copilărește și exaltat, însă, în ultimă instanță, este perfect adevărată în ceea ce privește legătura dintre viața scriitorului și opera lui. Întotdeauna o nefericire dă roade mai substanțiale decât o fericire. E destul să ne gândim la poezia de dragoste scrisă pe pământ, ca să vedem că 99% din ea este poezia amantilor nefericiți, nu a celor fericiți, ca să înțelegem, îndată, că este așa. În acest sens, chiar și în acest an și jumătate, și câte luni se vor mai adăuga la el, de pierdere a timpului din punct de vedere literar, de implicare în acțiune, nu cred, sau cel puțin mă încăpățânez să sper că nu este timp pierdut. Este imposibil ca tot ce trăiesc acum, cu toată tensiunea aceasta, toată intensitatea emoțională să se piardă de tot. Sunt absolut convinsă că ea rămâne undeva, că va fi materia primă a ceva.

Substanța: ceea ce stă dedesubt, la originea subiectivă a operei. Georges Poulet spune, opunându-se concepției bergsoniene asupra timpului, că

scriitorului modern clipa este cea care îi este dată inițial. Nu durata, nu timpul. Deci de la clipă pornește el pentru a-și construi apoi timpul formal al operei: „La durée n'est pas, comme le croyait Bergson, une durée immédiate de la conscience. Ce n'est pas le temps qui nous est donné: c'est l'instant. Avec cet instant donné, c'est à nous de faire le temps“. (Études sur le temps humain). Ce părere aveți despre asemenea afirmație?

Poate că da. De altfel, cam tot ce am discutat noi până acum ar dovedi că este adevărat. Și asta pentru că ceea ce contează întotdeauna este intensitatea trăirii. Iar intensitatea se realizează întotdeauna pe durate foarte scurte. În același timp, însă, cred că pentru destinul unui scriitor, chiar și pentru cel al unui poet, contează și felul în care clipele se înșiruie, fiindu-și credincioase una alteia, intrând într-un sistem coerent. Pentru că, dacă nu, atunci asistăm doar la caligrafierea unor frumoase poeme, incapabile să se închege în destine poetice.

Aceasta e treaba Arhitecturii valurilor.

Arhitectura valurilor este, evident, cea mai neagră carte a mea. Este ieșită din sentimentul tragic că în istoria noastră, de la Meșterul Manole și până la noi, nimic nu se leagă; de altfel, tot ce s-a întâmplat după revoluție îi dă argumente în plus. Arhitectura valurilor e o arhitectură în veșnică mișcare, în care ceea ce pare să se înalțe ziua se dărâmă noaptea. Dar tot ceea ce fac acum are ca scop să arate că arhitectura valurilor nu este fără ieșire.

Acest lucru îl vor vedea urmașii noștri. În orice caz, splendida dvs. metaforă, „arhitectura valurilor“, poate avea și un alt sens. Este chiar munca poetului. E operația inanalizabilă prin care poetul pune în formă ceea ce n-are inițial nici o formă, prin care transformă o experiență revelatoare de-o clipă într-o ființă vie. O ființă de cuvinte – poemul, cartea. Arhitectul valurilor este, în acest sens mai puțin deznădăjduit, chiar poetul: Dumneavoastră, Doamnă Ana Blandiana. Ce ziceți? Acceptați și acest sens fericit?

Vreți să mă convingeți că există și poeți fericiți? Sunt convinsă de mult: sunt poeții care nu fac altceva decât să-și scrie cărțile. N-am pierdut încă speranța de a deveni într-o zi unul dintre ei.

Virgil Podoabă

(„Vatra“, octombrie 1991)

„Pentru a ieși din prăpastie va trebui să înțelegem cât este de adâncă“

Doamnă Ana Blandiana, vorbești-ne, vă rog, despre alternativa Alianței Civice la programul de redresare a României.

Caracteristica cea mai subliniată a Alianței Civice este preocuparea hotărâtă pentru redresarea morală. Deci o mare parte din eforturile noastre merg spre resuscitarea civismului, care înseamnă, concomitent, participare generală la soluționarea problemelor și purificarea generală. Noi suntem cei care, din prima clipă, am cerut clarificarea lucrurilor, de la adevărul despre Revoluție la adevărul despre și pentru Reformă. Dacă vă amintiți, mitingul din aprilie 1991 s-a desfășurat sub deviza „Reformă și Adevăr“. Noi nu ne-am opus nici o clipă Reformei, dimpotrivă, din ianuarie 1990 am condamnat faptul că se prezenta o perspectivă roză poporului român, când era evident că rozul, pentru o lungă perioadă, va fi exclus din viața noastră. Aș vrea să fac o paranteză: acum, când guvernul Stolojan, deși aplică măsuri reformatoare, dă o încredere mai mare decât precedentul, se vede mai mult decât oricând cât de important ar fi fost sentimentul că nu se minte. Am fost întotdeauna conștientă că, dacă în ianuarie 1990 conducătorii țării, în loc să mărească salariile și să micșoreze săptămâna de lucru uzând de ultimele resurse ale țării, ar fi spus: „Ne aflăm într-o situație tragică, pentru a ieși din prăpastie va trebui, în primul rând, să înțelegem cât de adâncă este ea. O lungă perioadă de acum încolo va fi încă mai rău. Numai de voi depinde ca perioada să se termine cândva“. Dacă acest curaj ar fi existat, ar fi dus, desigur, la un rezultat electoral sub 85%, dar ar fi fost posibilă Reforma.

Alianța Civică pornește de la o redresare și de la o selecție morală. N-am fost niciodată printre cei care ar fi cerut pedepsirea vinovaților. Nici punctul 8 de la Timișoara n-a cerut niciodată asta, ci o despărțire a

albului de negru. Nu atât faptul că Nicolschi ar intra la închisoare mă interesează, cât faptul că niciodată n-ar mai putea să apară în fața țării și să spună: „nu mi-am făcut decât datoria“. Această confuzie a valorilor morale este înspăimântătoare.

În ceea ce privește programele clare, concrete, sper din toată inima să nu fi uitat că eu sunt, totuși, un scriitor, deci mi-e greu să vorbesc de programul economic. Aș putea să vă spun doar că încercăm să adăugăm, în procesul de transformare a economiei de comandă în economie de piață, niște măsuri de protecție socială, fără de care acea transformare nu va mai putea avea loc, pentru că operația reformei va fi ca în acea anecdotă ardelenescă: „Operația a reușit, pacientul a murit!“. Trebuie să existe și o minimă protecție care să ne ajute să putem rămâne în viață pe parcursul Reformei.

O gravă maladie care bântuie societatea românească este criza morală. De ce credeți că s-a ajuns aici? Cum credeți că ne vom izbăvi?

Există, cred eu, două caracteristici ale vieții noastre din ultimele decenii, care ne-au marcat mai îngrozitor decât teroarea propriu-zisă. Le-aș numi *spaima profilactică* și *bănuiala consimțământului ocult*. Spaima profilactică este sentimentul inoculat după ce teroarea propriu-zisă se terminase. În primii 20 de ani de comunism fusese practic exterminată o generație, nu numai oameni politici și intelectuali, ci și vârful celoralte pături sociale. S-a ajuns apoi într-un punct în care nu mai era nevoie de represiune fizică: era suficientă amintirea ei. Ceaușescu a venit la conducerea unui popor care nu mai trebuia terorizat decât psihologic. Nu mai era nevoie ca represiunea să se producă, trebuia doar să se știe că ea e posibilă. Vă amintiți cu siguranță de acei băieți de pe Calea Victoriei, care erau îmbrăcați la fel, încălțați la fel, tunși la fel, chiar semănau unii cu alții. Orice om normal putea să se întrebe de ce niște agenți secreți trebuie prezentați în așa fel încât să fie recunoscuți de toată lumea? Pentru simplul motiv că, fiind arătați, prin asta ni se spunea: „Ei sunt aici. Dacă vă veți revolta, ei vă vor reprima.“ Nouă ne era frică deși nu se intra la închisoare, căci închisorile erau aproape goale, iar cazurile de oameni întemnițați au fost excepții devenite celebre; disidenții din timpul lui Ceaușescu care au fost la închisoare se pot număra pe degetele unei singure mâini. Acest fenomen, care a funcționat perfect,

ne-a dat tuturor o umilință pe care o plătim și acum. Dacă ne-ar fi fost frică doar atunci când mureau zilnic în închisori sute de oameni, ar fi fost încă normal; dar ne-a fost frică și atunci când nu mai murea nimeni.

La această umilință se adaugă alta, de un fel și mai complicat. Pentru că securitatea era atât de puternică, pentru că oricând ar fi putut să reprime tot ce ar fi vrut, faptul că nu au fost reprimați de tot cei care i s-au opus apare ca suspect. Scriitorii au publicat cărți unde au încercat să spună adevărul, reușind, după părerea mea, grație unei complicități generale, inclusiv a primelor trepte ale cenzurii, locuite tot de scriitori care se simțeau solidari cu cărțile ce trebuiau aprobate de ei, pentru că, la rândul lor, și ei aveau asemenea cărți. Acest fapt ducea, în cele din urmă, la întrebarea: „dar nu cumva avea aprobarea să scrie astfel?” Faptul că cineva arestat nu era omorât în închisoare năștea întrebarea dacă nu cumva de fapt colaborase. În acest fel eroii, chiar și atâția, puțini, câți au existat, dacă nu au devenit martiri, păstrează macularea acestei bănuieli regizate. Cea mai mare greșeală pe care o putem face cu toții și pe care am făcut-o mult timp a fost de a crede că Ceaușescu era prost, sau că aparatul represiv era format din proști. Nu, Ceaușescu nu era prost, dovadă că a putut să rămână atâtea decenii la putere, iar aparatul represiv a strâns în sine, decenii de-a rândul, vârfurile tuturor seriilor de la toate universitățile și inteligențele de elită, cu excepția celor care au avut puterea să refuze. Toate astea la un loc creează în noi un fel de rușine pe care o depășim greu, cu atât mai greu cu cât ea se amestecă pe de altă parte cu corupția, care, cu vremea, a devenit generală. Faptul că toți eram, mai mult sau mai puțin, amestecați în murdăria care ne stăpânea – cei care nu luau mită erau obligați să dea mită, cei care nu cereau suprapreț dădeau suprapreț – ducea la ideea că toți am fost părți ale mecanismului dizolvant din punct de vedere moral care era chiar societatea. Tocmai de aceea cred că izbăvirea, cum spuneți dumneavoastră, stă în civism, într-o participare generală la redresare. Nimeni nu poate salva pe nimeni, Fiecare dintre noi trebuie să se salveze singur, societatea nu poate fi salvată de nici un despot, nu poate fi salvată decât de fiecare dintre membrii ei, care trebuie să înțeleagă că datoria lor este să voteze responsabil și că cei pe care îi vor vota nu vor fi stăpânii lor, ci slujitorii lor.

Faceți parte din Comitetul Director al Uniunii Scriitorilor din România. Unele voci prezic prăbușirea Uniunii, aceasta fiind considerată o organizație de factură stalinistă. Cum apreciați starea actuală a Uniunii? Cum vedeți rolul ei în salvarea culturii românești?

Sigur că uniunile de creație există sau au existat cu preponderență în țările foste socialiste. Societățile de scriitori sau de pictori sunt excepții în Occident și, în orice caz, sunt infinit mai slabe. În același timp, ceea ce vreau să subliniez este că nu știu cum s-au petrecut lucrurile în alte țări din Est, dar, în România, cel puțin până cu un timp înainte de Revoluție, Uniunea Scriitorilor a fost unul dintre puținele locuri în care se opunea rezistență dictaturii și nebuniei generale. Acesta a fost, de altfel, motivul pentru care, în seara de 22 decembrie 1989, atunci când ne-am strâns cu toții în mod spontan la Uniune, nu mai țin minte cine a propus să ne schimbăm numele în Societatea Scriitorilor Români. Eu am spus: „Nu, Societatea Scriitorilor Români de dinainte de război a fost o organizație lipsită de importanță și de forță, în timp ce Uniunea Scriitorilor a fost locul în care, timp de decenii, noi toți am luptat și ne-am opus efectiv, în măsura în care fiecare a putut“. Aș spune că problema Uniunii nu este azi una ideologică, ci una economică. În ultimă instanță, este problema întregii prese românești nesubvenționate – aceea de a reuși să reziste la prețul mereu urcător al hârtiei.

Ioan Lascu

(„Ramuri“, decembrie 1991)

„Cât timp alegătorul român va vota un stăpân...”

La Congresul Alianței Civice ați pledat pentru continuitatea „angelismului”. Cu o zi înainte, dl Paleologu folosise același termen în sens peiorativ, criticând forma angelică, apartidică, a Alianței. Pledoaria dvs. nu intră în contradicție cu opinii ale unor membri ai Partidului Alianței Civice?

Termenul la care vă referiți fusese folosit într-o dispută între doi scriitori. S-ar putea să fie deplasat folosit în câmpul politicii. Dar nici unul dintre noi nu este politician, suntem doar niște scriitori ajunși din disperare aici. Dar tocmai pentru că disperarea este cea care ne-a adus în politică, nu am avea nici o scuză dacă am ajunge în politicianism. Nu schimbându-ne, devenind politicieni lipsiți de scrupule, vom fi utili, cred eu, ci rămânând noi înșine, aducând propriile noastre caracteristici într-un domeniu din care o jumătate de secol de totalitarism a făcut tabula rasa. Cred că în România nu de încă un partid era nevoie. Era nevoie de un partid care să semene Alianței Civice. A.C. a avut impact tocmai pentru că a fost percepută a fi altceva decât celelalte organizații. Era ca o ultimă speranță. Oamenii au simțit în noi o dezinteresare și o cinste care veneau din afara câmpului obișnuit al politicii. Dacă s-ar renunța la acestea, totul ar deveni, brusc, fără rost. În acest sens pledasem împotriva cuvântării dlui Paleologu. Noi ne aflăm într-un punct atât de jos al descompunerii morale și al disperării, încât cred că nu putem ieși la lumină supunându-ne doar regulilor obișnuite ale politicii. Nu putem reuși decât prin această încăpățănare a noastră, de a nu renunța la rigoarea morală.

În corupția în care trăim, această „încăpățănare” nu conține o doză de naivitate?

În corupția care ne absoarbe ca o mlaștină, impunerea unui cod moral nu mi se pare naivă, ci, dimpotrivă, salvatoare. Șansa noastră nu

este să ne adaptăm (la urma urmei, de decenii nu facem, cu rezultate din ce în ce mai catastrofale, decât asta), ci să înțelegem că în următoarele decenii va trebui să fim cinstiți. Acesta a fost, în fond, conținutul disputei despre „angelismul“ A.C.

După formarea partidului A.C., ce-i mai rămâne de făcut mișcării?

Avem planuri de lungă durată, care pot dura decenii. Scopul nostru este să reușim să schimbăm mentalitatea oamenilor, încât fiecare să se considere implicat în situația în care se găsește țara. Să ajungem la acea societate democratică în care cei din vârful piramidei sunt dependenți de cei care i-au votat și se consideră slujitorii acestora. Atâta timp cât electorul român va vota un stăpân, nimic nu se va putea schimba.

Concret, ce intenționați să faceți?

De exemplu, imediat după Congres am înființat un departament țărănesc. Legea agrară, așa imperfectă cum e, a declanșat niște forțe extraordinare, care reprezintă jumătate din populația țării. Dar țărani care au primit pământ se găsesc în imposibilitatea de a-l lucra, datorită lipsei uneltelor. Există pericolul – programat, după părerea mea – ca țăranul să ajungă în toamnă la concluzia că singura soluție pentru a-și lucra pământul este de a reintra într-o nouă formă de înregimentare. Această neocolectivizare mi se pare una din amenințările care planează asupra agriculturii noastre. Pornind de la această analiză, noi ne zbatem să aducem unelte pentru țărani. Vom încerca să aducem unelte – chiar și, deocamdată, unelte vechi, depășite moral în țările apusene. Pentru țărani dornici să-și cumpere unelte perfecționate, vom încerca să mediem cumpărarea cu plata prin scadențe lungi, grație unor culturi dirijate. Alt proiect al nostru este să încercăm să facem să funcționeze un sistem de asigurări sociale, care să-l înlocuiască pe cel care funcționează tot mai aproximativ și exclude categorii tot mai largi ale populației. De asemenea, vom organiza cabinete medicale gratuite și cu distribuire de medicamente gratuite, pentru oamenii cu venituri reduse, care, din păcate, devin din ce în ce mai numeroși.

Dar fondurile limitate ale A.C. nu credeți că vor fi un handicap în realizarea acestor proiecte?

Bineînțeles că lipsa de fonduri și de localuri adecvate e un mare handicap. Cabinetele medicale de care vorbeam vor funcționa, însă, grație

dorinței de implicare și altruismului medicilor și personalului medical, membri ai A.C., iar medicamentele vor fi procurate prin contribuția organizațiilor umanitare dispuse să ne sprijine.

Deci este vorba de opere de caritate făcute de medicii din cadrul A.C.?

Da, desigur, deși termenul nu mi se pare chiar potrivit, pentru că noi nu aducem niște corecții egalitare unei societăți bogate, perfect organizate, așa cum fac societățile de caritate în Apus, ci încercăm să punem în funcțiune în mod paralel sectoare ale unei societăți care funcționează defectuos sau amenință să nu mai funcționeze deloc. În condiții asemănătoare vor funcționa și cabinetele juridice, în care juriștii noștri vor da consultații împotriva abuzurilor și nedreptăților. Vom încerca să realizăm și ceea ce este un vis mai vechi: înființarea comisiilor pentru adevăr, care să realizeze un fel de bancă de date asupra terorii și abuzurilor din perioada dictaturii.

Cum vă explicați eficiența campaniei de calomnii declanșată după Revoluție împotriva celor care s-au opus dictaturii?

Îmi este extrem de greu să răspund la această întrebare. Cred că în sufletul omenesc există o anumită zonă subterană, în care murdăria produce plăcere. A te uita prin gaura cheii poate fi o bucurie cu atât mai mare cu cât se văd – sau par a se vedea – lucruri mai urâte. Totuși este prea puțin pentru a fi o explicație. Succesul „României Mari“, de pildă, se bazează pe amestecul murdăriei de care vorbeam cu sentimente patriotarde ce fac să vibreze și alte zone sufletești. Mă mir, însă, că acest amestec nu trezește suspiciuni. Pentru mine idealul ar fi, nu ca această revistă atât de vulgară să fie interzisă, ci să dea faliment pentru că nimeni n-o mai cumpără.

Cum reacționați citind calomniile din „România Mare“?

Vreau să vă mărturisesc că una din lașitățile mele este aceea de a nu citi „România Mare“. Când m-am hotărât să-i chem în justiție a trebuit totuși să văd cu propriii mei ochi ce scrie acolo. Până atunci mi se povestea doar, ceea ce era mult mai ușor. După ce am citit-o, am avut senzația că făcusem o baie de murdărie și otravă. M-a frapat ceva: lipsa de continuitate logică din afirmațiile făcute. Sunt acuzată de lucruri care se bat cap în cap. Sunt în același timp masonă și legionară – se știe că legionarii au fost împotriva francmasoneriei –, cominternistă și fascistă. Sau mi se

numără cărțile publicate – în realitate douăzeci și trei – dar se afirmă acuzator că am publicat patruzeci de cărți, de parcă a publica o carte ar fi o acuzație extrem de gravă pentru un scriitor. La urma urmelor, cărțile mele sunt viața mea, rezultatul muncii mele. Nu există ceva care să mă reprezinte în mai mare măsură și de care să fiu mai mândră. Cultura română timp de cincizeci de ani a fost făcută din asemenea cărți, publicate cu greu, dar publicate. Mi se pare ridicol să fiu acuzată că am tipărit cărți sub comuniști, când toată lumea știe că am avut de suferit de pe urma lor și că nu mă rușinez de nici un rând din ele. Iar acuzația aceasta ridicolă îmi este adusă de oameni care au publicat cărți întregi de imnuri și ode închinat dictatorului și familiei sale. Citind „România Mare“ ai senzația că privești o lume răsturnată: lucrurile bune sunt considerate a fi rele, iar cele rele – bune.

Sunteți o scriitoare apreciată. Ce ați mai scris?

La toamnă o să-mi apară un roman la care am lucrat mai mulți ani. Cartea aceasta are o mare importanță pentru mine. În anii din urmă ai dictaturii ea a fost forța care m-a salvat, a fost punctul meu de sprijin. Dacă această carte a mea va fi o Carte, atunci înseamnă că am trecut cu bine prin anii de suferință și izolare din perioada dictaturii și am ieșit în câștig.

Ce subiect are romanul dvs.?

Nu este prea ușor de spus. Este structurat pe trei planuri: unul aparține vieții imediate, în care vocea epică îmi aparține mie, autorului; celelalte două aparțin în mai mare măsură ficțiunii literare. Deși are personaje și este un roman, este în același timp și un poem pentru că sensurile merg dincolo de epic. Îmi amintesc să la începutul adolescenței am citit pentru prima oară „Suflete moarte“. Nu înțelegeam pe atunci de ce titlul era „poem“. Abia mult mai târziu, recitindu-l, mi-am dat seama de ce este un poem. În același sens și cartea mea este poem.

Bănuiesc că mai aveți și alte pasiuni în afara literaturii. Presupun că vă plac florile. Mă înșel?

Nu. Îmi plac foarte mult nu numai florile, ci toate plantele. Îmi place să fiu singură, ceea ce în ultimul timp mi se întâmplă extrem de rar. Îmi place mai ales să stau singură în mijlocul naturii. Știu că sună cam romantic și cam desuet. În ultimii ani ai dictaturii am rezistat și pentru că aveam o grădină pe care o cultivam, reușind să ne hrănim din ea. A cultiva o grădină

este ceva extraordinar: a asista la miracolul nașterii unei plante, a fi conștient de acest miracol este un leac ce te poate vindeca de toate bolile societății.

După o perioadă care vă permite detașarea, cum vă explicați evoluția dvs.?

Un om de felul meu are extrem de puține reguli, dar ele sunt absolute. Evoluția vieții mele e ușor de explicat: liniile structurii mele interioare sunt extrem de simple. Trebuie doar să nu le calc. În momentul în care aș fi călcat una din ele, probabil că n-aș mai fi rezistat. Din cauza aceasta, a fi avut curaj era mai simplu decât a fi fost laș, pentru că în momentul în care aș fi început să mă trădez pe mine însămi, nimic n-ar mai fi stat în picioare. Un scriitor, pentru mine, are datoria să-și spună adevărul. Folosesc forma reflexivă pentru că, evident, adevărul fiecăruia dintre noi este subiectiv. Pentru mine, datoria de a spune adevărul era atât de totală, încât dincolo de ea, aproape nimic nu mai conta. Tot ceea ce a urmat a fost marginal față de acest adevăr al meu. Cum marginal față de viața și de vocația mea a fost faptul că paginile mele au fost rețutate ca niște adevăruri politice. Cu timpul, eu însămi am început să fiu considerată – independent de voința mea – ca un simbol politic. Mai înainte fusesem doar simbolul scriitorului care se încapățânează să spună adevărul. Concentrarea într-un simbol politic mi-a îngreunat viața, dar nimic din nucleul ei nu s-a schimbat. Am continuat să cred că datoria mea este să exprim adevărul, chiar dacă o fac mai rar în scris. Sunt convinsă că a căuta să clădești adevărul este tot o formă, mai concretă, de a-l exprima.

În timpul în care am stat de vorbă cu dvs. m-am gândit că „angelismul“ ar putea fi mai strâns legat de personalitatea dvs. Credeți că acest termen ar putea fi considerat o trăsătură de caracter a dvs.?

Îmi dau seama că a fi „angelic“ conține o doză de ridicol în lumea în care trăim. În același timp, a înfrunța ridicolul pentru a rămâne tu însuși este o formă de curaj. Răspunzând „nu“ la întrebare aș dovedi o lașitate și m-aș dezice de mine însămi. Răspunzând „da“ aș dovedi nu numai curaj, ci și lipsă de modestie. Să zicem că sunt un om pentru care a fi cinstit este mai important decât a fi învingător și a lovi este mai dificil decât a fi lovit.

Anca Ionaș

(„Phoenix“, decembrie 1991)

„Arpagic a murit de moarte bună“

V-am promis că n-o să vorbim despre politică. O să încep, totuși, cu o întrebare referitoare la un personaj oarecum politic. Cine a fost Arpagic?

Arpagic a fost inițial un pisoi foarte drăguț și a devenit eroul cărților mele pentru copii. Ajunsesse un personaj foarte îndrăgit, însă în ultima dintre cărți am imaginat situația în care lui Arpagic i se urcase la cap propria celebritate și începuse să se comporte ca dictatorul. Asta a dus la identificarea motanului meu, care era infinit mai bun decât cel pe care-l parodia, cu Ceaușescu. Vorbind în registrul minor, trebuie să spun că identificarea lui Arpagic cu un monstru m-a cam necăjit. Va trebui să public un protest al lui Arpagic.

Există vreo diferență fundamentală între Arpagic și dictator? Adică: Arpagic mai trăiește?

Nu, a murit și el, dar de moarte bună.

În afară de Arpagic, mai aveți vreo pasiune? A călătoriei, de pildă?

Nu cred că e o pasiune. Călătoria a fost pentru noi o formă de a învăța, de cunoaștere. Ori de câte ori primeam o invitație, încercam să ajungem la destinație pe ocolite, ca să vedem cât mai multe locuri. Multe din aceste călătorii au fost călătorii inițiatice. Cunoașterea Italiei a fost mai importantă pentru mine decât absolvirea Facultății de Filologie. Călătoream încercând să economisim la sânge, ne duceam de-acasă mâncare pe care o împărțeam în așa fel încât să ne ajungă pentru toată călătoria. De la Roma, de pildă, am expediat mâncare la Veneția și la Palermo, următoarele destinații ale călătoriei noastre.

Credeți că acum, când statutul dvs. este altul, ați mai putea călători în felul acesta?

Sper că da. Deocamdată nu s-a pus problema. Multe din călătoriile pe care le-am făcut după revoluție au fost adevărate coșmaruri. Înainte umblam de cele mai multe ori absolut necunoscuți, fiind doar spectatori fericiți ai unei lumi minunate. „Cea mai frumoasă dintre lumile posibile“, cartea mea de călătorii, cuprinde tocmai acest sentiment al spectatorului fericit care nu știa dacă îi va mai fi dat să revadă un loc sau altul. Acum, orice călătorie presupune un stress enorm, sunt în permanență în centrul unei agitații atât politice, cât și literare. Sunt obligată să fiu tot timpul pe scenă, ceea ce mă împiedică să văd. Sunt prea văzută ca să mai pot vedea la rândul meu.

Vă simțiți bine la serate, la dineuri oficiale?

Nu. Particip la cât mai puține cu putință și numai când prezența mea este absolut necesară.

Mai primiți telefoane și scrisori „binevoitoare“?

Scrisori, da. Telefoane mai puțin, pentru că stau foarte puțin acasă. Dar impresia mea e că numărul lor e în scădere. Asta ține, probabil, de trezirea oștenilor.

Vi s-a întâmplat vreodată să plângeți din cauza acestor scrisori?

Nu. Nu cred că m-au șocat prea tare. Sentimentul meu preponderent a fost de milă față de cei care le scriau. Era în ele ceva atât de dezaxat... Unele erau scrise cu indigo, ceea ce înseamnă că originalul trebuia prezentat undeva, la serviciu sau în altă parte. Una din marile mele descoperiri de ordin psihologic, să zicem, a fost că în isteria orchestrată în jurul nostru au fost folosite foarte multe persoane dezechilibrate psihic de către persoane foarte echilibrate. Nu am plâns, deși am avut momente în care simțeam că se tulbură ceva și în mine, nu numai în lumea atât de tulbură care mă înconjoară. De exemplu, când s-a scris că aș fi pensionară a Uniunii Scriitorilor de 20 de ani. E o minciună mult prea puerilă. Pentru asta sunt documente, evidențe, e ușor de demonstrat neadevărul. Asta nu este o acuzație ca aceea că vând țara, de exemplu, e ceva concret. Faptul că cineva își poate permite așa ceva fără să fie pedepsit de justiție

este ceva cu adevărat înspăimântător. Mi-e milă, cum spuneam, de acești oameni dezaxați, dar și de justiția noastră.

Care este lucrul cel mai important pe care-l așteptați?

Cred că alegerile din vară. Alegeri la care eu nu voi candida. Dar sper că aceia care vor candida își vor asuma rolul lor de oameni politici și țara noastră va începe să funcționeze ca o țară normală. Iar într-o țară normală poezii n-or să mai fie nevoiți să facă politică. Visul meu este să mă uit la televizor fără să mă mai văd pe mine însămi.

Mircea Țicudean
(„Cuvântul“, februarie 1992)

„Cea mai frumoasă dintre Româniile posibile n-a existat încă“

Doresc, Doamnă Ana Blandiana, să vă pun, aici, în acest birou de la Uniunea Scriitorilor, în prelungirea unui superb titlu al uneia dintre cărțile dv.: Cea mai frumoasă dintre lumile posibile, o întrebare care, multora dintre confrății noștri, li se va părea ușor desuetă în grozăvia vremilor de azi. Care este, în viziunea dv., cea mai frumoasă dintre Româniile posibile? Cea mai frumoasă dintre Româniile în care ați vrea să trăiți și să scrieți?

Cea mai frumoasă dintre Româniile posibile, evident, n-a existat încă. Pot să vă spun, însă, că nu fac parte dintre aceia, din păcate tot mai numeroși, care își închipuie că nici nu va exista vreodată. În ceea ce mă privește, eu pendulez între două stări la fel de subiective: una, atunci când sunt foarte obosită, de deprimare, de ajungere la numitorul comun și alta, care îmi este în general mai proprie, de încredere, de speranță. Este, aceasta din urmă, o stare care se dovedește de un optimism, așa zice, aproape iresponsabil, dacă te uiți la ceea ce există în jurul nostru.

Dar să vă spun ceva: eu am fost întotdeauna foarte pasionată de istorie. Am regretat mereu că am făcut Filologia și nu Istoria. Scriitor puteam să fiu foarte bine și fără Facultatea de Filologie, dar cred că un studiu mai aprofundat al Istoriei m-ar fi ajutat. Deci această pasiune a mea pentru Istorie m-a făcut să ajung, la o concluzie care este optimistă în conținut, chiar dacă uneori formele în care ea s-a manifestat au părut multora aproape negre. Această concluzie este că istoria nu face niciodată marșarier. Istoria merge întotdeauna înainte. Și chiar dacă în mersul ei poate să dea în gropi, și uneori chiar în prăpăstii, există totdeauna posibilitatea ca dincolo de ele să se afle culmi. Pentru că, repet, un lucru este sigur: ea nu dă niciodată înapoi și nici nu stă pe loc. Istoria este singurul perpetuum-mobile care există. Și această credință a mea mă face, în clipa de față, să nu fiu deprimată, să-mi dau seama, să fiu convinsă

că mersul istoriei europene, care ne înglobează în mod fatal și pe noi, românii, nu poate fi decât ascendent. Chiar dacă ne aflăm pe fundul prăpastiei, este evident că următoarea porțiune va fi un urcuș.

Cum gândiți, efectiv, chipul acestei Românie de mâine, în clipele dv. de optimism?

Foarte simplu: ca o parte a Europei. Ca o țară care să nu creadă neapărat despre ea însăși că este cea mai bună dintre țările de pe pământ, ci că este pur și simplu o țară asemenea altor țări. Eu n-aș vrea să fim în centrul lumii, eu aș vrea să fim în rândul lumii.

Cred că noi suntem plini de complexe de inferioritate pe care le-am transformat adesea în complexe de superioritate, deși nu avem motive să avem nici de unele, nici de altele. Suntem, cu evidență, un popor la fel de talentat, de inteligent, de frumos, de bogat, ca și celelalte popoare. E adevărat că egalitatea este cea mai greu de obținut dintre stări.

Cum suntem noi? Suntem unul dintre popoarele cele mai pașnice pe care le cunosc și, pur și simplu, cred că am fost întotdeauna mai puțin înclinați spre război, spre lupte, pentru că noi am luat naștere într-un moment special al istoriei. Era momentul în care dacii fuseseră înfrânți, după o rezistență de un extraordinar eroism. Și rezultatul tragic al acestei lupte inegale adăugase concepțiilor lor, atât de fataliste, despre viață – după cum știți dacii erau singurii care plâneau la naștere și râdeau la moarte – chiar ideea inutilității eroismului. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte veteranii romani care rămăseseră în Dacia erau oameni care străbătuseră o întreagă viață de războaie, la capătul căreia nu sperau decât să trăiască în liniște, într-o țară atât de frumoasă și de bogată. Îmi place să cred că aceasta este explicația adânc psihologică a faptului că românii n-au încercat niciodată să cucerească alte popoare. La urma urmei, este destul să privești cu atenție lucrurile în partea aceasta de lume, ca să-și dai seama că a te încăpățâna să rămâi tu însuși cere mult mai mult decât ceea ce numim îndeobște eroism.

Cum suntem noi? Suntem unul dintre popoarele greu de fanatizat pentru că secole întregi am fost un popor format din țărani și păstori. Scepticismul și lirismul proprii acestor categorii ne-au marcat într-un fel definitiv. Românii sunt greu de răsculat nu pentru că se lasă dominați de ideile celor care îi conduc, ci dimpotrivă, pentru că nici o ideologie nu-i seduce, nici chiar revolta, care e întotdeauna o ideologie. Această

impermeabilitate țărănească la entuziasm și fanatism îi făcea în același timp și de necucerit, și de nerevoltat. Astfel se ajungea la paradoxala situație în care un popor care nu putea fi convins de nimic, putea fi supus și guvernat cu ușurință.

Îmi dau seama că tot ceea ce spun pare să nu se mai potrivească felului în care arată românii după Revoluție. Credința din decembrie '89, iluzia că tot ce au trăit românii ani în șir s-ar putea să se termine bine și atât de brusc, ne-au aruncat pe toți într-o stare de euforie colectivă, care, o dată spulberată, ne-a tulburat sufletul. Nimic n-a mai funcționat în același fel ca mai înainte. Din scepticismul nostru salvator părea, în primii doi ani după Revoluție, să nu mai fi rămas nimic. Toate reflexele și sistemele de apărare psihologică care au funcționat de-a lungul timpului ca niște carapace ne-au fost distruse și am rămas fără apărare, carne vie la vedere, reacționând sub lovituri prin zvârcoliri și răsturnări aproape magice. Senzația mea este că ne aflăm la capătul acestei perioade de anormalitate și că vom reintra încet, încet, în normalitatea atât de necesară a scepticismului. Starea rațională care ne-a caracterizat de-a lungul istoriei, scepticismul intrinsec ființei noastre vor trebui să ne facă să privim cu detașare lucrurile și să încercăm să ne implicăm în schimbarea lor. Tot ce se întâmplă la noi în ultimul timp mă face să cred că speranța mea nu este absurdă.

Ați afirmat că trăim o stare de acută anormalitate. Ce „maladie“ credeți că a făcut-o posibilă?

Toți cei care au trăit ultimele decenii în România știu că, indiferent dacă se numărau sau nu printre membrii partidului comunist, românii, ca masă, nu erau comuniști. Comuniști erau la serviciu, erau acolo unde trebuiau să spună niște fraze în care nu aveau cum să creadă, atât de mare era discrepanța între cuvinte și realitate. Acasă, în familie, în schimb, se desfășura celălalt registru, unde erau firești, unde uitau de constrângeri. Această dedublare care, prin diluarea terorii, părea că este un mijloc de a ne salva sufletele, a dus la faptul că ne-am lăsat guvernați, stăpâniți fizic atâția ani, fără a încerca să ne revoltăm. Libertatea interioară s-a transformat astfel în condiție și chiar unealtă a supunerii exterioare. Abia după revoluție am descoperit cu spaimă că această dedublare dăduse rezultate la fel de rele, dacă nu chiar mai rele, decât ar fi putut da credința într-o ideologie greșită. Aceasta a fost prima dintre boli.

A doua a fost atomizarea. Încă înainte de război, Mihai Ralea spunea că românii sunt un popor format din indivizi care au tendința să se descurce fiecare pe cont propriu. Această caracteristică, din păcate adevărată, ne-a adus la corupția sufocantă de azi, vizibilă în toate sferile societății românești. Corupția, în ultimă instanță, nu este altceva decât încercarea fiecăruia de a se descurca în condițiile date, indiferent de mijloacele prin care o face. Această caracteristică negativă a făcut, de altfel, mult timp imposibilă solidaritatea, fără de care nu poate exista viața politică și fără de care libertatea devine haos.

Ca o concluzie a acestor două premise, cred că cea mai rea dintre trăsăturile noastre post-revoluționare este dezbinarea. Este sfâșierea care a fost atât de savant organizată de forțele ce încercaseră să o fructifice și înainte de Revoluție, dar atunci cu rezultate infinit mai puțin importante. După Revoluție dezbinarea ne-a condus la rezultatele catastrofale care vor fi foarte greu de înlăturat în perioada următoare. Iată de ce mi se pare azi atât de important civismul. Lupta pentru educația civică tocmai acest lucru îl face, opune dezbinării solidaritatea. Numai un popor care crede în coeziunea lui poate să reușească să schimbe istoria. Fără această coeziune nu mai există noțiunea de popor. Fără capacitatea de a se solidariza în jurul unor idei, în jurul unor interese, un număr oricât de mare de indivizi nu este decât o populație.

Într-un dialog de acum câteva luni din „Tineretul Liber”, spuneți că există două caracteristici ale vieții noastre din ultimele decenii: „spaima profilactică” și „bănuiala consimțământului ocult”. Vă rog să reveniți asupra lor.

În cadrul unui colocviu care a avut loc la sfârșitul lui noiembrie 1991, la Universitatea Liberă din Berlin, am prezentat comunicarea care se numea chiar așa: „Rădăcinile răului de azi, de la spaima profilactică la bănuiala consimțământului ocult.” Ceea ce numesc eu spaima profilactică este frica la care ajunsesem cu toții la sfârșitul dictaturii. După primele decenii de teroare stalinistă, la noi au fost exterminate, omorâte pur și simplu sau ținute în închisori, vârfurile din toate păturile sociale, de la oameni politici, preoți, scriitori și artiști celebri, până la reprezentanții țărănimii. Am ajuns, astfel, în situația ca atunci când Ceaușescu a venit la putere să nu mai fie nevoie de o represiune propriu-zis fizică. Spaima devenise deja pentru români un reflex condiționat. Vă amintiți de acei atât de celebri băieți de pe Calea Victoriei, îmbrăcați, tunși la fel și așezați

la distanțe egale de-a lungul trotuarelor, băieți pe care îi recunoșteam cu toții și știam cărei instituții aparțin. Privindu-i de nenumărate ori, mi-a venit această idee. Am avut revelația acestui reflex condiționat, a spaimii profilactice de care vorbim. Logic, ar fi trebuit ca acești oameni să fie ascunși, să fie cât mai travestiți. Dar, dimpotrivă, ei erau costumați și aranjați în așa fel încât să fie recunoscuți, de la prima vedere, de către toată lumea. Tocmai în aceasta consta înspăimântătoarea, diabolică inteligență care îi pusese acolo. În felul acesta, prin simpla lor prezență, ei împiedicau revolta, deci făceau inutilă represiunea. În felul acesta spaima nu era o urmare a represiunii, ci o prevenire a revoltei.

Așa cum chinezii spun că un adevărat doctor nu trebuie să vindecă bolile, ci să aibă grijă ca ele să nu se producă, aparatul represiv din România ultimelor decenii reușise perfecțiunea de a nu mai trebui să reprime revolta, pentru că o împiedica. Asta numeam eu „spaima profilactică“, spaima care avea în plus, pentru ei, enormul avantaj de a ne da o umilință fără margini: ne era tuturor frică, fiind însă conștienți că în mod obiectiv nu putem să expunem motivele pentru care ne este frică. Nu puteam spune că ne era frică să nu fim închiși și omorâți în închisoare, pentru că închisorile nu mai erau nici pe departe atât de pline ca în urmă cu două decenii. Această „spaimă profilactică“ a reușit, astfel, să ne dea o umilință care, cred eu, se află la baza reacțiilor noastre atât de bolnave de acum, de după revoluție. Pe de altă parte, a existat ceea ce am numit: „bănuiala consimțământului ocult“. Adică acea bănuială care ne făcea ca în fața unuia care avea efectiv curaj și își exprima revolta, să apară întrebarea dacă nu cumva curajul respectiv este cu voie de la poliție. În felul acesta s-a reușit să se murdărească gesturile cu adevărat extraordinare ale multor oameni, pentru că aceia care nu aveau curaj păreau să aibă dreptul să-i bănuiască și chiar să-i condamne pe oamenii într-adevăr curajoși.

Cum îl rețineți pe Ceaușescu?

Este o întrebare foarte grea, pentru că răspunsul la ea ar trebui să concureze cu imaginea din mintea tuturor oamenilor, care l-au văzut pe Ceaușescu, timp de atâția ani, în vizitele de lucru, la adunările publice ori seară de seară la televizor. Ce aș putea să vă spun? Cred că ar trebui să încep prin a vă mărturisi că niciodată nu l-am crezut pe Ceaușescu singurul vinovat de ceea ce ni se întâmpla. Întotdeauna m-a revoltat

această credință, care era extrem de răspândită, că el era singurul vinovat de toată tragedia noastră. Întrebarea mea, întrebare la care încercam întotdeauna să-mi răspund și pe care o puneam prietenilor în nesfârșite discuții în cerc restrâns, atunci când nu ne era frică unii de alții, era, în primul rând: „Cum a fost posibil să existe Ceaușescu?” Evident, existența lui Ceaușescu ne deosebea de celelalte popoare din jur. Evident, comunismul, așa cum s-a desfășurat el în România, s-a deosebit de felul în care el s-a desfășurat în celelalte țări din est, prin existența „fenomenului Ceaușescu”. Și atunci problema care se punea era: „De ce tocmai la noi?” „Cum am ajuns noi aici?” „Cum a fost posibil să reușească Ceaușescu să acumuleze atâta putere?”. Sigur, puteam să înțeleg că după '80, sau după '85 cu atât mai mult, nimeni nu mai putea, oricât de sus se afla el pe scara politică, să i se împotrivescă fără să își riște viața, să i se împotrivescă în mod direct. Dar cum se ajunsese în acel punct, cum fusese posibil în cadrul organelor de tot felul, de stat și de partid, ca un om să acumuleze atâta putere? N-am fost membru de partid, deci nu eram în interiorul acestui mecanism pe care nu-l înțelegeam și care mă obseda. Răspunsurile care mi s-au dat n-au reușit niciodată să mă satisfacă. Ca un om care a privit mereu cu mare atenție și cu mare participare sufletească tot ceea ce trăiam, mi-am spus că în această devenire a avut un rol, paradoxal extrem de negativ, tocmai ceea ce părea pozitiv la începutul carierei lui Ceaușescu: anul 1968. Tocmai în acea perioadă în care în celelalte țări din Est începea critica serioasă a dictaturilor, părea că el, cel care conducea România este un comunist mai bun decât comuniștii care conduceau celelalte țări. Atunci a fost perioada în care mulți scriitori, care până la acea dată nu intraseră în partid, au aderat la acesta cu încredere, considerând că este chiar de datoria lor să o facă. Atunci a intrat, de exemplu, Paul Goma în partid, și el povestește – am citit într-un interviu recent – că s-a simțit dator, ca basarabean, să intre în partid pentru a putea să se înroleze, eventual, într-o luptă împotriva Uniunii Sovietice. În ceea ce mă privește, nu am căzut pradă acestei iluzii.

Rezerva mea față de Ceaușescu era înainte de orice de natură intelectuală. De la un om care își vorbea atât de prost propria limbă nu te puteai aștepta la multe lucruri. Întotdeauna am resimțit ca pe o umilință personală faptul că el, conducătorul României, este un om de un atât de

jos nivel intelectual. Aceasta nu însemna că-l consideram un om lipsit de inteligență. Nu. Cred, mai degrabă, că a fost un om de o mare șiretenie. A reușit, cu o șiretenie savantă, îndepărtându-i pe toți din jurul lui, să rămână singur, puternic, la conducere. De altfel, mai erau multe motive care mă făceau ca niciodată să nu am încredere în nimic din ceea ce spunea Ceaușescu: felul în care îi asculta pe lingușitorii care au construit în cele din urmă cultul personalității sale; patriotismul lui de fațadă, care se întorcea împotriva iubirii de patrie; ura față de intelectuali, ura față de țărani. Am nimerit o dată într-un sat din Argeș, un sat care se numea Hulubești. Doi țărani ne-au povestit, arătându-ne locurile, că, în timpul colectivizării, Ceaușescu, îmbrăcat în uniformă de general, montase tunuri pe dealurile din jur și dăduse ultimatum satului, care refuza să intre în colectiv. Nu s-a ajuns la a se trage efectiv, satul a intrat în colectiv ca toate celelalte, dar aceste mărturisiri despre Ceaușescu nu s-au șters din memoria mea.

Ce credeți că e de recuperat din România de până acum?

În primul rând, cultura, prin ceea ce a avut valoros. Faptul că azi cultura română dă semne că ar putea să dispară este de-a dreptul incredibil. Oricât de mare ar fi criza în care se află țara, oricât de negativ, de dramatic se răsfrânge criza economică în prezent asupra culturii, este de neacceptat ca aceasta să scapete. Dacă există ceva ce trebuie păstrat, ceva ce a funcționat la nivel european în toți acești ani, în care pe alte planuri ne aflăm în cea mai adâncă beznă, este cultura. Este clar că am avut scriitori, pictori, muzicieni, regizori de teatru și film care, în ciuda uriașelor piedici puse de cenzură, puteau să concureze cu colegii lor din cele mai civilizate și mai libere țări. Dar, mai mult decât atât, ce aș vrea eu să se păstreze din România acestor ani de teroare și dictatură este interesul pentru cultură. Legătura care a funcționat într-un mod aproape miraculos între oamenii de cultură, între artiști, scriitori și publicul lor. Felul „subteran” în care reușeau să comunice unii cu alții, felul în care opera de artă se realiza la mijlocul drumului dintre emițători și receptori, felul în care jumătatea spusă a metaforei era completată cu jumătatea ei nespusă – sunt realități extraordinare, de netăgăduit. Acest fenomen care se explică în primul rând prin faptul că artiștii au fost un fel de plămâni prin care și ceilalți respirau, a dus la un anumit statut al

artistului și al scriitorului, deosebit de cel din vestul Europei, cu mult mai important decât acolo. Un scriitor și poet, de exemplu, nu numai în România, dar în toate țările din est, era receptat ca un fel de star. În țările occidentale numai vedetele de film sau muzică beneficiază de popularitatea de care la noi s-au bucurat atâția poeți. Asta ar fi păcat să se piardă, nu pentru că poeții ar fi prin aceasta mai puțin cunoscuți – în general, celebritatea nu este o condiție favorabilă producerii poeziei – ci pentru că citirea în masă a poeziei era un exercițiu care educa din toate punctele de vedere sufletul colectiv. Ar fi mare păcat ca în viitoarea Europă să nu se păstreze din Europa de Est acest lucru. Europa de Vest, în orice caz, nu l-a avut. Criza hârtiei din ultimul timp, criza teatrelor, în general, marea problemă a adaptării artei la condițiile economiei de piață, în lipsa sponsorizării și protecției statale, pun sub semnul întrebării această speranță, și e păcat. Cred că guvernul și statul român vor fi foarte vinovate în fața viitorului dacă în acest moment nu vor încerca să salveze cultura națională, ajutând-o să funcționeze așa cum a funcționat până deunăzi, adică la maximii ei parametri.

Ce amintiri le păstrați lui Preda și lui Nichita Stănescu? Ei sunt contestați, sunt atacați de scriitori cu mult mai mici decât ei. Și aceste atacuri la vârfurile culturii noastre sunt aproape la fel de periculoase ca și greutățile economice care ne macină...

Ce aș putea să vă spun în privința aceasta, pentru a fi bine înțeleasă? Sunt primii doi scriitori ai ultimelor decenii, cel mai important prozator și cel mai mare poet. Nu am trăit în cercul nici al unuia, nici al altuia. Dar dincolo de orice s-ar afirma despre ei, ceea ce rămâne sunt cărțile pe care le-au scris, dintre care unele îi plasează pe linia ascendentă a literaturii române din toate timpurile.

Nicolae Ţone
(„Tineretul Liber“, mai 1992)

„Din politică nu am luat decât lupta“

În drum spre strada Transilvaniei, nr. 56, m-am oprit în Piața Amzei. Florăresele m-au poftit să cumpăr. Uneia dintre ele i-am spus: „Eu merg acum la doamna Ana Blandiana. Ce flori credeți că i s-ar potrivi?“ După ce și-a privit „grădina“ de pe tarabă, florăreasa mi-a întins un buchet rotund, cu nu știu câte feluri de flori, în nu știu câte hohote de culori. „Cuconiță, cu-așa mândrețe mergeți la sigur. Îi vine buchetul ăsta, vă spun eu. C-așa-i și doamna Blandiana, le are pe toate: merge și la Alianță, și-n Piața Universității, scrie și cărți. Și vezi, a naibii treabă, că pe toate le face bine!“

Doamnă Ana Blandiana, Alianța Civică face parte din Convenția Democratică, și chiar din comitetul executiv al Convenției Democratice. Înseamnă, oare, că ea tinde să se implice acum în lupta pentru putere, contrar angajamentului pe care și l-a luat la înființare?

Recunosc că situația noastră poate părea oarecum paradoxală, și asta pentru că a face un lucru complet dezinteresat apare, în lumea în care trăim, paradoxal și poate chiar suspect. Alianța face parte din Convenție, participă la structurile Convenției, ia parte prin filialele sale la lupta electorală, dar nu prezintă sub nume propriu candidați. Prezența noastră în coaliție, fără a fi implicați și în concurența pentru procentajul pe liste, ne dă însă avantajul și satisfacția unui altruism eliberator, un altruism care pledează pentru a-i convinge și pe alții să-și depășească ambițiile și orgoliile neesențiale. Alianța Civică încearcă astfel să fie în Convenția Democratică un liant, un moderator și o instanță morală. Membrii ei nu luptă pentru putere, ci pentru calitatea puterii celorlalți. Alianța Civică nu vrea în nici un caz ca viitorul parlament al României să arate ca parlamentul de azi, doar că de sens contrar. Ceea ce ne interesează este ca viitorul parlament să fie, în sfârșit, unul de care să nu ne mai fie rușine, în care să pătrundă personalitățile din câmpul politic

românesc care pot să prezinte poporul român la limita lui de sus. Pentru că, după cum știți, există diverse feluri de a reprezenta un popor. Din păcate, chiar și parlamentul de azi este, pentru anumite fragmente ale realității românești, reprezentativ.

Dar există în acest moment politic nu numai o organizație politică numită Alianța Civică, ci și un partid care se numește al Alianței Civice. În momentul în care Frontul a devenit partid politic, lați părăsit. Când Alianța Civică a propus un partid, n-ați avut nici un fel de rezerve?

Deosebirea este că Frontul era în acel moment, în ianuarie 1990, un partid-stat, care se pregătea să acapareze toată puterea politică (lucru care s-a și întâmplat, în ciuda tuturor semnalelor de alarmă), în timp ce Alianța Civică se afla, în iulie 1991, în cu totul altă situație: exista de opt luni, reușise să adune un capital de simpatie, era prezentată de putere ca inamicul public nr. 1, iar situația politică în ansamblu se degradase dezastruos. Frontul dezamăgise prin felul cum a cărmuit țara un an și jumătate și își pierdea văzând cu ochii adeziunile obținute demagogic în primele luni după revoluție. Era, însă, evident că ceea ce pierdea el nu trecea prioritar la partidele democratice, ci dimpotrivă: o parte a electoratului aluneca spre extreme, iar alta, și mai însemnată, se retrăgea în deziluzie, apatie, absentism, iar absentismul, oboseala de veghea politică, apăreau drept cea mai mare catastrofă ce ni se va putea întâmpla, pentru că în mediul creat de indiferentism și extremism se puteau menține vechile structuri sau puteau pătrunde grupuri întâmplătoare de carieriști. În urma acestei analize, o parte dintre membrii Alianței Civice, care nu aparțineau altor partide (pentru că Alianța Civică era formată din membri ai partidelor de opoziție, dar și din foarte mulți oameni care nu erau membri ai nici unui partid), au crezut că, formând un partid care să intre imediat în Convenția pentru Instaurarea Democrației, aduc un element atractiv opoziției românești și fac astfel ca o parte din impactul pe care alianța îl avusese asupra opiniei publice să treacă asupra electoratului.

Dintr-o cafetieră foarte veche, însemnată într-un alfabet străin nouă, poate ceva din Indii – d-na Blandiana împarte lichidul fierbinte. Spune, aproape șoptit: „Știu, simt că este mai ușor să te afli printre idei decât printre oameni. Întotdeauna oamenii nu fac decât să degradeze ideile, intruchipându-le“.

P.A.C. a fost gândit ca un concurent al celorlalte partide din opoziție?

Nici un moment, doar ca un membru al opoziției unite, unitate pentru care luptaserăm din prima clipă a înființării noastre. Asta a și dus, treptat, la situația din iarnă când, în sfârșit, s-a realizat Convenția Democratică, obținându-se în alegeri locale rezultatul știut. Sigur că din acea clipă, a formării partidului, a existat și pericolul creării unor confuzii între cele două organizații ce rezultau din asta. Ideal ar fi fost ca P.A.C. să nu poarte același nume, să aibă altul, de sine stătător. Există membri ai Alianței Civice care consideră chiar o greșeală faptul că partidul a păstrat numele Alianței și că, în felul acesta, în înțelegerea colectivă se pot crea confuzii. Dar, fără acest nume, fără numele și aura Alianței, acest partid nu ar fi avut aceeași importanță, mai ales în punctul de pornire. În orice caz, cu timpul, și în ultimul timp în special, prin prezența în Convenția Democratică a ambelor formații, lumea a trebuit să se obișnuiască cu faptul că este vorba de două formații cu adevărat separate și care, pornite din același punct, pot să aibă fiecare individualități diferite. Pentru că, în timp ce partidul se implică în lupta pentru putere, Alianța Civică va trebui să rămână, tocmai pentru că este o alianță civică, totdeauna, o *mișcare de opoziție*. Să nu mă înțelegeți greșit; *nu în sensul că va spune mereu nu, ci în sensul că va fi întotdeauna ochiul critic, dezinteresat, civic, rațional, lipsit de patimă politică, ce va privi puterea din afară și va încerca să-i corecteze traiectoria*. Mai ales că, după atâtea decenii de totalitarism, puterea este ceva la care se rezistă greu. Puterea deformează oamenii. Toată evoluția democrației în lume poate fi rezumată la căutarea de soluții pentru a putea controla în permanență pe cei investiți, în mod democratic, cu puterea.

Sunteți optimistă în ceea ce privește retrezirea societății civile? Se poate vorbi deja de micile ei victorii?

Dă, cred că da. Ele sunt lente, dar incontestabile. Se însumează abia perceptibil. Se observă cu ochiul liber doar în momentele decisive. V-aș da un singur exemplu: mișcarea observatorilor organizată de Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului și de Pro Democrația. În timpul alegerilor locale, această mișcare a fost un semnal și o dovadă de ceea ce poate să însemne conștiință civică. Acele mii de oameni care s-au prezentat la secțiile de votare, fără să fie membri ai unor organizații

politice și fără să aibă un interes personal, s-au pus doar în slujba ideii de a se desfășura corect alegerile și de a îmbunătăți, prin corectitudinea alegerilor, imaginea atât de alterată a țării. Mii de oameni care au înțeles asta și au fost dispuși să-și părăsească ocupațiile, să stea în zilele de alegeri zeci de ore în săli neincălzite. Iată o dovadă că începe să existe o conștiință civică și că oamenii sunt dispuși să facă la modul practic ceva, să se implice, să fie cetățeni, oameni ai cetății. Din păcate, Parlamentul n-a înțeles asta, inventând nenumărate trucuri menite să interzică sau să limiteze implicarea și controlul acestor oameni la viitoarele alegeri.

Ce părere aveți dumneavoastră ca om politic?

În ceea ce mă privește, nu mă consider un om politic. Din politică nu am luat decât lupta. În momentul în care ea nu va mai fi necesară, voi fi fericită să nu mă mai intereseze acest câmp de activitate și să pot reveni la mine însămi.

Veți candida la viitoarele alegeri?

Niciodată nu mi-am pus problema că aș putea candida (la indiferent ce alegeri) și întotdeauna am privit ca pe o incompatibilitate calitatea de poet cu aceea de deținător al unor „funcții“.

Trebuie că aveți o motivație foarte puternică pentru timpul „furat“ scriitorului ce sunteți!

Vreau să vă fac o mărturisire. În ultimii ani, mai ales în cel dinainte de revoluție, am trăit un acut sentiment de vinovăție că nu încerc să fac și altceva în afara scrisului pentru a mă opune nebuliei care ne înconjură. Faptul că nu știam ce aș putea face, faptul că solidaritatea nu era posibilă, nu mi se părea o scuză suficientă. Sigur, de fiecare dată când mă hotăram să fac ceva, riscând totul, intervenea ideea că, totuși, destinul meu este unul de scriitor, că datoria mea este să descriu această nebulie și prin asta să încerc s-o schimb. Oricum, nimic nu mi-a scăzut sentimentul de vinovăție. După revoluție, în clipa când am avut senzația că se pun bazele unei noi dictaturi, unui nou totalitarism, mai ipocrit, acceptând niște marje de libertate, am avut brusc sentimentul că dacă nici de data asta nu voi face cu adevărat ceva, că dacă și de data asta vom rămâne doar în interiorul profesiei, la nivelul cuvintelor, vom fi mult mai vinovați de dictatura care va reîncepe. Așa se face că am crezut că faptele sunt mai

importante decât vorbele, așa se face că m-am aflat printre cei ce au înființat Alianța Civică. Să nu credeți că am optat pentru asta cu bucurie. Am sentimentul aproape tragic că am renunțat la câțiva ani din viața care nu poate fi prea lungă, pe care am trăit-o întotdeauna cu sentimentul că nu scriu destul, cu sentimentul că n-o să-mi ajungă ca să exprim tot ceea ce vreau. Dar am speranța – mereu amânată – că această perioadă se va termina în clipa în care niște oameni politici responsabili vor lua asupra lor sarcinile pe care diletanți ca noi, ca mine, și le-au asumat în această clipă.

Urmează să vă apară, la Editura „Tinerama”, romanul „Sertarul cu aplauze”. Spuneți-ne câteva cuvinte despre această carte.

Este ceea ce se numește o carte de sertar, o carte la care am început să scriu printr-un fel de hotărâre deliberată de a da vieții mele un punct de sprijin care să nu depindă în nici un fel de continuele schimbări și degradări ale exteriorului. Eram convinsă că va fi o carte postumă, fiindcă n-am fost niciodată atât de optimistă încât să cred că Ceaușescu o să trăiască mai puțin decât mine. Este o carte specială, pe care am scris-o într-o deplină libertate interioară și care a devenit extrem de importantă pentru mine, mai ales din momentul în care n-am mai putut să public și au început să apară amenințări concrete ce ar fi putut să mă înspăimânte și să mă înfrângă. Prin existența ei, importantă era nu viața, ci faptul că ea trece în carte și rămâne acolo. Ceea ce se întâmpla era materie primă pentru ceea ce urma să rămână scris. Nimic în viața mea nu m-a ajutat cât m-a ajutat această carte.

*Liliana Petruș
(„Zig-Zag”, mai 1992)*

„A pune România nu în centrul lumii, ci în rândul lumii“

George Arion: – Haideți să-ncepem direct. Se zvonește că în spatele ultimelor mișcări ale Convenției se află Ana Blandiana. Ana Blandiana are atâta putere încât să miște roțițe, mecanisme?

Ce înțelegeți prin ultimele mișcări? Ce înțelegeți prin „se zvonește“?

Tudor Octavian: – Că în alegerea candidatului Convenției, un rol semnificativ l-a avut Ana Blandiana.

Am întrebat ce înțelegeți prin „se zvonește“ pentru că, de obicei, în România, această formă impersonală ascunde în spate niște instituții foarte serioase și, dacă există ceva care a funcționat perfect în ultimii doi ani, și știți foarte bine că puține lucruri au funcționat perfect, aparatul zvonurilor a funcționat într-adevăr. Dar ca să revin la întrebarea dvs., ce mi se pare ciudat este că nu se zvonește că pe parcursul aproape ultimei jumătăți de an, în cadrul Solidarității Universitare, al Alianței Civice și al Convenției a avut loc o foarte serioasă analiză a situației, a cărei încununare a fost hotărârea luată destul de dramatic, e adevărat, de a prezenta, printre candidații la investitură, și un independent, care, în cele din urmă, a reușit să obțină sufragiile tuturor.

România este dominată – așa cum la 20 mai 1990 fusese dominată de câteva slogane bine zvonite – de ideea că toți oamenii politici nu vor puterea decât de dragul puterii, „nu vor decât ciolanul“. Cei care au reușit să-l ia au profitat de el, s-au îmbogățit... Personal, am verificat de multe ori această opinie a omului de rând, care a fost inițial entuziast, apoi a fost dezamăgit și acum îi disprețuiește pe toți, se simte trădat de toți și nu mai speră în nimic.

Eugen Chirovici: – O înțelegere vulgară a politicii...

Exact. În această situație, șansele cele mai mari le-ar avea cineva care ar putea să demonstreze că nu vrea ciolanul, că nu vrea puterea de dragul puterii.

George Arion: – Nu credeți că e prea subtilă povestea asta pentru electoratul nostru?

În prima fază s-a dovedit că era prea subtil pentru ziariști... (Râzând). În ceea ce privește contribuția mea, importanța ei a fost determinată de importanța argumentelor, nu a persoanei mele. Întrebarea dvs. e corectă în măsura în care roțițele și mecanismele la care vă referiți sunt ale gândirii. Aș vrea însă să mai adaug ceva: destinul și chiar blestemul meu a fost să mă gădesc mereu sub lumina reflectoarelor: nu în spatele cărților, ci pe coperta lor. Am gândit întotdeauna cu voce tare și am răspuns în fața tuturor – adeseori singură – pentru ceea ce am gândit.

Tudor Octavian: – Două întrebări: una importantă, alta interesantă. Dl Iliescu a vorbit la TV despre țărâtimea muncitoare, ca și dl Ceaușescu, de altfel, dacă-i spunem lui Iliescu „domn” trebuie să-i spunem și lui Ceaușescu pentru că sunt din aceeași... deci a vorbit de clasa muncitoare, de țărâtime, dar a uitat pătura intelectuală. Aș vrea să încercăm o redefinire a noțiunii de intelectualitate în România, pentru că eu cred că conceptul acesta este mult mai mare, nu e vorba de o pătură sau de un strat. Iar a doua întrebare se referă la „pătura poezilor”, de fapt, un voal.

Să începem cu prima. În primul rând există două noțiuni pe care le cunoașteți de fel de bine ca și mine: intelectualitate și inteligența. Pe de o parte, este adevărat că numărul intelectualilor, respectiv numărul absolvenților de facultate, a crescut foarte mult în ultimele decenii. Fac o paranteză: este cunoscută aberația potrivit căreia copilul care, la admiterea în facultate, era copil de muncitor sau de țăran era mai bine plasat decât copilul de intelectual, deși copilul de intelectual era nepotul muncitorului care și-a dat copilul la școală și a devenit astfel intelectual, deci putea fi considerată o victorie a socialismului faptul că tatăl lui ajunsese intelectual. Noțiunea de intelectual era resimțită ca periculoasă, chiar dacă ajungerea la studii era una din realizările...

Victor Niță: – Se născuse și vorba „'rați ai dracului de intelectuali“.

Deci, chiar dacă foarte mulți din acești intelectuali satisfăceau doar cu anumită aproximație valențele termenului, fiind mulți, a crescut și procentul de intelectuali autentici. Pe de altă parte, s-a creat încet-încet o pătură, subțire, și printre ei scriitorii au fost mai numeroși decât alte categorii, denumită de francezi, cu un termen rusesc, „intelligenția“, adică intelectuali care ies din cadrele profesiei lor și încearcă să gândească contextul politic, social, filosofic, să se simtă responsabili pentru ceilalți și chiar să încerce să schimbe ceva. Vă rog să mă scuzați dacă o să am lipsa de modestie să vă spun două versuri care m-au obsadat în ultimii ani ai dictaturii și după aceea. Ele sunt: „Pentru că sunt în stare să înțeleg,/ De tot ce înțeleg sunt vinovată.“ Părerea mea este că la baza însăși a formării intelligenției în toate țările unde ea s-a născut, a stat acest sentiment al responsabilității și chiar culpei izvorâte din înțelegerea lucrurilor. Această categorie, care a existat la noi în ultimii ani (mulți dintre dvs. sunt scriitori și știu) în cadrul Uniunii Scriitorilor, în primul rând, devenise periculoasă, inclusiv prin organizația ei de bază, care la un moment dat a și fost desființată, iar scriitorii membri de partid au fost trimiși la organizațiile de cartier ca să nu stea la un loc și să critice. Eu n-am fost membră de partid, dar auzeam relatările de la ședințele de partid ale Uniunii, unde se dădeau adevărate bătălii politice. Deci toți acești oameni s-au simțit de-a lungul unor întregi decenii, chiar dacă prin opera lor se împotriveau, mai mult sau mai puțin vinovați de neconcordanța între capacitatea lor de gândire și capacitatea lor de acțiune. Dar era îngrozitor de greu să spui ce ar fi trebuit făcut pentru a realiza cu adevărat ceva. Pentru mine, asta fusese cea mai mare problemă. Cartea care o să-mi apară peste câteva zile – un roman scris în anii interdicției – are la bază această întrebare exasperantă: ce poți să faci ca să te împotrivești, în condițiile în care solidaritatea nu este posibilă? Și nu era posibilă, cu adevărat. După revoluție, după ce-am realizat cu toții că revoluția a fost furată, ca să mă exprim pe scurt și banal, a fost clar că de data asta vom intra în luptă, pentru că de data asta solidaritatea era posibilă, libertatea de expresie exista, era singurul lucru care se câștigase îndubitabil, și atunci, dacă noi înțelegeam cum stau lucrurile, noi urmam să fim vinovați dacă le lăsam să derapeze din nou. Pentru că a fi om politic nu se potrivește, ba poate chiar se opune, noțiunii de scriitor, și

cu atât mai mult de poet, dar a fi luptător, nu. Nimic din ce am fost sau am scris până la revoluție nu se opune la ceea ce am făcut în acești doi ani.

George Arion: – Dar s-a întâmplat ceva foarte interesant. Până în '90 puterea spunea: fiți artiști, veniți în cetate, contribuiți la viața socială, după '90 puterea spune vedeți-vă de treburile voastre.

Da, de fapt, într-o formă care pare antinomică se spune același lucru pentru că înainte a face politică însemna a te supune, a striga „Trăiască Ceaușescu“, în timp ce acum a face politică înseamnă a te împotrivi, a striga „Jos Iliescu“.

George Arion: – S-a întâmplat ceva curios cu intelectualitatea românească, sau poate nu-i curios, diferența de opinii a intelectualilor e legitimă, însă s-a întâmplat ceva curios, la oamenii de la care noi nu ne-am așteptat să se situeze pe poziții, hai să le zic retrograde.

Aș vrea să vă rog să nu coborâm până la nivelul numelor proprii și să vă spun că din punctul meu de vedere există două explicații diferite, care pot să mă facă să înțeleg evoluția unora dintre marii intelectuali ai țării, e drept, extrem de puțini, care sunt de partea puterii, pentru că ceilalți, marea majoritate sunt în cealaltă parte. Cred că cei ce se află de partea puterii sunt de două categorii: unii sunt pradă orgoliilor lor și răvășitoarelor invidii față de cei care au devenit vedete politice prin împotrivire și ei s-au simțit puși în umbră, și atunci au trecut, fără să se gândească – într-un moment în care nu era atât de clar unde-i binele și unde-i răul, iar după aceea au fost angrenați în sistem și n-au mai putut da înapoi – de cealaltă parte. Cealaltă categorie este, presupun, pentru că nu mă bazez pe dovezi, cea care a făcut jocul puterii și aparatului său represiv înainte, chiar dacă într-un mod secret și acum este obligată să-l continue.

Victor Niță: – Din clipa în care ați participat la alegerea candidatului Emil Constantinescu s-a schimbat ceva, adică au început telefoane, amenințări, insulte. Îmi închipui că au fost momente de presiune pe care aș vrea să știu cum le-ați trăit, cum le-ați depășit?

Ce înseamnă schimbat? S-a schimbat doar într-un singur sens, că până atunci mă insulta doar presa extremistă și a puterii, iar după aceea a început să mă insulte și cealaltă. Pentru mine, momentul de revelație a fost atins în săptămâna în care câte o pagină întregă din revista „Europa“ și din revista „22“ îmi erau dedicate cu insulte aproape identice.

Recunosc că am avut nevoie de foarte mult curaj să rezist, poate de mai mult decât oricând înainte, și că mi-am tras puterea dintr-un fel de încăpățănare intelectuală în adevărul pe care l-am înțeles înaintea altora. De altfel, atunci când Emil Constantinescu a fost ales, pe baza unor audieri foarte serioase în cadrul Convenției, sentimentul meu a fost tot de victorie intelectuală, nu de alt fel, bucurându-mă că analiza mea s-a dovedit corectă în prima ei parte, ceea ce mă putea face să sper că și cea de-a doua parte a ei va fi la fel de corectă și marele electorat al țării va reacționa asemenea micului electorat al Convenției, ceea ce va însemna, implicit, victoria Convenției.

Victor Niță: – Când ați spus „analiza mea“ este o greșeală? Era vorba de analiza Solidarității Universitare.

După ce întreaga presă a personalizat lucrurile atât de exagerat, dați-mi voie și mie să le personalizez foarte puțin. Punctul de pornire a fost Solidaritatea Universitară, dar Alianța Civică, o organizație cu o pondere social-politică mult mai mare, a preluat și a dezvoltat aceste idei; iar eu le-am susținut în Comitetul Executiv al Convenției.

George Arion: – Îi place Anei Blandiana să fie nu cineva din chiar primul plan, dar cineva din planul al doilea al puterii?

Nu, în general am o aversiune aproape maladivă față de ideea de putere, oricât de abstractă. Dacă așa gândiți, înseamnă că efectiv nu înțelegeți cum s-au petrecut lucrurile. Pentru mine important este un singur lucru: să se schimbe ceva în așa fel încât să ieșim din anormalitatea în care eu, care nu sunt decât un om pe care Dumnezeu l-a făcut să scrie cărți, să mă simt vinovată dacă stau deoparte și îmi scriu cărțile. Pentru mine singurul vis este să ajung într-un moment (și sper din toată inima ca acest moment să fie după alegeri) în care cei ce-și asumă destinul politic al țării, cei care candidează acum la toate nivelurile, să funcționeze în așa fel încât poeții din România să nu mai trebuiască să se ocupe de politică.

Tudor Octavian: – Voiam să spun că, încercând să facem abstracție de faptul că sunteți femeie, dar nu putem face abstracție de faptul că sunteți singura femeie care se află în primul plan al politicii. Ce se întâmplă cu femeia româncă?

Mai întâi aș vrea să precizez că eu nu sunt acolo unde sunt pentru că sunt femeie. Dar dincolo de acest amănunt, lipsa femeilor din primul

plan politic mi se pare legată de obsesia malefică a Elenei Ceaușescu. Ani și ani, cu toții am fost oripilați de felul în care, pentru ca să n-o lase pe ea singură, erau împinse obligatoriu și alte femei, știți cu toții că întreaga cultură era condusă de femei. Ei bine, o dată scăpați de această obligativitate, și femeile și bărbații care ar fi trebuit să susțină femeile au reacționat invers. Mie asta mi se pare că este explicația. Însă nu asta mi se pare problema. Părerea mea este că egalitatea între femei și bărbați va fi reală și totală nu în momentul în care femeile vor avea tot atâtea funcții ca bărbații, ci în momentul în care nimeni nu se va mai interesa dacă un post este ocupat de o femeie sau de un bărbat. Nu un sex sau altul trebuie sprijinit, ci valorile care aparțin și unuia și altuia.

Alexandru Păsărin: – Doamnă Blandiana, nu credeți că aceste fricțiuni care au apărut între Alianță și PAC se datorează unor încercări ale forțelor de stânga de a slăbi Alianța, de a crea o diversiune? Adică nu sunt strecurate în Alianță elemente subversive?

Vreau să vă spun că, în general, eu nu sunt prea sensibilă la noțiunea de stânga și de dreapta. Cel puțin pentru Europa de Est sunt niște noțiuni nerelevante. Sigur, după o anumită perioadă, după intrarea într-o politică de tip normal, ele probabil se vor reumple de sens, dar începând cu pactul Ribbentrop-Molotov și sfârșind cu dictatura lui Ceaușescu, care era în egală măsură de dreapta și de stânga, este o lipsă de inteligență, dacă nu cumva de moralitate să vorbești de opoziția stânga-dreapta, când este evident că în ceea ce au avut mai rău ele s-au suprapus. Este de-ajuns să te uiți la „România Mare“ ca să nu mai poți face separația.

Alexandru Păsărin: – Ce părere aveți, au fost prezentați la TV cei 6 candidați la președinție, cel puțin trei au pedalat pe latura naționalistă. Vizavi de politica Convenției, ce părere aveți, ca șanse, dacă aceștia care pedalează mai mult pe latura naționalistă, au șanse mai mari în fața electoratului decât Convenția Democratică, ținând cont că în Convenție se află și UDMR?

În primul rând aș propune să nu-i confundăm pe unii cu alții. Nu cred că naționalismul domnului Funar este de același fel cu naționalismul domnului Druc, pentru că, în timp ce în spatele naționalismului domnului Druc, și folosesc acest termen pentru că în Basarabia el are conotații pozitive, se află o tragedie, în spatele naționalismului domnului Funar se află niște calcule și niște patologii politice.

Tudor Octavian: – Iliescu a uitat Basarabia.

Iliescu a folosit un asemenea limbaj de lemn încât aproape nu am reușit să-l urmăresc.

Tudor Octavian: – Toți pedaleau înainte și înapoi, numai el pedala în părți.

În ceea ce privește patriotismul Convenției, îmi dați voie să vă răspund foarte personal. Eu simt în planul dragostei de țară nevoia de aceeași decență pe care o am în planul dragostei pur și simplu. Niciodată nu i-am crezut pe cei care se bat cu pumnul în piept că nu-și înșală nevasta, niciodată n-am crezut în femeile care fac tapaj că sunt cinstite. Întotdeauna, în dosul acestor declarații, trebuie să te aștepți să găsești adultere. Dragostea de țară este ceva cu adevărat sfânt – am o anumită jenă chiar în a vorbi despre asemenea lucruri – din ea nu se face capital politic. A face capital politic din dragostea de țară este la fel cu a face din credința în Dumnezeu un capital politic, este ceva incalificabil din punct de vedere moral. Eu cred că oamenii care formează Convenția, marile personalități, de la Doina Cornea, care a fost singurul om pe care s-a bazat prestigiul României în lume timp de mai mulți ani, până la Corneliu Coposu, care a stat atâția ani la închisoare ca să rămână credincios principiilor lui Iuliu Maniu – cu siguranță unul din cei mai mari patrioți ai istoriei noastre din toate timpurile –, acești oameni n-au nevoie să bată toba în legătură cu sentimentele lor față de România. Sigur, faptul că despre ei, despre cei din Convenție, se spune că vând Transilvania ungarilor, ar putea să-i facă să înceapă să explice și să argumenteze că nu o vând, dar abia asta ar însemna să cadă în cursa acestei politici de o vulgaritate fără seamăn. Transilvania nu poate să fie vândută, nu numai pentru că Transilvania este jumătate din România – o jumătate în care populația românească reprezintă 80 și ceva la sută – ci pentru că nici o țară din lume la această oră nu-și poate permite (presupunând chiar că ar avea puterea, ceea ce e în afara oricărei discuții) să anexeze un teritoriu de o asemenea mărime în care populația majoritară, să aparțină altui popor. Ceea ce face Convenția este să militeze pentru prestigiul României, aceasta este forma de patriotism, singura reală la această oră în lume. Părerea mea este că ceea ce a făcut primarul Clujului, în ultimele luni, s-a opus României, prestigiului ei și intrării ei în rândul țărilor civilizate, într-o măsură mai mare decât ceea ce au făcut dușmanii României

aparținând altor popoare. Am participat în ultimii ani la destule reuniuni internaționale, la destule congrese ca să-mi dau seama că a fi patriot înseamnă a fi ireproșabil din punct de vedere democratic și al respectării drepturilor omului. Singura cale pentru a dovedi că-ți iubești țara este să încerci s-o transformi într-o țară normală. Nu-i pentru prima oară când o spun, idealul nu mi se pare a pune România în centrul lumii – de altfel, pământul este rotund, nici o țară nu este centrul lumii – idealul mi se pare a o pune în rândul lumii, de unde am fost scoși de multe zeci de ani, în ultimul deceniu mai mult chiar decât înainte.

Am reintrat în lume și chiar în centrul ei senzațional prin revoluția din decembrie, dar după aceea, printr-un act de trădare națională, această extraordinară explozie a noțiunii de român a fost răsturnată și încărcată de sensuri opuse. Toată planeta s-a îndrăgostit brusc de români, am avut privilegiul să ajung în Europa la începutul lui februarie '90 și să descopăr că funcționau niște sentimente cu adevărat magice. A fi român reprezenta o calitate în sine, a aparține acestei țări era un merit. Și am avut nefericirea să umblu prin lume după iunie '90, când a fi român era o rușine; trebuia să dovedești într-un mod absolut strălucitor că ești o valoare ca să-și pună cei care te ascultau problema că ai putea fi o valoare. A fi român însemna a fi sălbatic. Mă aflu la Montreal în timpul evenimentelor din 13-15 iunie, când televiziunea canadiană, ca probabil toate televiziunile lumii, era dominată de imaginile din România. Nu știu cum au fost programele altor televiziuni, dar acolo se repetau într-un mod obsedant câteva imagini, iar ceea ce rezulta era un efect artistic de tip abisal. Era, printre multe scene cu mineri, o scenă în care o femeie însărcinată era doborâtă la pământ și lovită cu bocancii în burtă de patru bărbați care păreau desprinși dintr-un film de groază. Peste această scenă era suprapus un râs al domnului Brucan. Cred că era un efect de montaj, pentru că era un râs mai lung decât firesc, care dădea un efect înspăimântător, iar întrebarea care mi se punea mereu era: cum vă explicați că o loveau cu picioarele în burtă? Asta nu ține de politică!

George Arion: – Și ce răspundeți?

E o întrebare la care nu se poate răspunde. Am încercat să răspund, nu știu pe cine am convins, același lucru pe care am încercat să-l spun și în septembrie '90 minerilor și care este acum părerea mea: cei mai jigăniți atunci au fost nu femeia lovită, nu intelectualii amenințați, ci minerii.

Ceea ce am încercat să explic atunci canadienilor a fost că, printre crimele care s-au petrecut în România, una dintre cele mai îngrozitoare a fost transformarea unor oameni simpli, care au avut o viață mai grea decât a altora, care erau cei mai dezmoșteniți, în niște tortionari. Calitatea de victimă mi s-a părut întotdeauna mai ușor de suportat decât cea de călău.

George Arion: – Un interviu de-al nostru mai vechi se încheia zâmbind. Am dori câteva cuvinte în legătură cu posibilitatea speranței de a încheia zâmbind.

Nu mă îndoiesc că și Convenția, și candidatul ei la președinție vor câștiga. Și asta nu pentru că îmi spune inima, ci pentru că îmi spun sondajele. Iar după aceea, oricât va fi de greu, lucrurile vor evolua într-o marjă de normalitate care va permite și speranța și zâmbetul. În cadrul acelei normalități, un om ca mine – care n-a acceptat niciodată să candideze și nu va accepta niciodată vreo funcție – va zâmbi în măsura în care i se vor îndeplini profețiile politice și-și va lega speranțele numai de viitoarele sale cărți. De altfel, proxima dintre ele va apărea în librării peste câteva zile. Se numește „Sertarul cu aplauze” și este un roman scris în ultimii zece ani.

George Arion: – Deci putem încheia zâmbind.

(„Flacăra”, septembrie 1992)

„Sunt convinsă că Dumnezeu m-a făcut să scriu cărți“

Cum a apărut Sertarul cu aplauze?

Am început să scriu această carte, în primele luni ale anului '83, într-un moment în care, brusc, am avut sentimentul că lucrurile vor merge din ce în ce mai rău și că, dincolo de amenințarea cenzurii exterioare care era din ce în ce mai serioasă și avea din ce în ce mai multe trepte, adevărata amenințare pentru un scriitor era cenzura interioară, limitele pe care și le fixa el însuși cu gândul la publicare. Dincolo de cărțile pe care am continuat să le scriu până în clipa interdicției, am început să lucrez la această carte care era scrisă absolut fără gândul publicării. Nu m-am gândit niciodată că ea va fi publicată în timpul vieții mele. Aveam nevoie să scriu o carte în care să fiu cu adevărat liberă și care să-mi dea sentimentul că, în felul acesta, las cu adevărat o mărturisire în același timp artistică, politică, psihologică despre ceea ce trăiam.

Nu v-a fost greu să continuați romanul pe parcursul unui deceniu?

Nu, dimpotrivă. Am spus la un moment dat că această carte mi-a salvat viața. Și este așa. Lucrurile s-au agravat, pe parcursul scrierii ei eu n-am mai avut voie să public, apoi, în ultimul an o mașină stătea în fața casei, n-am mai avut telefon, corespondență; deci, pe parcursul creșterii presiunii, cartea era singurul punct de sprijin. Existența ei mă făcea să suport mai ușor realitatea pentru că suferința devenea aproape fără importanță atâta timp cât era materie primă pentru carte. Trecerea realității în carte devenea mai importantă decât realitatea. Mă temeam de un singur lucru – să o închei. De altfel, cartea era lăsată neterminată în momentul Revoluției, pentru că simțeam că nu aș mai fi avut puterea să încep alta.

Nu v-a fost greu să treceți de la poezie la proză? Toată lumea vă cunoaște mai mult ca poetă...

Mai scrisesem două cărți de proză. Una a apărut în 1977, cealaltă în 1982. De altfel, începutul acestei cărți a fost marcat de apariția cărții mele „Proiecte de trecut“, care era un volum de nuvele și care a avut un impact deosebit și în țară pentru critică și public, dar mai ales în străinătate unde a fost tradusă masiv. Acolo sunt cunoscută mai ales datorită acestor nuvele. Alegerea prozei ca mijloc de exprimare a fost un omagiu pe care îl aduceam poeziei, un fel de a feri poezia de balastul prozei pe care îl conținea realitatea.

Unde se află Plaiul arheologului Tudor Țărnea?

Plaiul lui Amiază se numește în realitate Păcuiul lui Soare. Păcui este un sinonim pentru plai. Păcuiul este o insulă pe Dunăre, cam în dreptul Călărășului. Locul există în realitate, este un loc care m-a fascinat. Real este și personajul arheologului pe care am încercat să-l transpun în carte și care este arheologul Petre Diaconu.

Ați fost inspirată de vreun model de roman, atunci când ați început Sertarul cu aplauze?

Dacă există vreo influență, și influențe există întotdeauna, romanul latino-american este cel pentru care am o mare admirație și care m-a făcut să-mi doresc să scriu proză. Niciodată nu m-ar fi interesat scrierea unei proze care să spună o poveste. Proza mă interesează doar în măsura în care este capabilă să exprime sensuri comparabile cu cele ale poeziei, adică marile sensuri. În carte există o sugestie: *Suflete moarte* pe care Gogol îl considera poem, deși este roman.

În deschiderea romanului, între intelectualii strănși în casa scriitorului Alexandru Șerban, are loc o discuție despre soarta poporului român. Unde vă situați dvs.?

Cred că în discuția respectivă, părerea mea este mai apropiată de cea a Valeriei. Important mi se pare să pui în discuție lucrurile, să nu ai tendința, în permanență, să-ți găsești doar scuze. Să spui tot ceea ce este de spus și să treci dincolo de toate argumentele care există. Cu cât o operă este mai importantă, cu atât din ea se pot depăna mai multe

sensuri. Întotdeauna opera se realizează la jumătatea drumului dintre autor și cititor. Niciodată o adevărată operă nu are un mesaj liniar, nu spune un singur lucru lipsit de nuanțe.

Rep.: După Revoluție ați mai revăzut paginile scrise, ați revenit asupra lor?

Mai mult de un an, nu am avut nici măcar curajul să le citesc. Nici timpul, e adevărat, dar nici curajul. Le scrisesem cu mulți ani înainte, însă în ultima perioadă, într-un fel, trăgeam de timp cu încheierea acestei cărți. M-am oprit din scris în momentul în care am aflat despre Timișoara, despre ceea ce se întâmplă acolo. Apoi am intrat în acel vârtej. Din când în când îmi aminteam că am vreo trei sute cincizeci de pagini scrise, care mi se păruseră însuși sensul vieții mele până atunci și de care acum nici măcar nu îmi mai aminteam. Mi-era teamă că, în noua lumină ce explodase în decembrie, vor părea ridicole. Nu puteam fi sigură că tonul cărții și realitatea ei vor rămâne în picioare după ce totul se răsturnase. N-am avut curajul să o recitesc mult timp. Până la mijlocul anului '91, când am avut brusc sentimentul că se va întâmpla ceva rău cu mine dacă, măcar pentru o perioadă scurtă de timp, nu mă reîntorc la mine însămi, nu reintru în pielea mea de scriitor, de om care stătea cu săptămânile închis în casă. Am lăsat, efectiv, totul baltă pentru o lună și ceva, mi-am luat manuscrisul și am plecat cu el la mama. Marea și plăcuta mea surpriză a fost să descopăr că nimic nu sună nepotrivit în noua lume, că, dimpotrivă, realitatea care s-a adăugat nu a distrus sensurile, ci le-a îmbogățit, din păcate.

Atunci, tot ce îmi rămânea de făcut era să termin această carte. Am scris ultimul capitol. Marea problemă a fost nu scrierea lui, deoarece îl aveam, de altfel, de mult în minte, în linii mari, ci cum să depășesc ultima pagină scrisă înainte. Această pagină m-a blocat la modul propriu, fiindcă ea conținea o replică pe care nu știam dacă am sau nu dreptul să o păstrez. Unul dintre personajele aflate în ospiciu, disperat de ceea ce descoperise în lumea din afară, când încercase să fugă, spune: „Noi suntem poporul“, ei, cei care se revoltaseră. Ei bine, în mod straniu, această propoziție scrisă în toamna lui '89 este prima propoziție a revoluției de la Timișoara. Nu știam dacă pot să-mi permit să o păstrez. În cele din urmă am adăugat ultimul capitol.

Parabola din final: „Pot orice... Eu sunt autorul. Pot s-o schimb...“, cum o explicați?

Toți cei care au mai scris despre carte, au spus că este sumbră, neagră, fără speranță. Într-adevăr, este extrem de deprimantă și ultimul ei capitol, cel al privirii din prezent, este încă mai negru decât restul, dar la fel de adevărat este că această ultimă frază se referă și la realitate. Oricât de rău este, și este foarte rău, eu păstrez acest sentiment care ține de morala creștină, dar și de forța creatoare, că realitatea poate fi schimbată. Fiecare dintre noi putem schimba realitatea.

După Revoluție ce ați mai scris în afară de acest ultim capitol?

Am mai scris poezii, dar puține și nu știu cât de esențiale, mai mult dintr-o necesitate de exercițiu spiritual. Știu că este puțin, n-am mai scris nici măcar eseuri, doar câteva legate de participarea la colocvii și conferințe în străinătate, împinsă de nevoia de a prezenta situația din România. De aceea, trebuie să creez în viața mea o perioadă de liniște. Aș vrea ca următoarea mea carte să fie o carte de meditație asupra acestor trei ani. Nici pe departe nu este vorba de memorii politice, ci de o meditație asupra a ceea ce ni s-a întâmplat și a modului cum am reacționat noi la ceea ce ni s-a întâmplat.

La un moment dat, profesorul de arheologie le spune studenților săi că revoluționarii sunt „cei care au curajul sau nebunia de a prefera fugii de realitate tentativa de a o schimba. Cei mai mulți nu reușesc, sunt înfrânți și sunt numiți eroi, martiri; câte unul învinge și i se spune tiran“. După decembrie '89 ați avut intenția să reveniți asupra acestor rânduri?

Nu, problema ridicată de această replică este că revoluționarii ajung, de obicei, să se blocheze în câte o dictatură. Celebrele revoluții din Franța sau Rusia așa s-au terminat. În evoluția ideii mele despre fuga de realitate, încercarea unui dictator de a silui această realitate este același lucru. Până la urmă, este vorba de unii care sunt eroi înfrânți, iar alții, înving și ajung tirani. Este cea mai îngrozitoare din alternative.

Întâmplările din roman sunt luate din realitate?

Pe coperta unei alte cărți de proză – „Cele patru anotimpuri“ – am o frază: „Fantasticul nu este supus realului, este doar o înfățișare mai

plină de semnificații a acestuia, la urma urmei, a-ți imagina înseamnă a-ți aminti“.

Înainte erai o cunoscută personalitate literară. Acum, planurile au glisat și ai ajuns o personalitate politică...

Această schimbare ține de schimbarea accentului din interesul publicului. Sigur că între timp am devenit o persoană publică într-o măsură mult mai mare decât eram înainte. Toată lumea este pasionată de politică acum.

Ce proiecte de viitor aveți? Domnul Corneliu Coposu spunea la lansarea cărții dvs. că ar trebui să vă dăm un răgaz de șase luni...

Nu, dl Coposu a spus – făcând o glumă – că mai am de așteptat șase luni până mă voi întoarce la literatură. Adevărul este că eu am fost convinsă că, o dată cu alegerile din această toamnă, România va intra într-o perioadă de normalitate politică, iar acest lucru înseamnă că de politică să se ocupe oamenii care sunt dispuși să-și asume un destin politic. Iar eu nu mă număr printre ei. Destinul meu este unul literar, simt și sunt convinsă că Dumnezeu m-a făcut să scriu cărți. Faptul că am ajuns în politică se datorează anormalității istoriei noastre.

Alic Mirza

(„Dreptatea“, noiembrie 1992)

**„Cunoașteți un om mai calomniat decât mine
în ultimele luni?“**

Ați avut de curând o intervenție în „România Liberă“ în legătură cu afirmația făcută într-un interviu referitoare la înființarea PAC.

Nu a fost un interviu, ci o anchetă apărută în „Țara Făgărașului“. Sintagma despre greșeala care ar fi fost înființarea PAC nu aparține răspunsului meu, ci întrebării din anchetă: „*Credeți că înființarea PAC a fost o greșeală?*“. Această întrebare și răspunsul meu (extrem de trunchiat, redus la mai puțin de un sfert, dar pe sărite și fără precizarea tăieturilor) au fost reproduse într-un buletin PAC, cu precizarea că este un fragment dintr-un interviu. Din acest buletin, fără indicarea sursei, au fost reproduse în „Expres“, cu un titlu care transforma întrebarea în răspuns. De fapt, răspunsul meu făcea o analiză a motivelor pentru care a fost înființat PAC, precizând nu numai că am fost de acord, dar chiar am militat ca el să se înființeze. La jumătate de an de la înființarea Alianței, am văzut că prestigiul FSN scădea văzând cu ochii, dar ceea ce pierdea FSN nu câștigau partidele din opoziție, ci cele extremiste. Sau creditul pierdut al FSN trecea într-un indiferentism și o deprimare mai gravă chiar decât extremismul. Nu am găsit decât soluția să dăm zestre numele nostru care avea aură în conștiința electoratului – unui partid care avea să intre imediat în CNID. Comentariul meu din „Țara Făgărașului“ se încheia cu afirmația că acum mi se pare că a fost o soluție de diletanți. Nu este prima oară când spun că în România nu există profesioniști politici decât de „cealaltă parte“ a baricadei. Cu excepția câtorva oameni politici ajunși până la noi de dinainte de război, suntem de fapt un număr de intelectuali care, din altruism sau din alte motive, s-au hotărât să țină locul unei clase politice care nu exista în 1989. Evident, când am spus „diletanți“ mă refeream și la mine însămi, nu numai la cei din PAC. Dacă nu am fi

fost diletanți ne-am fi dat seama că exista o soluție mai bună: Alianța Civică, ca organizație politică apartidică, în întregimea ei, să fi intrat în CNID. Așa cum mai târziu, de altfel, ea a intrat în CDR. Marele câștig ar fi fost că Alianța nu s-ar mai fi despărțit în două, realizând două părți care nu sunt la un loc atât de puternice ca Alianța de dinainte de despărțire.

Dar poate că oricum Alianța s-ar fi scindat mai târziu, așa cum s-a despărțit FSN de FDSN. Nu vi se pare că relațiile dintre AC și PAC încep să semene cu relațiile dintre FSN și FDSN?

Nu. Nu mi se pare deloc. FSN s-a despărțit de FDSN în cadrul luptei pentru putere, pe de o parte, iar pe de altă parte, în cadrul diferențierii ideologiilor celor care luptau. Unii susțineau reforma și găseau avantaje în accelerarea ei, ceilalți – chiar dacă nu îndrăzneau s-o spună foarte clar – preferau frânarea ei sau cel puțin alte ritmuri. Pe când, între PAC și Alianță, cel puțin până în momentul despărțirii – dar eu sper că și în continuare –, nu existau deosebiri ideologice. După cum nu poate exista o luptă pentru putere, pentru simplul motiv că Alianța a refuzat să participe pe listele electorale.

Dar o luptă pentru putere, la vârf, a apărut. Cel puțin în ochii unora dintre cei care au asistat a arătat astfel.

Vă referiți la candidatul pentru președinție. Cred că presa a avut un rol destul de important în acest „arătat”, pentru a face lucrurile mai senzaționale. Și, pentru că era mai simplu să prezinte persoane decât idei, a personalizat în extrem lucrurile, transformând o opoziție de principiu într-o opoziție de persoane.

Deci era o opoziție de principiu între Emil Constantinescu și Nicolae Manolescu?

Da, de fel de a vedea lucrurile..Nu neapărat între Emil Constantinescu și Nicolae Manolescu, ci între cei care susțineau că cineva ca Emil Constantinescu are mai multe șanse decât cineva ca Nicolae Manolescu, Ion Rațiu sau Sergiu Cunescu.

Vorbim despre relația AC-PAC. De aceea nu cred că discuția ajunge la dl Rațiu sau la dl Cunescu.

În acest fel de a se opri discuția se falsifică lucrurile. Pentru că Emil Constantinescu, în ultimă instanță, nu l-a înfrânt pe Nicolae Manolescu,

ci pe Ion Rațiu. În totalitatea lor, lucrurile arată în felul următor: atunci când presa cerea enervată CDR să-și nominalizeze un candidat și când se vorbea la nesfârșit despre întârzierea în acest domeniu, Emil Constantinescu nici nu exista încă în mintea cuiva.

Și nu se vede acum că presa avea motive să fie enervată? Nu s-au pierdut alegerile din cauza acestei întârzieri? Sau și din cauza aceasta?

Nu din cauza aceasta. Aproape că aș prefera să fie așa. Din păcate, cu tot ce știm acum, cred că alegerile nu puteau fi câștigate.

Nici dacă am fi avut cu un an înainte un candidat pregătit pentru președinție?

Poate că nu. După analiza pe care am făcut-o pentru mine însămi acestor alegeri și după ce ne-am trezit ca dintr-un vis nepermis de frumos din iluzia că le-am fi putut câștiga – iluzie care acum cred că a fost și organizată –, știu că alegerile au fost pierdute la sat. Și, mai ales, știu că ele nu puteau fi câștigate cu vorbe, ci cu tractoare.

Am înțeles că asupra anumitor fapte legate de formarea PAC aveți altă imagine decât dl Nicolae Manolescu. Deci cum s-a format PAC?

O să încerc să răspund urmând firul argumentelor dlui Manolescu din interviul pe care i l-ați luat săptămâna trecută. Dl Manolescu susține că AC nu a avut atunci 100.000 de membri, ci o cifră cu un zero mai puțin. Asta dovedește că dl Manolescu nu cunoștea situația Alianței, la activitatea căreia a participat destul de rar, de altfel. În clipa în care a devenit președintele partidului ei, numărul membrilor Alianței la acea dată depășea 100.000. După formarea partidului, o parte au demisionat din Alianță pentru că s-a format partidul. Nu discut dacă aveau sau nu dreptate. În Alianță rămăseseră mai mult de 80% din membrii ei, cam 15% trecuseră în partid. Deci nu era un motiv să părăsești Alianța pentru că s-a făcut partidul Alianței. La urma urmei, opțiunea se produsese democratic, dl Manolescu are dreptate. Într-adevăr s-a votat, într-adevăr majoritatea a votat pentru formarea PAC, dar au rămas în Alianță. Deci era o opțiune de principiu. De aceea, felul dlui Manolescu de a vorbi despre lipsa de curaj a celor care au rămas în Alianță mi se pare cel puțin ciudat. Dânsul spune: „Blandiana nu a avut curajul să intre în partid.“ Nu. Eu nu am avut curajul să-mi calc cuvântul. Eu am fost unul din oamenii care au gândit Alianța așa cum este și acum: un organism neimplicat în

cucerirea puterii. Am spus de la început că niciodată nu voi candida pe nici un fel de liste și nu voi accepta nici un fel de post. Așa cum au spus, de altfel, toți în prima clipă. Chiar și dl Manolescu. Eu însă nu puteam să-mi calc cuvântul. De altfel, era absolut necesar să rămână oameni care să nu-și calce cuvântul. Acești oameni au rămas în Alianță. Urmând firul expunerii dlui Manolescu, vreau să precizez cele două clauze, pe care dânsul nu le numește și le tratează extrem de minimalizator, clauze stabilite între cei care rămăneau în Alianță și cei care treceau în partid:

1. Cele două organizații să rămână legate printr-o formă de structură; mai precis, un vicepreședinte al uneia să facă parte din Comitetul Director al celeilalte și invers, această legătură de structură urmând să se repete la toate nivelurile. *În felul acesta*, insist, nu era vorba – așa cum apare în diverse interviuri ale principalilor doi lideri ai PAC – de controlul Alianței asupra partidului. La urma urmei, se poate spune că ar fi fost și controlul partidului asupra Alianței. Dar era o legătură din care cu toții am fi avut de câștigat. În orice caz, faptul că acum nu mai există nici un fel de legătură între cele două organizații (absență de care toată lumea are aerul că se miră și că se revoltă) se datorează faptului că atunci, la congres, a fost călcată această clauză. AC și PAC au devenit două formațiuni absolut independente, care în unele puncte ale traiectoriei lor au avut aceleași păreri – de exemplu, puciul de la Moscova, când am scris și am publicat împreună acea Declarație-Apel. Sau momente în care nu au fost de aceeași părere – problema candidatului CDR la președinție.

2. Potrivit celei de-a doua clauze, partidul urma să-și recruteze în prima etapă membri dintre membrii Alianței. Noi toți eram conștienți că partidele istorice luptau din greu pentru a scăpa de cei care fuseseră în prima clipă infiltrați în ele. Problema noastră era să încercăm să prevenim acest lucru, care, evident, urma să se repete. După reprimarea Pieței Universității, după mineriade ș.a.m.d., oamenii care intraseră atunci în Alianță nu aveau decât de pierdut, deci erau niște oameni care fuseseră oarecum selectați moral și politic prin această adeziune. Era o foarte serioasă garanție că PAC ar putea fi ferit de încercările prin care trecuseră alte partide. Această clauză a fost votată în congres și a fost încălcată imediat după aceea. A existat un moment când cele două organizații s-au confruntat foarte dur pe această temă. Dl Mănușu a adus exemple de infiltrări în rândurile PAC din cauza acestei încălcări. PAC s-a format din

Alianță, cu acordul Alianței, în entuziasmul celor care au rămas în Alianță. În ceea ce ne privește pe cei care am rămas în Alianță, a fost o formă de sacrificiu. Abia terminasem de înființat filiale ale Alianței în toată țara. A fost un curaj nebun să o luăm de la capăt, pentru că tot Alianța a format și filialele PAC. În fiecare oraș, în fiecare centru de județ și în fiecare localitate filiala Alianței a creat filiala PAC, sprijinind-o, găzduind-o, dacă avea sediu, plătindu-i chiria ș.a.m.d. Cu timpul, după ce s-a produs această depărtare, am mai încercat să asistăm unii la ședințele altora, dar totul devenise formal și căznit. Noi ne duceam invitați cu jumătate de gură la ședințe, iar la invitațiile noastre, făcute într-un mod extrem de insistent, din partea PAC veneau persoane care nu aparțineau conducerii. În cel mai scurt timp, am renunțat să mai insistăm și noi. De-a lungul timpului, au mai avut loc în câteva momente apeluri ale noastre de a relua legăturile. Încet-încet, ne-am obișnuit cu situația... Și noi care spuneam că nu putem reuși decât împreună – când spun „noi” mă gândesc în egală măsură la PAC. PAC a ajuns în punctul în care cea mai mare problemă a lui a devenit să lupte împotriva acestui termen „împreună”. Obsesia că nu trebuie controlat de Alianță este o obsesie împotriva nevoii de a fi împreună.

Nu cumva relațiile AC-PAC erau deja deteriorate în momentul în care s-a constituit PAC? Scena relatată în interviul dlui N. Manolescu din „22”, despre modul în care s-a renunțat la punerea pe listele Comitetului Director PAC a lui Gabriel Andreescu nu arată oare acest lucru?

Într-adevăr, relațiile AC-PAC au intrat în criză în timpul congresului prin care a fost înființat PAC. Atunci a fost un moment-cheie al deteriorării acestor relații. Motivările și derularea scenei cu Gabriel Andreescu au fost însă mult deosebite în realitate de felul dlui Manolescu de a o relata. Dl Manolescu susține că Gabriel Andreescu nu a avut curajul să intre în PAC... Gabriel Andreescu nu s-a opus formării PAC. S-a opus felului grăbit și lipsit de responsabilitate organizatorică de a se petrece lucrurile. Totul s-a precipitat, iar Gabriel Andreescu era omul care ar fi dorit ca lucrurile să se desfășoare cu socoteală și fără să șocheze pe nimeni. A existat o primă ciocnire între Gabriel Andreescu și Nicolae Manolescu la consfătuirea de la Sibiu de dinaintea congresului (consfătuire la care eu nu am participat, la acea dată având un program de conferințe la Padova) și unde Gabriel Andreescu nu s-a opus formării partidului, ci faptului că

Nicolae Manolescu a dat presei ca sigură formarea partidului înainte ca acest lucru să se fi votat în Comitetul Director al Alianței, forțând mâna reprezentanților filialelor. Acesta a fost, în realitate, punctul de pornire. În ceea ce privește momentul despre care vorbiți, din timpul congresului, lucrurile s-au desfășurat în felul următor. Văzând că Gabriel Andreescu nu a fost menționat pe lista de propuneri a viitorului comitet național al partidului, și cum exista acest drept democratic de a se face propuneri și din sală, m-am ridicat și l-am propus. Nici un fel de prietenie specială nu mă lega de el, îl cunoșteam puțin. Eram infinit mai legată, în timp, printr-o viață întreagă de literatură, de Nicolae Manolescu. Dar mi s-ar fi părut imoral și mi s-ar fi părut că sunt părtașă la o mare nedreptate nefăcând această propunere, când știam că Gabriel Andreescu voia să intre în partid. Și vă spun acum cu o mare siguranță că, dacă el ar fi fost în partid, partidul nu ar fi avut decât de câștigat. Deci eu l-am propus din sală. Dl Manolescu se afla în acel moment la prezidiu. După ce am făcut această propunere, a părăsit prezidiul și cineva a venit de afară și m-a chemat. Pe coridor mă aștepta dl Manolescu, spunându-mi: „Retrage-ți imediat propunerea sau părăsim cu toții congresul și *Alianța voastră!*“. S-a produs aproape o busculadă în jurul nostru. S-au strâns mulți dintre cei care treceau pe coridor. La un moment dat a ieșit și Gabriel Andreescu din sală. Chiar și acum, când vă povestesc, scena mi se pare de neînchipuit. Am fost atât de șocată încât pur și simplu nu îmi mai amintesc următoarele minute. Țin minte doar că am spus: „Pentru Dumnezeu, dar faptul că nu vreți să-l primiți dovedește că aveți ceva de ascuns“. Era tot ce-mi venise în minte în acea clipă, când mai mult decât toate mă șocase formula „*Alianța voastră*“. Acum, într-adevăr, îmi dau seama că Alianța era numai a noastră.

S-ar părea că Gabriel Andreescu a lăsat ca decizia recuzării sale să vă aparțină dvs. și lui Emil Constantinescu. Iar decizia a fost diplomatică.

Decizia nu depindea de mine. Eu făcusem tot ce puteam face, îl propusesem și trăgeam (și încă trag) consecințele aceluia gest. Propunerea mea ar fi trebuit să fie susținută în mod public și de alții. Erați, ca membru fondator, în sală. De ce n-ați făcut-o?

La data aceea nu eram deloc la curent cu tensiunile AC-PAC, ca majoritatea membrilor din sală, de altfel. În același moment în care se petrecea scena de

culise (am reconstituit mai târziu), în sală Alexandru Popovici a supus la vot o hotărâre potrivit căreia aceeași persoană nu putea face parte și din Comitetul Director al AC și din Consiliul Național al PAC. Hotărârea s-a votat cu foarte puține voturi împotriva, printre care și al meu, și în felul acesta Gabriel Andreescu a fost automat scos de pe liste. V-aș ruga însă să revenim la textul din „Țara Făgărașului“. De fapt, credeți că formarea PAC a fost o greșeală?

Vă răspund ca și celor de la „Țara Făgărașului“: întrebarea mi se pare nenuanțată. Nu cred că nașterea PAC este o greșeală, dar sunt absolut convinsă de faptul că este o greșeală că partidul care s-a născut din Alianță poartă numele Alianței. Această omonimie, care și-a pierdut în scurt timp orice conținut, a fost născătoare de mari confuzii și, de altfel, se află chiar la originea neînțelegerilor din ultimul timp. Pentru că dacă PAC nu s-ar fi numit PAC, ci cu totul altfel, ar fi fost absolut indiferent ce crede el pe o temă sau alta, cum se poartă în diverse ocazii. Dar nu ne poate fi indiferent cum se poartă cineva care este confundat cu noi, deși, din păcate, nu mai avem nici un fel de contacte, decât faptul că dialogăm prin interviuri. Nu mai avem nimic împreună, se pare că nici măcar ideile. Cel puțin așa se poate deduce din informațiile apărute în presă în ultimul timp despre unirea dintre PAC și diversele aripi, uneori opuse între ele, ale liberalismului. Nu avem nimic împotriva ideilor liberale, este vorba de faptul că PAC a declarat că va evolua pe baza ideilor Alianței și a Cartei Alianței. De altfel, în interviul dlui Manolescu din numărul trecut al revistei dvs., cel mai tare m-a impresionat disponibilitatea PAC de a-și alege o ideologie pentru vreun segment de populație pe care să-l reprezinte, răsturnând ordinea politică a lucrurilor, în care ideologia atrage segmentul de populație și nu invers.

Care ar fi soluția?

Să nu mai fim sentimentali.

Nu credeți că ar fi fost mai bine dacă Alianța, în loc să fie multumită că nu a intrat în politică și nu a căutat puterea, trimitea în Parlament oameni mai adecvați cu așteptările electoratului?

Dar nu despre asta este vorba. Pur și simplu cei din Alianță sunt oameni care nu au vrut să renunțe la propriile lor profesii. Dacă mă întrebați pe mine, o să vă spun că niciodată nu voi opta pentru a-mi schimba destinul. Pot să accept, cu sentimentul că fac un sacrificiu, să

amân scrierea unor cărți pentru un an, pentru doi... Mi se pare exagerat de lung timpul în care am stat departe de masa de scris. Ideea că definitiv mi-aș petrece viața în Parlament și pe scena publică, în loc să mi-o petrec cu ușa închisă în fața mesei mele de scris, mi s-ar părea o tragedie personală.

Dar un mandat nu ține o viață, ține patru ani (în cel mai bun caz). Și nu este vorba numai despre dvs.

Marea problemă a acestor alegeri (ca și a celor de dinaintea lor) nu a fost aceea că nu existau oameni care să fie votați. Deși, evident, felul în care arată partea noastră de Parlament dovedește că nu am știut să-i alegem. Dar marea problemă a procesului electoral este că cei care au votat nu au știut să voteze. Deci, în momentul în care am optat pentru crearea unei organizații politice apartidice am fost conștienți (și, din nefericire, ideile noastre se verifică într-un mod înspăimântător) că nimic nu se va putea schimba în România până nu se vor schimba mentalitățile.

Dar, de vreme ce parlamentarii noștri arată cum arată, chiar presupunând că oamenii ar fi putut „vota bine”, nu cumva își iroseau voturile? Nu cumva opoziția ne-ar fi oferit variante de guvernare la fel de nemulțumitoare ca realitatea parlamentară?

Nu. Să nu exagerăm. Nu-și iroseau voturile. Pentru că cele mai proaste dintre soluțiile noastre umane sunt oricum mai bune decât cele mai bune soluții umane ale lor. Cei mai necinstiți din partea asta sunt totuși mai puțin necinstiți decât cei din cealaltă parte. Dar răspunsul, unul dintre scopurile Alianței și dintre obiectivele – pentru a folosi un limbaj de lemn – luptei noastre, este crearea unei pepiniere de oameni politici. Organizația noastră de tineret, colocviile și cursurile din anul viitor pentru care ne zbatem ca să obținem sponsorizări, asta are ca scop: crearea unei clase politice. Iar faptul că noi înșine, Alianța, așa cum este ea în punctul de pornire, nu a vrut și nu vrea să devină partid, este un fel de a ajuta partidele. Știam cât de adânc este înrădăcinată în români spaima de noțiunea de partid sau disprețul pentru noțiunea de partid, legată de perioada în care partid însemna partid unic. Noi dorim ca oamenii să intre în partide, după cum apărăm ideile acestor partide garantându-le cu destinul nostru lipsit de ambiții politice, astfel încât de

la noi ideile sunt mai ușor acceptate de oameni decât de la niște oameni politici pur și simplu.

Înainte de alegerea candidatului CDR pentru președinție, Alianța a fost receptată ca o organizație apatidică. Dar acum cred că este „marcată” aproape ca un partid politic. Iar dacă ar fi să recomandați, ce partide ați recomanda electoratului?

Îmi pare foarte rău, dar asta este într-adevăr o întrebare la care nu mă simt în stare să răspund. În ceea ce privește observația dvs. de dinainte, referitoare la Emil Constantinescu, candidatul Solidarității și al Alianței la președinție, mai precizez o dată, deși am făcut-o în numeroase rânduri: Emil Constantinescu a apărut în discuție după alți independenți, în momentul în care trebuia făcut ceva pentru salvarea situației. Cu siguranță ați aflat că înainte de a fi propus Emil Constantinescu i s-a propus lui Gabriel Liiceanu să candideze, lui Ștefan Augustin Doinaș, profesorului Alexandru Zub de la Iași. Toți niște independenți. Nici dl Doinaș nu era la acea oră membru al PAC. Înainte de a apărea Emil Constantinescu apăruse ideea că numai un independent va putea scoate CDR din blocajul în care intrase.

Acum Emil Constantinescu este un om politic. Posesorul celui mai mare capital politic din România, după președintele Iliescu.

Da, cred că da.

De acum înainte, Emil Constantinescu este un om politic sau este un reprezentant al Alianței, organizație apatidică?

Alianța este o organizație politică apatidică. Emil Constantinescu nu reprezintă un partid. Este un om politic, îi doresc din toată inima să fie om politic, dar nu este membru al nici unui partid și nu reprezintă nici un partid. El reprezintă trăsătura de unire dintre aceste partide, ca și Alianța.

Știți, bineînțeles, care a fost soarta organizațiilor similare Alianței din fostele țări comuniste: Forumul Civic cehoslovac, Neues Forum, Solidarnosc.

Au produs un președinte.

Au produs mai multe partide.

Da. Și noi am produs unul.

Veți mai produce?

În orice caz, eu personal, nu. O să fiu președinta Alianței până la apropiatul congres. Nu am cum să știu ce se va întâmpla după aceea. În acest moment însă, când se desfășoară conferințele județene în toată țara, vă pot spune că Alianța nu mai produce un partid, pentru simplul motiv că în România, credem noi, există prea multe partide, nu prea puține.

Câți membri are în acest moment Alianța?

După aceste conferințe județene, care sunt primele de la congresul în care s-a născut PAC, trebuie să avem o imagine asupra forțelor noastre la această oră. Alianța a fost deja supusă la două reduceri: pe de o parte, au părăsit-o cei care au trecut în PAC, pe de altă parte, au părăsit-o cei care au protestat ieșind din Alianță pentru că s-a format PAC. Este extrem de greu să vezi cu exactitate ce număr de membri ai, pentru că acum este un moment depresiv. De exemplu, la Alba Iulia, unde este o filială a noastră foarte bună, mi s-a spus că la contactarea telefonică pentru a fi invitați, mulți au răspuns lucruri de genul „nu mai am putere“, „nu mai folosește la nimic“, „nu mai are rost“, continuând totuși să-și plătească cotizația. Ei aparțin Alianței, dar încetează să aibă puterea de a activa. Unii. Alții, dimpotrivă. La București, cel puțin, a apărut un fenomen de-a dreptul impresionant: al oamenilor care s-au înscris după pierderea alegerilor și au cerut să fie utilizați, mărturisindu-și un soi de remușcare că până acum au crezut că a fost suficient să voteze sau să simpatizeze, fără a se implica. Am avut cazuri de oameni de artă care s-au pus la dispoziție cu timpul lor pentru orice fel de treabă. Cu remușcarea că nu au făcut-o înainte. Va trebui să treacă acest moment acut pentru a face un recensământ.

Credeți că Alianța a făcut ceea ce și-a propus în problemele legate de: calitatea vieții, situația femeilor, șomaj, ecologie etc.? Sunteți mulțumită de modul cum a funcționat Alianța sub aspect civic?

În orice caz, a funcționat, spre deosebire de ceea ce se spune. Noi avem un departament medico-social, care lucrează gratuit în asociație

cu Liga șomerilor. Consultațiile juridice funcționează, de asemenea, gratuit. Distribuim ajutoare care vin prin Alianță din străinătate sau sunt strânse de membrii Alianței. Și în departamentele Alianței care țin de protecția socială și de ajutorarea oamenilor intră un element politic și educativ, pentru că un țăran, să zicem, care vine și stă la coadă pentru a primi lămuriri asupra Legii fondului funciar – la Cluj, de exemplu, s-au organizat consultații pentru țărani asupra Legii fondului funciar –, este deja un țăran care înțelege mai mult din lucruri și poate chiar căpăta parti-pris-uri în politică. La acest capitol intră și expoziția pe care am organizat-o în septembrie în clădirea arsă a fostei Direcții a V-a din Piața Revoluției. Sub deviza „Cei ce-și uită trecutul sunt condamnați să-l repete“, am refăcut interiorul unei închisori, expunând fotografii, obiecte, mărturisiri, liste de victime, filme video. Expoziția a semănat mai mult cu un Pantheon sau cu un memorial și a fost vizitată în flux continuu zilnic, de 3.000-5.000 persoane, iar după-amiezele aveau loc întâlniri și dialoguri cu tinerii, la care participau foști deținuți politici, foști luptători în munți. Apoi, noaptea, pe un ecran așezat deasupra clădirii, rulau documente filmate. În altă ordine de idei, am avut și avem un contact continuu cu bisericile, cu sindicatele, cu asociațiile profesionale, cu LADO, cu Pro Democrația, cu Comitetul Helsinki, încercând să creăm o solidaritate între diversele fragmente ale societății și, în același timp, să le creăm membrilor noștri sentimentul apartenenței la o formație care le asigură solidaritatea și protecția. În afară de asta, au avut loc mereu conferințe, acele „Dialoguri ale Alianței Civice“, organizate în toată țara. Pentru mine, unul dintre cele mai plăcute lucruri din Alianță sunt acele dialoguri în care săli unde stau în picioare un număr dublu de oameni decât încap pe scaune, participă la discuții și niciodată nu reușim să terminăm într-un timp normal. Este evident pentru mine că toate aceste elemente pot schimba mentalitățile.

S-a schimbat oare, într-adevăr, ceva în mentalitatea oamenilor după aceste întruniri sau la ele vine mereu cam aceeași categorie de simpatizanți ai Alianței dinainte convinși?

Mă provocați să dau dovadă de lipsă de modestie și să spun că diferența dintre rezultatele de la 20 mai și rezultatele din această toamnă ni se datorează și nouă.

Ce șanse de viitor ați da Alianței dacă n-ați fi atât de implicată în destinul ei?

Dacă ar fi câștigat CDR alegerile, eu cred – și acesta ar fi fost visul meu – ca Alianța să fi devenit un fel de ASTRA. În calitate de ardeleancă vă pot spune – deși poate să vi se pară exagerat – că deosebirea dintre Ardeal și Vechiul Regat se datorează în foarte mare măsură operei educative pe care timp de decenii ASTRA a desfășurat-o în Transilvania.

Între cei care au plecat din Alianță sunt și ziariști. Chiar și membri fondatori ai Alianței Civice, ca mine, de pildă. Printre motivele plecării a fost implicarea Alianței în viața politică și lipsa transparenței. Am impresia că Alianța este rareori autocritică.

Paradoxul ce face ca abia în ultimul timp să se discute despre relațiile AC-PAC, care arată așa de un an de zile, este că noi am avut în permanență un fel de jenă de a ne „spăla rufele în public“, cu atât mai mult cu cât foarte mulți făceau acest lucru. Și avem un fel de oroare de a semăna celorlalți. Puteți să ne considerați prea orgolioși, dar întotdeauna am crezut că suntem de o altă calitate și nu am făcut publice disensiunile noastre. Dacă nu de altceva, dintr-un fel de compasiune pentru cei despre care știam că ne iubesc împreună. Acest lucru s-a întors într-un mod foarte grav împotriva noastră cu prilejul marelui scandal care a fost orchestrat în presă, la nominalizarea de către CDR a lui Emil Constantinescu. În timp ce toată presa ne insulta, noi am hotărât să nu răspundem. Puteam să relatăm tot ce se întâmplase și să fim, în ultimă instanță, democrați, transparenți. Dar ni s-a părut că atunci, înainte de alegeri, această transparență nu ar fi fost decât în serviciul adversarilor noștri și am preferat tăcerea. După ce totul trecuse, la începutul campaniei electorale am avut o conferință națională a Alianței, unde eu personal și comitetul de coordonare am fost criticați pentru faptul că nu ne-am apărat, că nu am atacat, că nu am răspuns în presă spunând adevărul-adevărat, atacând PAC și mijloacele pe care acesta le-a folosit. Dar eu continui să cred că am făcut bine. Indiferent câte disensiuni ar exista în interiorul CDR, eu nu pot uita niciodată că adversarii noștri se află în afara acesteia. Indiferent câte nemulțumiri am avut pe parcursul campaniei electorale și a nesfârșitelor ședințe din CDR, eu nu-i pot scuza niciodată pe cei cărora înainte de alegeri – înainte de confruntarea în care, în fond, urma

să se hotărască soarta țării pentru următorii patru ani sau poate chiar pentru mai mult timp – nu le-a păsat de asta și, aparținând Convenției, au atacat-o în presă.

Nu PAC a organizat campanii de presă. În orice caz nu la revista „22”, unde însă, într-adevăr, am publicat opiniile noastre despre greșelile CDR care puteau periclita alegerile. Acum, când alegerile sunt pierdute, nu găsiți nimănui nici o vină?

Ba da. Principala vină pe care o găsec CDR (Alianței și mie) este că am crezut într-un mod de-a dreptul iresponsabil că vom câștiga aceste alegeri. Am fi fost obligați să ne dăm seama că avem destul de puține motive să credem asta și infinit mai multe pentru a ne îndoi. Iar faptul că nu am făcut-o se datorează felului în care s-a desfășurat campania electorală, mai ales în orașe, mai ales în locurile despre care știam că sunt ale noastre. E adevărat că în orașe campania s-a desfășurat într-un mod atât de exaltant încât a fost ușor să ne pierdem capul. Am participat, rând pe rând, din Moldova până în Dobrogea și din Banat până în Maramureș, la mitinguri în care piețele debordau de oameni, în orașe în care adversarii noștri nu reușiseră să umple primele trei-patru rânduri ale unei săli. Era ușor să începem să credem că poporul român s-a schimbat. Dar asta nu este o scuză suficientă pentru felul în care CDR nu a supravegheat în întregime procesul electoral, pentru felul în care nu am reușit să pătrundem la țară. Este evident că alegerile acolo s-au pierdut. Noi eram niște cvasi-necunoscuți acolo, comisiile electorale s-au aflat aproape la voia întâmplării, iar întâmplarea se numea mafia locală, primarul care vota pentru sutele de bătrâni care nu veneau să voteze.

Dar nici în București și alte orașe mari, CDR nu a avut voturile întregului electorat.

Puneți o altă problemă, extrem de dureroasă: este vorba de felul în care a reacționat electoratul în orașele în care CDR a câștigat alegerile locale; prestigiul ei a fost repede erodat de acest câștig. Pe de o parte, pentru că primarilor le-au stat la îndemână prea puține mijloace de a arăta că se poate schimba ceva de către CDR iar, pe de altă parte, pentru că în numeroase locuri – și, din păcate, Bucureștiul se află printre acestea – primarii CDR nu au fost la înălțimea ideilor ei și a iluziilor pe care lumea și le-a legat de ea.

Dar nu vi se pare că: 1. CDR a fost, în parte, un organism artificial și riscă să fie din ce în ce mai mult așa ceva, dat fiind că viața politică o fac partidele; 2. CDR a introdus în Parlament partide care altfel nu ar fi intrat niciodată; 3. CDR a introdus în parlament mulți parlamentari de care electoratul este deja nemulțumit? Cât timp credeți că oamenii vor mai vota idealul și vor fi îngăduitori cu o realitate sub așteptările lor? Nu sunt neliniștiți liderii CDR de posibilitatea că la alegerile ulterioare, dacă CDR va mai exista, riscă să aibă un electorat și mai mic?

Precizez de la început că, exceptând punctul 1, la care am o părere diametral opusă de a dvs., sunt absolut de acord. Și o să vă explic de ce, cu argumente venite din interior. La punctul 1 însă nu aveți dreptate. Pentru că numai dacă logica este ceva artificial, numai atunci CDR este artificială. CDR este singura soluție logică pe care partidele din opoziție o puteau găsi pentru a căpăta o șansă în lupta împotriva celor ce dețin puterea. În cele din urmă s-a văzut că această șansă, chiar și așa, este extrem de redusă. Dl Coposu a susținut că nici unul din partidele CDR nu ar fi intrat în Parlament dacă nu ar fi făcut parte din ea. Deci logica și experiența de la alegerile anterioare le obligau să rămână împreună. Aceeași logică le obligă să rămână împreună. CDR trebuie să se organizeze. Pentru ca această CDR să devină ceva funcțional este nevoie ca fiecare să treacă peste orgoliile și interesele în fond ridicole. În privința punctului 3, cel legat de listele CDR, împărtășesc întru totul părerea dvs. Chiar din cauza acestui punct, campania CDR a fost prost organizată și nu a funcționat. Jumătate din timpul campaniei electorale, mai mult de o lună, partidele din CDR au pierdut timpul la toate nivelurile (deci în județe, ca și la București) discutând aceste liste. Dacă discutarea acestor liste ar fi presupus discutarea oamenilor, aș fi putut scuza pierderea de timp. Dar nu s-au discutat oameni. Nici măcar număr de oameni. Nu s-au discutat decât cifre, raporturi. Aceste raporturi cifrice, ca și impunerea de la centru în județe a unor candidați, au născut mari tensiuni în județe. Alianța, prin cei doi reprezentanți ai ei în CDR, a pledat la început cu naivitate și entuziasm, după aceea cu revoltă și chiar cu disperare, pentru un sistem pe baza căruia să poată fi determinată calitatea oamenilor pe care urma să-i avem în Parlament. Am mers până la a propune, „băbește“, să strângem la un loc toți candidații de care ne simțim în stare și să-i supunem aceluiași proces de selectare folosit pentru candidații la președinție.

Nu vi se pare că a fost din partea Alianței o nervozitate, să-i zicem, față de presă, o nemulțumire care răzbate încă și acum de câte ori atingem subiectul acesta?

Cunoașteți un om mai calomniat decât mine în ultimele luni? Vă dați seama că au existat săptămâni în șir în care eram insultată pe pagini întregi și, în același timp, în presa puterii și în presa „noastră”? Nu știu ce înțelegeți prin nervozitate. Poate dacă ați fi folosit cuvântul durere, el ar fi fost mai exact. Nervozitate, din păcate, nu s-a manifestat. Dacă manifestam nervozitate, și ar fi fost mult mai inteligent să fac asta, aș fi atacat și eu, cu siguranță că ar fi fost mai bine. Am rămas pasivă, pentru că așa mi s-a părut mai înțelept. A fost însă o formă de masochism, pe care o regret. De altfel, port o reală admirație ziariștilor și sunt convinsă că mulți dintre ei sunt egali, iar câțiva superiori, oamenilor politici, și cred că ziariștii independenți sunt niște adevărați oameni politici, așa cum înțeleg eu politica – o atitudine civică evoluată! Citesc cu încredere comentariile lor și mă întristez doar când citesc în ziare informații false, trunchiate, care apoi sunt preluate, de ei sau de alții, în comentarii tendențioase. Dar se pare că a uni și a împăca sunt lucruri greu de realizat, care îți pot aduce mai mult adversități decât prietenii. Mi se pare incredibil că, într-o lume ca a noastră, cu războaie la câteva sute de kilometri de noi, cu atâta sărăcie și nesiguranță, nu ne putem regăsi măcar cei ce suntem de aceeași parte și măcar până ne vom regăsi limanul.

Gabriela Adameșteanu

(Revista „22“, decembrie 1992)

„Europa nu ne ignoră, ci ne privește cu tristețe“

Sunteți în Germania de două luni de zile. Care este motivul prezenței dvs. acolo?

Am răspuns unei invitații DAAD (Serviciul german de schimburi academice), primită încă din 1987, la care la început n-am putut răspunde din lipsa vizei, iar după 1989, din lipsa timpului. Prezența în Germania coincide acum cu perioada premergătoare apariției în limba germană a romanului meu *Sertarul cu aplauze*, trebuind să particip la un întreg program de lecturi și dialoguri publice și de întâlniri organizate cu redacțiile principalelor publicații. Am folosit toate aceste prilejuri pentru a prezenta corect și nuanțat situația din România, pledând pentru neconfundarea poporului român, nici cu cei care îl conduc la această oră, nici cu partea pitorească a ultimului val de emigranți, pledând pentru reîntoarcerea noastră în Europa, ceea ce înseamnă nu numai să-i împărțăm binefacerile, ci și – sau chiar mai ales – să-i respectăm rigorile.

Cum este văzută România din afară?

Din afară, România se vede foarte puțin, aproape deloc, dacă ne referim la o imagine mediatizată. Însă când stai de vorbă cu oamenii, descoperi că România nu este ignorată, ci privită cu tristețea și uimirea cu care este privită o ființă de care ai fost îndrăgostit și care te-a dezamăgit profund. Toată Europa a fost îndrăgostită de România în Decembrie '89, toată Europa și-a petrecut Crăciunul celui an extraordinar cu sufletul la gură și cu ochii pe imaginile de viață și moarte din România. Tristețea, mirarea și contrarietatea cu care ne privesc acești oameni acum vin din faptul că nu știu dacă ei au greșit, descoperindu-ne atunci mai frumoși decât eram, sau noi ne-am urâțit într-un mod de neînțeles, între timp. Prin tot ceea ce fac și scriu în străinătate încerc să-i conving pe cei ce

mă citesc sau mă ascultă că poporul român pe care l-au descoperit atunci nu a fost o iluzie, ci o virtualitate care continuă să existe și să reziste.

Care sunt motivele care v-au readus pentru o scurtă perioadă în țară?

Încă de la plecare ne-am propus să ne întoarcem la începutul lui aprilie, pentru a segmenta în felul acesta timpul despărțirii de casă, pe care totdeauna l-am suportat greu. La început data revenirii a fost legată numai de ziua de naștere a mamei (care împlinește un număr rotund de ani), apoi ea a fost corelată și cu desfășurarea *Forumului democrațiilor pentru ieșirea din criză*, organizat de Alianța Civică.

Referitor la Forum, cum apreciați desfășurarea lui?

Alianța Civică nu este la primul forum. Dialogurile A.C. sunt o tradiție care datează din toamna anului 1991, desfășurate în Capitală și în provincie, cu participarea propriilor membri, ca și a specialiștilor din diverse domenii, în funcție de temele puse în discuție. Forumul de acum este o nouă încercare a A.C. de a strânge la un loc partidele politice real democratice, formațiunile civice, sindicatele, reprezentanți ai bisericilor, asociațiile revoluționarilor din Decembrie '89, ligile și comitetele pentru apărarea drepturilor omului, uniunile de creație, într-un cuvânt, forțele implicate în lupta pentru schimbarea României. De data aceasta, tema dezbaterilor a fost, pe de o parte, necesitatea unor modificări constituționale în vederea garantării proprietății private, separării puterilor în stat și democratizării instituțiilor acestuia (schimbări fără de care nu este posibilă depășirea crizei complexe care domină România), iar pe de altă parte, necesitatea unei strategii comune pentru combaterea decisă și concertată a celor doi factori care dizolvă continuu cristalizarea eforturilor noastre de europenizare: corupția și extremismul. De altfel, forumurile nu sunt – așa cum pare să fi înțeles un comentator nesemnăat din revista „22” – o formă de acțiune opusă, ci complementară mitingurilor. Spiritul Alianței se află și în unele, și în altele, iar Alianța le-a organizat și le va organiza când va fi necesar și posibil – și pe unele, și pe altele.

Ce v-a frapat cel mai tare la întoarcerea în țară?

Senzația că timpul nu înaintează, ci parcă ar merge înapoi, că oamenii încep să înlocuiască speranța cu nostalgia. Murdăria și întunericul în care sunt obligați să trăiască amintesc de un trecut pe care cu toții îl

detestam, dar care, acum, multora nu li se mai pare a fi fost răul cel mai rău. Mai ales necurătenia străzilor mă revoltă și mă umilește prin comparație, de câte ori se întâmplă să lipsesc din țară.

Dar în ceea ce vă privește? Există ceva care v-a surprins în mod deosebit?

Da. Zvonurile. Și asta nu pentru că nu aș fi fost obișnuită cu ele și înainte, ci pentru că eram prea modestă pentru a-mi imagina că cineva se poate ocupa de mine și în lipsă. Am aflat astfel că eu aș fi cea care am organizat conflictul din PAC sau că liderii Alianței ar fi intervenit în acest conflict de o parte sau de alta, că ar încerca să medieze acest conflict, că A.C. s-ar pregăti să se reunească cu P.A.C. ...

De fapt, credeți că Alianța ar trebui să nu se amestece în conflictul din P.A.C.?

Cred că ar fi lucrul cel mai nepotrivit. Alianța nu trebuie și nu are de ce să se amestece în conflictul din P.A.C. Conducerea P.A.C. – solidară pe atunci – ne-a acuzat că vrem să intervenim și să controlăm viața internă și ideologia partidului. Nu am făcut-o și nu o vom face nici de acum înainte. Singura noastră speranță – pierdută pe parcurs – fusese aceea a colaborării celor două organizații care poartă aproape același nume. În Congresul Alianței Civice din decembrie trecut s-a cerut de către unii vorbitori schimbarea numelui P.A.C. Dacă vă amintiți, eu am fost aceea care am stopat în congres această cerere, care se prefigurase sub forma unei moțiuni, și asta pentru că mi se părea mai prietenește și mai elegant să lăsăm P.A.C.-ului dreptul la logica și la raționalitatea acestui gest. Congresul P.A.C. din luna aceasta va avea, sunt convinsă, luciditatea realizării acestei schimbări, cu atât mai mult cu cât, căutând să opteze pentru o ideologie sau alta – căutare firească pentru un partid – P.A.C. s-a îndepărtat de definiția lui inițială, care îl revendica de la ideile politice generale ale Alianței și care justifica, într-o oarecare măsură, cvasiomonimia cu Alianța Civică. Nu avem dreptul, cred, să adăugăm marii confuzii a țării propria noastră confuzie.

Și, totuși, care sunt sentimentele dvs. față de dezbinarea din conducerea P.A.C.?

De tristețe, ca întotdeauna în fața dezbinărilor apărute natural sau organizate în societatea românească, în fața orgoliilor și luptelor pentru putere, cu atât mai greu de înțeles cu cât puterea este mai iluzorie.

Care sunt proiectele dumneavoastră pentru viitorul apropiat?

Să termin cartea pe care am început-o de curând – și pentru scrierea căreia Berlinul, cu cele două lumi ale sale tensionate de efortul unificării într-un mod atât de dramatic și de impresionant, este locul ideal –, o carte despre ultimii trei ani de descoperiri și transformări românești și est-europene; o carte care să fie o meditație despre ceea ce am trăit în acești ultimi ani.

Geo Asavei

(„România Liberă“, aprilie 1993)

„Apusul nu este dezinteresat, ci dezamăgit, de România“

Stimată Ana Blandiana, ne revedem după o destul de lungă absență din țară, a ta și a lui Romulus Rusan. Prima întrebare: ce s-a întâmplat în aceste șase luni?

Cele șase luni au însemnat o perioadă mult mai intensă decât credeam noi că o să fie, și asta pentru că s-au suprapus două planuri, ambele foarte solicitante: pe de o parte planul literar, în fond pentru care am fost acolo ca invitați ai DAAD (Academia Germană de Relații Internaționale, omolog cunoscutului British Council). În această calitate am avut multe întâlniri publice, constând mai ales în lecturi paralele din romanul *Sertarul cu aplauze*, în curs de apariție în Germania (va fi lansat la Târgul de carte de la Frankfurt), urmate de discuții care, în principiu, ar fi trebuit să fie literare, dar care de fiecare dată (poate și din cauza temei cărții) alunecau în celălalt plan, cel politic: situația din România, relațiile Est-Vest etc. Aceste întâlniri publice au avut loc la Berlin (două), la Universitatea din Bochum, la Bonn, la Leipzig (la Universitate și la Târgul de carte), la München, Köln, Heidelberg și cred că nu-mi vin pe moment toate în minte. Am profitat de sejurul la Berlin pentru a lucra la traducerea cărții, traducătorul locuind acolo. Faptul oă se știa că suntem acolo a făcut ca multe invitații să ne găsească mai ușor decât acasă. Așa se face că la puțin timp după sosirea la Berlin am plecat spre Grecia, la Delphi, unde a avut loc un colochiu al intelectualilor pe tema situației din Balcani, în special despre războiul din Iugoslavia, dar mult mai mult decât atât: ce a dus la război și la ceea ce poate duce războiul. Au participat intelectuali cunoscuți din țările balcanice, din toate noile republici foste iugoslave și din toate taberele aflate în conflict. S-au purtat discuții extrem de pasionante despre cauzele, condițiile și instrumentele cu care se duce acest război. Soțul meu, de exemplu, a vorbit despre rolul televiziunii și al presei scrise în escaladarea conflictelor din țările foste comuniste,

rol deloc de neglijat. De altfel, încă din ianuarie, când am fost la Consiliul Europei, eu propusesem crearea unei comisii, acum în curs de discuție, dar probabil că va mai dura până să se constituie, o comisie de monitorizare – nu de cenzură – a televiziunilor, pentru a le împiedica să devină instrumente de manipulare a informației. Pentru că, de exemplu, cineva din Iugoslavia spunea acolo un mic paradox și un mare adevăr: că trupele ONU în loc să se ducă în zonele de conflict, mai bine ar fi ocupat televiziunile pentru a le împiedica să transmită toate efluviile de ură între oameni.

Și oracolul din Delphi ce spunea despre viitorul Balcanilor?

Să știi că am avut cu toții sentimentul unui donquijotism, pentru că era evident că tot ceea ce spuneam noi era inteligent și de bun simț, dar era la fel de evident că ceea ce spuneam noi nu va avea nici o influență asupra realității, că doar la câteva zeci sau sute de kilometri se desfășoară irraționalitatea pură, care nu ținea cont de opiniile noastre. Și totuși, ideile enunțate acolo și popularizate după aceea mi se par importante. Adică, mi se pare important că s-a putut vorbi. Chiar eu am susținut ideea că atâta timp cât nu se va gândi războiul din Iugoslavia ca un război postcomunist, deci în legătură cu ceea ce au fost înainte aceste țări, ci va fi privit doar ca un război de factură naționalistă, în care brusc și fără să se știe de ce toate popoarele au înnebunit deodată, atâta timp cât nu va fi înțeles acest război într-o structură mai largă, legată de războaiele din Trancaucazia, de războiul din Transnistria și cine știe dacă nu și de vreun proiectat război, care ar fi trebuit să lege aceste focare peste teritoriul României, dacă nu se gândește această bruscă înnebunire a popoarelor ca o organizare a violenței împotriva democrației – singura formă de violență la care masele răspund brusc fiind naționalismul și totodată singura formă în care evoluția democratică a Europei de Est poate fi oprită – nu se va ajunge la adevăratele cauze.

Dar întâlnirile acelea din Germania, care începeau pe teme literare și alunecau spre cele politice, se datorau faptului că România atrage atenția prin realitățile sale politice sau politica domină peste tot și peste toată lumea?

Peste tot și peste toată lumea, și poate pe germani într-o măsură mai mare. Și toată politica, dar mai ales acea parte a ei care ține de relațiile Est-Vest. Germania nu este numai cea mai răsăriteană dintre

marile puteri occidentale, dar este și cea mai implicată în problemele Est-Vest prin simplul fapt că le conține în sine. Acest capitol al relațiilor Est-Vest, așa cum se văd ele din interiorul Germaniei, este absolut fascinant. Locuind câteva luni la Berlin, am fost plasați exact în centrul lor. Nu cred să existe un oraș în care să se vadă mai clar ce este greu, ce este imposibil și ce este de sperat din unificarea Germaniei și a Europei, pentru că ceea ce pentru germani arată ca probleme de unificare a țării lor, pentru noi – care priveam lucrurile puțin mai de departe – arată ca mari probleme ale unificării europene. Germanii sunt extrem de pasionați, cu atât mai mult cu cât ei sunt primii pe care i-a atins transformarea Europei de Est. Mizeria, care unită cu libertatea a creat valuri continuu curgătoare de emigranți, vine în primul rând peste Germania și o implică chiar dacă nu ar vrea. În același timp, prezența acolo a germanilor proveniți din România creează un plus de interes pentru situația de la noi. Am fost plăcut impresionată de faptul că sașii și șvabii plecați din România păstrează o nostalgie pe care n-o bănuiam după ceea ce ei consideră a fi țara lor de origine. E un paradox că cei plecați de multe secole din Germania și reveniți de câțiva ani în Germania se consideră acasă în România. Am fost foarte impresionată nu atât de românii care era normal să reacționeze așa, ci de nemții originari din România, care venind la întâlnirile noastre publice ne spuneau: vă mulțumim că ați venit și ați vorbit ca să afle Germania că România nu este numai comuniștii care au condus-o, sau neocomuniștii de acum.

Și totuși, care este imaginea României, dincolo de aceste elemente extreme?

România există foarte puțin sau deloc în presă, dacă te referi la asta. Într-un fel este bine, pentru că presa e mai mult interesată de catastrofe! Ultima dată când am fost în centrul atenției a fost la ultima mineriadă.

Și în cercurile politice?

Am mai spus într-un interviu din *România liberă*: Apusul nu este dezinteresat de România, ci întristat. Aspectul cel mai uimitor – care ne uimea pe noi, dar îi făcea și pe nemți să-și exprime uimirea – era felul în care sunt tratați oamenii de afaceri care vin să facă investiții serioase la noi. Li se pun piedici, apare corupția sub forma unor intermediari care

pretind mită pentru a lăsa să se desfășoare chiar și niște inițiative altruiste. Pentru ca să poată fi materializate gesturi ale nemților în sprijinul României, autorii lor trebuie să plătească mită. Această situație începe prin a produce mirare și se termină cu disprețul. Ideea că o țară care are nevoie să se reorganizeze nu sprijină această reorganizare, nu vede ce este bun pentru ea și, în loc să fie cât mai deschisă, pune piedici, nu poate fi înțeleasă acolo. Este clar că România – ca orice țară din Est – nu poate fi scoasă la liman nici prin convoaie de ajutoare (și nu ne putem plânge că n-au fost multe, din Germania cel puțin ele au curs câțiva ani) și nici măcar prin ajutoarele de stat. Noi putem fi ridicăți prin investiții serioase ale investitorilor străini care să facă să funcționeze economia aici, dând de lucru oamenilor și având producție serioasă. Faptul că acestor investitori li se pun piedici – fie pentru că nu se adoptă legi care să fie similare cu legile din țările democratice, fie pentru că legile care s-au votat și sunt bune nu funcționează – sunt dificultăți pe care singuri ni le creăm.

Știu că ai fost și la Paris. Ai vorbit la Sorbona. Cu ce personalități politice și culturale v-ați întâlnit?

Da, au fost două conferințe la Sorbona. La cele două Sorbone: III și IV. (Sorbona I și II fiind universități tehnice, celelalte două au profil umanist). A mai fost și o seară de poezie care mi-a fost dedicată la Casa Scriitorilor din Paris, drumul la Paris fiind organizat tot de DAAD, care și-a făcut filiale în toate marile orașe ale lumii. Este în curs de organizare una și la București. Seara de la Paris a fost patronată de poetul Pierre Oster și m-a bucurat participarea numeroasă. Cunoscuți români și francezi mi-au mărturisit că de mult n-a mai fost o asemenea asistență la o seară de poezie. Întâlniri cu oamenii politici – de data asta – n-am prea avut, dar la Sorbona III, unde am conferențiat despre *Rădăcinile răului românesc*, au urmat discuții foarte animate de natură politică.

Și la Strasbourg?

La Strasbourg am avut multe întâlniri cu reprezentanți din diverse țări. Inițial fusesem invitată pentru a vorbi în cadrul unui colocviu pregătit al conferinței care a avut loc la Viena despre drepturile omului – și care se numea *Drepturile omului în pragul secolului XXI*. Cu acest prilej am avut o discuție mai lungă cu dna Catherine Lalumière

și cu dl Pierre-Henri Imbert – director general al Drepturilor omului din Consiliul Europei – cărora le-am expus o idee a mea mai veche și care mă obsedează de vreun an și jumătate și a cărei realizare cred că ar aduce un bine României în primul rând, dincolo de faptul că ar contribui la clarificarea confuziei în care trăim: transformarea uneia din marile închisori din Transilvania în Centru internațional de studii asupra comunismului, similar Centrului internațional de studii asupra Holocaustului, în curs de organizare la Auschwitz.

Informațiile care ne-au parvenit între timp vorbesc și despre o prezență în presa germană. În ce a constat?

Am colaborat la *Frankfurter Allgemeine Zeitung* și la *Frankfurter Rundschau*, unde am semnat o rubrică lunară. Mi se pare important să avem asemenea colaborări, pentru ca să putem exprima puncte de vedere corecte despre ceea ce se întâmplă la noi în țară.

Este important și pentru că la noi persistă obiceiul de a se da replica aici, acasă, la opinii sau informații false despre România apărute prin presa internațională.

Exact. În plus, am descoperit acolo că nu trebuie vorbit exclusiv despre problemele noastre. E bine să vorbești și despre problemele lor, acelea în care suntem implicați și noi, în așa fel ca problemele noastre să-i intereseze ca probleme ale lor.

Nu mă îndoiesc că vei contribui și pe această cale la o mai exactă cunoaștere a României în lume.

Dumitru Chirilă

(„Noua Gazetă de Vest“, septembrie 1993)

**„Refuzul de a participa la viața socială
este un act de sinucidere“**

Cum i-ai regăsit pe români la întoarcere?

Mai deprimați, într-o atmosferă mai deprimantă.

La recentul miting al Alianței Civice ați constatat, cu tristețe, că suntem mult mai împuținați...

Sosisem în țară, cu soțul meu, cu o noapte înainte și am fost șocată de participarea redusă. Dar s-a întâmplat ceva care spune foarte mult asupra atmosferei din România, de la această oră. Ziarele de a doua zi au perceput mitingul ca o reușită, într-o măsură mult mai mare decât așteptările. Pentru că, spre deosebire de noi, care credeam că lumea va continua să vină ca altădată, ceilalți credeau că nu vor fi decât câteva zeci de persoane. Este clar că s-a ajuns la un prag al descurajării aproape neatins. Impresia mea este că, la scăderea îngrijorătoare a participării publice, a contribuit enorm dezbaterea despre corupție din Parlament. Dar la fel de evident este că trebuie luptat împotriva acestei descurajări.

Eu am crezut că tocmai ridicolul din Parlament, amestecarea vinovăției cu nevinovăția pentru a albi corupția, va aduce lumea indignată în Piața Revoluției.

Nu, lumea a ajuns din nou să creadă că nimic nu se mai poate. E foarte grav.

Și atunci cu ce o să atrageți oamenii, care sunt scârbiți de farsa puterii și nu mai vor să se implice?

Niciodată n-am vrut să atrag pe cineva. Și ca scriitor, și ca om care m-am implicat în viața publică, am avut un singur scop. Să-l conving pe celălalt să gândească cu propriul lui cap. Ce-mi permit eu să-i cer? Să se uite în jurul său, să compare, să încerce să înțeleagă ce se întâmplă. Un

singur lucru nu accept nici din partea mea, nici a celuiilalt. Nu admit să spună: „Refuz să mă mai uit! Refuz să mai particip la această lume.“ Este un act de sinucidere. Pe acest refuz s-a bazat dictatura lui Ceaușescu.

Unora le-a intrat în sânge rezerva, capul în nisip. Abia începuseră să treacă de această barieră și viața politică decepționantă i-a făcut să reintre în rând.

Pentru a fi corectă trebuie să recunosc că cei care ne conduc au ajuns acolo prin alegeri care, chiar dacă știu că au existat mari derogări de la onestitate, totuși au păstrat aparențele. Ei bine, nu putem să le facem un mai mare cadou politicianilor din vârful societății decât să nu ne mai implicăm pentru că sperăm unii: „Viața noastră tot nu poate fi schimbată, tot hoții și șmecherii vor câștiga!“. Acest fatalism este de neacceptat. Poate prin modul meu obsedant să fi plictisit pe multă lume, prin încăpățânarea cu care insist asupra apelurilor la implicare. De trei ani, Alianța Civică, eu și prietenii mei, repetăm și tot repetăm. Dacă nu ne implicăm în viața noastră publică, noi suntem vinovați.

Chiar în momentul când vă intervievez, Alianța Civică își face o analiză, caută noi direcții. După călătoria dumneavoastră de studii în Europa vă întoarceți cu proiecte noi?

În ceea ce ne privește, spun la plural, pentru că este vorba și de Romulus Rusan, am propus la Consiliul Europei un proiect de constituire a unui Memorial, format dintr-un muzeu și un centru de studii asupra comunismului și sperăm să ne încurajeze în crearea lui. Ne-am oprit la închisoarea stalinistă dezafectată de la Sighet, în care au fost exterminate vârfulurile vieții politice românești interbelice, între alții Iuliu Maniu și Gheorghe Brătianu. Pentru acest proiect cerem sprijinul tuturor celor dispuși să-l dea, din țară și străinătate. El va porni într-o primă fază prin înființarea unei societăți de istorie orală, care prin filialele Alianței Civice să întreprindă o acțiune de înregistrare a memoriei existente, amenințată să dispară o dată cu generația care a suferit în închisori.

Facem și pe această cale un călduros apel la toți cei care au trecut prin calvarul gulagului românesc ca să se adreseze Alianței Civice, pentru mărturiile lor, în toate localitățile țării.

Mulțumesc pentru intervenția dumneavoastră. Aș vrea să se rețină că nu mă refer doar la înregistrarea vârfulurilor intelectualilor, pentru că ei sunt în stare să-și scrie memoriile. Eu mă refer la fenomenele de

masă, trăite, de pildă, de miile de țărani care au fost deportați în Bărăgan, pentru că n-au vrut să intre în colectiv. Acea deportare a creat psihologia de astăzi a țărănimii, care nu îndrăznește să voteze altfel decât pe cei care sunt la putere. Trebuie înregistrați cât mai repede bătrânii, supraviețuitori ai tuturor încercărilor totalitariste. Mărturiile lor vor fi documente, vor fi istorie. Există istoria scrisă de la nivelul statelor, în care se vede doar cum Ribbentrop s-a întâlnit cu Molotov, și mai este istoria scrisă de la nivelul vieții oamenilor obișnuiți, pe care întâlnirea respectivă a determinat-o.

Pentru că la Sighet e o închisoare stalinistă dezafectată, de aceea ați ales-o ca loc al viitorului Centru?

Am încercat să-i conving pe cei de la Consiliul Europei că Sighetul trebuie să fie locul Memorialului nu numai pentru că, acolo, au murit marii noștri oameni politici democrați, pentru că acolo au pierit elitele noastre interbelice, ci și pentru că, aflându-se în nordul țării, în proximitatea graniței cu Ungaria, Slovacia, Ucraina și chiar Polonia, este situat în centrul Europei de Est. Încă ceva, deosebit de important. În Transilvania, se află mai multe confesiuni, mai multe etnii, care au suferit împreună. Și cei care au suferit împreună nu au motive ca în libertate să se separe.

Ar fi bine să nu uitați sau să minimalizați contrapropunerea oficială pentru înființarea unui centru de studiu al totalitarismului.

Contrapropunerea a fost făcută imediat ce a apărut în ziare știrea cu înaintarea propunerii noastre la Consiliul Europei. Este procedeul clasic pe care-l aplică Puterea cu regularitate, din '90. Neîncetat, se dublează imaginea unei idei adevărate cu o alta, care minimalizează și face totul derizoriu. Lângă un sindicat adevărat apare altul, care atunci când primul face grevă, declară că este împotriva. Lângă organizația adevărată răsare imediat copia ei care o face ridicolă.

Carmen Dumitrescu
(„Cotidianul“, septembrie 1993)

„Nu poți exista decât de o parte sau alta a baricadei“

Ce diferență este între a fi scriitor acum față de perioada de dinainte de Revoluție?

Înainte aveam sentimentul că toată lumea este cu mine, că mă adresez tuturor. De aici venea o anumită siguranță: dincolo de greutăți sau de amenințări, simțai că persecuțiile sunt percepute de cititorii tăi ca niște dovezi de autenticitate. După Revoluție, cititorii s-au împărțit brusc în două categorii. Mi-e greu să spun procentajul celor care sunt împotriva mea și al celor care sunt „pentru“, mai ales că el este în continuă transformare. În '90 mi se aruncau în curte cărți de-ale mele, sfâșiate, sau mi se puneau în cutia de scrisori articolele mele din *România literară* de dinainte de '89, decupate și mâzgălite. După demisia mea din Consiliul Frontului, pe parcursul Pieței Universității, mai ales, și la începutul Alianței Civice a fost o reacție de mare violență a celor care se aflau acum de partea Puterii și care țineau să-mi spună că prețuirea pe care mi-o purtaseră înainte a încetat.

Dar relațiile dintre scriitori?

N-am făcut parte dintre scriitorii care mergeau la restaurantul Uniunii Scriitorilor. Acolo era bursa de bârfe, într-o mare măsură se făcea acolo și bursa critică. N-am mers niciodată, mă simțeam extraordinar de străină. Foarte rar mi s-a întâmplat să intru să caut pe cineva. Totdeauna aveam senzația că mă împiedic de timiditate din cauza privirilor celor de la mese, obișnuirii locului, care stăteau de dimineța până seara. Din cauza genului de viață pe care o duceam noi, mai izolați, eram percepuți cu o anumită ostilitate. (Sau cel puțin așa simțeam eu lucrurile.) Deci n-am făcut parte din „găști de scriitori“. Eram apropiată, fără a fi prieteni propriu-zis, de cei de la *România literară*, unde aveam rubrică și mergeam

o dată pe săptămână să duc articolele. Cel mai apropiată sufletește m-am simțit de cei de la *Familia* din Oradea, de care mă simt și acum legată. Și acolo aveam o rubrică, țineam „Poșta redacției“. Deosebirea dintre cele două reviste a fost că, atunci când n-am mai avut voie să public, cei de la *Familia*, deși, orice s-ar zice, în provincie era mai greu și atmosfera era mai apăsătoare, mi-au propus să continui fără să mai semnez. Am fost foarte impresionată de acest gen de solidaritate care nu s-a întâmplat la *România literară*, unde ar fi fost infinit mai simplu (nu să-mi scriu rubrica, pentru că asta, evident, nu se mai putea, dar existau diverse pagini – traduceri, recenzii de cărți străine – unde nu era obligatorie semnătura). Dar nu s-a pus problema și ne-am descurcat îngrozitor de greu cu banii. Nu e un reproș, e pur și simplu o dovadă că n-am fost prieteni propriu-zis, am fost doar colegi.

După decembrie '89, cu unii nu ne-am mai întâlnit, deși înainte ne întâlneam (să zicem, cu Augustin Buzura). Înainte aparțineam în mod evident (pentru cititori în primul rând) aceleiași categorii, cu Augustin Buzura ne cunoșteam încă din adolescență, de la Cluj, ne întâlneam când el venea prin București. După Revoluție trăim în lumi separate, așa zice chiar etanșe.

Romanul dvs. Sertarul cu aplauze a fost primit de public așa cum vă-ați așteptat?

Nici în țară, nici în străinătate nu a fost primit cum mă așteptam. În străinătate a avut un succes mult mai mare decât speram, iar în țară a trecut destul de neobservat. Am început să-l scriu în '82-'83, într-un moment în care aveam un fel de spaimă că, luptând cu cenzura, chiar atunci când învingi este în fond o degradare. Ca să rămân eu însămi, dincolo de ce se întâmplă în viața literară normală, trebuia să încep să scriu o carte care să nu fie pentru tipar. Dacă nu mi-ar fi jenă să folosesc cuvinte prea patetice, așa spune că o scriam ca pe o carte postumă. Niciodată nu mi-am închipuit că o să trăiesc mai mult decât Ceaușescu. Pe parcursul scrierii ei s-a întâmplat să nu mai am dreptul să public și din acea clipă cartea a devenit rațiunea mea de existență. Am încetat să scriu prin 17-18 decembrie '89, când am auzit că se întâmplă ceva la Timișoara. În afară de faptul că am intrat în tot vârtejul acesta, îmi era frică să citesc manuscrisul, pentru că ar fi fost îngrozitor să descopăr că

tonul lui nu rezistă. Prin '91 însă am simțit la un moment dat că s-ar putea să se întâmple ceva rău cu mine dacă nu mă smulg un timp din vacarmul public, politic, civic. Mi-am luat manuscrisul și am plecat din București câteva săptămâni. Am descoperit că romanul rezistă, că primise noi valențe. A apărut în '92, după alegeri. Eu am fost foarte implicată în alegeri, și lumea literară era împărțită în privința candidaturilor. S-au scris cronici, dar față de zecile de cronici care se scriau înainte întotdeauna la orice carte a mea a fost aproape ca și când n-ar fi fost percepută. Cartea a apărut la o editură particulară, „Tinerama“. Se pare că, față de cotele la care se vând acum cărțile, s-a vândut bine. S-a tras mai întâi în 15.000 de exemplare, după aceea încă o dată atât. Însă editura nu avea o bună difuzare, cred că tirajul n-a ajuns nici în jumătate din orașele țării. Traducerea germană a apărut în 1993. La Târgul de carte de la Frankfurt a fost primită foarte bine, s-au scris zeci de cronici în toată presa. Iar la anul va fi reeditată în „Biblioteca pentru toți“ a editurii „Fischer“. Succesul din Germania a făcut ca ea să se afle acum în curs de traducere în Olanda, Norvegia și Franța. Cel mai mult mă amărăște faptul că, în timp ce în Germania, de exemplu, se discută despre ea ca despre „literatură de sertar“, la noi pe de o parte nu s-a discutat despre ea, iar pe de altă parte se afirmă, într-o completă indiferență sau rea voință, că n-a existat literatură de sertar. Mie mi-a apărut în aprilie '90 un volum de versuri, pe care îl predasem editurii din '87 și căruia i-am adăugat în 27 decembrie 1989 un cuvânt înainte, deci am avut în sertar un volum de versuri și un roman. Faptul că 25.000 sau 30.000 de exemplare sunt percepute ca un mare tiraj reprezintă o dovadă că acum se cumpără mult mai puțin cărți. Este clar însă că trag, ca scriitor, ponoasele faptului că am fost percepută ca personaj public și politic. Dacă toată perioada asta aș fi fost numai scriitor, cartea mea ar fi fost primită mai bine, ar fi fost considerată un moment literar. Dar așa, tot ce putea să existe împotriva mea ca președinte al Alianței Civice a trecut împotriva mea ca scriitor. Cei care se aflau de cealaltă parte a baricadei au preferat, pe de o parte, să tacă, pentru că nu puteau să-și permită să afirme că e o carte proastă fiindcă s-ar fi compromis ca critici literari, iar cei care se aflau de partea noastră au tăcut și ei, pentru că probabil aveau alte idei decât mine într-o împrejurare atât de trecătoare cum e o campanie electorală!

Cum vă explicați scăderea până aproape de dispariție a rolului Uniunii Scriitorilor după decembrie '89?

Se pare că în toate țările din Est s-a petrecut același fenomen. Sigur că este vorba și de lipsa unor talente administrative, și de faptul că cei care ar fi avut talente manageriale le-au exersat pe cont propriu. Dar, pe de altă parte, într-o societate atât de isteric divizată cum este cea de acum (diviziunea care trece și prin masa scriitorilor, în mod firesc), era foarte greu să se păstreze o coeziune. Mult înainte de '89 avuseseră loc tot felul de lupte, existase acel celebru grup de 22 de scriitori care îi ceruse lui Ceaușescu, în 1980, înființarea unei „Uniuni a adevăraților scriitori comuniști”. Cei 22 de atunci sunt, cu oarecare aproximație, protagoniștii a ceea ce ne-am obișnuit să numim „restaurația în cultură” de la această oră. Înțelept ar fi ca Uniunea să se transforme într-o formă de apărare a drepturilor profesionale și sociale ale scriitorilor.

A.C. a trimis observatori la alegerile din Basarabia. Credeți că Basarabia riscă acum să se îndepărteze de România?

Membri ai Alianței Civice au vrut să meargă la alegerile din Basarabia și ne-au propus să organizăm această plecare, care de la început a întâmpinat foarte multe greutăți din partea autorităților basarabene, autoritățile românești spunând că nu se amestecă. Problema aberantă era cea a apariției unei Alianțe Civice și în Republica Moldova. Președintele Snegur și-a organizat un fel de front pentru sprijinirea lui, personal, căruia, printr-o perfidie savantă, i-a dat numele „Alianța Civică”. Noi, bineînțeles, am protestat: era clar acum că observatorii trimiși de noi n-aveau nici o șansă să fie primiți acolo. Și atunci LADO, după multe insistențe, i-a acreditat. S-au întors de acolo deprimați: „Numai când te duci acolo îți dai seama ce înseamnă răul”, spuneau toți. Au fost revoltați că puținii observatori străini au concluzionat superficial că „alegerile s-au desfășurat în general corect”. Situația de acum din Moldova este catastrofală, nu numai pentru că se taie sistematic legăturile cu România și se teoretizează lipsa unității poporului care locuiește în cele două state, dar și din punct de vedere democratic. Președintele Snegur a semnat un decret prin care stabilește că el numește șeful Televiziunii (adică ceea ce a încercat să facă și președintele Iliescu prin amendamentele aduse de PDSR Legii societăților de radio și televiziune

și, deocamdată cel puțin, i-a reușit). Este impresionant să te gândești că, în timp ce aici se luptă să se facă o lege, acolo pur și simplu se dă un decret și totul se termină. Am fost în acești ani legată de Frontul Popular din Moldova și mi se pare îngrozitoare situația acelor oameni care se încapățânează să spună că pe acest pământ a existat cândva democrație, că această parte de țară a votat democratic în 1918 alipirea la România, în timp ce toți ceilalți cred cu adevărat că „imperialismul românesc“ este mai periculos pentru Republica Moldova decât imperialismul rusesc. Sau le e frică, pur și simplu.

Ce greșeli ale politicii externe românești credeți că au accentuat distanțarea față de Basarabia?

A fost un contratimp. Basarabia fusese ruptă de România prin Pactul Ribbentrop-Molotov. În clipa în care acest pact a fost denunțat de toate țările, ar fi fost firesc să se caute mijloace pentru punerea în practică a acestor denunțări principiale. Numai că exact în același moment președintele Iliescu semna cu Gorbaciov un tratat prin care afirma că nu are probleme teritoriale față de URSS: această declarație reprezenta practic refuzul de a accepta reîntoarcerea Republicii Moldova în România. A urmat cererea independenței, care era de fapt organizarea unei confuzii între statutul Basarabiei și statutul țărilor baltice: în timp ce țările baltice fuseseră niște state de sine stătătoare înainte de a fi ocupate prin tratatul Ribbentrop-Molotov de Uniunea Sovietică, Basarabia fusese o provincie a României. Pierzându-se acel moment, totul a devenit infinit mai greu de realizat, și datorită propagandei care s-a făcut. Așa cum la noi se spunea „Nu ne vindem țara!“, „Ei n-au mâncat salam“ cu soia“ ș.a.m.d., la ei se spunea: „Suntem independenți!“, „Jos imperialismul românesc!“ . Lucrurile sunt în mod evident comandate din același loc. Există în fiecare din fostele țări din Est și chiar din fostele republici unionale câte un Jirinovski mai mic sau mai mare, creat exact după aceleași tipare și care folosește exact acelorași scopuri. Acum important mi se pare să nu se statueze prin tratate legături periculoase între Republica Moldova și Rusia sau CSI, pentru că nu mă îndoiesc că, pe măsură ce în România lucrurile vor merge mai bine, basarabenii își vor aduce aminte că sunt români.

Ce părere aveți despre recenta remaniere guvernamentală?

Mi se pare importantă, de fapt, doar prin aceea că demască mecanismele funcționării Puterii și dovedește că toate discuțiile duse de câteva luni cu diversele părți ale spectrului politic n-au folosit decât la câștigarea de timp. Ei nu-și puteau cu adevărat permite să lase să ajungă în intimitatea problemelor de conducere a țării cealaltă parte, pentru că ar fi însemnat ca toate misterele ținute sub cheie până acum (de la teroriști la mineri) să devină publice. Nu întâmplător toată lumea vrea Ministerul Justiției, pentru că de felul în care se vor judeca lucrurile va depinde și reconcilierea națională, și înaintarea spre o societate normală.

După părerea dvs., Convenția va rezista în forma actuală până la viitoarele alegeri?

Cred că în forma actuală, pentru că liderii partidelor din Convenție înțeleg obligativitatea ei. De altfel, nici nu e nevoie de prea mult realism și de prea multă inteligență pentru a înțelege că este singura formă în care pot câștiga.

Nu ar trebui începută campania electorală?

Este clar că trebuie să înceapă pregătirile. Alianța a cerut mereu, prin reprezentanții ei de la conducerea Convenției, organizarea unui congres al Convenției. Mi se pare important să fie simțită Convenția nu numai ca un grup de lideri care se întâlnesc la București sau în Parlament, ci ca o organizație care acoperă teritoriul țării și care trebuie să funcționeze uniform. O altă cerere a noastră este de a aplica o grilă unică în alegerea candidaților (deci nu discutarea listelor ca un raport aritmetic între partide). Dacă această idee nu va avea câștig de cauză nici acum va fi grav, pentru că după '92 ne-am descoperit partea noastră de Parlament abia când am văzut-o la televizor. Nu de noi depindea cât de mare să fie această parte, dar de noi depindea cât de bună să fie. Și este clar că ea a fost sub posibilitățile noastre. De altfel, noi am mai cerut și grup parlamentar unic.

Dar ceva concret pentru pregătirea alegerilor a început să se facă?

Nu pot să vă spun decât ce facem noi. În ultimele două luni am avut dialoguri ale Alianței în orașe din provincie, mai ales orașe considerate „roșii“ (Vaslui, Bârlad, Galați, Buzău). De fiecare dată au fost adevărate evenimente în viața orașelor respective.

Mai demult spuneați că nu există profesioniști decât de cealaltă parte a baricadei. Credeți că între timp ei au apărut și în rândurile Opoziției?

Una dintre marile tristeți ale acestor ani au fost băncile mereu semigoale ale părții noastre din Parlament. Chiar dacă mă gândesc numai la asta și aș fi tentată să răspund nu. O clasă politică nu se construiește însă într-un an sau doi.

Oricum, generațiile mai tinere, vor avea un rol important. Mă gândeam chiar cu amuzament că PDSR ar trebui să se grăbească să facă alegerile chiar și numai pentru că fiecare tânăr care atinge vârsta de 18 ani este încă un vot pe care îl câștigă nu ei, ci Opoziția. Dincolo de o anumită neimplicare a tineretului în politica activă, ei se află de partea democratică a lucrurilor. În orice caz, există organizații de tineret la principalele partide, cea mai puternică este cea a PNTCD, dar și PSDR are, există și la Alianță organizație de tineret, de foarte bună calitate. Să sperăm că ei vor pregăti nu numai alegători, ci și candidați. Deocamdată, atunci când cei din Alianță au optat, în clipa în care s-a făcut partidul, să rămână în Alianță, ne-am spus că noi ne vom ocupa cu educarea electoratului. De-a lungul timpului, toate pledoariile pe care le-am dus în Convenție ne-au făcut să simțim că e nevoie și de educarea celor aleși.

Cum vedeți rolul specific al Alianței?

Este clar că există personalități politice care vor fi cu siguranță personalitățile viitorului. Printre ei sunt liderii partidelor nou create, dar felul în care se urlesc, se dezunesc, se dezbină mă face să am reticențe totuși în ceea ce privește calitatea lor, chiar dacă din punct de vedere intelectual sunt oameni pe care îi respect. Principala mea obiecție în privința acestor oameni politici este că au tendința să înțeleagă prin politică politicianism. De fapt asta este și principala deosebire între poziția Alianței și cea a partidelor. În felul în care vedem noi lucrurile primează interesul general, în timp ce partidele au tendința să vadă lucrurile ca pe un aranjament între sferele lor de influență. Asta a fost de altfel și discuția pe care am avut-o în '92, în privința candidaților parlamentari. Pentru mine era absolut lipsit de importanță câți PAC-iști, câți PL-iști, câți PNT-iști vor fi în Parlament. Pe mine m-ar fi interesat doar ca deputații și senatorii Convenției să fie extraordinari din toate punctele de vedere și să se vadă o mare diferență între parlamentarii noștri și parlamentarii celorlalți.

Partidele au fost interesate în primul rând, și poate chiar numai, de raportul dintre ele. În mod normal, Alianța ar fi trebuit să fie echidistantă față de toată lumea, dar societatea românească este atât de împărțită, prin mijlocul ei trece o baricadă. Nu poți exista în ea, chiar ca reprezentant al societății civile, decât de o parte sau de alta a baricadei. Noi ne-am aflat de partea celor care respectă regulile democractice ale jocului politic și facem tot ce putem ca această parte să câștige. Alianța nu se va afla la putere, ci va deveni cu adevărat ceea ce trebuia să fie dintotdeauna: un ochi lucid aflat în afara mecanismelor statale, privindu-le și comentându-le.

Deci Alianța mai pretinde rolul de arbitru între partidele politice?

N-a pretins niciodată. Arbitru este mult spus, și cred că termenul ar supăra. Deocamdată este clar că am funcționat în cadrul Convenției ca un liant între partide. După momentul în care partidele din Convenție vor începe în mod firesc să-și sublinieze deosebirile doctrinare între ele, Alianța va intra ea însăși într-o normalitate. Important este nu numai ca la conducere să ajungă unul bun, ci și ca cel care a fost ales să știe că dacă nu este bun poate fi revocat. Cu siguranță mai trebuie să treacă ani până când întreaga populație a României să fie conștientă că de votul ei depinde propria ei viață. Deocamdată, dacă am avea puterea să avem umor, ar trebui să fim amuzați de felul în care cei ce l-au ales pe dl Iliescu sunt nemulțumiți, fără să facă nici o legătură între votul lor și felul în care se desfășoară lucrurile.

Care e activitatea filialelor A.C.?

În permanență există o dualitate în activitatea noastră: pe de-o parte toate acțiunile care țin de educație, dialog, mers la țară și alte lucruri de genul ăsta, iar pe de altă parte participarea în Convențiile locale și încercarea de a le ține unite. Membrii filialelor noastre au participat într-un mod absolut impresionant la campania electorală, foarte multe județe s-au bazat pe ei, iar ei percep electoratul într-un mod mai concret decât cei aleși și realizează faptul că în timp ce deosebirile dintre fragmentele Convenției se percep doar la vârf, între lideri, electoratul nu percepe decât unitatea lor. Pentru cei care votează, importantă este „cheia“: au votat „cheia“, n-au votat pe unii sau pe alții. Și mergând pe continuitatea acestui electorat care a crescut în timp, oamenii Alianței repetă aproape obsesiv: „Trebuie păstrată unitatea Convenției“.

A.C. la delegat pe Petre Mihai Băcanu să o reprezinte în relațiile cu CDR. Vi se pare normal ca tocmai unui ziarist, care nu ar trebui să se implice în politică, să i se delege reprezentarea A.C. într-un organism politic?

Da, mi se pare normal. Optând pentru Convenție, nu optezi pentru cineva, ci pentru ceva, pentru democrația de tip occidental, pentru respectarea regulilor democratice ale jocului politic. Toate ziarele independente pledează pentru asta. De altfel, societatea românească este atât de maniheistă, încât nimeni nu poate fi – și cu atât mai puțin un ziarist – decât de o parte sau alta. Ca director al unui mare ziar – parte a societății civile, la crearea și educarea căreia contribuie substanțial – mi se pare normal ca Petre Mihai Băcanu să fie unul dintre liderii A.C. Mi se pare însă ciudat să mă întrebați despre normalitate într-o țară în care nimic nu funcționează normal.

Aveți un capital de popularitate și o prestație continuă în spațiul public și politic în acești patru ani de la Revoluție. Pe de altă parte, atât observatorii români, cât și cei străini ai vieții politice românești au atras atenția asupra faptului că în Parlament sunt foarte puține femei, iar în Guvern nu sunt deloc, în timp ce în alte țări femeile au un rol tot mai important în viața politică. V-ați gândit să intrați în mod deschis, asumat în politică?

După cum știți, nu m-am gândit și nu mă gândesc. Nu voi candida niciodată și nu voi accepta niciodată nici un fel de funcție. Nu-mi doresc decât să mă pot întoarce integral la scris și o voi face imediat ce condițiile vor permite ca acest gest să nu poată fi asimilat ca o dezertare. De altfel – în ce mă privește – întrebarea dvs. nu e formulată exact: nimic din ceea ce am făcut sau fac nu a fost făcut în calitate de femeie.

Cum vă explicați faptul că în ultima vreme s-au sinucis mai mulți revoluționari cunoscuți?

Cred că explicația stă în deprimarea generală, care în cazul celor mai radicali se exprimă mai radical. Substanțele tari se frâng mai brusc, în timp ce restul dispare treptat, prin degradare. Adaptarea este întotdeauna o formă de degradare, dar ei sunt inadaptabili.

Oana Armeanu

(Revista „22”, aprilie 1994)

Un drum nu numai spre trecut, ci și spre viitor (Întrebări despre Memorialul Sighet)

Asemenea indivizilor, popoarele se deosebesc nu numai prin felul în care își trăiesc destinul, ci și prin felul în care știu să și-l pună în valoare. Polonezii au reușit să dea nefericirii lor seculare definiția demnității, evreii și-au transformat martiriul în apoteoză. În ceea ce ne privește, știința potrivirii luminilor ne-a fost, din păcate, aproape întotdeauna necunoscută. Aproape întotdeauna am preferat să ne întâmpinăm oaspeții nu cu lacrimi, ci cu pâine și sare, și să ne oblojim rănile în tăcere și singurătate. Există o mare singurătate în destinul poporului român și există o insuportabilă tăcere.

Memorialul de la Sighet se naște din credința că această singurătate trebuie să înceteze. Și ea nu poate înceta decât dacă tăcerea încetează. Cum altfel decât încercând să ne spunem – nouă înșine și celorlalți – ceea ce am suferit putem spera că ne vom înțelege și vom fi înțeleși? Și, dacă e adevărat că dreptatea este de partea celui care suferă mai mult, cum altfel decât făcându-ne cunoscută suferința ne poate deveni și dreptatea cunoscută? Cele două părți ale Memorialului – muzeul gulagului românesc și centrul internațional de studii asupra comunismului – au menirea să așeze suferința noastră în contextul mai larg al celei est-europene și, ajutându-ne să ne recuperăm memoria, să completeze cu această înțelegere mozaicul la fel de dramatic al înțelegerii celorlalți.

De la Berlin la Oceanul Pacific, popoarele căzute în boala somnului, stăpânit de convulsii și de coșmaruri, care a durat o jumătate de secol, au fost extrem de deosebite unele de altele; dar, deși într-un moment sau altul reacțiile lor au putut fi diferite, evoluția în nenoroc le-a fost mai mult sau mai puțin asemănătoare. În ceea ce privește Europa de Est, atât de fărâmițată, de diversă și de divergentă, atât de puțin dispusă să se lase discutată la un loc, ea are în comun nu numai boala pe care a

străbătut-o, ci și faptul că boala nu era congenitală, ci inoculată cu forța. Numai o analiză comparativă a calvarului pe care toate aceste popoare l-au urcat poate descoperi rădăcinile subiective, pentru fiecare în parte, ale dezastrului, la fel de importante ca și cauzele obiective, comune.

În cei trei ani de când a început să prindă viață ideea astfel structurată a Memorialului, am fost obligată în repetate rânduri să răspund nu atât întrebării „De ce un *muzeu* al suferinței?” (deși nu mă îndoiesc că sunt mulți, și dintre cei ce au produs suferința, și dintre cei ce au suportat-o, care ar vrea să o uite definitiv), cât întrebării „De ce un *centru internațional*, și, mai ales, de ce sub egida Consiliului Europei?”. De la vulgaritatea, devenită tradițională, a „vânzării suferinței românești” străinilor până la „patriotică” grijă că o comparație ar putea minimaliza suferința românească, s-a făcut totul pentru a discredita o inițiativă menită să ne așeze în atenția și respectul celorlalți, debarasându-ne atât de complexele de inferioritate, cât și de cele de superioritate, care – simultane și la fel de periculoase – ne împiedică să descoperim egalitatea unde dialogul și înțelegerea pot în sfârșit să se producă. Pentru că, mai mult decât prin sânge, popoarele se înrudesc prin istoria pe care au îndurat-o împreună, iar problema nu este cine a suferit în acești 50 de ani mai mult, ci de ce am suferit cu toții și, mai ales, ce trebuie să facem pentru ca această suferință să nu fi fost în zadar.

Cât despre implicarea Consiliului Europei, ce poate fi mai firesc decât să sprijine demersul de analizare a unei perioade în care erau încălcate cu cinism cele mai vitale drepturi ale omului, nu doar pentru o minoritate (etnică, sau religioasă, sau sexuală), ci pentru covârșitoarea majoritate a unor popoare întregi? Sighetul – asemenea oricărei închisori comuniste – este simbolul încălcării de către o infimă minoritate politică – nomenclatura – a dreptului la viață, la libertate, la proprietate, la cuvânt pentru toți ceilalți. Ce poate fi mai firesc decât ca organismele europene să fie alături de cei ce vor face să-și redobândească memoria și să-și scrie istoria proprie, din moment ce a fi european nu înseamnă decât a face parte – „toți diferiți, toți egali” – dintr-o națiune a Europei. La Strasbourg se vine nu de nicăieri, ci dintr-o țară anume, și fiecare aduce cu el bagajul propriei istorii și bunăvoința de a-l adăuga zestrei tuturor.

O altă întrebare care mi se pune adesea în legătură cu Memorialul este „De ce la Sighet, când au existat alte închisori mai mari, mai

cunoscute și mai îngrozitoare?”. Răspunsul, extrem de simplu, pe care l-am dat întotdeauna este: pentru că Sighetul a fost începutul. Pentru că Sighetul – de altfel singura dintre închisorile românești care s-a aflat, un timp, direct în administrație sovietică, cu temniceri necetățeni români – este locul în care, cu o claritate aproape teoretică, au fost puse în practică și s-au demascat procedeele și etapele repressiunii: pentru ca aceasta să devină eficientă, trebuiau mai întâi distruse elitele. La numai 2 kilometri de frontiera sovietică, Sighetu Marmației a fost locul unde din prima clipă a început exterminarea elitelor politice, culturale, religioase, dar și sociale, profesionale, morale. La Sighet au fost tăiate profilactic vârfulurile de orice natură ale societății, eliminându-se astfel orice posibilitate de coagulare a societății civile.

În numele acestei societăți civile, atât de programatic distruse și care se reface atât de greu, Memorialul de la Sighet nu va fi o pledoarie împotriva sau pentru o anumită coloratură politică, ci pentru nevoia de adevăr și de respect al ființei umane, care trebuie să aparțină tuturor. Nici o ideologie din lume nu poate justifica o crimă, iar într-o crimă politică nu-i vorba de raportul dintre dreapta și stânga, ci de acela dintre victimă și călău. O singură crimă etatizată poate să anuleze un stat de drept. Sighetul este simbolul importanței și necesității societății civile și statului de drept, în absența cărora popoarele devin populații, iar istoria povestea incredibilă a malformării sufletului colectiv.

Memoria trebuie să fie un drum nu numai spre trecut, ci spre viitor. Muzeul de la Sighet va fi muzeul tuturor închisorilor românești de după război, al țării care devenise în cele din urmă ea însăși o închisoare, și chiar al mentalităților în care ecoul terorii mai persistă încă. Cu durere, rațiune și speranță, comparându-ne în spațiu cu cei din jurul nostru, comparându-ne în timp cu noi înșine – din trecut și din viitor –, Memorialul de la Sighet va strânge, va prezenta și va analiza dovezile memoriei noastre colective, transformându-le în istorie. Pentru că, în fond, ce este scrierea istoriei dacă nu exorcizarea demonilor trecutului pentru a-i împiedica să pătrundă și în viitor?

Ana Blandiana

(Revista „22”, iulie 1995)

„A fost unul dintre pușinii oameni
de la care am învățat mai mult decât din cărți“

Cum și când l-ați cunoscut pe Corneliu Coposu?

Mulți ani nu i-am știut decât numele. L-am auzit pentru prima dată prin anii '80 la posturile străine, într-o relatare despre reconstituirea PNT făcută cu toate riscurile. Numele sever, întunecat, ardelenesc m-a frapat, iar acțiunea mi-a trezit admirația necondiționată pe care am oferit-o întotdeauna gesturilor care mi se păreau fără speranță.

În ianuarie '90 era pentru mine tot un nume doar, un nume care începuse să fie mânjit de ordurile feseniste și cu care simțeam nevoia să mă solidarizez. Demisia mea din CFSN-ul în vitrina căruia fusesem așezată fără să fiu întrebată s-a explicat și prin tratamentul la care fusese supus Domnul Coposu cu o zi înainte, în 28 ianuarie, după ce Frontul se transformase în partid (hotărâre împotriva căreia votasem doar șapte inși) și după ce devenise evident că noul partid nu intenționa să accepte o opoziție reală.

De căutat ne-a căutat tot el. A apărut într-o seară târzie de noiembrie în apartamentul din strada Eremia Grigorescu nr. 3, transformat prin incredibilul altruism al locatarilor săi, dl Remus Mistreanu și mama sa, în sediu provizoriu al Alianței Civice. Era însoțit de domnul Diaconescu. Doi domni în vârstă care, așa cum stăteau așezați pe două dintre puținele scaune ale încăperii supraaglomerate, unde puteai tăia fumul și entuziasmul cu cuțitul, păreau o delegație venită din altă lume, lumea părinților noștri, ca să ne încurajeze și ca să ne binecuvânteze. A fost un moment solemn și intimidant ca orice întâlnire între generații: ei, veniți din cei 17 ani de închisoare ai fiecăruia, noi, ieșiți fiecare din meandrele originilor noastre „nesănătoase“. A fost, în sensul cel mai profund și existențial, o *întâlnire*.

Pe un plan diferit, dar nu mai puțin simbolic, îmi amintesc din același, atât de acut, an 1990 o altă întâlnire. În sala cu oglinzi a Casei Scriitorilor fusese organizată o recepție în cinstea lui Bernard Pivot, care adusese în dar recent descoperițiilor francofoni un transport de cărți. Participau intelectuali români și funcționari francezi. Când a intrat Domnul Coposu, francezii nu l-au cunoscut, iar apoliticii români au evitat să dea mâna cu omul care era ținta preferată a zvonurilor, calomniilor și insultelor. A fost o seară tristă, cu oameni stând cu spatele unul la altul, între oglinzi coclite și paralele. Mi-o amintesc pentru că îmi amintesc felul în care m-a rănit și m-a revoltat acea indiferență și meschinărie „intelectuală”, felul în care m-am simțit străină de vechii mei colegi și solidară cu omul pe care aceștia nu aveau nici onestitatea, nici inteligența să-l admire. Și-mi mai amintesc cum acea indiferență m-a dus cu gândul la o alta, și mai amară. Văzusem la Londra, lângă Barbican Center, o statuie a lui Nelson Mandela, un omagiu adus prizonierului politic pe care toate forțele democratice ale lumii urmau să-l ajute să ajungă la președinția țării lui. Și încercasem să-mi imaginez o statuie asemănătoare a Domnului Coposu. Iar caracterul incredibil și fantast al acestei reverii mă făcuse să mă gândesc la indiferența europeană acordată la tabieturile marilor puteri. Drepturile omului puteau fi apărate mult mai comod și mai profitabil în Africa de Sud decât în Europa. După cum conștiința netulburată a colegilor mei putea fi întreținută mai ușor prin ignorarea tragicei măreții a celui pe care evitau să-l salute. Îmi amintesc azi aceste gânduri pentru că ele m-au apropiat irevocabil de Domnul Coposu.

Cum ați colaborat cu el?

Colaborarea noastră a fost de o mare simplitate și limpezime, fără cusur, aș putea spune. Și cred că a fost așa și pentru că, dincolo de idei și de idealuri, ne lega faptul că aveam același tip de relație cu timpul. Din motive diferite, nici Domnul Coposu, nici eu nu aveam timp: el, pentru că știa că nu-i rămăsese; eu, pentru că voiam să mă întorc cât mai grabnic la scris. Iar această perspectivă ne făcea să trecem peste tot ce era derizoriu și perisabil, într-o adevărată obsesie a esențialului și eficienței. Și totuși, spre deosebire de mine, care mă mișc mereu contra cronometru și trepidând, el nu se grăbea niciodată. Mai mult: în preajma lui, orice grabă devenea ridicolă. Oricât de puțin, timpul era pentru el un

fragment de istorie în care lucrurile se clasau de la sine, potrivit importanței reale a fiecăruia. A fost unul dintre foarte puținii oameni cărora aș fi vrut să le semăn, și poate singurul de la care am învățat mai mult decât din cărți.

În ce credeți că rezidă importanța „modelului Coposu“?

Simplul fapt că un om de șaptezeci și cinci de ani a reușit să învie un partid după patruzeci și cinci de ani de clandestinitate spune totul despre forța și tenacitatea Domnului Coposu. Nu faptul că își petrecuse un sfert din viață în închisori și anchete i-a creat handicapul general, ci adversitatea deșăntată cu care a fost primit de cei care nu îi erau adversari, ci dușmani. Murdăria campaniilor duse împotriva lui dovedea frica uriașă pe care puterea recent instalată i-o purta. A fost, cred, un moment de abjecție fără egal – dacă exceptăm anii '50. Un altul, asemănător, a fost acela care a precedat spargerea Convenției Democratice.

Domnul Coposu a privit însă totul cu imperceptibila lui seninătate, părând un om venit din veșnicie să vadă zbaterea derizorie a unor efemeride. Trecuse prin încercări mai grele. Știa că răul va dura, dar binele va învinge într-o zi și, de aceea, n-a forțat niciodată lucrurile. A fost cu siguranță omul cel mai optimist pe care l-am cunoscut, și cel mai echilibrat. N-a răspuns nimănui cu mânie, cu vulgaritate sau cu ranchiună. Singura lui pedeapsă era umorul și o îndărătnicie a opiniilor, exasperantă pentru adversari. Dar ea a fost stâlpul de rezistență al partidului său. În fond, Maniu nu făcuse altceva, iar ilustrul său discipol urma aceeași linie a inflexibilității ardelenesti, care poate să pară celor superficiali dogmatism, dar care nu este decât fermitate și putere de caracter.

Modelul Maniu-Coposu rămâne la fel de eficient în posteritate, într-o lume care are atâta nevoie de modele. Asta nu înseamnă însă că este ușor de urmat. Ideea Convenției Democratice, care îi aparține și pe care a slujit-o cu un devotament izvorât dintr-o analiză logică (potrivit căreia solidaritatea nu este numai frumoasă, ci și salvatoare) nu a reușit să înfrângă orgoliile, veleitarismele și trădările colegilor mai tineri, după cum ideea lipsei de importanță a deosebirilor doctrinare, atâta vreme cât este în pericol alfabetul democrației, nu a reușit să spulbere spaimel bovarice și crizele de identitate ale unor lideri de dimensiuni microscopice.

Dar în general influența marilor personalități nu acționează asupra generației fiilor, ci asupra celei a nepoților. Să sperăm totuși că nu numai

viitorii lideri politici de după anul 2000 vor avea puterea să-i urmeze exemplul, ci și cei de care va depinde soarta ideilor noastre acum.

Care credeți că va fi rezistența acestui model în timp?

Corneliu Coposu nu va dispărea atâta vreme cât în România va exista luptă și viață politică. Pentru că a fost un simbol, iar simbolurile nu dispar atâta vreme cât este nevoie de ele. Iar de amintirea Domnului Coposu va fi nevoie cât vor exista la noi moravuri balcanice, șmecherie, duplicitate, politicianism.

Din păcate, misiunea Domnului Coposu va fi, deci, de lungă durată. Va fi un simbol care va deranja pe toată lumea deopotrivă: pe cei de la putere, care vor avea insolența să încerce să și-l anexeze postum (așa cum au obișnuit să procedeze cu toate victimele lor, de la Brâncuși la Brătieni și de la Enescu la Maniu), dar și pe cei ce se prefac a face (sau fac) o opoziție de fațadă.

Toți aceștia vor ști că din lumea dreptății Domnul Coposu îi privește cu neîncredere și inflexibilitate.

Va fi reperul moral de amintirea căruia vor trebui mereu să se teamă: răii și bunii; cei cu conștiința murdară și cei care se pretind cinstiți; dușmanii lui de moarte și cei ce i se consideră discipoli.

(Anchetă realizată de Revista „22” în noiembrie 1995)

**„Dincolo de pesimism –
peste pragul celei de-a șaptea grădini“**

Un compatriot de-al nostru observase că există o cultură a întrebării despre care vorbea Hegel. Nu poți întreba orice sau oricum. Întrebarea cea mai dificilă este cea privitoare la început, la temeii. Și noi, tot la un început aflându-ne, urmează a ne decide asupra unei prime întrebări, și îndrăznesc a o crede potrivită pe următoarea: doamnă Ana Blandiana, distinsă colegă, când ați scris ultima poezie, ieri, alaltăieri, acum o lună, o jumătate de an?

Cred că săptămâna trecută. Dar aceasta nu înseamnă totuși alaltăieri. În orice caz, în ultimul timp (ca să răspund serios la întrebarea dumneavoastră), din fericire pentru mine, cam de un an încoace, am reînceput să scriu versuri, asta după ce vreo doi-trei ani n-am scris. A fost cea mai lungă perioadă din viața mea, de departe cea mai lungă, în care n-am mai scris. Pur și simplu nu s-a pus problema. Mi se întâmpla să am, repetat, același vis: că vreau să scriu, că sunt nespuse de fericită că vreau să scriu din nou, dar nu am hârtie și creion. După aceea să mă trezesc, fără să țin minte nici un vers, dar cu sentimentul că fusese ceva nemaipomenit, care a dispărut. Adevărul e că nu capacitatea de a scrie și nu dorința de a scrie dispăruseră în perioada aceasta atât de agitată, ci liniștea mentală necesară și liniștea fizică, pentru că toți am trăit ca într-un fel de mixer în care eram în permanență în public și care se învârtea din ce în ce mai repede și amenința să nu se oprească decât prin explozie. Așadar, de vreun an încoace (cred că printr-un fel de revoltă a organismului, a sufletului meu) deși sunt la fel de ocupată am reînceput să scriu în autobuze, în avioane, în ședințe, în tren, ceea ce-mi face teribil de bine, adică mă simt reintrată în pielea și în destinul meu.

Se pot înțelege cele spuse de dvs. din faptul că sunteți acaparată de problemele cetății, detașându-vă net de calitatea de martor, zic, ca să ne amintim de titlul unei cărți a Anei Blandiana?

Da, în anii din urmă cel mai greu era de suportat faptul că o persoană publică este în permanență pe o scenă cu toate reflectoarele puse pe ea. Și când ai reflectoarele în ochi, tu nu mai vezi nimic. În timp ce un scriitor este cineva care nu se vede foarte tare, stând retras în vreun colț de unde privește el lumea și încearcă să o înțeleagă. Blaga mergea până acolo, încât propunea să nu se semneze versurile, pentru ca poetul să nu apară ca persoană în centrul lor și ele să-și păstreze valoarea anonimă.

Dat fiind că dialogăm la un sfârșit de septembrie, îmi amintesc că o carte de acum mulți ani v-ați intitulat-o „Octombrie, noiembrie, decembrie“. De ce n-ați pornit-o cu prima lună de toamnă, cu septembrie?

Întotdeauna octombrie mi-a plăcut cel mai mult prin frumusețea care prevestește dispariția. Și octombrie-noiembrie-decembrie era această trecere de la viață la moarte prin frumusețe. E cartea mea de versuri la care țin cel mai mult și acum.

Călătoria noastră spre Delta Dunării este ca un prolog al îngândurărilor la care ne-a predispus Simpozionul internațional pe care l-ați organizat prin centrul PEN român și care a luat în dezbateră tema „Scriitorul și puterea“. În cadrul ședinței de ieri, cineva își exprima opinia că atare modalități de întrunire a scriitorilor ar putea fi comparabile cu situațiile din Castalia, tărâm al intelectualilor pur-sânge descriși în celebrul roman al lui Hermann Hesse „Jocul cu măgelele de sticlă“. Așa să fie oare?

Sper că nu. De exemplu, dacă motiunea noastră de sprijinire și eliberare a lui Ilie Ilașcu va reuși, înseamnă că cel puțin ceva concret am izbutit. Dar dincolo de asta, și eu am sentimentul că există prea multe colocvii și simpozioane. Este clar că e aproape o boală, așa zice, chiar dacă e o boală plăcută a intelectualilor în ultimii ani să se întâlnească și să facă schimb de opinii. Și este clar că Occidentul, dacă vrea să ajute cu ceva, ajută la organizarea simpozioanelor. Nimeni nu dă bani pentru chestiuni concrete, însă pentru un colocviu se găsesc întotdeauna, fapt care de multe ori este enervant și dă sentimentul unei sterilități. Dar ceea ce mi se pare mai important în acest tip de conferințe e că ne cunoaștem între noi, cei din diverse țări. Nu mai vorbesc despre românii

de pe ambele maluri ale Prutului. Ne cunoaștem cu cei din țările de Est, care au avut destine asemănătoare, fără să semene, de fapt, foarte tare, pentru că în firea lor erau deosebiri determinante. Ceea ce e foarte important e să-ți dai seama ce a fost comun și cum a fost posibil. Sigur că totul a început cu ocuparea de către Armata Roșie a acestor țări. Dar cum de aceste popoare au putut fi ocupate și stăpânite atâta timp? Este evident că de fiecare dată au greșit și popoarele respective, și conducătorii lor. Deci e o analiză necesară și se face și în asemenea conferințe. În fond, mai e ceva: țări ca ale noastre, care din diverse motive sunt puțin cunoscute în lume, au marele interes și marele avantaj de a fi cunoscute de ceilalți cu asemenea ocazii, cum s-a întâmplat și la Neptun, că a existat o prezentare inteligentă a problemelor noastre la care s-a adăugat, iată, mersul în Deltă. Adică există așa, o cunoaștere rotundă și care impresionează.

Spuneți că, de la un timp, scrieți și în autobuz, și în avion, și în tren. Până și acest dialog îl întreținem în autocarul ce parcurge distanța Neptun-Tulcea. Și totuși, pentru dvs. importă locul în care scrieți, în România, în alte țări, în birou, în camera de hotel, la munte, la mare?

În principiu, n-am putut scrie niciodată decât acasă. Mi s-a întâmplat în viața mea de două ori să stau mai multe luni în străinătate, cam câte o jumătate de an, în Statele Unite și la Berlin. Nu s-a pus problema să mă pot așterne serios pe scris. Sigur, puneam pe hârtie idei, versuri, câte o poezioară. Dar problema deplinei dedări scrisului nu s-a pus. Nu pot să scriu decât acasă. E adevărat că în ultimul timp am scris versuri cam peste tot pe unde m-am aflat. Dar asta nu are nici o importanță, căci eram plecată pe trei zile, ca și cum n-aș fi plecat. Problema serioasă se pune în momentul în care ești plecat pe mult timp sau dacă s-ar pune problema să pleci de tot. În ceea ce mă privește, și din acest motiv, al scrisului, niciodată nu mi-am pus problema să părăsesc Țara. Pe vremuri, foarte mulți mă întrebau cum de nu mă gândesc să plec, pentru că aș fi fost printre puținii care ar fi putut trăi din scris dincolo. N-am făcut-o din două motive. Primul, pentru că nu pot să scriu serios decât acasă și nu pot să scriu decât dacă sunt în jurul meu cei pentru care scriu. Și în al doilea rând, dintr-un motiv care nici nu știu dacă e mai mult politic sau psihologic. Aș zice că e mai mult psihologic - n-aș fi putut accepta ideea că, dacă aș fi plecat, ar fi însemnat că Ceaușescu este mai reprezentativ pentru români decât mine. N-am putut să accept niciodată ideea că poporul român seamănă cu el, nu cu cei ca mine. Totdeauna mi s-a părut

că e o nenorocire și o nedreptate ca românii să fie identificați și priviți prin conducătorii lor care erau cum erau. Și totdeauna am sperat că eu sunt un român tipic. Și dacă sunt tipic, trebuie să stau acasă, cum stau toți.

Dacă ne-am retro-imagina inimaginabila situație că, la un moment dat, însuși Ceaușescu ar fi zis: „Gata, iubite popor, plec eu, plec din țară, te las în pace“, nu credeți că gloatele de înfomețați, de frustrați de atâtea lucruri firești Țar fi implorat (prin scandări publice, firește!) să nu plece, să nu le părăsească, să nu...?

Pe vremea aceea exista și un banc foarte bun pe această temă. În permanență erau cozi imense la oficiul de emigrare. Erau oameni care-și luau riscul ca, înscriindu-se pentru emigrare, fără a avea șansa să izbutească, să fie supuși persecuțiilor. Și totuși, erau cozi foarte mari. Și bancul e următorul. Se zice că la o coadă imensă apare și Ceaușescu. Și lumea, mă rog, după câteva clipe îl recunoaște, începe să se foiască și întrebă: „Tovarășu' Ceaușescu, ce faceți aici?“ . Și el spune: „M-am hotărât să emigrez.“ Și în clipa următoare e singur în fața biroului respectiv.

Ați invocat antica parabolă a legăturii cu pământul; să reiasă din acest fapt că sunteți un Anteu feminin?

Eu cred că toți scriitorii mai mult sau mai puțin sunt semenii lui Anteu. Vedeti, lucrurile sunt destul de complicate. Așa cum spuneam și la conferința noastră. Cu cât puterea e mai în exces, cu cât lucrurile merg mai rău, un scriitor e mai legat de patria lui. Am chiar un poem cu această idee care m-a obsedat mult timp, despre chiar copiii ieșiți dintr-o familie bogată, care pot, dacă vor, să plece în lume. În timp ce copiii ieșiți din familii sărace, intelectualii ieșiți din astfel de familii toată viața rămân legați, să-și ajute frații mai mici, să meargă și aceștia la școală, să trimită pachete părinților. Acesta e sentimentul. Vorbea cineva la conferință că patriotismul e un sentiment de milă față de țara ta. Dacă nu mai ai motive să-ți fie milă, lucrurile sunt mult mai destinsse, însă atâta timp cât aceste motive există, ești absolut legat și absolut responsabil de toate.

Fiindcă veni vorba despre sentimentul de milă, știți ce vroiam să vă mai întreb, nu acum, ci mai spre miezul convorbirii noastre? Iată, vă pot confirma prin fișa ce conține întrebarea: doamnă Ana Blandiana, v-ați plâns vreodată de milă?

Aveam o poezie, pe vremuri. Foarte demult. Nu mai știu unde, în a doua carte, cred, care începea așa: „Renunț la milă greu ca la un viciu./ Cu milă sunt drogată de copil“...

Vam întrebat dacă vă considerați un Anteu feminin și era firesc să mai fac un pas, pentru a mă interesa ce credeți despre categorisirea ce se mai face uneori în poezie feminină, poezie masculină, poezie mai știu eu cum?

Cred că poezia, ca și adevărul, ca și frumusețea, poate ca și dreptatea – adică puținele noțiuni absolute – nu suportă atribute. Nu există poezie bună sau rea, de exemplu. Ori e poezie, ori nu e poezie. Nu există adevăr bun sau adevăr rău, adevăr frumos sau adevăr urât. Adevărul este adevăr. Și, în acest sens, poezia feminină sau poezia masculină mi se pare ceva de-a dreptul stupid. Pe vremuri, spuneam glumind că o să accept să se vorbească despre feminitatea mea atunci când se va vorbi despre virilitatea lui Nichita, să zicem. Dar nimănui nu-i dădea prin cap să vorbească despre virilitatea lui Nichita. Însă aceasta nu înseamnă că nu există noțiunea de feminitate ca o caracteristică a poeziei, numai că ea nu se aplică doar femeilor, ci anumitor poeți. Spre exemplu, Rilke, un mare poet, e clar că are foarte multe trăsături feminine în poezia lui, adică o anumită tandrețe, gingășie. Sau, la noi, Șt. O. Iosif e limpede că e un poet mult mai feminin decât Coșbuc, să zicem. Iar în cazul lui Emily Dickinson n-are nici o importanță dacă e femeie sau bărbat, ea având o sensibilitate atât de profundă și rănită, încât la nivelul respectiv determinările nu mai contează.

Presupun că următoarea întrebare ne va deschide un unghi nou de înaintare a subiectelor discuției noastre. Din ce moment v-ați simțit predestinată literaturii?

A fost mai rău. Am început să scriu de la școala primară. Deci în clasa a doua (am mai povestit momentul), când ne-am întors din vacanța din clasa întâi, învățătoarea ne-a dat să povestim cum ne-am petrecut vara, spunându-ne că trebuie să scriem minimum două pagini și cine termină poate să iasă în recreație. Cum era după război și nu prea erau cărți, întâmplarea făcuse că, puține zile în urmă, văzusem prima carte de poezie din viața mea. Era un volumaș care conținea *Iarna pe uliță* de Coșbuc, pe fiecare pagină câte o strofă și cu o ilustrație. Și mie-mi rămăsese în cap cu oarecare mirare că pagina era goală și conținea doar o poezie foarte mică, față de cărțile tatei, unde cuvintele acopereau toată pagina. Și am întrebat – dacă scriu în versuri, câte pagini trebuie să scriu. Mă așteptam să spună zece. Dar învățătoarea a spus: „A, dacă ești în stare să scrii în versuri, poți să scrii și una singură.“ Și mi s-a părut o

soluție extraordinară! Deci, efectiv, acela a fost momentul când am scris prima oară. Nu mai țin minte după aceea cum s-a permanentizat obsesia scrisului. În orice caz pot să vă povestesc că toată copilăria și apoi toată adolescența am scris și am trecut prin diverse etape ale istoriei literare, cum se zice că trece fătul în pântecul mamei prin diverse stadii ale evoluției omului. În biologie ontogeneza repetă filogeneza. Am început prin a scrie ca Bolliac, ca Alecsandri...

Și când ați reușit să scrieți ca Ana Blandiana?

Cred că de la a doua mea carte. Așadar, acum, dacă aș vrea să aleg, dacă de mine ar depinde să-mi rearanjez destinul – deși întotdeauna în antologii am ales și poezii din prima carte la care țin și care într-un fel m-a și impus – aș începe doar cu a doua carte, de la care am devenit eu însămi și am evoluat între niște paradigme care, practic, au apărut atunci. Dar, ca să fiu absolut cinstită, trebuie să spun că ar fi incorect să susțin că puteam debuta cu a doua carte, din simplul motiv că numai prima carte, care a fost mai banală și mai în tonul epocii, mi-a dat posibilitatea să o public pe a doua, și numai succesul primei a făcut ca a doua carte să apară așa cum vreau eu.

Dar ați fi dorit să debutați în timpuri cu adevărat propice literaturii, când nu se cere să se țină cont de tonul și de coloratura epocii?

Nu știu. E foarte greu de spus. Acuma, când este clar că dispunem de mai multă libertate, e sigur că timpurile sunt mai propice literaturii?

Îmi răspundeți printr-o întrebare?

Am întrebat retoric. În orice caz, un lucru este cert: cu toate greutățile, care au fost imense – știm prea bine ce înseamnă să lupți pentru fiecare vers, pentru fiecare cuvânt – efectiv a fost o luptă continuă și o spaimă perpetuă, că nu trece, că te oprește, că cineva te denunță (ceea ce s-a și întâmplat în cazurile care au dus la cele trei interdicții cărora le-am căzut victimă). Dar, poate tocmai de asta, nu pot să nu recunosc și să nu mărturisesc că, la urma urmei, am avut un destin cum nu se poate să nu-și dorească un poet. Am fost, în permanentă, în centrul înlăcrimat al atenției tuturor. Să scrii cu sentimentul că toată lumea așteaptă versul tău, mai mult nu poate să-și dorească un poet. Și nu sunt chiar sigură că acum se mai întâmplă același lucru. În toate țările noastre,

căci nu vorbesc numai de România sau numai de Moldova, ci și despre Polonia și Ungaria, despre Rusia și Bulgaria, a fost o perioadă în care poezii erau ca niște păsări care reușeau să se țină în zbor și care țineau sufletul națiunii deasupra. Și toată lumea stătea cu respirația tăiată, să nu se prăbușească ei, pentru că atunci s-ar fi prăbușit ultima speranță.

Considerați că aveți o biografie de creație în etape, cu sincope și jalonări, sau una cursivă, ca și programată?

Da, e o întrebare foarte bună. Cred că aș putea etapiza în puncte de interdicții. Am debutat când eram încă elevă și după publicarea primelor trei poezii a existat un denunț venit din orașul în care trăiam, Oradea, care a fost trimis tuturor revistelor și ziarelor din țară și în care se spunea că sunt fiica unui dușman al poporului, care e închis. După asta au urmat patru ani în care n-am mai avut dreptul să public, n-am putut să intru la facultate. Patru ani care au fost extrem de grei, pentru că țineau de perioada mea de formare, la sfârșitul adolescenței. Dar românii zic că tot răul e spre bine. Și s-a întâmplat atunci ca, prin acel denunț care conținea numele meu, toată suflarea literară și ziaristică din țară să afle că există o fată pe care o cheamă așa...

Și care trebuie ocrotită?

După '89 glumeam și spuneam că am fost cunoscută ca scriitor interzis înainte de a fi cunoscută ca scriitor. Pentru că nimeni nu mă știa, dar în momentul când mi-au dat drumul să public, a fost cu totul altceva decât un debut obișnuit al unei tinere poete. Toată lumea și-a zis: ia să vedem cum scrie fata asta care nu avea dreptul să publice.

Așadar, aceasta ar fi fost prima etapă?

Da, prima perioadă în care am fost... nu, nu marginalizată, nici nu pot spune asta, pentru că nici nu fusesem în centru încă. Dar, în orice caz, în care am stat în afara lumii. În timpul ăsta generația mea a debutat. Dar poate că mi-a ajutat, poate că a fost o ocazie de a privi lucrurile puțin din afară.

Apoi, perioada următoare?

Ea vine după '65, grație intervențiilor lui George Ivașcu, care era directorul revistei „Contemporanul”, cea mai prestigioasă la acea vreme,

căruia i-am trimis fără prea mare speranță un teanc de poezii, prevenindu-l care e situația mea. Și el, om cu mare prestigiu de toate felurile, m-a publicat. După aceea totul s-a declanșat și a urmat o perioadă bună, care a devenit chiar foarte bună după '68, perioadă de care a beneficiat toată generația noastră, în care am publicat volum după volum și am început să fiu tradusă în străinătate, să iau premii naționale și internaționale.

În '82 ați luat și prestigiosul Premiu Herder.

Lucrurile erau de așa natură, încât în momentul în care a apărut cea de-a doua interdicție, în ianuarie '85, în urma publicării în decembrie '84 a unor poezii în revista „Amfiteatru“, a ieșit un scandal enorm. Dar în acea vreme Ceaușescu era încă bine văzut în Apus și el ținea încă foarte tare la imaginea lui. Astfel că atunci când un grup de circa 180 de scriitori, universitari, ziariști italieni, din inițiativa Universității din Padova, au făcut o listă de semnături împotriva interzicerii mele, căci tocmai îmi apăruse o carte în Italia, puterea oficială imediat a dat înapoi, ridicând interdicția.

Deci presupun că aceasta a fost cea de-a doua etapă.

Să zicem. Iar etapa dintre cea de-a doua și cea de-a treia interdicție, este, practic, cea a maturității mele. Era o perioadă în care lucrurile mergeau din ce în ce mai prost în țară. În ceea ce mă privește, niciodată nu s-a mai revenit la situația de dinainte, nicidecum nu s-a mai uitat că am scris acele poezii. Totul era extrem de tensionat.

Aveam rubrică pe vremea aceea în *România literară*. Mi se întâmpla să scriu două sau trei tablete, ca să apară una.

Rubrica Atlas. În studenție, o citeam și la Chișinău, împreună cu colegii mei.

Îmi face plăcere să aud. Una din marile mele bucurii a fost felul în care erau citite acele pagini.

Apoi a urmat „povestea“ cu o poveste pe care ați pus-o într-o carte pentru copii.

În '88 mi-a apărut a treia carte pentru copii. Prima avusese un personaj ce devenise din ce în ce mai celebru, un motan...

Pare-se că a fost primul motan despre care s-a vorbit la postul de radio „Europa liberă“. În orice caz, noi, basarabeni, de acolo am auzit de el.

Îmi venise ideea să descriu felul în care motanului Arpagic i s-a urcat la cap faptul că i s-au închinat poezii...

Ce mai, aveți cele mai nobile și nevinovate intenții.

În prima secundă nici nu mă gândisem la Ceaușescu, ci la fenomen.

Însă parodia și imaginația cititorilor l-au tras pe fiul iubit al poporului în meandrele poemului.

...Dar să fiu sinceră de tot, nici o clipă nu credeam că mesajul va fi receptat atât de violent. Imediat, a doua zi după apariția cărții, lui Ceaușescu a început să i se spună Arpagic, cartea dispăruse.

Fără să nimerească în mâinile copiilor, ci în cele ale maturilor pentru care, de fapt, nu fusese proiectată.

Exact. Maturii „au furat-o” copiilor. Oricum, situația era radical schimbată față de '85. Asta dovedește cât de mult se degradase totul între timp. Ceaușescu nu mai avea ce să sperde de la Apus. Deja se scria împotriva lui, a demolatorului de biserici și de sate. Deci toate protestele din Occident n-au mai reprezentat doi bani. A fost vorba nu numai de interzicerea semnăturii mele, ci și de interzicerea cărților mele din biblioteci. Astfel, devenea interdicție și a trecutului, nu numai a viitorului. Țin minte cum cel mai tare mă înspăimântase faptul că apăruse primul volum al istoriei poeziei românești scris de un tânăr istoric literar, Mircea Scarlat, care, din nefericire, a murit și ultimele volume au rămas nescrise.

De ce v-ați înspăimântat, când în volumul respectiv, din câte îmi aduc aminte, este analizată poezia din secolele trecute?

Da, din secolele XVII-XVIII, unde, absolut din întâmplare (eu nici n-am apucat să-l văd), se pare că, într-o paranteză, se făcea trimitere la mine. Adică era tipul de scriere în care lucrurile sunt privite în paralel. Și volumul a fost oprit. Când am aflat motivul din care a fost stopat, mi-am dat seama că, într-adevăr, se lasă așa, ca o placă de beton, peste mine. Acum n-am nici o îndoială că, dacă n-ar fi intervenit momentul revoluției, asta nu s-ar fi terminat niciodată. Mi se oprea telefonul, n-am mai avut corespondență. În fața casei stătea o mașină în care se afla în permanență cineva...

Adică se declanșaseră metode extraliterare.

Exact. Și, ca să termin răspunsul la întrebarea dvs., cu acest prilej a început ultima etapă de dinainte de '89, care- n-aș vrea să sune cinic ce

spun – a fost perioada în care am scris cel mai mult. Pentru că totul era închis în jurul meu, nu mai exista nici o speranță că se va schimba ceva și scrisul rămânea efectiv singura șansă de supraviețuire. În condițiile astea am scris volumul de versuri *Arhitectura valurilor* și romanul *Sertarul cu aplauze*, care nu știu dacă au să rămână cele mai bune cărți ale mele, dar sunt cărțile care m-au reprezentat cel mai plenar. În viața mea, în restul timpului mai intrau și alte lucruri decât scrisul, însă în acea perioadă a fost numai scrisul.

Problema la care v-aș ruga să ne referim ține de un context mult mai amplu, de un plan general-filosofic. Însă, în ceea ce privește, creator fiind, v-ați surprins vreodată la gândul că prin creația dvs. omenească vă puneți în lumina propriei conștiințe, sau în lumina conștiinței altora, prestigiul „asemănării” cu Creatorul Suprem?

Mai curând am sentimentul că sunt un instrument al Lui. În cele mai bune momente ale mele de scris, sentimentul a fost unul de umilință. A fost senzația că nu eu scriu, ci că cineva scrie prin mine, că altcineva hotărăște.

Cum vi se pare, astăzi, logosfera românească: înalt funcțională, gălăgioasă, curată, alterată, ca un discurs în gol sau ca frumusețe expresivă?

Să știți că am aparținut în destul de mică măsură vieții literare românești, în sensul în care ea era percepută, ca acea veșnică turbulență de la Casa Scriitorilor. Mi se întâmpla luni de zile, ani de zile să nu intru acolo și întotdeauna m-a intimidat îngrozitor atmosfera de la Casa Scriitorilor. N-a existat în timpul vieții mele tipul acela de atmosferă literară romantică, cu cafelele, sau cum apare prin amintirile moldovenilor, ieșenilor. Ceea ce era boema vieții literare, cel puțin așa cum o percepeam eu, părea destul de indigest.

Din fericire, zgomotul ce provine de la motorul autocarului în care conversăm și rumoarea vocilor colegilor cu care călătorim împreună au făcut să înțelegeți cumva o altă întrebare decât cea pe care v-o adresasem de fapt. Ați înțeles „literatură” în loc de „logosferă”. Așadar, distinsă colegă, cum vi se pare logosfera românească?

Limba de lemn în literatură, în adevărata literatură n-a existat niciodată. Ceea ce n-a împiedicat-o, și aceasta e cu adevărat înspăimântător,

să devină limba oamenilor simpli. Poate că una dintre mutațiile cele mai teribile, care s-au petrecut în ultimele decenii, este că țăranul, care avea o limbă atât de colorată, limbă din care își trăgeau seva scriitorii, încet-încet și-a înlocuit limba, sau a permis să-i fie înlocuită, printr-o limbă de lemn. Poate că nu chiar cea de tip politic, dar tot o limbă de lemn și tot de același tip. Adică formule de tipul „te-ai descurcat, te-ai orientat“ sau „merge și așa“, ca expresii ale unei adevărate filosofii a făcutului de mântuială, a aranjamentelor, au devenit curențe pentru țărani. Privind atent viața politică și felul în care ea se reverberează în straturile sociale, aș putea spune că una din explicațiile succesului domnului Iliescu este tocmai această limbă de lemn care oamenilor simpli le sună cunoscut. Chiar dacă n-o urmăresc (pentru că specificul limbii de lemn e că ea aproape niciodată nu conține un miez, fiind un fel de învârtire în gol), țărani iau prefabricatele ei ca ceva cunoscut, familiar. În timp ce adresarea simplă într-o limbă literară, mai ales dacă e folosită de buni vorbitori, pune problema atenției și, deci, pentru cei obișnuiți cu reflexe lingvistice de altă natură ea apare ca ceva mai dificil. Pe de altă parte, pe măsură ce limba de lemn de tip comunist este părăsită, ea este înlocuită cu o altă limbă de lemn (sau poate de plastic), să-i zicem de tranziție, ca să nu mai vorbim de toate cuvintele americane care ne asaltează într-un mod dezastruos. Într-una din zilele în care aveam timp să trec așa, uitându-mă în dorul lelii, pe stradă, pur și simplu m-am înspăimântat. Mergând timp de o oră prin București, n-am reușit să găsesc din sute de firme decât vreo două-trei care aveau nume românești.

Cunoaștem și noi groaza, cei care am locuit în cea mai „alfabetizată“ u.r.s.-s-îune din lume. Firmele și grimasele imperialiste erau de-a dreptul paralizante... dar să ne amintim că francezii au o lege specială de apărare a limbii lor.

Pentru că au trecut și ei prin asta. Dar la noi, ca să zic așa, nu trebuie să ne apărăm numai de americani, ci și de turci. Jumătate sunt în engleză, jumătate – în turcă. Dar, bineînțeles, dincolo de toate argumentele pentru pesimism, inclusiv în acest domeniu, eu am o mare încredere în capacitatea scrisului românesc de a renaște mereu. Eu cred că, cu cât suferința este mai mare, cu atât materia primă a literaturii e mai importantă. Și mai consider că anii aceștia atât de tulburi vor prezenta materia primă a unor cărți foarte serioase.

Lucian Blaga, vecinul dvs. imediat de dicționar...

Și de sat...

...Precum ziceți. Așadar, profetul de la Lancrăm susținea că Flaubert ia inițiat pe scriitori cum să-și pregătească științific inspirația. Ana Blandiana cunoaște această știință?

Pe vremuri, scriam în etape, ca să zic așa, pur și simplu plecând de acasă pentru câte o lună, și întotdeauna acesta era un moment important, căci strângeam bani, îmi aranjam concediile la redacție, ca să reușesc să agonisesc o lună în care să mă pot duce într-un loc, unde să plătesc la o casă de creație sau la un hotel, să mă închid în cameră cu un aparat de făcut cafea și un borcan de dulceață, câteva tablete de ciocolată și un pachet de unt, în așa fel încât, dacă vroiam și dacă începeam să scriu și trebuia să funcționeze starea asta de grație, să pot să nu ies o săptămână din camera mea. Și întotdeauna, după un timp, începea să funcționeze. Deci singurătatea și concentrarea în sine constituiau forma de pregătire. De altfel, mereu m-am gândit, inclusiv în acest sens, că starea de poezie, starea de grație poetică seamănă foarte mult cu starea de grație religioasă. Exact cum sfinții își pregăteau prin asceză starea de comunicare cu Dumnezeu, cred că și pentru scriitori (în cazul meu era) asceza poate să fie și o formă de comunicare artistică.

Sper să am din partea dvs. înțelegerea și răbdarea necesare de a vă mai adresa câteva întrebări. Uneori mai și sunteți atacată în presă. E un lucru firesc, e un lucru injust?

În primul rând, sunteți drăguț că spuneți „uneori“. Se întâmplă aproape tot timpul. Dacă este firesc, nu știu. Poate, dacă ar fi vorba de niște atacuri civilizate, adică din partea unor oameni care au alte idei decât mine, ar fi firesc. Dar ceea ce s-a întâmplat cu mine și cu încă câțiva colegi n-a fost firesc, pentru că a lua niște nume curate de scriitori, permisă fie-mi expresia, și a le terfeli intenționat, pentru a le distruge credibilitatea, a fost aproape o tentativă de crimă. Iar faptul că această crimă n-a reușit nu este meritul lor. Pur și simplu populația a reacționat în cele din urmă printr-o saturație la murdărie.

Nu știu dacă ar trebui să mă interesez cum reacționați la calomnii, dar odată ce-am spus asta, parcă aș fi pus și întrebarea...

Cum am reacționat la calomnii? Trebuie să mărturisesc că destul de curând am găsit metoda cea mai bună: de a nu citi; dacă nu citeam, chiar dacă le aflam povestite de altcineva, lucrurile erau deja filtrate de umor, mai suportabile. Dar atunci când mi se întâmpla să citesc, și asta era mai ales în '90, erau momente când puteam ajunge la atac de cord. Limbajul și lucrurile spuse acolo, insultele și injuriile depășesc orice imaginație. Însă mi s-a întâmplat să mă gândesc așa, cu o anumită curiozitate, cum va înregistra istoria literară aceste întâmplări. Pentru că e clar că nu există precedente. Poate doar – dar nici pe departe violența limbajului nu e comparabilă – cu momentul în care s-a încercat distrugerea lui Caragiale. Oricum, nu mă îndoiesc că în istoria literară vor rămâne aceste exemple de murdărire a scriitorilor.

În această perioadă post-ceva, oricum s-a numit acel ceva, comunism, socialism, inevitabil victimele acelui regim se întâlnesc, se intersectează cu torționarii lor de ieri. Ce trebuie să facă victimele, să ierte, să uite?

Important mi se pare nu dacă vor fi pedepsiți sau nu, ci dacă vor fi cunoscuți sau nu. Mie mi se pare extrem de important, și personal aproape că m-am dedicat acestei sarcini, să se facă lumină în trecutul nostru imediat, pentru ca o dată clarificați sufletește să putem merge mai departe. În ceață și în mocirlă nu poți să construiești nimic. Memorialul de la Sighet, pe care l-am inițiat, are chiar acest scop: de a scrie istoria recentă, de a spune ce s-a întâmplat într-adevăr, cu cine s-a întâmplat, pentru a ne cunoaște pe noi înșine și în felul acesta să putem înainta.

Ce le-ați putea spune celor care cred că scriitorul nu e doar cel ce se vede, ce se citește, ce se știe despre el, ci că este un om al misterului, al tainelor unei vieți deosebite de viața altor oameni?

Da, cred că e adevărat. Dar nu în sensul ermetismului, în sensul în care el este misterios pentru că nu poate fi înțeles. Nu în sensul în care o apă tulbure nu lasă să se vadă prin ea, ci în sensul în care o apă limpede și foarte adâncă te înfioară pentru că este limpede și nu reușești să-ți dai seama cât de adâncă este.

Și, în final, cam cât de des ați ajuns să treceți pragul celei de-a șaptea grădini, cea a fericirii?

Am fost un om foarte norocos în viața personală. M-am îndrăgostit la 17 ani și cred că suntem la fel de fericiți acum, după 35 de ani de căsătorie. Ceea ce a fost evident un noroc fără de care n-aș fi putut suporta toate celelalte nenoroace. Fericire este poate un cuvânt prea mare. Dar cred că cea mai mare fericire a mea este că Dumnezeu mi-a dat capacitatea de a despărți esențialul de neesențial. În cele mai grele momente din viață am fost fericită, pentru că aveam o grădină de câteva sute de metri pătrați în care eram covârșită de frumusețea și importanța faptului că dintr-o floare se făcea un fruct și că planta respectivă era plantată de mine. Am știut să mă bucur și știu în continuare să mă bucur de orice grăunte de frumusețe. Cu cât e mai natural, cu atât mai mult. Și acesta e un mare, mare noroc.

Mă bucur că sunteți într-un blând dezacord cu Jorge Luis Borges care zicea, îmi amintesc, într-un poem: „Am comis cel mai grozav dintre păcatele/ Pe care le poate comite un om;/ N-am fost fericit.“ Vă urez și în continuare motive sigure de a mărturisi că sunteți un om norocos.

Neptun-Tulcea, 24 septembrie 1995

Leo Butnaru
(„Literatura și Arta“, februarie 1996)

Falsificarea transparenței

Stimată dnă Ana Blandiana, publicarea, din inițiativa președinției, a stenogramei primei ședințe a CFSN din 27 decembrie 1989 a produs nedumerire și chiar perplexitate, nu numai pentru că nu sunt prea clare nici motivația, nici scopul acestui gest, ci și pentru că textul, dezlânat și lipsit de coerență, aruncă o lumină deloc flatantă asupra aceluia prim organism politic de după revoluție. Vaș ruga să comentați, ca participant la ședința în discuție, acest demers.

Aș vrea să observ, înainte de toate, că acest gest al președinției nu e singular, el seamănă în mod frapant cu editarea de către SRI a „Cărții Albe a Securității”: în ambele cazuri, sub pretextul transparenței, se operează o selectare și un montaj al realității, potrivit unor scopuri mai mult sau mai puțin obscure. Pentru fiecare dintre aceste cazuri ne putem întreba de ce s-au produs și de ce s-au produs în momentul și forma în care s-au produs. Iar răspunsul evident este că, de fiecare dată, lucrurile s-au petrecut potrivit unui plan de interes precis. Despre ultimul gest publicistic al președinției, de exemplu, comentariile de presă susțin că se leagă de dorința dlui Iliescu de a demonstra independența sa față de Moscova, deși mie nu mi se pare că textul publicat lămurește ceva în această privință. Personal, el mi-a amintit doar sentimentul – puternic, din moment ce-l mai țin minte după atâția ani – de jenă și chiar de ofensă pe care l-am încercat atunci când dl Iliescu s-a întors de la telefonul cu președintele Gorbaciov iradiind pur și simplu de fericire. Dar, ca să revin la întrebarea dvs., ceea ce mi se pare inadmisibil în acest text este faptul că, pe de o parte, este prezentat drept o stenogramă (deși în mod evident nu e decât un proces verbal prost făcut, rezumativ și simplificator) și, pe de altă parte, este prezentat drept integral, deși nu e decât o însăilare de teme cu dezvoltare suprimată, cu mari sărituri logice în cadrul discuției și cu evidente lacune.

Ați putea să exemplificați?

Da. Un exemplu este lipsa totală din relatare a dlui Brucan, care a participat parțial la ședință și era, fără îndoială, unul dintre personajele esențiale ale momentului. Apar în schimb (chiar în locul său?) niște așa-numite „voci din sală“, personajele anonime cel puțin ciudate dacă ne gândim că în sală se aflau teoretic 39 de persoane, toate cunoscute, cu numele publicat și repetat la televizor. Uneori aceste voci fără nume par să aibă o mai mare autoritate și siguranță de sine decât cei ce vorbesc în nume propriu, încât ne putem întreba cine a avut interesul să le anonimizeze.

În afara părților care lipsesc, relatarea vi se pare exactă?

Ea nu este exactă din două puncte de vedere. Pe de o parte este vorba de aspectul stilistic: acea transcriere într-un alt limbaj decât cel folosit și care falsifică totul. Dacă „stilul e omul“, nu eu sunt omul care vorbește în acel text cu acorduri greșite și cu propoziții fără predicat. În acest sens există o mare diferență între intervențiile dlui Iliescu, evident revăzute, și ale celorlalți. Pe de altă parte, este vorba de intervenții de fond, în măsură să altereze sau să transforme sensurile. De exemplu, îmi amintesc că dl Iliescu a propus un „sfat al bătrânilor“, al cărui prim nume era Ion Gheorghe Maurer, ceea ce a stârnit proteste. În textul publicat, numele lui Maurer nu mai apare printre cei propuși, dar – ciudat – rămâne în protestele unor vorbitori, proteste care în felul acesta devin fără rost. Aceste tăieturi spun mult și prin ele însele, dar mi se par importante mai ales pentru că fac să planeze îndoiala asupra întregului. Din moment ce am descoperit că anumite lucruri au fost suprimate, cine garantează că nu sunt și alte schimbări pe care nu le-am descoperit?

Dar, în fond, nu există o înregistrare video sau audio, prin care să se poată verifica autenticitatea relatării?

Tocmai asta este bizar: într-o perioadă când se transmitea la televizor tot ceea ce se considera a fi important, această importantă ședință să nu fi fost oare înregistrată măcar audio? Ca și cum ar fi fost lucruri de ascuns și totul s-ar fi petrecut cu grija de a putea fi rearanjat la momentul oportun...

Și credeți, cumva, că momentul oportun este începutul campaniei electorale?

Începutul campaniei electorale sau orice alt fel de luptă pentru putere. Dar problema nu este numai aceasta. Problema este că prin aceste repetate deshumări, minuțios gândite și organizate, cetățenii României sunt împărțiți în două categorii: cei care, „mai presus de lege“, au posibilitatea să prelucreze și să publice documente și cei care nu au această posibilitate; sau altfel spus, cei care pot dispune de biografia celorlalți și, respectiv, cei care nu pot dispune nici măcar de propria lor biografie. Dar, la drept vorbind, nu cumva aceasta face parte chiar din definiția oricărui totalitarism?

Dincolo de aceste falsificări conjuncturale, nu credeți că pericolul se extinde asupra situației istoriei în general?

Când asemenea falsuri se petrec sub ochii noștri și se referă la perioada atât de apropiată a ultimilor ani, ne putem imagina ce falsuri se pot opera asupra istoriei ultimelor decenii, care este ținută ostentativ sub cheie. Dacă nu se spune corect ce-a fost acum șase ani, cum am putea pretinde să ni se spună numărul victimelor comunismului, în speță numărul morților, pe care colaboratorii dlui Măgureanu l-au estimat recent la numai câteva mii?

O ultimă întrebare: nu vi se pare curios că din acea sală de 39 de oameni, dintre care cel puțin zece erau scriitori sau oameni de artă, și-au scris între timp memoriile doar politicienii?

Întrebarea s-ar putea extinde și asupra unor ziașiști trecuți prin atâtea, printre care vă numărați, iar răspunsul cel mai scurt ar fi: pentru că nu au timp. În timp ce politicienii au la dispoziție instituții și aparate care combat pentru scopurile lor, scriitorii au trebuit să-și apere ideile singuri, uneori în stradă și adesea împotriva colegilor de condei „apolitici“ sau extremiști. Un alt răspuns ar fi: pentru că, neurmărind interese prin scrierea lor, scriitorii își dau memoriile de obicei la sfârșitul carierei. Dar toate acestea sunt neconcludente în fața obligației de a spune adevărul pentru a risipi confuzia atât de savant construită.

Petre Mihai Băcanu

(„România liberă“, februarie 1996)

„Zeii le-au dat muritorilor suferințe
pentru ca generațiile următoare să aibă ce cânta“

Stimată Doamnă Ana Blandiana, suntem la Guadalajara, în ultima zi a Congresului PEN Centrului Internațional. V-am invitat la un dialog pe care am sperat să-l purtăm pe marginea unei victorii românești: alegerea Dvs. în funcția de președinte al asociației mondiale a scriitorilor. Dar s-a întâmplat altfel, spre dezamăgirea noastră. Vă rog să-mi spuneți cum s-a scris povestea acestui eșec, rușinos pentru întreaga organizație – așa cum a subliniat la ședința de astăzi dl Ronald Harwood, președintele în exercițiu al PEN-Clubului Internațional – și, în general, ce impresie v-a lăsat această a 63-a ediție a Congresului, desfășurat aici, în Mexic?

S-o luăm pe rând. În primăvară am primit din partea Centrului PEN Francez oferta de a accepta ca ei să mă propună la președinția internațională. Peste câțva timp am fost contactată în același sens de secretarul general al PEN-ului Internațional, Alexandre Blokh. Adevărul este că am avut din start o oarecare rețineră, deși, evident, propunerea era extrem de flatantă. Rezerva mea, însă, avea legătură cu viața mea personală. Am împlinit în toamna asta șapte ani de când am intrat într-o luptă care sper că se va termina, cel puțin într-o anumită privință, o dată cu alegerile din România din această toamnă. Din punctul meu de vedere, ca scriitor, s-au dovedit șapte ani în care aproape n-am fost eu însămi. Propunerea Centrului PEN Francez la președinția mondială însemna practic prelungirea cu cel puțin trei ani, pe o altă temă, a acestui tip de sacrificiu sau angajament. Un angajament care se traduce exact în aceleași unități de măsură: a lipsei timpului pentru scris și a măcinării lui în alte direcții. Insistențele celor care vroiau să mă propună se legau de faptul că ar fi fost vorba de prima femeie președinte și că era bine să fie un scriitor din Est. Am zis totuși da, gândindu-mă că președinția unei organizații mondiale reprezenta un câștig important pentru țara noastră.

Lucrurile au mers în continuare fără probleme, respectându-se procedura obișnuită în astfel de cazuri. Propunerea franceză a fost făcută publică și eu am prezentat o expunere de intenții în calitate de candidat la funcția de președinte al Internațional PEN. Ca urmare a distribuirii în întreaga lume a acestui text, am început să primesc din partea a zeci de centre naționale adeziuni în sprijinul candidaturii mele. Mi-am închipuit că au să existe și alte propuneri pentru funcția de președinte și abia mai târziu am aflat că eram singurul candidat și că, efectiv, nu exista nici o dificultate la alegere.

Problemele au fost de cu totul și cu totul altă natură. Problemele țin de însăși funcționarea PEN-ului Internațional, și în această privință trebuie să mărturisesc că pe multe dintre ele le-am descoperit acum și aici, la Guadalajara. Dacă le știam dinainte, cu siguranță nu acceptam de la început. Am trăit câteva zile încordate, în care am fost tulburată și foarte prost impresionată de confruntările din cadrul acestei organizații mondiale a scriitorilor, confruntări între câteva grupuri de presiune și așa zice și de interese, pe care eu personal nu le înțeleg. Pe de o parte, Statele Unite și Japonia, sprijinite din Europa de țările scandinave, pe de altă parte, marile țări europene care au inventat de fapt PEN-ul: Anglia și Franța. Confruntarea a fost dură și a mers până la propunerea de a schimba carta PEN-ului și toate structurile lui. S-a votat ca în următoarele luni toate centrele să facă propuneri de schimbări, care să fie adunate în Japonia, în acest fel centrul de greutate al organizației mutându-se, practic, de la Londra acolo. Deși au existat obiecții puternice, așa-zisa „reformă”, o dată votată, va reuși, probabil, să modifice esențial această asociație, creată acum 70 de ani, de câțiva mari scriitori englezi și francezi din dorința de a face dintr-un forum al oamenilor de litere un fel de conștiință a lumii. Din fericire, pe parcurs și tot mai mult în ultimul timp, el are tendința să devină o organizație birocratică, nu atât de scriitori, cât de activiști care vorbesc în numele scriitorilor, și propunerea de a muta centrul de interes în Japonia e clar că va agrava lucrurile. În această situație, eu am propus, deși nu mi-a fost ușor să iau o asemenea decizie, de a nu se face alegeri la actualul congres și, implicit, de a se renunța la candidatura mea, urmând ca la următorul congres, care va avea loc în august 1997 la Edinburg, în Scoția, să se decidă cum se va schimba această organizație și atunci să fie desemnat și președintele potrivit

pentru viitoarea structură. Ideea că eu aș fi fost aleasă acum și aș fi devenit președintele unei organizații care între timp se va transforma, imprezibil, într-un mod diferit de ceea ce sper eu să constituie ea, mi se părea ciudat și cred că am procedat corect. Deci, la propunerea și la insistența mea, Ronald Harwood, președintele în exercițiu, a acceptat în cele din urmă să mai reziste încă trei sferturi de an, până la viitorul Congres.

Pentru noi, intelectualii din Basarabia, PEN-ul ca organizație mondială a avut o imagine deosebită, aproape mitică, în ciuda faptului că filiala de la Chișinău este încă destul de firavă și ineficientă. E trist ca după istoria cu sforile care s-au tras aici să fii nevoit să duci acasă un mesaj atât de dezamăgitor. Am observat în cadrul dezbaterilor polarizări foarte categorice de opinii și destule persoane pendulând strategic între cele două opțiuni. Cum calificați faptul că cei mai dinamitarzi membri ai PEN Clubului Internațional și-au manifestat mai mult motivațiile egoiste în dauna statutului și misiunii de bază a organizației: apărarea drepturilor propriu-zise ale scriitorilor?

Părerea mea, și nu o spun doar eu, este că nici măcar nu se mai încearcă să se amintească „detaliul“ esențial că suntem scriitori sau să se ajungă cu gândul la literatură. Apoi, exact cum ați spus, de fapt este vorba de o minoritate, de câteva centre care au niște reprezentanți foarte vorbăreți, și, din câte m-am interesat și mi-am dat seama, nici măcar cine știe ce scriitori, și care sub umbrela unor teorii pretins democratice, dar numai demagogice în realitate, propun în permanență înființarea de noi centre în țări sau provincii foarte modeste din punct de vedere cultural. Este o manipulare. Un centru dintr-un orașel din Mexic, de exemplu, devine „egal“ cu o mare țară, cu Anglia sau cu Rusia ș.a.m.d. Și lucrurile se desfășoară într-un mod care întristează, într-adevăr, pentru că ideea originară a PEN-ului a fost într-adevăr minunată. Era vorba de a sublinia că puterea scriitorilor stă în scrisul lor, în cărțile și-n bănuiala posterității, a perenității lor, că responsabililor acestei lucrări li-e teamă de faptul că noi suntem cei care rămânem după, și că ei pot fi demascați prin mărturiile noastre. Aceasta este puterea noastră. Alta nu există. De aceea o luptă „pentru putere“, în cadrul unei organizații a scriitorilor, este de-a dreptul ridicolă, ca să nu spun mai mult.

Propunerea care vi s-a făcut de a candida la președinția unei organizații mondiale s-ar fi înscris semnificativ în contextul schimbărilor care au loc acum

în România și cred că investirea dvs. ar fi fost percepută și ca dovadă a evoluției societății românești.

Da, este singurul punct de vedere din care îmi pare rău. Alegerea mea în fruntea PEN-ului Internațional s-ar fi suprapus într-adevăr cu ultimele zile ale acestei toamne electorale în care, practic, ni se hotărâște soarta.

Și dacă tot am atins această temă, spuneți-mi, ce se va întâmpla în România: o simplă rocadă Putere-Opoziție, o transformare a instituțiilor, o ajustare de fațadă? Cât de profundă va fi primenirea anunțată?

E clar că nu va fi, pur și simplu, înlocuită o echipă cu alta. Nu în asta constă schimbarea. Pot să vă dau și exemple. Două lucruri se vor produce cu siguranță și, ca să spun așa, aproape de la sine, atrăgând după ele consecințe fundamentale. Va trebui să funcționeze justiția. Nu în sensul că cineva va interveni pentru a-i impulsiona activitatea, ci în sensul că, sper, puterea nu va mai încerca să o influențeze. Corupția din România a fost o urmare a faptului că justiția era aservită guvernanților. O dată cu această separare a puterilor în stat și cu eliberarea justiției din chingile autorității politice, corupția, și mai ales corupția de stat – cea mai devastatoare dintre toate – se va diminua. În al doilea rând, vor începe să se facă în mod serios investiții în România. Am călătorit mult în anii din urmă, știu cât de mulți oameni de afaceri și firme străine voiau să se implice în România și-ar fi avut interesul s-o facă, dar le-a lipsit curajul să treacă la fapte, atâta timp cât totul era nesigur, atâta timp cât oricând puteau fi chemați minerii care să îi distrugă. Deci, o democrație reală, un guvern și un parlament cu adevărat democratic vor atrage inevitabil un salt economic.

Credeți că există posibilitatea ca și imaginea puterii pe care românul de rând, ca să spunem așa, a avut-o până în acest moment, adică de putere opresoare, coruptă, discreționară, să se modifice în sfârșit? Se vor convinge ei că se poate coopera cu noii guvernanți care îi respectă și îi servesc pe cetățeni, nu le exploatează lealitatea?

Sigur, ar fi de dorit. Și lucrul acesta se va întâmpla dacă reprezentanții de jos ai noii puteri vor fi corecți. Deci dacă principiile și obiectivele noastre fundamentale vor fi puse în practică prin oamenii care le vor aplica. Pentru că e clar că un țăran, să zicem, este mai puțin sensibil la

niște rezumate de principii și mult mai interesat de felul în care este tratat în mod direct. De altfel, am participat la această campanie electorală – a fost pentru mine, ca scriitor, o experiență de viață extraordinară, am străbătut zeci de sate și am vorbit cu sute de țărani – și foarte des îi auzeam pe săteni spunând: noi suntem proștii care l-am votat pe Iliescu (în paranteză fie spus, asta dovedea o reală maturizare pe linia educației civice și politice, oamenii erau conștienți nu numai că au greșit votându-i în câteva rânduri pe foștii guvernanți, ci făceau și legătura între opțiunea manifestată cu patru ani în urmă și starea lor actuală). Ei bine, acești oameni, care crezuseră sincer în Iliescu, ne întrebau acum: de unde știm că n-o să ne mințiți și voi? Ceea ce era absolut sfâșietor, pentru că nu puteai să garantezi nimic. Aduceai în discuție argumente, dar toate erau teoretice, atâta timp cât Opoziția nu fusese la guvernare. Sentimentul acesta de responsabilitate pe care l-am trăit cu deosebită acuitate, constituie cred, motivația faptului că dacă, Doamne ferește, Convenția nu va fi la înălțimea speranțelor ce s-au pus în ea, oamenii ca mine vor fi primii care vor fi obligați s-o atace și să nu-i permită să se degradeze.

Și-n același timp, oameni ca dvs. vor fi primii care vor suporta criticile cele mai dure, și într-un fel ar fi nedrept, pentru că dvs., ca și alți intelectuali români de frunte, v-ați angajat în lupta politică de dragul unui ideal, în numele ieșirii României din stagnarea în care a menținut-o regimul postdecembrist. Nu credeți totuși că în alegerile din '96 românii au votat mai curând împotriva Puterii decât pentru Opoziție?

Evident că au votat împotriva. În ce privește Opoziția, foarte mulți nu știau cum este în realitate. Televiziunea publică fiind controlată de partidul de guvernământ, oamenii i-au cunoscut doar pe reprezentanții opoziției care au ajuns în localitățile lor, și Convenția Democratică a făcut un mare efort punând accentul pe lumea satelor. Deși din opoziție mai făcea parte și USD-ul lui Petre Roman, deosebirea de procentaj dintre cele două formațiuni dovedește că lumea înțelegea nuanțele.

Putem considera, Doamnă Ana Blandiana, că opțiunea românilor exprimată la ultimul scrutin semnifică încheierea unui ciclu nefast din istoria noastră?

Victoria Convenției presupune într-adevăr reîntoarcerea teoretică a țării la un punct de pornire abandonat o dată cu începerea celui de-al doilea război mondial. Răsunetul internațional al alegerilor din România

a fost foarte puternic. Imediat după primele rezultate toate ziarele au fost pline de comentarii elogioase la adresa voinței de schimbare democratică a românilor. Până atunci nu se scria despre noi, de ani de zile, decât pe tema criptocomuniștilor, a copiilor handicapați etc... Este clar că, într-un mod destul de brusc și chiar înainte ca să se facă ceva anume, România va fi privită cu mai mult respect. Pentru că țara noastră intră într-o familie europeană din punct de vedere politic. Au învins cele trei curente europene: partidele creștin-democrat, liberal și social-democrații.

Credeți că avem mai multe șanse, după alegerile din noiembrie '96, să fim primiți în NATO și Uniunea Europeană, alături de țările grupului de la Vișegrad?

Nu știu cât de mari sunt aceste șanse, dar un lucru e cert: unul dintre motivele pentru care nici nu se punea problema primirii României era acela că serviciile ei secrete se considera că le continuă pe cele dinainte. Deci, cel puțin în acest sens e clar că vor interveni, sper, schimbări importante și va dispărea și un motiv de respingere. În același timp, ca să nu exagerez cu optimismul, nu sunt deloc sigură că intrarea sau neintrarea în NATO nu se face pe baza unei înțelegeri între marile puteri și că, în realitate, nu ar fi vorba de o condiție avansată de Rusia. Poate că ne așteaptă o nouă dezamăgire. Dar în același timp, eu cred că unul dintre principiile pe care trebuie să se bazeze politica unei țări, și în general, evoluția unei națiuni este să nu încerce niciodată să fie „logică”, adică să nu considere că tot n-are rost să facă ceva pentru că „logic” nu ar avea șanse de reușită. Întotdeauna popoarele care au cutezat, popoarele care s-au revoltat și au fost înfrânte au avansat totuși față de cele care n-au riscat nimic. Ungurii, cehii, polonezii au făcut mulți pași înaintea noastră, pași plătiți cu niște mari înfrângerii: 1956, 1968, 1981. Dar înfrângerile respective au cântărit greu și pozitiv în destinul lor ulterior.

Ce schimbări vor putea cunoaște relațiile cu Basarabia, o dată cu constituirea unei noi puteri politice în România?

În primul rând, dacă în România va fi mai bine, n-am nici o îndoială că basarabienii își vor aduce aminte mai adesea că sunt români. Și acum această perspectivă există. Pe de altă parte, sper că și o eventuală victorie a forțelor naționale și democratice la Chișinău va duce la o înțelegere pe drept cuvânt frățească între noi. Căci, până la urmă, despre asta e vorba.

Problema e să funcționăm știindu-ne aceeași, manifestând o voință reciprocă de apropiere. Evident, susținerea de tip cultural va trebui să continue și să se amplifice. Dar pe lângă astea, se impune o schimbare de viziune. Nu festivismul unor „poduri de flori“, ci miza pusă pe oameni de valoare, pe întreprinderi serioase. Important este să ne dezvoltăm în paralel, să nu apară decalaje între noi. Numai de noi depinde această egalizare în plan cultural. Procesele de integrare economică abandonate în ultimii ani vor trebui reluate pentru a se crea o infrastructură compatibilă și complementară între cele două părți.

În relațiile cu Basarabia, până acum, au decis și unele persoane compromise în regimul comunist. Acești oameni, în căutare de legitimitate; s-au specializat peste noapte în problemele „românilor de pretutindeni“, cheltuind în cadrul unor manifestații pantagruelice fonduri uriașe din bugetul statului.

Pentru mine sentimentele față de Basarabia și declararea lor seamănă foarte mult cu sentimentele religioase. Cei care-și fac cele mai mari cruci la televizor în ultimii ani sunt ateii. Cei care cred în Dumnezeu au decența să evite gesticularea în public. Cam așa este și cu dragostea de Țară. Cine-și iubește nevasta nu mărturisește acest lucru în gura mare. Cine strigă în piața publică probabil o înșală.

V-aș ruga să comentați o frază a lui Adam Michnik, rostită aici, la Congresul internațional al scriitorilor, și după mine destul de discutabilă. El a spus că anticomunismul astăzi a devenit o formă de îngădire a libertăților, un discurs împotriva pluralității de opinii...

Am să citez mai exact, pentru că, după cum vă amintiți, l-am și combătut. El a formulat în felul următor: „există un anticomunism sălbatic, pe care eu îl interpretez ca antiliberal“. O să repet cuvintele cu care i-am replicat în plenul ședinței, pentru că afirmația mi se părea foarte primejdioasă. El a încercat, e drept, după aceea să dea înapoi, explicând că o polemică, fie și anticomunistă în esența ei, dar lipsită de nuanțe, este la fel de neplăcută, ceea ce poate fi adevărat. Dar în fraza lui exista un alt subtext extraordinar de grav. Ea seamănă cu un stil de abordare a lucrurilor care a funcționat în toată perioada comunistă, când orice om care se opunea într-un fel comunismului era taxat drept fascist. A fi anticomunist era considerat automat a fi fascist. Realitatea era cu totul diferită. Nu fascismul se opunea comunismului, dimpotrivă, cel puțin

prin pactul Ribbentrop-Molotov ele au dovedit că sunt consubstanțiale. Democrația se opune. Anticomuniștii nu sunt fasciști, chiar dacă, sigur, există și fasciști care au fost anticomuniști. Anticomunismul este o reacție antitotalitară. Să ne înțelegem bine: nu dreapta/stânga sunt marile probleme ale secolului 20 sau marile forțe aflate în confruntare, ci democrații și spiritele totalitare, care pot fi de dreapta sau de stânga.

Ar trebui să alegem mai bine cuvintele pentru a nu crea confuzii regretabile. Michnik se arăta foarte alergic atunci când pomeneam de „dreapta“. Blamând „dreapta“, el subînțelegea, bănuiesc, extrema dreaptă?

Da, cred că se gândea la extrema dreaptă, dar vreau să spun că tipul de obsesie pe care Adam Michnik o are împotriva naționalismului, pe lângă faptul că reprezintă o lipsă de măsură, se răstoarnă automat în partea cealaltă, adică devine argument pentru extrema stângă. De altfel, chiar azi, ca să dau un exemplu din lucrările Congresului, a existat un moment foarte ciudat, după părerea mea. Centrul sloven a propus o moțiune împotriva Austriei, prin care i se atrăgea atenția ca nu cumva să-și persecute minoritățile, pentru că extrema dreaptă a câștigat ultimele alegeri în Austria și deci există acest pericol. Lucrurile sunt extrem de complicate. În primul rând, nu s-a întâmplat nici un fel de persecuție – reproduc argumentația reprezentantei Austriei. Este o țară liberă, democratică, în care nimeni nu este amenințat, având o totală libertate de expresie ș.a.m.d. Iată un fel de a crea o sperietoare pe care începi s-o ataci, ea devine din ce în ce mai impunătoare cu cât o ataci mai mult, și chiar se întărește din astfel de atacuri, și-n timpul ăsta niște criminali reali își fac mendrele. Acesta este sentimentul meu. Personal, sunt în egală măsură împotriva extremei stângi și împotriva extremei drepte. Dar, subliniez, în egală măsură. Dacă apar obsesii numai pe-o parte sau numai pe alta, lucrurile încep să nu mai fie corecte, ba chiar se naște bănuiala că sunt manipulate pentru victoria celeilalte.

Dar sunteți de acord că scriitorul trebuie să fie un avocat al minorităților, așa cum susține același Adam Michnik?

Scriitorul trebuie să fie un avocat al celor care suferă. Și milionarii sunt o minoritate, chiar dacă „plâng“ și ei, vorba telenovelelor. Eu nu cred că minoritatea are automat dreptate, sau că este automat persecutată. În această privință s-a ajuns la un soi de idei fixe exprimate

într-un limbaj formal și înțepenit. La fel ca pe vremuri limba de lemn a partidului, în care aceleași 100 de cuvinte se repetau în diverse combinații și dacă nu le învățai pe dinafară nu mai reușeai să treci examenul la învățământul politic. Eu cred că nu ne putem permite, după ce am încercat în condiții mai grele să ne opunem dezumanizării comuniste, să ne lăsăm acum manipulați de o altă formă de simplificare a gândirii.

Pe parcursul ședinței consacrate țărilor postcomuniste din Europa de Est, ședință pe care ați prezidat-o, ați avut o remarcă: libertatea de expresie, după 1989, diminuează într-un fel forța verbului. Să fie acesta un pericol al democrației, o fatalitate a regimului pentru care scriitorul a militat atât?

Mă neliniștește faptul că în mod evident cuvintele noastre, atunci când ele erau amenințate de cenzură și reușeau să treacă dincolo de ea, aveau mai mare greutate decât au cuvintele noastre libere și neamenințate de nimic, pe care însă nu le mai ascultă nimeni cu aceeași atenție. Mi-am pus întrebarea dacă este inevitabil să fie așa. Eu sper că nu. Și chiar despre asta vorbeam astăzi, când pledam ca PEN-ul să rămână o organizație literară. Încât hotărârea mea de a nu mai candida a vrut să șocheze, a căutat să aibă efectul unui semnal de alarmă. Nu este o fatalitate. Cred, dimpotrivă, că depinde de noi ca în condițiile de libertate să avem aceeași intensitate a enunțului și aceeași profunzime pe care o aveam atunci pentru că eram amenințați. Pe de altă parte, abia în libertate forța verbului își poate regăsi adevărata valoare. Literatura va trebui în continuare să-și afle locul exact, atât cât îi trebuie ca să fie o mare forță spirituală în viața oamenilor alături de alte tipuri de activități spirituale.

Ar fi păcat dacă în țările estice, unde transformările sunt încă în desfășurare, intelectualii nu ar mai fi ascultați, nu ar mai fi priviți ca niște conștiințe ale cetății.

Exact. Ar fi ceva aberant ca într-un climat mai favorabil din punct de vedere politic, spiritual să fie mai rău. Și totuși ceea ce vedem în jurul nostru cam așa arată. Dar eu în continuare consider că foarte mult depinde de noi și mai ales de capacitatea noastră de a renunța, de a nu ne fi lene s-o luăm mereu de la capăt.

Ce mutații, credeți, va suporta literatura în lumea nouă care se naște sub ochii noștri?

Un lucru s-a schimbat deja: a dispărut lectura printre rânduri, de care nu mai este nevoie. O dată cu ea dispare și o anumită aură a scriitorului, pentru că știuta complicitate între scriitori și cititori se adaugă puterii metaforei, aurei strict estetice, și o amplifică. Nu înseamnă că literatura va înceta, dimpotrivă, ea va căpăta noi valențe. Pentru că trăim într-o lume extraordinar de greu de înțeles, extraordinar de confuză. Istoria ultimei jumătăți de secol scriitorii o pot scrie cu mijloace literare într-un mod mai adevărat decât o pot face istoricii cu mijloacele științei lor. Pentru simplul motiv că această istorie a fost de o complexitate enormă, pentru simplul motiv că documentele sau au fost falsificate din primul moment, sau mai sunt încă interzise, sau au fost distruse. Scriitorilor le revine deci o mare misiune în asimilarea acestui trecut traumatizant. Și mai e ceva. Suferința, durerea au fost întotdeauna cea mai bună materie primă pentru creație, iar noi avem destulă, din păcate. Există un celebru vers al lui Homer, în *Iliada*, care spune că zeii le-au dat oamenilor suferințe pentru ca generațiile următoare să aibă ce cânta. Ei bine, avem ce „cânta”. Sunt absolut convinsă de asta.

Sunteți președintele Fundației „Academia Civică”, instituție care a inițiat Memorialul de la Sighet. Cum ați creat acest Memorial, și-n general, ce opinie aveți în legătură cu un ipotetic proces al comunismului în România? Se va produce el o dată cu schimbarea politică de acum?

Mi-ați pus o întrebare foarte complicată. Am să le iau pe rând. Ideea transformării unei celebre închisori staliniste în care a fost exterminată elita politică și intelectuală a țării – închisoarea de la Sighet – într-un memorial al victimelor regimului comunist mi-a venit pe la începutul anului 1993. În momentul în care am propus proiectul Consiliului Europei, pentru a căpăta incinta respectivă și a obține un gir prestigios, lucrurile stăteau astfel: Închisoarea de la Sighet – o clădire extrem de impozantă, construită de unguri în 1897, în legătură cu sărbătorirea unui mileniu de existență maghiar (mă rog, a construi o închisoare cu un asemenea prilej e destul de ciudat) – închisoarea aceasta are două părți: partea celulelor propriu-zise, care va deveni un muzeu al Gulagului românesc, și partea de administrație, care se va transforma într-un centru internațional de studii asupra comunismului. Pentru ca proiectul nostru să devină realitate

trebuiau să se întâmple două lucruri: 1. Să colectăm banii destinați șantierului (circa 1,5 milioane dolari), 2. Să creăm o bancă de date a viitorului centru de studii. Și-am început să lucrăm în ambele sensuri. Organizăm în fiecare an, în iunie, un mare simpozion la care sunt invitați, pe de o parte, istorici din țările est-europene, din România și Basarabia în primul rând, dar și specialiști în istoria comunismului din întreaga lume; și, pe de altă parte, sunt invitați supraviețuitori ai represiunilor comuniste. Rezultă o originală punere față în față a istoricului și a omului care a trăit evenimentele studiate și pot să vă spun că această experiență a dat până acum rezultate extraordinare. După fiecare simpozion a fost publicat un volum conținând comunicările prezentate – „Analele Sighet”. Sunt absolut fascinante. În același timp am înființat ceea ce se numește Departamentul de istorie orală, pentru care ne-am zbatut să obținem bani de la diverse fundații și instituții, în așa fel ca tinerii pe care i-am adunat în jurul nostru – e vorba în general de studenți la istorie sau sociologie – să poată să străbată țara, să găsească martori și supraviețuitori ai acelei epoci de teroare organizată și să le înregistreze experiențele. În acest fel se creează un fel de „conserve de istorie”, o bancă a memoriei colective. Am ajuns la câteva mii de ore de înregistrare și-au început să apară studii în diverse reviste din străinătate despre această acțiune de salvagardare testimonială. Impresionant aici este nu numai faptul că tinerii izbutesc să facă o treabă foarte bună, dar că la rândul ei această activitate îi educă, contribuie la formarea lor ca personalități.

Am reușit să deschidem șantierul în 1996. Acoperișul este în întregime refăcut, iar un om de afaceri român, din Anglia -- Mișu Cârciog, fost demnitar în Ministerul de Externe, emigrat în 1947 – a ales să realizeze pe banii lui poate cea mai impresionantă parte a proiectului, numită Spațiul de Reculegere și Rugăciune. Va fi o construcție nouă, în timp ce restul este o adaptare a clădirii care există. Am organizat un concurs la care au participat circa 50 de arhitecți, de la nume foarte celebre până la studenți. Tema propusă a fost următoarea: majoritatea foștilor deținuți politici din închisori nutresc convingerea că numai credința în Dumnezeu i-a ajutat să supraviețuiască, să reziste torturii fizice și psihice. Această idee putea să se concretizeze într-o biserică sau capelă sau în orice altceva. În cazul unei biserici, însă, ar fi fost foarte greu de stabilit de ce cult să fie, având în vedere că au fost închiși credincioși de diverse confesiuni.

Lucrarea care a câștigat concursul – aparținând unui tânăr arhitect din Timișoara – este efectiv impresionantă. Imaginați-vă un ulcior pe jumătate îngropat. Este o încăpere rotundă care de afară se vede ca o colină înaltă de 12 m. Se coboară în interior pe două planuri înclinate, nivelul pământului cu iarbă ajungând până la gleznă, la genunchi, la brâu, iar pereții care cresc în jurul tău sunt acoperiți cu numele morților din închisori. Pe aceste planuri înclinate se ajunge în încăperea rotundă în mijlocul căreia se află un bazin plat, rotund, unde se pot pune lumânări, cum se face la biserică. Gâtul ulciorului care dă spre cer și este deschis are formă de cruce. Deci, de jos, libertatea, cerul se văd în formă de cruce. De jur-împrejurul acestui bazin este o bancă, pe care te așezi și meditezi la ceea ce ai văzut în muzeu.

Cât privește a doua parte a întrebării dvs., e clar că Memorialul însuși reprezintă o formă a procesului comunismului. Pentru că, și eu cel puțin așa văd lucrurile, procesul comunismului presupune mai întâi despărțirea adevărului de minciună, separarea victimelor de călăi, decelarea tuturor nuanțelor unei experiențe colective care a sfârșit prin a ne spăla creierul, și despre care știm, în ultimă instanță, extrem de puțin și extrem de aproximativ. Acest proces este unul de clarificare morală și filosofică și există independent de cel ce ar trebui să se materializeze prin judecarea celor vinovați de crime neprescrise. Trebuie pur și simplu ca justiția să funcționeze corect, independent, și să aplice legile ei inflexibile tuturor membrilor societății.

E sigur că dreptatea nu poate să aibă chipul unei vendete.

În nici un caz. Povestea asta cu vendeta a tulburat multe minți. De fapt, formula lansată pentru prima dată, dacă-mi aduc bine aminte chiar de Gorbaciov, a fost „n-avem voie să începem vânatoarea de vrăjitoare“. Așadar, de la bun început formula a fost de o incorectitudine totală. Pentru că noțiunea de „vânatoare de vrăjitoare“ se referă la căutarea unor vinovați imaginari – este sensul expresiei în orice limbă de pe pământ. În comunism nu era vorba de vinovății imagine, ci reale. De altfel, eu nu cred că vreun fost deținut politic se va simți mai bine dacă cel care, să zicem, l-a bătut în închisoare va ajunge la rândul lui să plătească în același mod. Îmi amintesc spusele dlui Corneliu Coposu – a fost un mare povestitor – despre întâlniri reale cu foști călăi care se rușinau când îl

întâlneau pe stradă, și pe care el îi aborda fără resentimente. La fel îmi amintesc din „Memorialul durerii“, serialul Luciei Hossu Longin, o replică absolut extraordinară a unui fost deținut politic. Până atunci, în cadrul aceluiași episod al filmului fusese transmis un interviu chiar cu directorul penitenciarului Sighet, care după atâtea decenii povestise cu o totală lipsă de rușine despre cât de „bine“ trăiau deținuții în închisoarea lui. Reportera îl întreabă pe acel fost deținut ce relații ar putea să existe azi, după părerea lui, între el și temnicerul său. Și bătrânul răspunde: ce ar putea fi între mine și el? Eu creștin, el călău. Sunt planuri care nu se întâlnesc. Efectiv, fără să exagerez, nu am întâlnit nici un fost deținut politic care să urmărească să bage la închisoare un fost tortionar. În schimb, problema reală este să se cunoască cu seriozitate și în detalii tot ce-a fost. Fără asta nu se poate merge înainte. Comunismul trebuie condamnat la neuitare.

Doamnă Ana Blandiana, vă propun să indulcim puțin finalul convorbirii noastre și după această listă de obsesii care ne macină să vă întreb ce planuri de creație aveți?

Prima carte pe care o voi scrie – recunosc, mai mult din datorie – este o carte de meditații asupra acestor ultimi ani pe care i-am parcurs, aflându-mă cu sau fără voia mea în centrul lucrurilor care trebuie cunoscute. Cred că va fi o carte deosebită, dintr-un motiv extrem de special. Interesul ei va consta în raportul perpetuu și mereu inedit între modul în care înțelegeam niște evenimente atunci când le trăiam și ceea ce înțeleg acum despre ele. Pentru că, desigur, acești ultimi șapte ani, din 1989 încoace, au fost o continuă descoperire și evoluție a noastră, politică și etică. Am intrat în libertate ca niște analfabeți, naivi și entuziaști, și am sfârșit prin a deveni niște gânditori ai propriei condiții.

Doamnă Ana Blandiana, vă mulțumesc pentru acest dialog.

Și eu mulțumesc. Mă bucur mai ales că ne-am aflat împreună aici. Mi-a făcut o mare plăcere faptul nu numai că ne-am cunoscut, dar că în felul acesta am fost doi români.

Guadalajara, 12 noiembrie, 1996

Vitalie Ciobanu

(„Contrafort“, noiembrie 1996

reprodus de „România Liberă“, ianuarie 1997)

„Ce ar însemna toleranța fără memorie?“

...Am întâlnit-o din întâmplare pe Catherine Lalumière, în 1993, pe când era secretar general al Consiliului Europei, și i-am istorisit ideea scriitorului care sunt despre un Memorial al victimelor comunismului, care să evoce, pe de-o parte, suferința, pe de altă parte să fie un centru de studii asupra comunismului. Eram după o vizită în Polonia; la Auschwitz, tocmai se construia un centru internațional de studii asupra nazismului, sub egida Consiliului Europei. De ce nu construirea simetrică a unui centru de studii asupra comunismului? De ce nu o privire mai largă și mai complexă asupra celor două tipuri de suferință îndurate de europeni în acest secol? De ce nu acceptarea unui paralelism între cele două tipuri de totalitarism? Mi-a spus să fac un proiect. N-am știut atunci dacă nu era un fel de a opri discuția, dar s-a dovedit ulterior că l-a susținut. Am luat, deci, în serios această propunere și am făcut, împreună cu Romulus Rusan, prima formă a proiectului, care a luat apoi proporții arhitecturale, tehnice, financiare, iar Consiliul Europei l-a luat sub egida sa.

Sighet era o închisoare celebră, ridicată cu ocazia milenarului ungar, în 1897; o clădire impozantă, bine construită, care cuprinde celularul, pe trei nivele - unele fotografiile par a fi luate într-o catedrală - și administrația. Îmediat după război a devenit o temniță sub administrație sovietică, de altfel singura care, în primii ani, a avut o conducere și temniceri sovietici, ea aflându-se în proximitatea graniței cu fosta U.R.S.S., astăzi cu Ucraina. În cadrul Memorialului, celularul va fi transformat într-un muzeu al gulagului românesc, iar în partea ocupată de fosta administrație va fi organizat Centrul internațional de studii.

Proiectul costă un milion și jumătate de dolari, dintre care 79% pentru transformarea clădirii, 17% pentru dotarea tehnică a muzeului și a centrului internațional și doar 4% pentru studiile propriu-zise. Această împărțire a fost făcută de specialiștii financiari ai Consiliului Europei și am avut, cu acest prilej, șocul să constat, încă o dată, cât de puțini bani

costă cultura față de lucrurile materiale. A strânge însă bani pentru un asemenea proiect este extrem de greu și, dacă aș fi știut că eu sunt cea care trebuie să-i găsească, nu m-aș fi încumetat să-l inițiez. Motiv pentru care am început munca de cercetare – partea cea mai ieftină din deviz și pentru care banii sunt mai simplu de găsit.

E vorba de a realiza o bancă de date a viitorului Memorial. Am folosit două cai. Pe de-o parte am organizat departamentul de istorie orală – întâi al Alianței Civice și apoi al Fundației Academia Civică (cea căreia i-a revenit să răspundă de proiectul general) – în vederea înregistrării martorilor evenimentelor. Pentru că, dacă istoria în România se scrie încă într-un mod discutabil, explicația este că documentele sunt discutabile: sau au fost falsificate chiar din pornire, sau au fost distruse sistematic la revoluție, la mineriade ori, pur și simplu, la ordinul celor care au încă destulă putere pentru a le nimici; sau sunt interzise prin legea votată de parlament, care pune dosarele sub cheie între 40 și 90 de ani. Cum să scrii în această situație istoria? Tot ce avem la dispoziție este memoria oamenilor care au trăit prigoana. Din păcate, e vorba de o generație pe cale să dispară biologic, așa că ideea noastră a fost să organizăm rapid echipe de înregistrare nu numai a mărturiilor din închisoare – deși este materia primă a cercetării –, dar și ale țăranilor deportați sau prigonii pentru refuzul de a intra în colectivă, ale altor categorii de năpăstuiți sau de martori. Mărturii diverse, fiindcă nu trebuie uitat că în istoria comunistă a României au existat două perioade: cea stalinistă, când milioane de oameni erau arestați și exterminați în închisori, și a doua, perioada Ceaușescu, când reprimarea fizică nu mai era neapărat necesară, fiindcă toată țara devenise o închisoare, iar spălarea creierelor era o operație destul de avansată. Echipele sunt formate din studenți la istorie și sociologie, lucrând prin filialele Alianței Civice din toată țara. Acești tineri nu fac doar o cercetare utilă, pentru ei cercetarea reprezintă și edificare interioară. Sunt impresionată mereu de această transmitere între generația vârstnică și tineri, care este în același timp o pedagogie a rezistenței la rău.

Complexitatea proiectului poate fi înțeleasă din întrebările care ni se pun mereu și la care trebuie să răspund: la ce bun un muzeu al suferinței, de ce un centru internațional asupra comunismului, de ce în România și de ce la Sighet?

Mai ales autoritățile din România ne pun întrebarea: de ce un muzeu al suferinței, de ce acest cult al memoriei? Nu cumva din intoleranță?

Sunt absolut convinsă că memoria (cunoașterea adevărului) face parte din toleranță. Nu cred că a cerceta, a cunoaște și a spune adevărul vieții și istoriei noastre este o formă de înregimentare politică; ci o atitudine care se înscrie în drepturile omului. A spune adevărul despre Sighet („închisoarea miniștrilor“, cum o numesc maramureșenii, fiindcă acolo au fost închiși și în mare parte exterminați politicienii dintre cele două războaie) nu înseamnă a face politică partizană pentru partidele pe care le reprezentau Maniu sau Brătienii. Înseamnă a spune pur și simplu adevărul asupra României și a țărilor din Est.

La Consiliul Europei am fost întrebată de ce să fie înființat acest centru internațional asupra experienței comuniste tocmai în România? Pentru că în România, cu excepția U.R.S.S., represiunea a fost cea mai dură. La intrarea trupelor sovietice – care a fost semnul căderii sub comunism a tuturor țărilor din Est – România avea încă solide structuri democratice. Cele două dictaturi – carlistă și antonesciană – n-au reușit sau, mai degrabă, n-au încercat să desființeze nici separația totală a puterilor în stat, nici structurile partidelor, liderii acestora rămânând adevărate personalități ale vieții civile, chiar dacă parlamentul nu mai funcționa. Acesta ar fi primul motiv pentru care represiunea sovietică a fost mai puternică la noi. Al doilea motiv a fost rezistența armată în munții României, care a început la sfârșitul războiului și a fost învinsă în 1958, ultimul partizan martir fiind ucis în munții Banatului în 1962. E adevărat, diferența față de celelalte țări a fost amplificată sub Ceaușescu, care a transformat cruzimea în absurditate, suferința în suprealism. Dar oricum, dacă n-am avut adevărați dizidenți ai comunismului, e limpede, am avut – și asta nu trebuie uitat – adevărați rezistenți. Am citit recent *Istoria Românilor* scrisă de doamna Durandin, de aceea vreau să adaug ceva. Nu fac parte dintre românii care au tendința de a le fi milă de ei înșiși, nici dintre cei care înclină să acuze întotdeauna pe ceilalți de toate dramele istoriei lor. Dimpotrivă, știu că cel mai mare defect al românilor este de a avea două complexe de sens contrar – de superioritate și inferioritate, ambele împiedicându-ne să trăim, să înțelegem sentimentul de egalitate cu ceilalți, condiție *sine qua non* pentru niște relații normale. E adevărat că am ajuns aici datorită diferenței noastre de origine față de cei din jurul nostru. Dar sunt convinsă că trebuie să ne trăim istoria în comparație cu istoria celorlalți, iar ideea unui Centru internațional de studii în România va fi, pentru mine, posibilitatea de a pune în paralel toate experiențele tragice ale țărilor din Centrul și Estul

Europei, de a le discuta împreună, de a putea răspunde împreună la întrebările: cum a fost posibil? de ce? cum putem ieși din acest tunel? De altfel, în fiecare an organizăm la Sighet un Simpozion, cu 200-250 de participanți, la care iau parte istorici din toate țările estice și specialiști occidentali. S-au făcut, astfel, studii comparative interesante, de pildă despre represiunea prilejuită de colectivizare în spațiul estic.

Altă întrebare care mi s-a pus este de ce am decis ca Memorialul să fie la Sighet. În afară de motivul, practic și norocos, că exista o închisoare dezafectată, deci era mai simplu să fie transformată în altceva (...), Sighetul este poarta prin care am ieșit din Europa, intrarea în tunelul pe care nu l-am părăsit încă; locul în care au fost strânse elitele politice (miniștrii guvernelor democratice dintre cele două războaie, chiar dacă unul dintre ei avea 93 de ani), intelectuale, militare, religioase, academice, scriitoricești, dar și elitele țărănești (era suficient să îngenunchezi câțiva țărani răsăriți ai satului ca să îngenunchezi satul întreg). Exterminarea elitelor însemna asigurarea victoriei diabolice a operației următoare, marea spălare a creierelor întregii populații. Acolo a fost, sistematic, decapitată societatea civilă a României, prima condiție de a începe reeducarea și crearea omului nou. Rezultatele le trăim și astăzi.

Am fost întrebată dacă nu cumva e prea devreme să facem pentru victimele comunismului ceea ce suntem obișnuiți să facem pentru victimele nazismului. Nu numai că nu este prea devreme, ci este urgent și necesar. Nu putem fi onești, corecți, nici europeni, dacă avem tendința, și ea există, de a considera că o victimă a nazismului contează mai mult decât zece victime ale comunismului, cum spun cifrele pe care le avem – 6 milioane de victime ale nazismului și cel puțin 60 de milioane ale comunismului. Nu putem aplica două măsuri pentru același tip de crimă. Astfel, cum zice un tânăr eseist român, avem sentimentul că există crime contra umanității și crime pentru umanitate. Nu există crime pentru umanitate și nici idei care au dreptul de a justifica crima. Cel mai șocant, mai inimaginabil lucru care s-ar putea produce în posteritatea comunismului, ar fi tendința de a inocenta o ideologie și un partid care au comis fapte, numite în cazul nazismului crime împotriva umanității.

(Intervenție în cadrul mesei rotunde organizate de INALCO la Paris, în 29 martie 1996, text reprodus – în traducerea Antoniei Constantinescu – în „Lupta – Le Combat“ și apoi în suplimentul Aldine al „României Libere“, mai 1996)

„De ce am refuzat președinția la INTERNATIONAL PEN“

Stimată Ana Blandiana, vă propun o discuție pe o singură temă: raportul scriitorului cu structurile de putere. Am spus „de putere“, și nu „ale puterii“, pentru că nu mă gândesc numai la puterea politică. Mai precis, aș vrea să pornim de la întâmplarea ieșită din comun a cărei protagonistă ați fost, nu cu mult timp în urmă, când, la Congresul Mondial al Scriitorilor, din Mexic, v-ați retras în ultimul moment din cursa pentru președinția organizației internaționale, deși erăți singurul candidat. Iar prin această retragere, alegerile n-au mai putut avea loc. De ce acest gest neobișnuit?

Fusesem propusă de către Centrul PEN francez încă din luna martie, potrivit statutului organizației, care cere ca propunerile la președinție să fie făcute cu cel puțin șase luni înainte de congres. Și deși propunerea era foarte flatantă, am acceptat-o cu destulă reticență, pentru că venea într-un moment în care – după șapte ani de risipire publică – nu-mi doream decât o revenire în mine însămi. Totuși, argumente ținând de prezența primei femei la președinția internațională și, mai ales, de faptul că, în felul acesta, conducerea unei organizații de o asemenea anvergură va aparține pentru trei ani României, m-au făcut să accept.

Când – după difuzarea în întreaga lume a expunerii mele de intenții – au început să sosească scrisori de sprijin de la zeci de centre PEN din diverse țări, a devenit evident că alegerea propriu-zisă nu urma să pună nici o problemă. Problemele pe care le-am descoperit la Congresul de la Guadalajara erau de cu totul altă natură: țineau de însăși funcționarea PEN-ului Internațional și, deși le bănuiam întrucâtva, intensitatea și violența confruntărilor pe care le-au produs m-au tulburat profund. Am fost foarte prost impresionată de ciocnirile din cadrul acestei organizații mondiale a scriitorilor, între câteva grupuri de presiune și interese. Pe de o parte, Statele Unite și Japonia, sprijinite în Europa de țările scandinave, pe de altă parte, marile țări europene, care au inventat de fapt PEN-ul, Anglia și Franța, sprijinite de țările Europei Centrale și de

Est. De fapt s-a ciocnit o tendință de dispersare, de federalizare, de birocratizare a organizației (mergându-se până la propunerea de schimbare a structurilor și definiției, considerate de tip demodat-european) și tendința de a păstra neschimbată celebra Cartă PEN, scrisă în urmă cu șapte decenii de câțiva mari scriitori, din dorința de a face dintr-un forum al oamenilor de litere un fel de conștiință a lumii. În fond, presiunea venea dinspre unele centre formate nu atât din scriitori, cât dintr-un fel de activiști care vorbesc în numele scriitorilor și pentru care problemele scriitorilor sunt din ce în ce mai neimportante. Un alt aspect care mă îngrijora era că finanțarea – până acum susținută, în mare, de UNESCO – urma să fie preluată de niște particulari, acum din Japonia, mâine cine știe de unde... Deși a existat o puternică rezistență (în semn de protest, secretariatul internațional – Alexandre Blokh și Elizabeth Paterson – a demisionat), s-a votat ca în următoarele luni toate centrele să facă propuneri de schimbări, care să fie adunate în Japonia, în acest fel centrul de greutate al organizație mutându-se practic de la Londra la Tokyo. Urma, deci, să devin președintele unei organizații care, între timp, se va transforma într-un mod diferit de ceea ce sper eu să fie, iar această perspectivă mi se părea de neacceptat. Singura soluție pentru a opri, cel puțin pe moment, această evoluție, pentru a trage un semnal de alarmă și poate chiar pentru a salva lucrurile, mi s-a părut ideea de a propune înghețarea până la viitorul Congres, care va avea loc în august 1997 la Edinburg, a întregii situații: să nu se mai țină alegeri, să nu se accepte demisii, să medităm cu toții la propria noastră definiție și, apoi, să ne alegem un președinte potrivit definiției pe care ne-o vom hotărî. Cred că am impus o soluție corectă, iar faptul că a provocat un adevărat șoc (Francis King, într-un discurs mult aplaudat, vorbea de o mare lecție de demnitate dată de un mare poet) dovedește poate că a fost nu numai corectă, ci și utilă.

Nu vi se pare că între felul în care văți retras candidatura de la președinția PEN-ului în Mexic în noiembrie '96 și felul în care ați demisionat din Consiliul Frontului Salvării Naționale în ianuarie 1990 este ceva comun? Și, dacă da, ce anume?

Adevărul este că întrebarea dvs. nu mă miră. Mi-a trecut și mie prin gând. Am avut și eu impresia unei asemănări, mai ales în senzația de ușurare care m-a cuprins – și într-un caz și într-altul – după. În fond, și într-un caz și în altul, m-am pomenit, într-un mod ciudat și independent de voința mea, în situația de a reprezenta lucruri pe care le descopeream diferite de ceea ce credeam și străine de mine. Și într-un caz, și în altul,

am optat pentru o soluție care – chiar dacă părea altora neobișnuită – era firească din punctul meu de vedere și avea în plus avantajul de a funcționa ca un semnal de alarmă.

Asta înseamnă că acest tip de reacție se poate descoperi și în refuzul recent de a ocupa vreun post în ierarhia noilor guvernanți?

Într-un fel da, dar de data aceasta lucrurile sunt mai complicat nuanțate. Oricât de ciudat ar părea la un om care s-a găsit atât de des și de atât de multă vreme sub lumina reflectoarelor, eu cred că situația de persoană publică este esențial opusă situației scriitorului, care are nevoie să vadă, nu să fie văzut. Am acceptat timp de șapte ani această condiție opusă condiției mele, pentru că am crezut că eram datoare să o fac. Că nimeni nu-mi putea ține locul în acea luptă la care eram condamnată de propria mea conștiință. Dar faptul că am fost un luptător nu mă poate obliga să devin un administrator. De altfel, în acest domeniu, sunt destui înlocuitori (în trecut fie vorba, m-am gândit adesea că dacă cei ce se zbat numai pentru a obține posturi înalte ar fi conștienți de responsabilitatea și dificultățile pe care acele funcții le presupun, ar trebui să o ia la fugă, iar șefii să fie prinși cu arcanul, ca soldații pe vremuri). Pe de altă parte, am trăit întotdeauna într-un atât de profund dispreț al ierarhiilor rezultate din contraselecții încât – cer iertare prietenilor urcând pe panta piramidei – nu pot evolua în această privință, oricâtă bunăvoință aș avea.

Credeți că acest fel de a vedea lucrurile și raporturile cu structurile de putere este tipic intelectual, sau dvs. reprezentați un caz special?

Ce înseamnă *tipic* și ce înseamnă *special*, într-un asemenea caz? Jean D'Ormesson spunea de curând, răspunzând unei anchete în „Le Figaro Littéraire”, că „*intelectualul este cineva aflat în căutarea adevărului dincolo de interesele sale*”. În orice caz – așa cum mă întrebam și în discursul de încheiere, de la Guandalajara –, ce-ar căuta scriitorul în structurile puterii, din moment ce puterea lui „nu e din această lume”, ci din lumea cărților sale, și constă în bănuiala și frica celorlalți că aceste cărți vor rămâne *după* și vor mărturisii despre toți?

Să înțeleg că următoarea dvs. carte va fi una de astfel de mărturisiri?

Da.

Ioana Ieronim
(Revista „22”, ianuarie 1997)

„Am supraviețuit prin Eminescu“

Mult prețuită Ana Blandiana, această convorbire este prilejuită de Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu“ pentru anul 1996, care v-a fost decernat dumneavoastră în biserica unde a fost botezat poetul național. Cum ați primit acest premiu și ce înseamnă el pentru dumneavoastră?

Așa cum spuneam și în biserică, el reprezintă pentru mine un simbol mai subliniat decât pentru orice poet care l-ar fi luat în locul meu pentru că vine într-un mod de-a dreptul simbolic și marchează sfârșitul unei perioade de viață în care n-am fost numai poet și n-am fost în primul rând poet – spre nefericirea și disperarea mea. Deci desparte această perioadă a ultimilor șapte ani de viitorul în care voi reintra în propriul meu destin, acela de scriitor.

Ce loc ocupă titlul de laureat al Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu“ în cariera atât de prestigioasă și prolifică a poetei Ana Blandiana?

Am mai luat premii, dar trebuie să mărturisesc că n-am fost niciodată foarte impresionantă de ele. Dacă m-ați întreba ce m-a impresionat cel mai tare când am luat premiul „Herder“ – v-aș spune că aproape mi-a venit să plâng și n-am putut fi atentă la ceremonia care se desfășura, fiind cu gândul la faptul că în sala în care eram a fost și Mihai Eminescu, ca student. Deci, în momentele solemne ale decernării, Eminescu a fost mai important pentru mine decât juriul german care mi-a dat premiul. Premiul Eminescu este o legătură în plus nu numai cu poetul național, dar pentru mine, ca poet, cu cel de la care mă revendic prin Bлага, într-o linie care sper să treacă cu cinste prin propriile mele cărți și să meargă mult, mult mai departe, o linie care cred că este cea mai ardentă a literaturii noastre.

Ați spus astăzi, la primirea premiului, că „am supraviețuit“, și deci și dvs. ați supraviețuit, „prin Eminescu“. Nu întâmplător ați folosit cuvântul „supraviețuire“, pentru că dvs. în mod special, mai mult ca alții, ați fost luptătoare în plan moral și politic, deci pentru binele societății întregi, nu numai pentru cel al poeziei. Cum s-au împăcat aceste două laturi în sufletul și viața dvs.?

Așa cum spuneam în biserica Uspenia azi dimineată, chiar și această perioadă neliterară a vieții mele într-un anumit fel a avut legătură cu Eminescu, pentru că, dacă ar trebui să reduc la o singură frază sensurile luptei pe care am dus-o, aș putea spune că am luptat pentru ca poporul român să devină din poporul lui Caragiale, poporul lui Eminescu.

Am apreciat cu tot sufletul și poate – din motive personale – cu o emoție în plus această frază pe care o consider antologică. Și acum trebuie să vă întreb, pentru că nu se poate altfel, aflându-vă pe o culme a existenței și a creației de unde se scrutează și trecutul dar și viitorul, care va fi, cel puțin în intenție, traiectoria viitoare a poetei și militantei Ana Blandiana?

În primul rând o să-mi scriu cărțile pe care le am în cap și abia aștept să le scriu. Prima dintre ele va fi cea care îmi va face cea mai puțină plăcere, dar pe care trebuie neapărat să o scriu tocmai ca să fiu liberă. Va fi o carte de meditații asupra acestor șapte ani. Cu cât o s-o scriu și, mai ales, cu cât va apărea mai repede, cu atât o să pot să închei într-un fel această paranteză despre care, dacă aș fi știut că-i atât de lungă, mă îndoiesc că aș fi deschis-o. După aceea, evident, o să-mi scriu cărțile, prima fiind o carte de poezie, în mare măsură scrisă printre picături în acești ani, dar pentru care n-am avut nîciodată răgazul și calmul spiritual pentru a o face, pentru că o carte de poezie e mai mult decât suma poeziilor care o cuprind.

Ceea ce spuneți acum dovedește un lucru care a constituit, cred, un motiv în plus pentru a vi se acorda dvs. în acest an Premiul Național „Mihai Eminescu“. Anume că, dintre atâția literați care după '89 s-au îndreptat și spre alte baricade de luptă, părăsindu-și însă uneltele inițiale ale creatorilor de literatură, dvs. nu v-ați părăsit nici o clipă aceste unelte, chiar dacă ați făcut uneori o pauză forțată, iar proiectele dvs. dovedesc că în continuare dvs. țineți cel mai mult la această identitate literară.

Spuneți-mi, cum apreciați valoarea materială a premiului care v-a fost astăzi acordat?

Premiul pe care l-am primit astăzi este în valoare teroretică de zece milioane de lei. Doar din punctul de vedere al celor care au dat banii sunt zece milioane, pentru că din cele zece milioane ajung la premiant mai puțin de patru, impozitul fiind de șaizeci la sută.

Și credeți că așa trebuie să fie?

Nu! Știm că premiile Uniunii Scriitorilor nu se impozitează, după cum știu că există premii sportive care nu se impozitează. Asta ține de cei care s-au interesat să le facă statutul. Ar fi minunat dacă pentru următorii ani se va obține un alt statut premiului, cu atât mai mult cu cât este vorba de cel mai important premiu de poezie al țării.

Sunt convinsă că așa va fi! Cred că în final trebuie să vă felicităm pe dvs., dar și juriul național și orașul Botoșani, pentru această inspirată alegere. Un cuvânt pentru locuitorii Botoșanilor?

Vă mulțumesc pentru ceea ce ați spus și aș vrea să mărturisesc că am fost foarte impresionată de faptul că un consilier de la Primăria Botoșaniului mi-a mărturisit că, strângând bani pentru premiu de la sponsori și cunoscându-se numele care erau în discuție, sponsorii au spus că speră că voi lua eu premiul.

Deci este chiar un premiu al sponsorilor?

Nu, ei nu au avut nici un cuvânt, nici o legătură cu alegerea premiului, însă tocmai fiindcă nu au avut nici o legătură, mi-a făcut mare plăcere să află și să le mulțumesc botoșănenilor.

Deci, au confirmat decizia premiului oficial?

Le mulțumesc botoșănenilor pentru că au avut ideea extrem de inspirată de a institui acest premiu și le promit că o să fac tot ce depinde de cuvântul și de puterea mea de convingere, ca acest premiu să devină în fiecare an un moment național al românilor.

Lucia Olaru Nenati

(„Gazeta de Botoșani“, ianuarie 1997)

Ana Blandiana explică de ce nu pleacă în diplomatie

Întrebată care sunt motivele neacceptării unui post de ambasador oferit de președintele Emil Constantinescu, Ana Blandiana a declarat în exclusivitate agenției A.M. Press: „Președintele Constantinescu cred că știa când mi-a propus postul de ambasador că nu o să-l pot accepta. Asta ar fi însemnat să părăsesc cele două proiecte – ce-i drept, neremunerate, dar mult mai grele și mai de durată – pe care le-am început: *Alianța Civică* și *Memorialul Sighet*. Nu-mi imaginez cum m-aș putea ocupa de ele de la distanță, cel puțin în viitorul apropiat. Ca să nu mai vorbesc de cărțile pe care numai eu – și numai acasă – pot să le scriu. Cred că ar fi o nedreptate ca un om atât de implicat ca mine (poate prea implicat) să fie considerat în rândul absenteiștilor pentru că nu acceptă o funcție publică, așa cum de altfel a precizat dintotdeauna că n-o va face. Asta nu înseamnă că nu există alți scriitori, oameni de știință și universitari care ar vrea să plece sau să intre în diplomatie. Eu însămi am propus câteva nume pe care nu le văd încă anunțate. Faptul că eu sau altul am avut motive puternice să nu accepăm oferta nu înseamnă că președintele e singur – cum a scris presa – și că ideea sa de a trimite la ambasade personalități culturale nu rămâne excelentă, perfect realizabilă și singura de natură să salveze prestigiul țării acum.“

(„România liberă“, martie 1997)

O victorie asemănătoare cu o înfrângere

Dacă ar fi să facem bilanțul Alianței Civice, la șapte ani, care socotiți că este cea mai importantă realizare?

În momentul înființării, cu șapte ani în urmă, AC și-a propus să evolueze pe două planuri cu perspective, obiective și viteze diferite. Primul, de mai scurtă durată, dar cu nevoi stringente și imediate, era acela al coalizării forțelor politice democratice în vederea deblocării mecanismului politic. Cel de al doilea, de lungă durată, necesitând eforturi nebanuite, perseverență și inițiative diverse și nuanțate, era acela al reconstrucției societății civile. Pe primul plan, principala realizare a fost crearea Convenției Democratice. Pe cel de al doilea plan, eforturile s-au concretizat în numeroase proiecte, mai mici sau mai mari, dintre care cel mai de anvergură este, desigur, cel al Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighet, inaugurat în iunie 1996 și aflat de la început sub egida Consiliului Europei. N-aș vrea, însă, enunțând astfel lucrurile, să se înțeleagă că totul a fost simplu. Dimpotrivă. Edificarea CDR s-a produs în câteva etape: la început, a fost Convenția Națională pentru Instaurarea Democrației, un fel de club format din PNȚCD, PNL, PSDR și PER, al cărui răsunet politic a fost sub așteptări; în consecință, AC a decis crearea unui partid căruia să-i dea numele său, de mare impact public, urmând ca prin înscrierea imediată în Convenție să mute asupra acesteia credibilitatea Alianței Civice. Dar, cum alegerile din '92 se apropiau și cota partidelor democratice, vechi sau noi, rămânea scăzută, în timp ce orice chemare a Alianței Civice putea să mobilizeze zeci și uneori chiar sute de mii de oameni, s-a optat pentru transformarea coaliției de partide într-una formată din partide și asociații civice, coaliție care, trecând prin frământări și mutații, a pierdut alegerile în '92, dar le-a câștigat în '96. În paralel – prin organizarea unor filiale și grupuri de

sprîjin ale Alianței Civice în principalele zone locuite de români în lume – s-a produs o limpezire și o coalizare a exilului românesc, care a sprijinit activ Convenția Democratică. (Pe entuziasmul și dăruirea celor din exil s-a bazat, de altfel, și demararea Proiectului Sighet, care se desfășoară azi prin mai multe programe: cel de restaurare și reconstrucție, cel de muzeografie, cel de reuniuni publice și istorie orală și cel de tipărituri.)

Ați putea să citați câteva documente mai importante ale AC care, în timp, și-au găsit (sau nu) utilizarea?

N-o să vorbesc despre „Contractul cu România“ sau „Reforma clasei politice“, a căror analiză a ocupat, de-a lungul lunilor de dinainte și de după alegeri, pagini întregi: Ele au fost gândite la Alianță și nu încape îndoială că au avut un rol determinant în câștigarea alegerilor. Gradul lor de îndeplinire este extrem de diferit. În timp ce Contractul este în curs de a fi îndeplinit – chiar dacă n-au putut fi respectate întotdeauna termenele – în bună măsură, „Reforma clasei politice“ a rămas literă moartă, iar lectura acestui text, la un an după alegeri, nu poate decât să lase un gust amar. Aș vrea însă să mă opresc asupra unui document adoptat de Consiliul Național al Alianței Civice și înaintat Convenției în iulie 1995. Dacă-mi permiteți, fiind concis, îl voi reproduce în întregime:

„În perspectiva câștigării alegerilor parlamentare și pentru ca această victorie să poată reprezenta o schimbare reală în situația țării, CDR are obligația să se pregătească pentru preluarea puterii executive.

Pregătirea presupune, pe de o parte, cunoașterea exactă a situației din ministere (scheme organizatorice, personal, structuri adiacente), mergându-se până la disocierea cadrelor de experți și tehnicieni doar pe bază politică; pe de altă parte, crearea unei bănci de date privind rezervele umane ale Convenției Democratice în ceea ce privește experiența și personalitățile politice din diversele domenii de activitate guvernamentală. În acest sens, Alianța Civică propune ca fiecare formațiune din CDR să înainteze o listă de nume cu specificarea ministerului sau domeniului în care este competent, astfel încât pentru fiecare minister să avem la dispoziție o rezervă de cadre necesare în momentul în care se va pune problema reorganizării. În același sens și în același scop, formațiunile CDR ar trebui să pregătească și să propună

rezerve umane calificate pentru ocuparea locurilor din care se poate determina și coordona schimbarea la nivelul județelor și al orașelor.

Alianța Civică propune stabilirea datei limită de prezentare a acestor propuneri pentru 1 septembrie a.c.“

Acest text – după părerea mea, esențial pentru felul cum ar fi fost bine să se desfășoare lucrurile după alegeri – a fost adoptat de CDR cu destulă reținere și luat în serios numai de noi. Am întocmit și am predat Secretariatului CDR zeci de dosare de specialiști, cu menționarea nu numai a domeniului, ci și a ofertei lor pentru domeniul respectiv, a felului în care văd aplicată reforma în acel sector. Cred că nu le-a deschis nimeni, și nici nu știu dacă mai există pe undeva. De altfel, tot noi am propus, între cele două tururi de scrutin, deci după câștigarea alegerilor parlamentare, optarea pentru un guvern de specialiști, nu în sensul că s-ar fi renunțat la sacrosantul algoritm, ci în sensul că persoanele alese ar fi trebuit să fie experte în problemele ministerelor respective. Și asta pentru că, din punctul nostru de vedere, viziunea politică și cea profesională nu trebuie să se opună, ci să se completeze. Propunerea noastră a stârnit un adevărat val de proteste printre liderii din Convenție.

Ce vă nemulțumește la actuala putere?

Pe de o parte, ezitățile și lipsa de fermitate în desfășurarea reformei și în demantelarea vechilor structuri economice și politice. Pe de altă parte, faptul că reforma economică nu este însoțită și de o reformă morală, concretizată în reforma clasei politice. Cu alte cuvinte, reproșăm îndepărtarea de principiile și angajamentele în numele cărora au fost aleși și alunecarea spre un politicianism care deprimă prietenii, fără a descuraja adversarii, și este, în mod tot mai evident, neproductiv.

Ați anunțat că veți părăsi CDR pentru că nu mai funcționează. Nu găsiți firesc ca, acum, între scrutine, să-și suspende activitatea, întrucât membrii CDR activează în structurile puterii?

Nu am anunțat că vom părăsi CDR, ci doar că, la apropiatul congres, se va decide dacă o vom face sau nu. Problema se pune, într-adevăr, din cauza nemaifuncționării CDR, care a dus la încetarea dialogului între partidele și formațiile civice ale Convenției. O asemenea suspendare nu mi se pare deloc firească, în primul rând pentru că CDR este definită,

prin protocolul său constitutiv, nu numai ca o coaliție electorală, ci și ca una de guvernare, iar în al doilea rând, pentru că suspendarea acestui dialog înseamnă adesea suspendarea relațiilor cu societatea civilă și nesocotirea semnalelor (uneori alarmante) care vin dinspre realitatea concretă spre cea a deciziilor politice. Pledând pentru funcționarea continuă a Convenției, pledăm de fapt, implicit, pentru șansele ei în viitorul scrutin (evident, mult mai probabile decât suma șanselor partidelor care o compun), pentru că nu se poate cere electoratului să voteze din patru în patru ani ceva ce nu există decât din patru în patru ani. După cum nu se poate cere Alianței Civice, în cadrul căreia s-au scris documentele electorale adoptate de Convenție, să nu urmărească realizarea lor. Dacă vom părăsi Convenția, o vom face cu durere și nu înainte de a sublinia că prin ceea ce am făcut, în momentele cele mai grele, am împins spre putere actuala putere. Dar vom părăsi Convenția numai dacă vom fi convinși că am epuizat ultimul mijloc de a o ameliora din interior și o vom părăsi nu pentru a ne îndrepta spre alte forțe politice, ci pentru a ne întoarce la adevărata noastră definiție și pentru a găsi mijloace mai eficiente de a convinge și sprijini actuala putere să-și pună de acord acțiunile cu principiile.

Dincolo de aceste reproșuri și argumente, de ce credeți că s-a produs după noiembrie '96 hiatusul dintre cele două tipuri de formațiuni ale CDR – partide și asociații civice?

Pentru că însuși mecanismul mental al persoanelor care formează cele două tipuri de organizații – partide și asociații civice – este diferit. Membrii, și mai ales liderii partidelor, se angajează sub flamura unor idei, desigur, dar în perspectiva unor interese personale bine definite și mai ferme decât ideile (din moment ce vedem adesea politicieni trecând de la un partid la altul, dar, niciodată, nici unul înfirmându-și propriile interese). Membrii asociațiilor civice intră într-o luptă la capătul căreia nu-și propun să primească nici un fel de avantaje materiale. Dar o fac obligați de propria conștiință, sub imperativul unor idei și principii pe care, tocmai de aceea, n-au cum să le uite pe drum. Poziția de după noiembrie '96 față de ideile și principiile susținute de-a lungul anilor de opoziție deosebește partidele de asociațiile civice din CDR. Politicienii își negociază principiile și își uită cu nonșalanță ideile, „civicii” țin minte

ce-au făcut și ce-au spus în urmă cu un deceniu, cu un lustru, cu un an, și le-o amintesc și celorlalți.

Cum comentați intenția PAC de a reveni în CDR? PAC ceruse eliminarea din CDR a asociațiilor civice.

Întoarcerea unuia sau altuia dintre cele două partide (mă gândesc și la PL) – al căror comportament de dinainte de alegeri a dus la rezultatul insuficient obținut de Convenție în scrutinul de acum un an și deci la crearea actualei coaliții guvernamentale, cu nesfârșitele și atât de contradictoriile ei probleme – ține de un politicianism care le-a caracterizat, din păcate, întotdeauna. Ele cereau, în urmă cu doi ani, îndepărtarea asociațiilor civice de la deciziile politice pentru că acestea se opuneau unui astfel de politicianism. De altfel, dacă vom părăsi Convenția, o vom face tocmai pentru că politicianismul partidelor face să dispară limbajul comun al principiilor prin care ne putem înțelege.

Unii politicieni vă reproșează că „nu ați intrat în politică, dar vreți să o influențați de pe margine”. Cum comentați acest reproș?

Alianța Civică este formată în general din intelectuali cu propriile lor destine profesionale, pe care nu sunt dispuși să le schimbe pe cariere politice. Asta nu înseamnă că ideile și principiile lor nu trebuie folosite și respectate. S-au sacrificat atunci când era într-adevăr greu, au bătut satele, au schimbat mentalitățile și nu sunt dispuși acum să lupte pentru posturi pe care le dețin sau și le doresc veleitari de ultimă oră. În ceea ce mă privește, eu am renunțat la demnitățile care mi s-au propus tocmai pentru că erau incompatibile cu Alianța Civică și cu Memorialul de la Sighet. Nu voiam ca Alianța să fie confundată cu un partid de guvernământ, iar Fundația și Memorialul să pară niște firme-căpușă. Din păcate, acest fel de a vedea lucrurile, ca și luciditatea analizei noastre, au fost interpretate de prietenii aflați în structurile puterii ca o renunțare și ca o aversiune. Și-au pierdut, probabil, între timp, simțul societății civile din care au pornit... Un simț, ce-i drept, destul de greu de păstrat la porțile Orientului.

Ce program veți avea, după ce nu veți mai fi taxați ca „politici”?

La primul Consiliu Național din acest an, Alianța Civică și-a definit activitatea prin trei linii de acțiune: atitudinea civică, asistența civică și educația civică. Ele existaseră întotdeauna, dar aspectul pur politic, de

sprijinire a Convenției, le estompase, mai ales pe parcursul campaniilor electorale. După alegeri, Alianța a funcționat – pe linia atitudinii civice – ca o interfață între societatea civilă și structurile puterii, sprijinind prin programe civice reforma cabinetului Ciorbea și organizând dezbateri în care a pus față în față factorii de decizie, pe cei de specialitate și fragmentul societății interesat în problemele respective. Au fost, astfel, organizate fulminante confruntări pe tema accesului la arhive, a problemelor învățământului, a protecției siturilor arhitectonice, a funcționării justiției, a împărțirii administrativ-teritoriale și altele. De asemenea, prin comunicate și intervenții publice ale liderilor ei, Alianța a intervenit susținând sau cenzurând una sau alta din hotărârile executivului. Toate aceste lucruri le va face în continuare, rămânând deci în aceeași măsură „politică”. În ceea ce privește protecția și educația civică, ele se realizează pe baza unor programe realizate prin Fundația Academia Civică și a altor fundații inițiate de filialele Alianței Civice. De mai bine de șase ani, la București și la Timișoara, funcționează centre medico-sociale, unde se dau consultații medicale și medicamente gratuite. Linia de educație civică nu mai are nevoie de prezentare: de la Dialogurile Alianței desfășurate în sute de ediții până la Memorialul Sighet, ele sunt cunoscute și mereu prezente în mass-media.

Aș vrea, în încheiere, să vă întreb – știind că partidele se susțin din alocații primite de la buget, pe baza Legii partidelor, ca și din procente din salariile propriilor membri ajunși demnitari – din ce trăiește Alianța Civică, lipsită de ambele resurse menționate mai sus?

Într-adevăr, Alianța nu primește nimic de la buget, nu percepe nici un fel de procente celor pe care i-a susținut să obțină demnități, trăiește încă din cotizații, donații și din entuziasmul celor care au înțeles să-și ofere viața gratis, fără salarii și recompense. În plus, pentru că facem parte din Convenția Democrată, proiectele noastre civice, considerate „partizane”, nu sunt acceptate de fundațiile și organizațiile naționale și internaționale. Iar, ceea ce e cu adevărat de neînțeles, chiar și responsabilii cu ONG-urile din partea puterii (președinție sau guvern), care fac atâta caz din colaborarea cu societatea civilă, ne uită, nu-și aduc aminte sistematic de AC atunci când organizează dezbateri pe teme ONG-urilor. Ca să nu mai vorbesc de comisiile naționale și județene anticorupție,

organizate de președinție și care nu cuprind reprezentanți AC, deși s-a bătut monedă pe faptul că trebuie să conțină reprezentanți ai societății civile. În fața atâtor ambiguități și absurdități, poți să te întrebi uneori dacă o victorie nu poate semăna cu o înfrângere. În cazul nostru, cred că da. În sensul că aceia pe care i-am adus la putere se simt deranjați de noi în aceeași măsură în care se simțeau deranjați cei pe care i-am făcut să piardă.

Rodica Palade

(Revista „22“, noiembrie 1997)

Despre extreme și paralelisme

Evreii constituie-astăzi în România o minoritate redusă numericeste. Ponderea ei în viața social-economică a țării este în continuă scădere. Cum vă explicați, totuși, persistența unor poziții ostile la adresa evreilor?

Aș vrea să încep prin a preciza – din nevoia de a accentua corect și de a așeza într-un cadru adecvat lucrurile – că fenomenul la care se referă întrebarea dumneavoastră nu este specific doar României. El se manifestă în toate țările foste comuniste (inclusiv partea estică a Germaniei). Xenofobia și antisemitismul, legate întotdeauna între ele, sunt forme de exprimare a complexului de inferioritate care se exacerbează în perioade de criză; ele sunt ultimele soluții la care recurg dictaturile, soluții care le mai supraviețuiesc acestora un timp și sunt întrebuițate și manipulate cu profit de urmașii extremiști. Este, desigur, paradoxal să vezi cum dictaturile comuniste – care se revendicau de la internaționalism – au putut lăsa în urmă valuri infecțioase de ură împotriva străinilor de orice fel, dar, dacă ne gândim bine, lucrurile se înlănțuie monstruos, dar logic. Cultivarea internaționalismului nu era, evident, decât o vorbă goală, în condițiile în care orice popor era ținut închis în țarcul său, la adăpost de orice contact străin și de orice circulație a oamenilor și ideilor, într-o izolare care a născut, treptat și în egală măsură, spaima și invidia față de ceilalți. O dată cu apariția libertății și a concurenței pe care societatea deschisă și piața planetară le presupun, aceste sentimente au devenit o concretizare absurdă a spaimei de noul pentru care nu erau pregătiți în nici un fel. Ele nu sunt proprii însă principalelor categorii sociale, ci doar celor ce nu și-au mai găsit un loc în noua lume, în speță vechilor activiști de tot felul, vechilor membri ai diverselor servicii mai mult sau mai puțin secrete care formau aparatul represiv. Aceștia, de altfel, formează clientela formațiunilor de extremă

dreaptă, care devin astfel formațiuni de extremă dreaptă-stângă, așa cum pe vremuri liderii comuniști eliminați în lupta pentru putere erau acuzați de deviere de stânga-dreapta. Ca și în artă, în istorie absurdul este un fenomen proteic. Dincolo de aceste considerente generale de ordin politico-psihologic, însă, și fără a nega existența unor manifestări de acest fel, cred că raportate la scara întregii populații ele sunt neglijabile și a le exagera importanța înseamnă a avea o percepție incorectă a realității sau chiar a contribui la manipularea ei (una din sursele importanței PRM, de exemplu, fiind spaima pe care o produce). În aceeași ordine de idei, mi se pare inexact și nedrept să se extrapoleze și să se vorbească despre români ca despre un popor xenofob și antisemit. Cea mai sumară comparație cu popoarele din jurul nostru dovedește netemeinicia unei asemenea aserțiuni, iar confundarea – intenționată sau nu – a poporului român cu C. V. Tudor este o insultă care mă întristează. La fel de adevărat este că, oricât ar fi de puțini cei care le susțin, ideile antisemite și xenofobe trebuie combătute în mod constant. Dar pledoaria împotriva lor trebuie susținută rațional și calm, fără exagerarea primejdiei și fără panică, această pledoarie fiind de fapt un fragment firesc din marea pledoarie pentru umanism și democrație.

Dintre acuzele invocate, aflate uneori la poli total opuși, menționăm: iudeo-plutocrația, iudeo-masoneria, iudeo-bolșevismul etc. Cum vă explicați că ele pot fi concomitent aplicate etniei în întregul ei?

Iată o întrebare la care știu că nu știu să răspund! Lipsa de logică și chiar disprețul față de logică ale aversiunii și urii m-au uimit întotdeauna și nu o dată mi-am pus întrebări pe această temă căreia nu i-am găsit o reală explicație. Eu însămi am fost acuzată cu nonșalanță în același timp – mai ales în legătură, mărturisită sau nu, cu Memorialul Sighet – că „vând suferința românilor Consiliului Europei, la ordinele iudeo-masoneriei“ și că „am participat la apologia unor fasciști“. După cum Alianța Civică, al cărei președinte sunt, este acuzată de ani de zile – iar în ultimul timp observ cu uimire o recrudescență a atacurilor – pe de o parte de nesprijinire (sau chiar trădare) a idealurilor naționale, iar pe de altă parte de naționalism. Mă scuz că aduc într-o discuție de ordin general un exemplu personal, dar o fac pentru a vă convinge că lipsa de logică a urii nu are o singură direcție. Și că – în ultimii ani în România, ca și peste tot și întotdeauna în istorie – cel ce cultivă antisemitismul și

xenofobia luptă nu numai împotriva evreilor și străinilor, ci și împotriva democrațiilor. Din păcate, primejdia democratofobiei se clamează mai puțin.

Cum apreciați faptul că un fenomen atât de complex cum a fost instaurarea și perpetuarea comunismului în România – care a antrenat, succesiv, sute de mii și apoi milioane de oameni – este deseori aplicat, reduționist și simplist, acțiunii politice a unor evrei absolut nereprezentativi pentru etnia lor?

Nu cunosc nici un cercetător serios care să fi făcut acest lucru. În ceea ce privește cercetările desfășurate în cadrul Memorialului Sighet, ele au încercat să reliefeze printre persecuțiile comuniste și pe cele dirijate împotriva evreilor, prin decapitarea elitelor, înlocuirea adevăratelor lor organizații cu altele contrafăcute, prin persecutarea sioniștilor, ca să nu mai vorbim de lupta de clasă, care li se aplica și lor cu aceeași înverșunare și cu aceleași rezultate. De altfel, liderii comuniști evrei își renegau evreitatea. Cred însă că în acest punct întrebarea dvs. conține un accent greșit. Întrebarea nu este cât de nereprezentativi au fost comuniștii evrei pentru etnia lor, ci cât de reprezentativi erau ei pentru nomenclatura comunistă. Iar aici răspunsul corect este că, români sau evrei, pentru a nu risca reprimarea, comuniștii trebuiau să înceteze de a mai reprezenta propria etnie. Dovadă atâtea destine, de la Pătrășcanu la Belu Zilber...

Apar și opinii care insinuează că evreii ar inventa sau exagera „Holocaustul antievreiesc” pentru a escamota vinovăția lor în atrocitățile comuniste. Considerați că, spre a evita o asemenea prejudecată, evreii ar trebui să pună surdina propriei lor istorii din anii celui de-al doilea război mondial și – de ce nu – din anii comunismului, pe care peste 95% dintre ei l-au respins părăsind țara?

Nu. Evreii și neevreii specializați în studiul Holocaustului trebuie să-și continue cercetările, după cum trebuie să se încurajeze studiul represiunii comuniste. Adevărul trebuie aflat în întregime, oriunde se ascunde, și la orice se referă, pentru ca nu numai sufletele celor uciși de ura de rasă sau de ura de clasă să-și poată afla liniștea, ci și sufletele generațiilor viitoare să poată spera o lume în sfârșit în armonie. Niciodată omenirea n-a depins mai mult de scrierea istoriei decât acum și niciodată datoria istoricilor n-a fost mai mare și mai neîmplinită. În România ea

este de-a dreptul imensă. Din păcate, atâta timp cât arhivele nu vor fi liberalizate, nici istoria premergătoare războiului, nici cea de după război nu va putea fi scrisă corect și profesionist. Cu atât mai straniu mi se par încercările de a pune surdină unei părți sau alteia din adevăr, ca și cum tragediile s-ar putea afla în concurență sau ca și când o suferință ar putea-o anula pe cealaltă. În polemica pe care apariția Cărții Negre a Comunismului a stârnit-o la Paris, de exemplu, a fost creat un termen infamant. Un *paralelist* este o persoană care își permite să facă o paralelă între cele două nebunii ale secolului XX, nazismul și comunismul. Dar cum s-ar putea altfel când, mult înaintea polemicilor de azi, istoria însăși a făcut-o prin pactul Ribbentrop-Molotov, prin lagărele de exterminare, prin teroare, prin cultul personalității conducătorului, prin cultivarea urii. Eu cred, dimpotrivă, că lucrurile nu pot fi înțelese definitiv și profund, până la sămburele lor monstruos, decât împreună, pentru că o crimă este o crimă indiferent în numele cărei idei se produce și pentru că ideile în numele cărora se produc crime se opun, împreună și cu egală violență, democrației. Eu cred că numai după ce va înțelege tot ce e de înțeles în fascism și comunism și în relația subterană dintre ele, omenirea va putea merge cu adevărat mai departe.

Evreii din România – care au jucat un rol de seamă în viața economică, socială, culturală a țării – au fost în același timp și obiectul unor ponegriri sistematice, reluate astăzi de dreapta extremistă. Ce credeți că ar trebui făcut pentru stabilirea adevărului istoric și a unui cadru de autentice relații democratice între toți cetățenii țării?

Înainte de toate, trebuie liberalizate arhivele, pentru ca cercetătorii să nu depindă în căutarea adevărului de bunăvoința cuiva și pentru ca, prin studierea profesionistă a trecutului, să se ajungă *sine ira et studio* la cunoașterea lui. Această cunoaștere, ca și accesul la dosare, ar face să înceteze suspiciunea și posibilitatea manipulării adevărilor, care sunt fermentii răului în România de azi. În ceea ce privește relațiile și sentimentele dintre români și evrei – vorbesc de cele existente în realitate între persoanele particulare, nu între cele manipulate la nivel politic – ele mi s-au părut întotdeauna izvorâte dintr-un substrat de simpatie. Este destul să vizitezi comunitățile de evrei-români din Israel sau din Statele Unite ca să te convingi de acest adevăr prin descoperirea impresionantei nostalgii și-a bunelor amintiri păstrate sub forma tradițiilor românești.

Cât despre rolul important jucat de evrei în viața țării noastre (ca și de germani sau de unguri), el va trebui să-și aibă locul său într-o viitoare istorie corectă a României, care va trebuie să consemneze evidența potrivit căreia cvasidispariția comunităților germane și evreiești din România ceaușistă a fost una din marile și multele pierderi pe care țara le-a suferit în acea perioadă.

7 mai 1998

Eugen Preda

(„Semnal“, editat de Centrul
pentru studiul istoriei evreilor din România)

„Un munte de probleme“

Vați întors recent din Elveția, unde ați fost invitată la o serie de șase emisiuni despre România realizate și difuzate de Television Suisse Romande, ale cărei studiouri se află la Geneva. Foarte mulți români din această parte a Elveției au privit aceste emisiuni, mulți aflând despre ele în cursul săptămânii, de la un prieten ori de la un cunoscut. Care este povestea acestor emisiuni?

M-a invitat realizatorul lor, Alex Décotte, cu care mă cunosc din 1990, când făcusem împreună câteva emisiuni de radio. El a fost de mai multe ori în România, inclusiv însoțind echipe de la *Opération Villages Roumaines*, iar acum, la împlinirea a zece ani de la lansarea inițiativei, m-a invitat pentru această săptămână dedicată României, în cadrul popularei emisiuni intitulată *Zig-Zag Café*. Au fost invitați și participanți elvețieni, mulți dintre ei țărani, care s-au implicat în această acțiune de adoptare de sate românești încă înainte de 1989 și care, incredibil, continuă încă să meargă o dată sau de două ori pe an în România pentru a-i ajuta pe românii descoperiți acum mai bine de zece ani. Sunt printre ei bărbați și femei care au fost de zece, unsprezece ori în România. Este mai mult decât impresionant. Reunind pentru aceste emisiuni oameni care de fapt s-au înrudit cu România, m-au invitat și pe mine ca să comentez, din când în când, ca româncă, această înrudire, izvorâtă dintr-un extraordinar elan de solidaritate, despre care nu se vorbește destul. Comentariile mele încercau să aducă totul în actualitate, pentru că ei au fost și sunt încă impresionați de România tragică a anilor 1989-1990, care îi șocase, de la revoluție la mineriade, trecând prin evenimentele de la Târgu Mureș. Pentru mulți, România este încă România acelor ani, deși de atunci s-au întâmplat multe lucruri și este clar că România a evoluat. Pentru mine aceste discuții în cadrul sau în afara emisiunilor au fost tulburătoare. Am cunoscut oameni pe care nu-i voi uita. Ce m-a

impresionat este că ei, care nu au de ce să se simtă responsabili pentru România (dimpotrivă, este o ciudățenie faptul că au intrat în relații cu noi), au luat fiecare în grijă un mic sector pe care îl rezolvă. Spre deosebire de ei, noi, românii, avem în față un munte înspăimântător de probleme și având sentimentul că nu știm pe ce să punem mâna mai întâi, nici nu putem să ne apucăm de ceva. Elvețienii își propun scopuri mai modeste, pe care însă le duc la capăt cu o mare seriozitate.

Doamnă Ana Blandiana, sunteți întâi de toate poetă, scriitoare, intelectuală. Ce înseamnă pentru dvs. să fiți angajată?

Este clar că eu am fost și sunt în primul rând scriitor, iar idealul meu este să fiu numai scriitor. Dar scriitorul care am fost înainte de 1989, care considera că datoria lui este să spună și să scrie ceea ce crede și să publice ce a scris, a devenit cam fără voia lui un simbol politic. În această calitate am fost luată, fără a fi întrebată, și pusă în Consiliul Frontului Salvării Naționale. A fost o manipulare politică. Într-un foarte scurt timp, care s-a măsurat în săptămâni, am înțeles despre ce este vorba și am demisionat. În acel moment am redevenit cu mai mare intensitate ce fusesem înainte, în ochii mei dar și în ai altora: cel care se încăpățâna să spună că împăratul e gol.

Puteați, după acest episod, să vă retrageți iar în turnul de fildeș...

...aici e problema, nu cred că mai puteam. Dacă aș fi făcut-o, aș fi avut sentimentul că sunt vinovată nu numai de câte se întâmplau acum, ci chiar și de ce se întâmplase înainte. M-am simțit totdeauna vinovată că nu pot să fac mai mult decât făceam și în același timp era evident că nu pot să fac, pentru că nu era posibilă nici o solidaritate. Cât timp solidaritatea nu era posibilă, puteai, de exemplu, să-ți dai foc, era tot ce puteai face, dar de schimbat nu se schimba nimic. Doar solidarizarea unor mii de oameni putea schimba ceva, iar această solidarizare înainte de 1989 nu era posibilă. După 1989, prin apariția libertății devenea posibilă. Și dacă în aceste condiții n-aș fi făcut nimic, aș fi simțit că devin într-adevăr vinovată. Nu puteam să spun că n-am timp să merg în Piața Universității pentru că am de terminat o carte, deși aveam de terminat o carte. În felul acesta am intrat într-un mecanism pe care încet, încet, am început să-l determin: pentru că după represiunea din Piața Universității am înființat Alianța Civică ca răspuns la această represiune,

apoi Convenția Democrată a fost unul din obiectivele „pe termen scurt“ ale Alianței Civice, acela de coalizare a forțelor politice democratice, fără de care nu era nici o speranță a înfrângerii celor care se aflau la putere și care reprezentau fosta clasă politică, și așa mai departe. După aceea, în sfârșit, s-a ajuns în 1996, când Convenția Democrată și președintele ei, care fusese propus de Alianța Civică, a devenit Președintele României. În mod normal, eu cel puțin așa sperasem până în acea clipă, misiunea noastră putea să se încheie. Numai că după 1996 lucrurile au început să se complice într-o așa măsură, încât Alianța Civică trebuia să continue să răspundă pentru cei pe care i-a creditat. Astfel am descoperit aproape cu spaimă că sunt prinsă într-un mecanism din care este foarte greu de ieșit și, din păcate, nu depinde de mine momentul în care voi putea ieși.

Au trecut nouă ani de la evenimentele din decembrie 1989 și doi ani de la alegerile care ne-au dat acele speranțe bune și care de atunci au fost nemilos înșelate, mai mult decât ne-am fi putut aștepta: ce puteți spune azi despre aceste două aniversări?

Este un moment de mare depresiune colectivă, care se explică prin faptul că nimeni nu mai este mulțumit de nimeni. Înainte de 1996 lucrurile mergeau catastrofal, dar noi spuneam că o să câștigăm și că ideile noastre, care sunt corecte, vor fi aplicate și lucrurile se vor îndrepta. Acum au trecut doi ani din acea clipă, lucrurile n-au fost îndreptate, politicienii Convenției Democratice s-au dovedit mult mai puțin buni decât am sperat că vor fi, și când spun mult mai puțin buni, am în vedere nu numai faptul că au fost lipsiți de posibilitatea și de știința guvernării (ceea ce era oarecum fatal), dar au fost și mai puțin fermi în ideile lor, ceea ce n-am crezut că se va întâmpla. Sigur că se poate răspunde că CDR n-a câștigat singură alegerile, deci nu poate să-și aplice nestingherită ideile. A fost obligată la o coaliție contra naturii, pentru că PD actual este, ca și PDSR, o parte a fostului FSN, pentru contracararea căruia s-a format Convenția Democrată. Asta este o explicație care nu poate însă să funcționeze ca o scuză, pentru felul în care lucrurile au evoluat, pentru repetatele cedări ale Convenției în fața colegilor din coaliție. La aceste cedări, Convenția nu numai că nu avea dreptul pe planul ideilor, dar nimic nu putea s-o oblige, dat fiind raportul de forțe dintre cele două componente. Lucrurile sunt infinit mai complicate decât le bănuiam, atât de complicate, încât,

în urmă cu opt luni, Alianța nemaifiind în stare să răspundă pentru ceea ce se întâmplă, s-a autosuspendat din Convenția Democrată.

Cum vă explicați acele cedări?

Trebuia spus de la început că sarcina celor din Convenție a fost și este imens de grea. Venind la guvernare au încercat să schimbe și chiar au schimbat, pe baza celebrului și ridicolului algoritm de care râde atâta lume, șefii din diverse domenii. Dar sub acești șefi, structurile au rămas neschimbate, uneori de dinainte de 1989. Asta face ca reforma să se blocheze la fiecare pas, pentru că este vorba de niște oameni care nu au interesul s-o facă și care, dimpotrivă, au interesul ca ea să nu se producă pentru ca lucrurile să rămână cât mai asemănătoare cu ce fuseseră. Una din explicațiile crizei guvernamentale de la începutul anului...

Vă referiți la căderea Guvernului Ciorbea...

...da, a fost legată de faptul că România, ajungând în situația de a trebui să privatizeze marea industrie, reforma s-a lovit de forțe care fie se opuneau, fie doreau să profite direct de privatizare, adică să pună mâna pe toate aceste industrii, dar cum erau incapabile să se măsoare cu investitorii străini, singura lor șansă era să se producă instabilitate pentru ca investitorii să renunțe. Cu această cheie totul devine simplu, pentru că, o dată cu căderea Guvernului Ciorbea, au scăpat nu numai de Ciorbea și de câțiva foarte buni miniștri, care între timp au părăsit Guvernul, dar și de investitorii străini care atunci veneau și acum nu mai vin. Guvernul Ciorbea, remaniat în noiembrie 1997, era un guvern excelent, deci acel guvern care cuprindea specialiști în diverse domenii. Nu cred că România putea strânge o echipă mai bună ca aceea. Acest guvern, după lungi tocmeli, a fost acceptat de toți membrii coaliției, a fost trecut prin Parlament și, deodată, când trebuia să se pună pe treabă, a început să fie contestat de unul din membrii coaliției. Totul părea absurd; s-a ajuns, după cum știți, la situația în care PD, insistând pentru demisia lui Ciorbea, își retrăsese miniștrii, dar rămăsese și cu secretarii de stat și cu prefectii. Erau astfel și în guvern, și în opoziție. Dacă, în acel moment aberant din punct de vedere politic, Convenția le-ar fi spus: „dacă vă retrageți miniștrii, plecați de tot“, s-ar fi putut întâmpla să nu mai plece deloc (asta e părerea mea), sau să plece și atunci ar fi avut loc alegeri anticipate, într-un moment în care Convenția avea peste 60% în toate

sondajele. În acel moment, noi am cerut în Convenție și am reușit să obținem să fie votat un comunicat al Convenției care conținea aceste idei. Imediat după publicarea lui, însă, a avut loc o întâlnire între liderii partidelor din Convenție, care au cedat în fața PD într-un mod inexplicabil. Asta ne-a făcut să ne dăm seama că CDR, chiar când funcționează, nu mai există.

Cum vă explicați faptul că un partid mic ca PD a reușit să marginalizeze Convenția și, mai ales, un partid mare ca PNȚCD?

E greu de înțeles. Una dintre explicații ar fi că, spre deosebire de ceilalți din Convenție, cei din PD nu numai că au mai fost la putere, dar au fost la putere și genetic, adică vin cu o experiență de câteva decenii de manipulare profesionistă a lucrurilor de către părinții lor.

Din tot ce spuneți reiese că situația generală actuală pare disperată. Ce-i de făcut?

În primul rând trebuie să se schimbe partidele din Coaliție, în sensul de a deveni mai conforme propriei lor definiții. Mă gândesc mai întâi la PNȚCD, care este partidul cu cea mai mare greutate și cu aura cea mai mare în coaliție. El a fost întotdeauna stâlplul Convenției. În PNȚCD sunt foarte mulți oameni cinstiți care au un foarte mic cuvânt de spus. Dacă această parte a PNȚCD ar căpăta o influență mai mare, mai sunt totuși doi ani, teoretic, până la alegeri, multe s-ar putea schimba, în bine, firește. Fără o astfel de mișcare novatoare în interiorul partidelor din CDR și dacă nu se va întâmpla nimic de această parte a baricadei, alegerile vor fi câștigate de o stângă reunită. Spun reunită, pentru că sunt tot mai numeroase semnele că fostul FSN împărțit prin sciziparitate în câteva partide, din care nici unul nu a mai răspuns pentru ce a făcut FSN, după cum FSN nu a răspuns pentru ce a făcut PCR, se vor reuni, sau coaliza, vor câștiga alegerile și România va pierde încă o șansă, ca atâtea altele pe care le-a pierdut în ultimii ani.

Dvs. și cei pe care îi reprezentați sunteți optimiști?

Din clipa în care ne-am constituit, am avut două planuri de acțiune: unul de durată și altul de acțiune imediată. În primul ne-am propus să facem educația civică și politică a populației care timp de decenii votase

doar pentru că era obligatoriu, un singur candidat al unui singur partid, deci pentru care noțiunea de vot n-avea semnificație. În acest domeniu progresele sunt deosebit de mari.

Oamenii încep să înțeleagă că cel ce votează nu votează un stăpân, ci un servitor și că, iată, controlul asupra lui este o condiție a democrației, de fapt singurul progres al democrației din Grecia antică până acum. Pe acest plan am muncit mult, astfel a fost posibilă crearea Memorialului victimelor comunismului de la Sighet, proiect al Consiliului Europei. Pe acest plan, deși lucrurile merg bine, mai este enorm de mult de făcut și vom continua. Pe planul acțiunii imediate, am militat pentru crearea Convenției Democrate, am creat-o, am moderat-o, ani de zile am împiedicat-o să se destrame, deși a fost de nenumărate ori pe punctul de a se destrăma și, în condițiile unui adevărat vid de personalități dispuse să se implice politic, i-am pus la dispoziție oameni ai noștri dintre care s-a întâmplat să-și găsească un președinte și un premier. Am făcut tot ce am putut pentru ca lucrurile să meargă. Acum însă situația noastră este de-a dreptul dramatică. Sau ni se reproșează ce se întâmplă acum, sau ni se spune *doar voi ați rămas cinstiți, deci trebuie să faceți ceva*. Acest *trebuie să faceți ceva* este aproape înspăimântător pentru mine, pentru că îmi dau seama că momentul este de o gravitate extremă. În același timp, este clar că, dacă nu am reușit să facem ceva, este că nu am reușit să punem bazele unei clase politice cu adevărat responsabile. Doar noi suntem cei care am scris și impus în Convenție acel document care se numea *Reforma clasei politice*, a cărui publicare a avut un rol imens în câștigarea alegerilor. Am crezut că asta va crea condițiile unei obligativități a respectării lui. Or, nu a fost așa.

Legea dosarelor sau Legea Ticu, cum i se mai spune, este din nou în atenția Parlamentului. Sunt unii care, de bună credință fiind, nu sunt de acord cu ea, pentru că responsabilii morali ai imensei turnătorii securiste sunt ocoliți de lege, aceasta demascând doar pe cei care au fost corupți de primii.

Observația nu este într-un totu exactă: legea se referă atât la colaboratorii, cât și la lucrătorii poliției politice. Noi o sprijinim pe toate planurile și cu toate puterile. Suntem în plină campanie de recoltare de semnături în favoarea adoptării ei, în toată țara. Am organizat o dezbatere extrem de interesantă, care a fost publicată într-un supliment al revistei

„22“. Au fost invitați parlamentari, oameni politici, dl Ticu Dumitrescu. S-au discutat variantele ei, istoricul ei de cinci ani. S-a ajuns la peste 200 de amendamente, „se face totul“ ca să nu fie adoptată. Dacă ar putea fi adoptată și aplicată înainte de viitoarele alegeri, ar însemna că aproape automat clasa politică rezultată în urma acestora ar fi superioară, pentru că cei cu un dosar încărcat nu ar mai candida.

Legea are două aspecte, inegale ca importanță: pe de o parte, fiecare poate să-și vadă propriul dosar, iar pe de altă parte, oamenii politici, de la președinte până la primari, devin transparenți, dosarul poate fi făcut public la cerere. Asta ar reprezenta o exorcizare de la sine. N-ar fi nevoie să se facă scandal, ar putea funcționa ca o măsură profilactică. Ar fi aplicarea punctului opt al proclamației de la Timișoara; cehii au făcut-o, prin legea lustrației din 1990. Au fost invitați la dezbaterile de care vorbeam și ambasadorii ai țărilor care au asemenea legi, de la Cehia și Polonia și până la Portugalia, care are o lege asemănătoare referitoare la perioada Salazar. Ideea că dosare au doar victimele s-a dovedit inexactă, în sensul că și dosarele care au fost distruse au fost computerizate, deci totul este înregistrat. Oricum, singura soluție este aflarea adevărului, atât cât există.

• *Bulgaria a adoptat legea...*

Bulgaria este din ce în ce mai respectabilă. În ciuda crahului prin care a trecut, s-a redresat în mod miraculos, de la anticorupție până la legea dosarelor, trecând prin reformă. Legea dosarelor este o condiție de acceptare în NATO. Facem atâta caz de intrarea noastră în NATO și nu mișcăm un deget pentru a îndeplini condițiile care ni se cer.

De ce noi nu reușim s-o facem?

Ar fi tot atât de greu de răspuns ca la întrebarea: *de ce doar românii au avut un Ceaușescu?* Nu sunt dintre aceia care cred că explicația ar fi de găsit în ereditatea noastră. Suntem, doar, un popor care a suferit mai mult decât altele. Represiunea în România a fost mai dură, pentru că România, la intrarea armatelor sovietice, mai avea structuri democratice, ea nu fusese propriu-zis ocupată de nemți, iar dictaturile carlistă și antonesciană nu putuseră să distrugă societatea civilă. Deși parlamentul nu mai funcționa, partidele politice continuau să existe. Pe de altă parte, în România rezistența armată în munți a durat până la începutul anilor

'60. Aceste două condiții au făcut ca represiunea în România să fie extrem de dură, iar șmecheria cu care Ceaușescu a folosit patriotismul românilor pentru a-și consolida stalinismul său a dus la rezultate dezastruoase.

Reformă înseamnă și reformă morală, publicarea dosarelor dar și respectarea dreptului de proprietate, restituirea celor furate de comuniști.

Este destul să ne gândim că prima dintre condițiile acceptării noastre în NATO este o definiție clară a proprietății, definiție pe care toate celelalte țări din Est au dat-o. Până nu vom fi în stare să votăm legile care să instaureze respectul proprietății nu avem cum să sperăm ceva, nici de la Uniunea Europeană, nici de la structurile atlantice. Or, aceste proiecte de legi sunt actualmente blocate și nu știu ce șanse au de a fi deblocate. În parlament Partidul Democrat, aflat la guvernare, votează alături de opoziție în cazul legilor proprietății, opunându-se astfel ca și PDSR – în mod direct, și în pofida tuturor declarațiilor prooccidentale – integrării noastre euroatlantice. Ce s-ar mai putea adăuga?

Ștefan Racovitză

(„Căminul Românesc“, Geneva, decembrie 1998)

„A fi poet nu este o profesiune, ci un grad de intensitate“

Îmi amintesc că înainte de-a vă fi citit o poezie, reținusem o legendă, pe care aş putea-o scrie în câteva cuvinte. O fată frumoasă din Transilvania a publicat splendide poezii! Atunci când debutați, era importantă sau numai emoționantă această mică legendă?

Depinde pentru cine. Legendele sunt, în general, mai emoționante pentru cei ce le ascultă decât pentru cei ce le trăiesc. Legătura dintre înfățișarea și poezia mea a fost pentru mine, mai ales în anii debutului, mai mult stânjenitoare decât emoționantă, pentru simplul motiv că se găsea mereu câte cineva care să vadă cele două lucruri nu așa cum erau în realitate, nedependente una de alta, ci incompatibile. A fost nevoie de mult timp și de multe cărți pentru a ajunge la situația firească în care persoana mea să nu-mi mai concureze poeziile.

Într-adevăr, ulterior aura aceea s-a estompat, sau nu mai era „actuală“ întrucât cititorul descoperea o poetă matură, de o mare forță lirică într-o generație de poeți care au dat un curs nou, original, poeziei noastre în deceniul al șaptelea. Aveați atunci conștiința acestei generații și a faptului că făceați parte din primele ei rânduri?

Da. În mult mai mare măsură decât acum, când, înaintând în maturitate, fiecăruia dintre noi îi este mai importantă propria singurătate creatoare decât solidaritatea cu ceilalți. De altfel, este un lucru firesc, și l-am mai spus: noțiunea de generație este eficace numai în măsura apropierii de adolescență. Generația celor 20 de ani este o realitate stringentă, generația celor 80 de ani, un nonsens. Noi avem comun nu atât ceea ce facem, cât ceea ce refuzăm să facem și solidaritatea de atunci a lăsat în urmă o mândrie nostalgică. Nu cred că vă pot răspunde la cea de a doua parte a întrebării și nu cred că v-ar putea răspunde – fără riscul de a greși – nici altcineva. Trebuie să mai treacă timpul peste

noi, trebuie ca operele noastre să fie încheiate și epoca noastră ajunsă la concluzii, pentru ca să se poată răspunde cu adevărat cine dintre noi a fost și cine nu a fost în primele rânduri ale generației sale.

Uneori am impresia că există un timp bun pentru poezie, și există altul mai puțin bun. Nu mă refer, evident, la conjuncturi oricum trecătoare, ci la un spirit anume, al marelui public, la un moment dat dornic să-și citească poeziile, bucuros să știe că îi are. Credeți că este adevărată impresia mea?

Impresia dvs. este nu numai adevărată, ci și subtilă. Iar timpul bun pentru poezie este, așa cum intuitiv, nu numai cel al scrierii ei, ci și acela al pătrunderii ei în lume. Timpul bun pentru poezie este un fel de loc geometric între sensibilitatea poezilor și cea a cititorilor ei, un timp, un sezon, o oră în care coarda vibrând dureros a poeziei pune în rezonanță alte și alte tensiuni și face să vibreze, la rândul lor, toate strunele întinse ale epocii. Norocul sau poate meritul generației mele este că a evoluat într-un asemenea timp favorabil poeziei, când privirile dezorientate ale celorlalți așteptau de la poet „cuvântul ce exprimă adevărul“.

Ați publicat poezii pentru copii, dar și eseuri. Între acești poli ai expresiei spirituale, aș zice, există în poezia dvs. o gravitate căreia îi repugnă ironia, în schimb este consecventă unei stări de mâhnire detașată. Câte „firi“ stau ascunse într-un poet?

Câte firi? Câte vârste? Tot atâtea câteperate încercări (chiar dacă au aerul cel mai destins din lume) de a se exprima, dacă se poate, exhaustiv, de a exprima, dacă se poate, totul. Cu excepția poeziei propriu-zise, care prin simplul fapt că este numai esență, decantare, apare indiferent de voința autorului ei, la răstimpuri uneori înspăimântător de lungi, alteori surprinzător de scurte; cu excepția ei, care nu este un instrument de exprimare, ci o realitate superioară, poate supremă, celelalte genuri – de la poezia zisă pentru copii și până la eseu, tabletă, proză (fantastică sau nu) – sunt modalități încercate, simultan sau pe rând, pentru a spune cât mai mult, cât mai exact, cât mai nuanțat și cât mai accesibil ceea ce vrei să spui.

Este un fapt bine cunoscut de-acum că faceți parte dintre scriitorii nonconformiști, scriitori de atitudine cu replică de care trebuie să se țină seamă, de o subtilă intelectualitate. Sunteți o poetă militantă?

Cine ar putea-o spune? Militantismul nu este decât rezultatul unui raport între scriitor și epocă. Dacă ar fi după mine, aș fi fericită să fiu

lăsată să-mi lucrez grădina mea (mă refer chiar la agricultură) și să-mi strâng roadele (mă gândesc la literatură). Dar cum liniștea necesară celor două îndeletniciri atât de pașnice este adesea întreruptă într-un fel sau altul, calmul paradisiac este întrerupt și el, la rândul lui, și obligat să se lase înlocuit de revolte și lupte de apărare. Va trebui să treacă mult timp și să existe o perspectivă suficient de îndepărtată asupra întregului meu destin pentru a se putea trage linia și încheia socoteala, pentru a putea conchide dacă sunt sau nu un poet militant. Am uitat să subliniez că raportul dintre scriitor și epocă este, în mod fatal, în același timp și raportul dintre tendința de izolare a creatorului și tendința altruistă și chiar masochistă, de solidarizare cu durerile celorlalți.

Considerați că are vreo importanță nevoia de considerație, de siguranță și certitudine, sau vedeți în destinul unui poet o aventură care trebuie să se consume după chipul consacrat de-o tradiție adeseori anecdotică? Vreau să spun că imaginea poetului, astăzi, a suferit multe mutații esențiale. Firește, cu acest adaos n-am vrut să răspund eu la întrebare, ci doar să vă stimulez mărturisiri despre concepția proprie cu privire la poezie și poet în lumea contemporană...

În lumea contemporană poetul nu mai are nimic din neplăcuta (după părerea mea) aură romantică. Trăim într-o lume mult prea zgomotoasă pentru ca poetul să mai vrea altceva decât puțină liniște, o lume cu prea multe vedete și monștri sacri pentru ca poetul să poată avea lipsa de gust de a vrea să devină și el unul dintre aceștia. Cei care, cu sau fără voia lor, lunecă pe această pantă – nu numai periculoasă dar și kitsch – își plătesc din greu greșeala, uneori chiar cu propria operă. Poetul contemporan trăiește modest, are familie, este profesor universitar, diplomat sau pur și simplu profesionist, trăiește adesea până la adânci bătrâneți. Se lasă, cu scepticism, încununat de premii și lasă în urma sa o operă încheiată, complexă și fără iluzii. S-a observat, sper, că am schițat acest portret al poetului secolului XX gândindu-mă la exemplele celebre ale marilor poeți europeni din ultimele decenii.

Este o virtute sau o însușire opusă acesteia faptul că nu sunteți un spirit polemic? Ce părere aveți despre polemică? Am impresia că preferați polemica propriilor dvs. frământări și confruntări cu sine, aceleia cu voce tare.

Nu am răspuns atacurilor și nu m-am lăsat antrenată în polemici. V-aș fi recunoscătoare dacă nu ați interpreta acest răspuns ca pe o dovadă

a lipsei mele de modestie, ci ca pe o mărturisire a regretului meu că n-am avut norocul de a fi angrenată în adevărate polemici de idei și de gust artistic. Cred că mi-ar fi plăcut.

În ceea ce privește poezia Anei Blandiana, critica literară v-a receptat binar: pe de o parte recunoscându-vă și argumentând locul pe care îl dețineți în lirica românească, pe de altă parte mai mult șicanându-vă sau alteori persiflând. Să fie acest mod atât de „natural” într-o cultură, încât nu v-a provocat nici o reacție?

Ce reacție ar putea provoca critica literară (favorabilă sau nu) unui scriitor care nu excelează nici prin orgoliu, nici prin complexe de nici un fel? Am mai spus-o: sunt convinsă că scriitorii și criticii existăm paralel, rezistând fiecare prin valoarea și tensiunea propriilor noastre cărți, nu prin raportul care ne leagă, iar această credință mi-a dat întotdeauna o anumită detașare – de altfel, plină de stimă – față de părerile criticilor. Oricum, și unii și alții, în măsura în care existăm, ne îndreptăm spre judecata de apoi a istoriei literare și nu cred că aş avea ceva de câștigat încercând să le influențez – altfel decât prin cărți – opinia.

Știu că în ultimii ani ați călătorit, cum se zice, peste mări și zări. Împreună cu soțul dvs., Romulus Rusan, ați făcut un drum mai lung în Statele Unite. Ce valoare acordați călătoriei – din perspectiva poetului, evident?

Prilejuri de a cunoaște, ocazii de a învăța. Faptul că am văzut arta Europei în marile muzee îl consider unul dintre marile noroace ale destinului meu intelectual, faptul că am descoperit rădăcinile creației în Grecia și în Italia l-am considerat întotdeauna mai important în ordinea formării mele decât absolvirea Facultății de Filologie, de exemplu. Șansa care mi-a dat prilejul de a vedea Statele Unite a reprezentat o experiență nu atât culturală cât psihologică: am avut sentimentul descoperirii nu a unui nou continent, ci a unei planete noi. O planetă pe care înaintam plină de curiozitate și de stimă, dar simțindu-mă, la fiecare pas făcut, tot mai europeană.

Acordarea premiului Herder a suscitât la timpul respectiv reacții diferite. Am citit printre rânduri, în urtele consemnări, și o anume nostalgie. N-am să vă întreb dacă distincția aceasta o considerați meritată sau nu – eu cred că da! – ci mai degrabă ce impresie v-a produs atitudinea în genere a colegilor scriitori față de „momentul” acela?

Nu știu.

Din nevoia de a ști câte ceva și despre viața dvs., vă întreb cum vă desfășurați o zi de muncă obișnuită? Cu alte cuvinte, știți că mai persistă prejudecata că poeții nu au propriu-zis o zi de muncă?

În primul rând, trebuie să vă spun că eu mă consider scriitor, și anume: scriitor profesionist! A fi poet nu este o profesiune, ci un grad de intensitate pe care nu poți să ți-l acorzi singur, pe care nu-l poate acorda într-adevăr decât timpul. Iar în noțiunea de scriitor profesionist, munca este o coordonată obligatorie, încât nu mi-e rușine să vă mărturisesc că o zi de muncă obișnuită – și când spun asta exclud din noțiunea de obișnuit zilele de agitație bucureșteană – începe dimineața pe la 9 și sfârșește seara pe la 7 (fără prânzul care ar întrerupe firul gândurilor și ar obliga la o nouă introducere – uneori lungă de ore – în atmosfera paginei). Din păcate, din cele 360 de zile ale anului – foarte multe nu sunt în stare să respecte acest program de fericită austeritate din cauza intervențiilor exterioare, de cele mai multe ori deprimante – chiar dacă sunt benefice altfel – ori prin pierderea timpului. Cu cât înaintez spre maturitate îmi pare tot mai rău de timpul risipit, sunt tot mai zgârcită cu clipele. Cred că la bătrânețe voi ajunge un adevărat Harpagon.

Ce alte prejudecăți am eludat eu în acest dialog și considerați că trebuie rostite?

Dacă de mine ar depinde rostirea prejudecăților, nu aș permite să fie rostită niciodată, nici una.

Mai 1984

Virgil Sorin

(în „Scriitorii români contemporani“, vol. I, 1999)

Capcana

Frânți de oboseală și aproape bătrâni, ieșim din secolul XX ca dintr-o îngrozitoare capcană pe care ne-am construit-o noi înșine. Capcana inteligenței noastre creatoare de mecanisme mai puternice decât noi și capabile să scape oricărui control; capcana orgoliului nostru aproape sinucigaș care, ambiționând să schimbe lumea, a început prin a o distruge. „Mai binele este dușmanul binelui” spune un proverb cunoscut, devenit concluzia emblematică a acestui secol care a inventat comunismul și fascismul sub pretextul construirii unei lumi mai bune, dovedite de fiecare dată monstruoasă. A considera că este vorba de povestea ucenicului vrăjitor nu e suficient, pentru că, la o analiză atentă, nu numai efectele, ci și premisele se dovedesc condamnable. Prin cele două experiențe totalitare prin care va rămâne în istorie ca un secol monstruos, secolul XX a încercat să schimbe lumea fără să țină cont de dimensiunile și necesitățile umane. Și pentru că omul, prin natura sa, se opunea acestor experiențe, s-a încercat să fie înlocuit prin altcineva: „omul nou”, un fel de Frankenstein, oribil personaj de laborator în care au fost distruse sistematic trăsăturile omenești pentru a putea deveni o mașină programabilă ideologic.

De altfel, ca și cum ar fi vrut să ne convingă de nelimitatele sale resurse de cruzime, secolul nostru apune peste tragedia iugoslavă, în care se combină într-un fel aproape didactic cele două coșmaruri ale istoriei contemporane: comunismul și fascismul. Cutremurul de conștiință în fața crimelor, violurilor, exodurilor, epurărilor etnice petrecute în Balcani este mai mult decât o simplă reacție umană sau umanistă: el este obligația de a recunoaște că timp de o jumătate de secol s-a gândit într-un mod incorect. Timp de o jumătate de secol crimele naziste au fost privite ca niște întâmplări absolut irepetabile, aparținând prin excelență trecutului și unei anomalii a istoriei definitiv încheiate. Surpriza

de a le vedea reeditate astăzi este proporțională cu indiferența în fața nenumăratelor gulaguri unde ele au continuat în tot acest timp, o indiferență departe de a fi inocentă. Popoarele balcanice, care au aerul de a se devora reciproc într-un război religios și etnic de tip medieval, nu sunt prada unei nebunii subite și naturale, ci a unui scenariu politic devenit realitate, fără ca actorii să-și dea seama că nu sunt mai mult decât actori, nici chiar atunci când sunt uciși pe scenă. Stalin, cu cinismul său fără frică și fără rușine, spusese că violența este necesară pentru a salvagarda și consolida structurile politice. Atâta timp cât tragedia iugoslavă nu va fi gândită în termeni politici (și nu numai etnici) ca o tragedie postcomunistă specifică, ea nu va putea fi înțeleasă în definiția ei: un lanț de confruntări declanșate pentru a salva și menține structurile comuniste prin mijloace naziste. Acest amestec aproape demonstrativ al posibilităților infernului experiențelor totalitare taie hotărât orice fel de nostalgie pentru acest secol care este al nostru și ne obligă să acceptăm fuga înainte fără iluzii, dar fără spaime, ca înspre un fatal progres.

Un pesimist ca Emil Cioran susține că „progresul nu e nimic altceva decât un elan spre mai rău”; dar ceea ce pare o concluzie logică la ieșirea dintr-o bibliotecă își pierde sensul la ieșirea dintr-o închisoare și lasă uneori sentimentul periculos că schimbarea nu e decât stratagema de a inventa mai răul pentru a salva răul.

Stimați colegi, nu e un secret pentru nimeni că sunt româncă, deci că privirea mea aruncată asupra tuturor acestor lucruri este o privire dinspre Est. Cele două jumătăți ale Europei au trăit istoria atât de diferit, încât au ajuns să definească diferit însăși noțiunea de istorie. Așa se explică, fără îndoială, faptul că, în timp ce noi avem sentimentul că abia intrăm în istorie, occidentalilor li se pare că au și ieșit, ca și cum am fi predestinați să ne urmărim unii pe alții în cerc sau ca și cum istoria ar semnifica pentru fiecare dintre noi altceva.

Întrebarea care se pune este dacă nu ar fi posibil să aducem lucrurile la un numitor comun, sau să le măsurăm cu aceeași unitate de măsură. De fapt, nu s-ar putea considera ca principal criteriu de demarcație între preistorie, istorie și postistorie cantitatea de suferință pe care acestea o conțin? Sau poate – dar n-ar fi oare același lucru? – intensitatea timpului conținut? În orice caz, în timp ce occidentalii au început să se plictisească de bogăția lor de evenimente, noi ne grăbim să ne îmbogățim cu orice

preț. Revoluțiile și războaiele civile proliferază în partea noastră de continent care amenință să se năruiască sub greutatea propriei istorii, prea zgomotoasă pentru a mai putea distinge visul murmurat al celorlalți: „Les gens heureux n'ont pas d'histoire“. Iată de ce vă cer permisiunea de a continua printr-o mărturisire: mi-am invidiat întotdeauna colegii din vechile democrații nu numai pentru libertatea de care beneficiau, ci și – mai ales – pentru libertatea de a-și putea permite să fie numai ei înșiși, fără obligația de a-i reprezenta și pe alții. Și, chiar dacă acest privilegiu avea adesea ca revers singurătatea, am invidiat posibilitatea de a alege sau nu angajarea, de a fi sau nu disponibil și reprezentativ pentru ceilalți. În ce mă privește, am trăit întotdeauna între atâta suferință, teroare, sărăcie și disperare, încât n-am avut niciodată libertatea alegerii. Dar vă mărturisesc c-am resimțit, cel mai adesea, acest transfer de responsabilitate nu numai ca pe o aproape exaltantă solidaritate, ci și ca pe un atentat la destinul meu strict literar. Și chiar dacă sunt convinsă că tranziția și criza nu vor sfârși niciodată, pentru că salturile înainte ale umanității sunt posibile tocmai grație crizei pe care dintotdeauna a trăit-o și chiar dacă știu că modernitatea este o permanentă – și permanent tensionată – tranziție, visez pentru poezii noului secol și mileniu libertatea de a putea părăsi vacarmul istoriei pentru a intra în interiorul silențios al cuvintelor. Pentru că sunt convinsă că acolo, în sămburele tăcut al poeziei, se găsește salvarea umanității.

Aș vrea, dacă se poate, să înțelegeți cuvintele mele în modul cel mai propriu, nu ca pe o frumoasă figură de stil. Cred cu adevărat că așa cum în societățile nelibere poezia a fost un extraordinar mijloc de salvare a creierelor și a sufletelor de infernul terorii (este destul să ne gândim la versurile transmise cu alfabetul morse prin pereți, în închisorile comuniste din România), și lumea de azi poate fi salvată prin poezie. Cred cu adevărat că prezența poeziei poate să împlânzească libertatea sălbatică în care am căzut ca într-o capcană, de unde nu știm nici ce să strigăm, nici cum să ieșim. Sunt convinsă că după ce am sfărâmat toate regulile – de la cele ale prozodiei, până la cele ale moralei – numai forța de atracție a poeziei ne mai poate ține în mișcarea care înseamnă viață, pe traiectoria artei și a umanității.

A fi liber este, evident, și mai dificil decât a nu fi. Și, paradoxal, libertatea cuvântului îi diminuează acestuia importanța; textele unui

scriitor interzis sunt în mod fatal mai importante (pentru că sunt mai scump plătite) decât textele unui scriitor liber să spună orice-i trece prin cap. Și totuși, visez pentru noi toți dificultățile libertății și riscurile singurătății, ca și eterna, dubla nevoie a poetului de a fi, în același timp, înțeles și neînțeles de ceilalți. Cu atât mai mult cu cât de decenii drama poetului nu mai este indiferența societății, ci graba cu care aceasta îl revendică, îl manipulează și-l face simbol. Un simbol așezat în vitrine dar rău cunoscut, rău iubit și ridiculizat de dictatura violenței, pornografiei și a prostului gust universalizat prin televiziune și internet. Să nu uităm, însă – și să avem curajul să ne-o mărturisim cel puțin nouă înșine – că vina acestui prost gust multiplicat la scara planetei o poartă nu numai cei ce au transformat în industrie înfloritoare spălarea creierelor generațiilor succesive, ci și noi, cei ce am sustras arta percepției generale, retrăgându-ne și ridicând punțile în jurul orgoliului ermetic al intelectualității artistice, care a renunțat la frumusețe în artele frumoase, la melodie în muzică, la sens în poezie...

A spune Adio secolului XX nu înseamnă a trece de la mașina de scris la internet și de la capcana pe care ne-am întins-o singuri la capcana pe care ne-o întind ceilalți. A spune Adio secolului XX înseamnă a încerca să ne despărțim de spiritul său orgolios și iresponsabil pentru a trece la modestia binelui și a frumuseții; a încerca să ne despărțim de spiritul său tehnicist și utilitar, indiferent și îngust, disprețuitor al naturii umane și al naturii pur și simplu, pentru a trece la intensitatea, capabilă să ne salveze de noi înșine, a poeziei. Căci poezia este cea care ne dă, ca un al șaselea simț, sentimentul prezenței ALTUIA în lumea înconjurătoare. Un altul ne privește din pietre, din plante, din animale, din nori, un altul căruia numai oboseala ne face să-i spunem uneori NIMENI.

(Intervenție în cadrul celui de-al 66-lea Congres
Mondial al Scriitorilor – *International PEN* –
ținut la Varșovia în iunie 1999
sub deviza „Adio secolului XX“)

**„Românii s-au întors spre poezie,
mai ales în vremurile grele“**

Cu ocazia spectacolului poetic-muzical Teama de-a muri de alb, inspirat de poeziile Anei Blandiana, organizatorii m-au solicitat pentru realizarea unui interviu cu poeta, în fața publicului prezent în sala Teatrului din Oradea. Am făcut interviul cu plăcerea pe care o trăiesc ori de câte ori port un dialog cu Ana Blandiana și îl transcriu aici pentru cititorii VEST-ului.

Stimată Ana Blandiana, pe buletinul tău de identitate scrie: născută la Timișoara. Asta ca identitate civilă. Dar pe cel de identitate spirituală scrie cumva Oradea?

Într-adevăr, m-am născut la Timișoara, dar n-am trăit acolo decât câteva luni. Toată formarea mea este legată de Oradea. Aici am făcut grădinița, școala elementară, liceul, aici am descoperit poezia. La Oradea revin ritmic, cu multă dragoste, nu numai pentru că mama trăiește aici, nu numai pentru că m-am format aici, dar mă simt bine la Oradea și pentru că mi se pare a fi unul din orașele pline de echilibru și de frumusețe. Voi reveni întotdeauna cu plăcere la Oradea, pentru că e un loc care mă ajută să redevin eu însămi, mai ales când simt că mi-e greu.

Îmi vine în minte tema unui simpozion de la o ediție a Zilelor Revistei Familia: La ce bun poezia în vremuri de criză? Reiau întrebarea: la ce bun poezia, la ce bun literatura, în vremuri de criză, în vremuri de nesfârșită tranziție?

Cred că poezia ne ajută să suportăm criza. Ne întorcem spre ea (vorbesc acum în primul rând ca un cititor) cu speranțe. Românii s-au întors spre poezie, mai ales în vremurile grele. Evident că, înainte de '89, poezia a fost ceva extraordinar de important, nu numai pentru că tuturor ne era greu, ci mai ales pentru că poezia reușea să țină locul a foarte multe lucruri. Rolul său s-a schimbat tocmai pentru că lucrurile

cărora le ținea locul – de la religie, până la filosofie sau oricare altă posibilitate de a gândi – s-au schimbat, ele există deja în sine, iar publicul larg le găsește direct. În același timp însă este extraordinar faptul că apar foarte multe cărți de poezie, cu toate că greutatea materiale ale tipăririi lor sunt enorme. Totuși, e destul să te duci la un târg de carte, ca de pildă cel care s-a încheiat acum câteva zile la București, ca să fii absolut impresionat de numărul cărților de poezie prezentate. Cred că asta este dovada că poezia rămâne necesară, că secretăm poezie întocmai cum scoica secretă perla ca să-și vindece rana.

Tocmai pentru că poezia, literatura în general – romanul, piesa de teatru, poezia – au ținut loc, așa cum spuneai, și de istorie, de sociologie, de politologie, de filosofie, nu cumva astăzi suportă un handicap pentru că lumea s-a obișnuit să caute în carte sau în spectacol ceva anume, ceva tainic, dar care acum se poate spune pe toate canalele, cu voce tare?

Nu cred că se mai citește printre rânduri. E evident că ceea ce se căuta înainte în literatură era un pic de libertate interioară, greu de obținut în celelalte forme de manifestare ale spiritului. Acum, nu libertatea se caută, ea există. În schimb, se caută capacitatea de a rezista, de a nu ne pierde definiția, într-un fel capacitatea de a rămâne umani în condițiile în care totul concură spre a ne transforma în niște mecanisme, niște mecanisme care trebuie să facă bani, care trebuie să deschidă și să închidă televizorul, care trebuie să voteze pentru că de votul acesta depinde propria lor viață. Dar totul se petrece în mod mecanic. Ei bine, poezia ne ajută să nu trăim mecanic.

După '89 te-ai angajat intens în viața politică, în societatea civică mai ales, poate nu întodeauna cu rezultatele așteptate. Ai încercat vreodată sentimentul inutilității, nu atât pe tărâm literar, evident, cât mai ales pe cel politic și social?

În literatură nu l-am încercat niciodată. Și sper să nu-l încerc niciodată. Dacă ar veni un moment în care m-aș îndoi de utilitatea literaturii – și sunt convinsă că așa gândește orice scriitor – ar fi sfârșitul ca scriitor sau poate chiar sfârșitul lumii.

În ceea ce privește inutilitatea implicării publice, este întrebarea la care trebuie să răspund și în funcție de acest răspuns să știu cum să mă port de acum încolo, dar nu sunt în stare să o fac încă. Există de foarte multe ori posibilitatea, mai ales când mă simt obosită, să răspund

afirmativ. În acești aproape zece ani m-am îndepărtat de propriul meu destin, de propria mea viață, de propria mea definiție, pentru a intra într-un fel în definiția noastră a tuturor, sperând că în felul acesta pot ajuta să se deblocheze niște mecanisme, dar există posibilitatea ca totul să fi fost degeaba și toți acești zece ani să fie ani care îmi lipsesc din viață. Cu sau fără ce am făcut eu sau alții ca mine, lucrurile puteau evolua mai mult sau mai puțin (de fapt mai puțin, pentru că au evoluat foarte puțin) în același fel. Dar poate că e prea mult pesimism în acest fel de a vedea lucrurile. Poate că dacă noi nu am fi fost în Piața Universității...

Să ne amintim că astăzi este 13 iunie...

...Exact. Fără acele luări de poziție poate că lucrurile ar fi fost și mai înțepenite, și mai neschimbate. Întrebarea e dacă merita, pentru atât de puține schimbări, să dăm atâția ani din viață? Ca scriitor, răspunsul este nu. Nu merita. Este clar că tot ce am făcut este net împotriva propriilor mele interese, pentru că puteam rămâne scriitorul care eram, să scriu cărțile pe care le aveam în cap și pe care mi-e teamă că nu voi mai apuca să le scriu niciodată. Dar am optat pentru ceea ce se știe. Cred că nici unul dintre noi nu ne facem destinul, cred că el ni se face. Dacă această analiză pe care o fac acum aș fi făcut-o în '90 și aș fi spus nu („nu mă las chemată în Piața Universității, nu mă las atrasă de ideea Alianței Civice, stau să-mi scriu cărțile“), cred că n-aș fi scăpat niciodată de umilința pe care am trăit-o înainte de '89, când știam că nimic nu depinde de mine, pentru că nu exista posibilitatea solidarizării care nu se poate înfăptui decât în libertate. După '89 această posibilitate a existat și dacă nu făceam nimic, dacă nimeni nu ar fi încercat să strângă în jurul său oamenii, înseamnă că nu aveam scuză nici pentru ceea ce s-a petrecut înainte.

Ca o concluzie la acest ultim răspuns: cum privești înapoi spre cei zece ani scurși din decembrie '89? Cu mânie? Cu mândrie? Cu melancolie?

Fac parte din cei care se încăpățânează să folosească termenul revoluție, deși știu că a fost și o lovitură de stat. Știu însă că cei care au murit atunci, în noaptea de 21, la București, la Cluj, în 20, la Sibiu, ca să nu mai vorbesc de cei de la Timșoara, au crezut că mor într-o revoluție, într-o încercare decisivă de schimbare. Ei nu bănuiau că în spatele lor se

fac aranjamente. Datoria celor care n-au murit este să dea conținut acestei noțiuni. În acest sens, toți termenii pe care i-ai amintit sunt valabili. Mânia nu poate să nu existe față de niște crime care nici până azi nu au fost rezolvate juridic. Melancolia nu poate să nu existe, gândindu-ne cum ar fi fost dacă acele crime și acele aranjamente nu s-ar fi întâmplat, dacă se dădea frâu liber acelui elan purificator. Mândrie? Nu știi dacă e cazul. Singura mândrie la care avem dreptul e de a trăi în așa fel încât să nu ne fie rușine.

Parafrazând un slogan al primilor ani postrevoluționari și întorcându-ne la ale noastre, întreb: crezi că poezia salvează România?

Adevărul e că dacă România a fost salvată în ochii lumii, deocamdată, cel puțin, a fost salvată numai prin arta sa.

Dumitru Chirilă
(„Vest“, iunie 1999)

**„Acum înțeleg cât de extraordinar este scrisul,
pe lângă hărțuiala înspăimântătoare a iluziei
de a schimba o societate. Care nu vrea să se schimbe!“**

Vi s-a reproșat, nu o dată – mai mult sau mai puțin elegant – că „spre deosebire de alții“ n-ați încetat de a scrie și publica, înainte de '89, în timp ce unii au ales calea exilului sau a tăcerii. Cu detașarea celor 10 ani de la căderea totalitarismului, cum credeți că ar fi fost mai bine să procedeze, în acele timpuri, scriitorul român?

Deși au trecut zece ani de-atunci, cred că-i încă greu de spus cum ar fi fost mai bine. Mai ales în ultimii ani dinainte de '89, una dintre obsesiile mele, una dintre temele frecvente de discuție cu prietenii, era cum ar fi mai corect? Să scriem și să ne zbatem apoi pentru fiecare rând, pentru fiecare virgulă și cuvânt, ca să apară așa cum le-am gândit? Și astfel, o dată apărute, cărțile noastre – în măsura în care ne reprezentau, reprezentând valori – să devină documente/dovezi că în România „se poate publica“?! Că există, adică, libertate (ceea ce noi știam că nu este adevărat)? Ori să nu publicăm nimic din ceea ce scriam, lăsând să se aștearnă negrul absolut?! Vidul. Era o dilemă devoratoare. Fiindcă, dacă am fi optat pentru a doua variantă, ar fi însemnat să acceptăm ca literatura română din acei ani să nu existe decât prin cărți de tip *Mitrea Cocor* sau prin odele pentru Ceaușescu. În ce mă privește, am optat pentru prima variantă. Un pariu, de fapt, că din fărâmele de victorii ale agitației și efortului nostru se naște, pentru a continua să existe, literatura română contemporană.

Câtă dreptate au, în aceste circumstanțe, propovăduitorii „deșertului cultural“, ai „vidului literar“ etc.? Și, firește, ce anume preluăm și ce nu din literatura celor de 50 de ani de „paranteză spirituală“?

E mai complicat decât s-ar crede. Cred însă că este de datoria noastră – și în primul rând a criticilor – să reluăm toate aceste cărți, pentru a

vedea ce (poate) rămâne și ce nu. Personal, consider ca pe cea mai mare mândrie faptul că volumele mele publicate în acei ani îngrozitori sunt reeditate. În măsura în care cărțile noastre pot fi/sunt reeditate, înseamnă că rezistă, că pot fi traduse pentru a circula în lume. Înseamnă, deci, că nu am greșit. Totuși, sincer vorbind, nu ne-am făcut pe deplin datoria: *critica literară are imense datorii neachitate în analizarea obiectivă a tot ce s-a scris și se scrie*. Or, dacă acest lucru nu se întâmplă, generațiile tinere care apar – și care, cu cât va trece timpul, vor ști tot mai puțin din ce s-a petrecut înainte – nu vor mai avea toate instrumentele necesare unei judecăți drepte și cuprinzătoare.

Cu povara atâtor dileme și interogații răvășitoare, cum sperați să treacă, să arate, literatura, literatura română în mileniul III?

Cel puțin din punctul de vedere al generației mele, cred că *literatura va trebui să treacă pragul dintre milenii încercând să spună adevărul despre tot ceea ce am trăit*. Despre întreaga suferință și dramele pe care le-am trăit și care capătă sens doar în măsura în care suntem în stare să le povestim și altora! Și mai e ceva: e vorba de *o perioadă de viață, de istorie, pe care justiția nu este în stare să o judece, iar istoricii nu sunt în stare să o scrie! Or, acolo unde justiția nu funcționează, iar istoria nu are documentele pe care să se bazeze, literatura este obligată să fie o formă de justiție. Și o formă de istorie*. Iată care, spun eu, este astăzi datoria noastră!

O întrebare revine tot mai des, aproape ca un leitmotiv: este CARTEA, în forma actuală, pe cale de dispariție? Va circula ea, în secolul XXI, doar... electronic? Doar pe INTERNET?

Discuția, în sine, pe această temă, mi se pare nițel copilăroasă. O carte nu înseamnă hârtia pe care a fost tipărită, ci gândirea pe care o conține. Arta inclusă în ea. Iar INTERNET-ul nu poate exista, nici el, decât ca un simplu mijloc tehnic. Scriitorii români de peste Ocean mi-au mărturisit cât de șocați au fost descoperind, înaintea noastră, semidoctismul și lipsa totală de stil a „discuțiilor“ de pe INTERNET. A celor care, având acces nelimitat la această metodă extraordinară de comunicare imediată, în scris, nu mai sunt atenți nici măcar la ortografie. Se umplu astfel coșuri întregi cu pagini pline de prostii și semidoctisme. Sigur, se întâmplă, din când în când, să mai existe și câte ceva interesant...

Nu ascund că, și eu, am fost, la rândul meu, șocată de toate astea, de ceea ce poate reprezenta tehnica în sine. Personal, din toată birotica existentă, mi-e simpatic faxul: îți dă posibilitatea să comunici rapid, scriind și de... mână. O scrisoare pe INTERNET – pe care n-o pot semna, adăugându-mi doar numele – mă tulbură. Și când o primesc, și când o trimit. În vreme ce un fax îmi dă același sentiment pe care îl vor fi avut și străbunicii noștri, în secolul trecut: autenticitatea.

Existența unei atât de numeroase diaspore românești induce, firesc, ideea unei circulații tot mai consistente a cărții românești în lume. Întâlnirile de breaslă de la Neptun (ajunse la a treia ediție) arată însă că lucrurile nu decurg chiar pe măsura așteptărilor. Traduceri se fac, dar nu pe cât ar merita literatura română contemporană (și nu numai). Care să fie cauza?

Am fost extrem de impresionantă, la recenta „Întâlnire a scriitorilor români din întreaga lume“, de la Neptun, de ideea atât de altruistă, de iluzia Sandei Golopenția de a ne organiza în așa fel, încât 50 de oameni să trimită 50 de recenzii, despre aceeași carte, la 50 de reviste! Ceea ce ar însemna un lobby extraordinar pentru acea carte. Numai că, Dumnezeuule, noi suntem români: *ar trebui ca 50 de români să fie solidari cu cel de-al 51-lea! Nu sunt în stare să îmi imaginez așa ceva.* Din păcate!

Vreau să spun că, dacă ar trebui să dau exemple (evident, n-o voi face!), ar trebui să amintesc „cazurile“ în care destinul sau cariera unei cărți românești în străinătate a fost... oprită tocmai de bârfele... altor scriitori români... Prea puține sunt momentele în care un scriitor român și-a susținut colegii... Așa încât mă îndoiesc că se poate face foarte mult în această privință (și) de-aici înainte. Sigur, planuri frumoase există cu duiumul. Îmi amintesc că, pe vremuri, la Uniunea Scriitorilor ființa un secretariat care se ocupa cu traducerea în diverse limbi a unor scriitori români cunoscuți. Dar sunt absolut sigură că nimeni n-a folosit acele traduceri... fiindcă, cum spuneam, nu cred că se pot face prea multe în acest sens. Important ar fi ca, acum, când există libertate de mișcare, să ne propunem *măcar să nu spunem nimic rău despre un coleg al nostru de literatură română.* Pe lângă toate, asta ar crea și o bună impresie... M-am simțit totdeauna extrem de jenată de... jena cu care mi se povestesc, într-un loc sau altul, diverse lucruri despre scriitori români care vorbesc urât despre colegii lor. În rest, recunoștința, atenția noastră s-ar cuveni să se îndrepte spre aceia care susțin că intrarea literaturii noastre în

atenția generală se poate face, să zicem, prin colegii germani. Pentru simplul motiv că, în literatura germană, există scriitori talentați, de limbă germană, care știu foarte bine limba română. După cum există și în alte țări oameni – precum un Dan Shafran sau un Ion Miloș, în Suedia – care își dedică viața, capacitatea de a vorbi bine două limbi, cunoașterii literaturii române. Ar fi bine ca ei să fie ajutați, invitați în țară etc.

Avem, totuși, zeci de ambasadori și atașați culturali care...

...care – mulți dintre ei – habar n-au nici de cultura, nici de literatura română! Și care o reprezintă într-un asemenea mod, încât cei pe care-i întâlnesc nici nu pot presupune că aceasta există... Uniunea Scriitorilor sau PeñClub-ul nu pot compensa ceea ce ar putea face ambasadele și centrele culturale din străinătate. N-ar avea cum. Diplomații noștri ar trebui să aibă, ei înșiși, o cunoaștere solidă a literaturii și artei de-acasă. Mă gândesc la ce făcea un Marian Papahagi la Accademia di Romania... Și ce-ar însemna pentru cultura română dacă am avea, în principalele capitale ale lumii, câte un Marian Papahagi...

Cum a fost pentru dvs. clipa când ați pătruns în manualele de literatură?

Ca un șoc foarte puternic. Nu-i ușor să supraviețuiești (literar vorbind) momentului când treci de la faza când ești citită pe sub bancă la aceea când ești citită fiindcă e nevoie la examen. Noi, cu toții – cât suntem în viață, cel puțin – cred că trebuie să ne dorim să NU fim în manuale. Mai ales că manualele – chiar și cele alternative – sunt departe de a face un serviciu literaturii române. Situația cea mai dramatică în această privință o are Eminescu! Eminescu este cel mai mare poet român și, în sine, un poet foarte mare. Ce ar putea fi al oricărui popor. Dar care duce cu sine blestemul de a fi poetul național învățat la școală! Nu mă îndoiesc că și dumneavoastră, ca și mine, l-ați descoperit pe Eminescu – după ce ați terminat școala. Ca adulți care au ajuns, în sfârșit, să-l citească, după ce fuseseră obligați să-l tocească. Acest handicap al predării poezilor de către niște spirite mediocre, de așezarea lor în niște categorii fade... Ți se dă poezia pentru a găsi ideea principală, pentru a scoate metaforele și comparațiile și a spune ce ai înțeles din versul x sau y ș.a.m.d. Sigur, se poate imagina schimbarea criteriilor de structurare a tuturor manualelor. Să sperăm că se va și întâmpla cândva. Până atunci însă, lupta noastră nu trebuie să fie de a intra, într-un fel sau altul, în manuale,

ci de a merge noi înșine în școli, pentru a descoperi adolescenții și a ne lăsa descoperiți de ei.

Satisfacțiile, să le spunem, politice au fost/sunt pe măsura sacrificiului făcut, o dată cu părăsirea mesei de lucru, în favoarea agorei cotidiene?

Pentru că sunt la ora Adevărului (literar și artistic), voi mărturisi că mă simt foarte vinovată față de propriul meu destin, față de colegii mei de destin, fiindcă, de câțiva ani buni, literatura nu mai este primul lucru din viața mea... Nu știu dacă e bine să merg și mai departe cu mărturisirile și să spun cât de uimită am fost descoperind cât de ușor este săpatul, pe lângă scris! Cât de ușor este să faci o muncă fizică... oricât de grea, pe lângă scris. Am trăit acest sentiment în 1977, când ne-am mutat la țară, după ce blocul din București, unde locuisem, s-a dărâmat la cutremur. Nu eram nici unul copii de la țară, așa că era pentru prima oară când am învățat să săpăm o grădină, să-i ascultăm vocile... Cât de bine, de relaxant e să faci o muncă fizică, pe lângă scris! Ei bine, acum, iată, mă gândesc cât de extraordinar, de plăcut, de întineritor este scrisul, pe lângă viața publică. Pe lângă hărțuiala înspăimântătoare a iluziei de a schimba societatea. O societate care face tot ce poate ca să nu se schimbe!

Carmen Chihaia

(„Adevărul literar și artistic“, iulie 1999)

**„O strategie comună – singura soluție
pentru asigurarea continuării reformei“**

La Consiliul Național din luna iulie, Alianța Civică a decis să invite la dialog partidele care au aceeași orientare și ideologii apropiate. Care a fost motivația acestei decizii?

Din 1996 încoace evoluția partidelor din (fosta Convenție) nu a fost decât un fel de a reacționa – adesea dezarticulat și neconvingător – la strategia ofensivă a celor de stânga. Ceea ce am propus noi a fost nu o nouă coaliție de centru-dreapta (suntem prea puțin optimiști pentru asta), ci un *dialog instituționalizat*, un dialog care să înceapă printr-o simplă masă rotundă, care să se instituționalizeze prin ritmicitate, în așa fel încât schimbul de idei repetat să poată duce la conturarea unei gândiri și strategii comune în vederea îndeplinirii programului electoral trecut, în perspectiva viitoarelor alegeri și a viitoarei coaliții guvernamentale. Avantajele unui asemenea demers mi se par în afara oricărei îndoieli. Recursul la idei ar sublinia apropierea doctrinară și absurditatea confruntării în interiorul celor douăzeci și ceva de procente, când problema lor și a țării ar fi aceea de a rupe din electoratul adversarilor și de a remedia absenteiștii. Dialogul ar putea – cel puțin în parte – lămurii neînțelegerile, aplană contradicțiile și duce la sincronizarea reacțiilor pe principalele teme asupra cărora s-a căzut de acord. (S-ar putea face un inventar al acestora.) S-ar evita astfel repetarea unor situații ca aceea în care un partid de dreapta a votat împotriva unei legi a proprietății (ce-i drept, imperfecte) alături de partidele de stânga, a căror presiune a dus la imperfecția acesteia. În ceea ce privește impactul public, simpla așezare la aceeași masă de discuții a unor partide care se atacă zilnic în conferințe și declarații de presă ar ușura și îmbunătăți percepția electoratului, obișnuit să le privească împreună, și ar da adversarilor semnalul unei logici politice cuantificabile în număr de alegători.

Pe scurt, ideea noastră este aceea de a încerca să scoatem partidele de centru-dreapta (de victoria cărora depinde continuarea procesului de reformă și democratizare a țării) din blocajul politicianist și de a le obliga la o gândire politică de perspectivă. Dialogul pe care îl propunem nu neagă utilitatea CDR, dar nici nu se mărginește la ea, ci încearcă să păstreze într-o formă de coeziune toate forțele care au ieșit din Convenție și au fost creditate în alegerile trecute de programul acesteia.

Cum ați decis să puneți în practică această idee? Care sunt efectele pe care sperați să le obțineți? Ce părere aveți despre faptul că deja au început să apară nuanțări sau rețineri în fața acestei idei simple?

Am purtat discuții neoficiale cu liderii PNTCD, PNL, ANCD și UFD, propunându-le aceste idei și argumente. Fără să fie primită cu entuziasm, ideea dialogului a fost în principiu considerată benefică. În declarațiile publice însă politicienii au crezut de cuviință să exploateze momentul: unii au anunțat ideea ca din partea lor, fără să-i citeze sursa, deformând-o și punându-i accente *pro domo*; alții au pus condiții de participare, încercând să-și rezolve cu acest prilej problemele și să-și favorizeze interesele, iar alții au profitat pentru a-și sublinia încă o dată superioritatea (manifestată, din păcate, doar față de prieteni, nu și față de adversari). Nici unul însă nu a încetat atacurile la adresa celorlalți, atacuri care amână în fapt începerea dialogului.

În plus, bizara acceptare în instanță a contestării ANCD de către două partide de care au auzit, probabil, numai judecătorii aruncă o nouă umbră de îndoială asupra independenței Justiției și permite astfel, pe bună dreptate, dlui Ciorbea să-și argumenteze bănțielile. Ceea ce nu contribuie, evident, la construirea unui dialog. În ceea ce mă privește, am hotărât încă din iulie, și am comunicat fiecărui partid în parte, că implicarea noastră depinde de măsura în care ni se acceptă analiza și argumentele, că nu ne vom lăsa atrași în concurența orgoliilor și intereselor politicianiste ale diferitelor partide, sprijinindu-i pe unul contra altuia, dar că suntem dispuși să susținem prin toate mijloacele care ne stau la dispoziție o strategie comună pentru continuarea procesului de reformă economică, instituțională, morală și de mentalitate a României.

Credeți că atât liderii partidelor politice din CDR, cât și liderii partidelor care au decis, din diverse motive, să iasă din această alianță, vor înțelege că este momentul să colaboreze cât mai eficient, lăsând deoparte orgoliile și

interesele de moment pentru care participă împreună la elaborarea unei strategii comune?

Nu aş vrea să apar mai optimistă decât sunt. După cum nu-mi face plăcere nici să constat, nici să anunţ catastrofe. Ceea ce noi am încercat să explicăm este că soluția strategiei comune – a partidelor plasate, programatic vorbind, în interiorul sau în jurul CDR – e nu numai cea mai bună, ci și singura soluție pentru asigurarea continuării reformelor și procesului de integrare euroatlantică. Și totuși au trecut aproape trei luni de când am propus, mai întâi teoretic și public, printr-un comunicat, apoi concret, prin discuții bilaterale, elaborarea acestei strategii comune, în lipsa căreia trebuie să fii politician ca să nu înțelegi că nu se poate spera nimic.

Faptul că nu a apărut nici o reacție concretă și nici un semn că este înțeleasă gravitatea situației care obligă la solidarizări ferme, pe principiile esențiale, într-un plan mai larg decât CDR, este grav. Dar și mai grav este că lucrurile devin din ce în ce mai tulburi atât în interiorul Convenției, cât și în interiorul partidelor care o formează. Ambiguitatea relațiilor dintre principalul partid al Convenției și prim-ministrul pe care l-a desemnat, ca și luptele dintre diversele fracțiuni țin de un anumit suprarealism politic, care nu poate decât să dezorienteze electoratul și să creeze impresia că strategia comună a partidelor de centru-dreapta nu se realizează pentru simplul motiv că nu s-a realizat încă o strategie a fiecăruia dintre aceste partide. Și asta în timp ce strategia comună a stângii prinde contur.

Am observat faptul că, din momentul scindării fostului FSN, nici un partid nou înființat – PD sau ApR – nu a fost atacat de PDSR, iar liderii celor trei partide au preferat să păstreze o anumită decență în raporturile dintre partidele pe care le conduc. În schimb, partidele din CDR s-au atacat între ele și, în plus, nu au scăpat de critici severe nici partidele care au decis să părăsească Convenția (de pildă UFD) ori formațiunile care s-au desprins din partide ale CDR. De exemplu ANCD, partid care, cum spuneai, nici măcar nu este lăsat să se înscrie la tribunal. De ce credeți că se întâmplă așa, cum credeți că percepe electoratul această situație?

Păreră mea este că, în timp ce partidele Convenției (folosesc acest termen într-un sens larg, cu referire la toate cele patru partide despre care vorbim) se atacă și se sfâșie între ele la întâmplare din interese

înguste și ne semnificative politic, scindarea repetată a FSN a urmat un plan bine articulat, având ca scop, o dată cu schimbarea numelor, ștergerea responsabilităților. Decența despre care vorbiți în relațiile dintre partidele rezultate este urmarea intereselor și programelor comune, desfășurate constant, în pofida concurenței și orgoliilor dintre lideri. În plus, „disciplina de partid“ pe care au învățat-o cu toții în partidul unic din care provin funcționează încă eficient, în timp ce de cealaltă parte a baricadei libertatea se confundă cu haosul și lipsa de fermitate, cu deruta și slăbiciunea. Pe când partidele de stânga atacă la unison și la fel de populist, indiferent dacă se găsesc la guvernare sau în opoziție, inițiativele de dreapta, partidele de dreapta se sfâșie reciproc, încercând fiecare dintre ele să demonstreze că este singurul imaculat și îndrituit la încrederea electoratului din '96 al CDR.

Astfel, în loc să acționeze în sensul cuceririi unei părți a populației căzute pradă reînvierii vechii demagogii feseniste, aceste partide se trudesă să își fure unul altuia electoratul. Un electorat care a votat în '96 legătura și solidaritatea dintre ele și pe care stupiditatea dezbinării nu poate decât să-l deprime.

În ultima vreme diverse sondaje de opinie indică drept virtual câștigător partidul condus de Ion Iliescu. Care credeți că este, de fapt, opinia oamenilor referitoare la ceea ce se petrece pe scena politică?

Unii comentatori politici au încercat să bandajeze rănila puterii, observând că partidele Convenției Democratice au acum, la aproximativ un an înaintea alegerilor, cam aceeași cotă pe care o aveau cu un an înaintea alegerilor din '96: în jur de 20%. Părerea mea este că observația nu este de natură să liniștească, pentru că cei 20% din '95 se află acum în bună parte printre virtualii dezamăgiți și absentești, în timp ce cele 20% din sondajele de azi sunt înlocuite de acea pătură prea incultă sau prea oportunistă politic pentru a nu se afla întotdeauna de partea puterii; indiferent care și cum ar fi aceasta. (Îmi amintesc un articol al lui Petre Mihai Băcanu despre o băbuță care îi spusese cu toată buna-credință – era prin 1994-1995 – că va vota cu dl Iliescu pentru că este președinte, dar va vota cu dl Constantinescu atunci când va fi). Această interpretare a procentelor este lipsită de complezență atât pentru învinșii, cât și pentru învingătorii din sondaje, pentru că demonstrează că jocul nu este nici pe departe jucat și că rezultatul viitoarelor alegeri va depinde de capacitatea

celor ce le-au câștigat pe cele trecute de a-și recuceri susținătorii dezamăgiți.

De ce credeți că electoratul stabil al CDR a fost dezamăgit și și-a schimbat opțiunile? Cât de profundă credeți că este această dezamăgire? Mai există șansa recuperării celor nemulțumiți?

Electoratul Convenției n-a cerut niciodată salarii mai mari și prețuri mai mici (chiar dacă este format din majoritatea lui din intelectuali, categorie defavorizată a economiei în tranziție), ci „reformă și adevăr”. El nu este dezamăgit pentru că începutul reformei îl face să trăiască mai greu, ci pentru că reforma nu se înfăptuiește mai decis și mai ireversibil. Și mai ales pentru că nu se înfăptuiește reforma morală și instituțională, că nu se schimbă decât la vârf conținutul structurilor de putere și, implicit, modul lor de funcționare. Acest electorat nu își schimbă opțiunile în sensul trecerii de cealaltă parte a baricadei, ci în sensul renunțării la orice iluzii și al retragerii în propria singurătate. Este o dezamăgire profundă, direct proporțională cu intensitatea încrederii în schimbare, dar o dezamăgire care nu așteaptă decât să fie contrazisă și infirmată. Iar anul care a rămas poate oferi încă această șansă. Pentru că, dacă înfăptuirea reformei economice este condiționată de foarte mulți factori (printre care unii obiectivi, iar alții externi), reforma instituțională și morală nu depinde decât de curajul și voința politică.

Credeți că se poate vorbi despre reforma morală fără restabilirea regimului proprietății și despăgubirea corectă a celor furați în timpul regimului comunist?

Nu. După cum nu se poate vorbi nici de integrarea euroatlantică. Democrația nu poate fi construită decât pe temelia statului de drept, care presupune respectul și echilibrul valorilor morale, și fără a respecta același sistem de valori cu lumea civilizată nu avem cum să intrăm în dialog cu ea. Reforma instituțională, reforma morală și reforma economică sunt elementele *sine qua non* ale integrării în sistemul de valori occidentale, nu pentru că acest sistem este ireproșabil, ci pentru că se revendică de la respectarea unor criterii funcționale a căror încălcare se produce prin excepție, nu prin regulă.

Ce părere aveți despre radicalizarea opoziției, în special a PDSR, care a preluat vechile slogane comuniste și care a promis locuri în pușcării pentru

liderii partidelor democratice? Credeți că în România anului 2000 vor putea avea loc procese politice și se vor putea întâmpla abuzuri de genul celor petrecute la Sighet, Pitești?...

Într-adevăr, limbajul, ca și logica PDSR, au căpătat în ultimul timp un iz totalitar și o lipsă de măsură, amintind anii 1946 și 1990. Ceea ce sper că poate duce, în cele din urmă, nu la cucerirea, ci la sperierea electoratului. De altfel, nu cred că roata istoriei poate fi dată complet înapoi. E adevărat însă că ea poate fi dereglată.

În acest moment PDSR apare ca singurul partid pregătit să intre în competiția electorală. Pe de altă parte, partidele din CDR încă sunt măcinate, pe de o parte, de un conflict cu PD, iar pe de altă parte, nu și-au definitivat textul protocolului Convenției și, din această cauză, oamenii se întrebă când se vor sfârși frământările interne ale coaliției la guvernare. Ce credeți că este de făcut în acest caz, care ar trebui să fie prioritățile CDR?

Prioritățile CDR ar trebui să fie trecerea interesului național înaintea interesului de partid și a interesului de partid înaintea interesului personal. Dar ceea ce pare firesc membrilor Alianței Civice poate apărea de neînțeles politicienilor. Pentru că diferența între Alianța Civică și orice partid este că, în timp ce noi avem idei (pentru realizarea interesului general), partidele au interese (de partid). Și, așa cum nu o dată interesele de partid eclipsează interesul național, interesele personale ale liderilor mai mari sau mai mici eclipsează interesele partidelor. Așa se explică și faptul că CDR a devenit un *no man's land*, în care nu se mai întâmplă nimic, și faptul că ideea unei strategii comune a partidelor de centru-dreapta (care ar include strategia CDR și ar obliga-o să existe) este amânată cu înconștientă. Mandatul pe care l-au primit în '96 nu le dă dreptul partidelor Convenției să viseze nici la odihna lipsită de responsabilități a viitoarei opoziții, nici la o nouă coaliție contra naturii. Prioritatea partidelor din și din jurul CDR este să stabilească de urgență o listă de priorități pentru a îndeplini cât mai mult din programul comun și a-și încheia mandatul în mod corect. De asta vor depinde rezultatul reformei și al integrării, soarta viitoarelor alegeri și viitoarea coaliție de guvernare.

Cât de curând credeți că în România, indiferent de partidele care vor ajunge la putere, alegătorii vor fi siguri că nimic nu-i mai poate întoarce din drumul către adevărata democrație?

Evident, nu știu să vă răspund. Ceea ce știu este că, acest termen depinde de ceea ce se va face în următorul an. În ceea ce mă privește, sper că n-o să mor înainte de a participa la niște alegeri care să nu mai fie „pe viață și pe moarte“, între Est și Vest, între trecut și viitor, ci pur și simplu între niște partide democratice specializate în administrarea nevoilor publice. Sper să nu mor înainte de a prinde niște alegeri al căror rezultat să-mi pot permite să-mi fie indiferent.

Simona Popescu

(„România liberă“, octombrie 1999)

**„Dacă ar fi să re trăiesc acest deceniu, aş face aceleaşi lucruri,
pentru că nu ştiu cum aş putea suporta altfel umilinţa şi
nefericirea din jurul meu“**

După aproape 10 ani de la Revoluţie, scriitorul român a traversat nenumărate decepţii faţă de „întoarcerea literaturii în ea însăşi“. Vă consideraţi în continuare un disident atât în plan civic, cât şi literar?

Cred că pentru a putea răspunde ar trebui mai întâi să definim acest termen, folosit atât de des şi de cele mai multe ori inexact. În orice caz, nepotrivit în ceea ce mă priveşte. Pentru că disident nu poţi fi decât în raport cu ceva căruiu îi aparţii. O disidenţă este o apartenenţă cu obiecţii. Or, nefiind membră a PCR şi nerevendicându-mă niciodată de la Marx – nici chiar altoit pe Caragiale, cum spunea Belu Zilber – n-aveam al cui disident să fiu. Ceea ce am făcut era – oricât de neînsemnat şi oricât de literar – rezistenţă, nu disidenţă faţă de comunism. După '89, lucrurile sunt evident net diferite. Deşi n-am fost membră a nici unui partid, am fost de-a-ntregul de partea Convenţiei Democrate, de la faptul că m-am numărat printre iniţiatorii definirii ei ca alianţă de formaţiuni politice şi civice, până la faptul că am făcut tot ce-am putut, atât eu ca persoană, cât şi Alianţa Civică, pentru ca ea, Convenţia, să câştige alegerile, deblocând astfel mecanismul democratic înţepenit de cincizeci de ani. De altfel, faptul că, după venirea Convenţiei la putere, am avut serioase obiecţii asupra evoluţiei ei, nu l-aş socoti o formă de disidenţă, ci pur şi simplu o respectare a propriei definiţii, atât în cazul meu personal, cât şi în cazul Alianţei Civice. Principala datorie – atât a scriitorului, cât şi a reprezentantului societăţii civile – este să privească şi să spună ce-a văzut. În acest sens există o evidentă continuitate între înainte şi după '89, cu deosebirea – pe care nu pot să n-o regret – că atunci mijloacele erau de natură literară şi, indiferent care le-ar fi fost soarta şi eficacitatea

în planul istoriei, rămăneau în cel al istoriei literare. Paradoxal, riscul asumat – acela al pierderii definitive a timpului, singura pierdere care contează în viață – este acum infinit mai mare.

Să înțelegem că spiritul de breaslă, camaraderia, nu mai funcționează ca atunci când pentru publicarea poemelor dvs. au riscat cei de la Amfiteatru și Editura Ion Creangă?

Aș dori din toată inima ca întrebarea dvs. să exprime un adevăr. Din păcate nu e cazul. Poeziile din *Amfiteatru* au apărut printr-un absolut întâmplător și rar concurs de împrejurări. În afara semnăturii autorului, acele pagini au plecat la tipar fără să poarte nici o altă semnătură care să le gireze. Cei ce le-au citit nu le dăduseră drumul, iar cei ce le-au dat drumul nu le citiseră. De altfel, cei pedepsiți au fost pedepsiți pentru neglijență, nu pentru solidarizare. În ceea ce privește situația de la *Ion Creangă*, ea a fost mult diferită: era o editură pentru copii, nu-i bănuiau nici forurile pe editori, nici editorii pe autori că ar putea face *ceva rău*. De altfel, nimeni, nici chiar eu, n-a crezut că textele vor fi înțelese atât de exact și de inflamant. Exasperarea generală a fost cea care le-a transformat în manifeste politice. Lipsa de solidaritate a lumii literare am simțit-o dureros nu atunci, când nu mă așteptam la ea, pentru că presupunea riscuri, ci mai târziu, după '89, după Piața Universității, după '92, când s-au scris despre mine cele mai incredibile lucruri și n-a existat nici o singură voce de coleg care să spună „eu o cunosc, este altfel“. Unii mă făceau comunistă, alții fascistă, unii spuneau că am trădat literatura, alții că n-am avut niciodată talent literar, iar când am publicat un roman la care lucrasem vreo zece ani (care între timp a apărut în mai multe limbi), acasă nu a avut aproape nimeni timp să-l citească.

Credeți că acum publică în editurile de prestigiu numai scriitorii înregimentați politic sau care fac parte din așa-zisa grupare elitistă?

Nu știu prea bine ce înseamnă, literar vorbind, editură de prestigiu. Și, mai ales, nu mi se pare că există o legătură prea mare – cel puțin acum, la noi – între prestigiul editurii și cel al scriitorului. De altfel, oricând și oriunde în lume, au apărut la mari edituri cărți banale și capodopere scoase pe cont propriu sau de edituri necunoscute; prestigiul scriitorului nu e făcut de editură, ci de critici, iar uneori, mai rar, de public. În ceea ce privește elitismul sau politica, mi-ar fi greu să spun cât

de puternice sunt pe plan editorial, mi-ar fi mai ușor să spun cât de puternică este dorința de profit financiar și, în acest sens, există prea puțini editori dispuși să piardă material ca să câștige intelectual și nici unul în stare să micșoreze prețul cărților ca să le mărească audiența.

Sunteți cel mai tânăr laureat din istoria decernării premiului Herder. Cum au receptat confrății din țară acest eveniment? Ce ecou a avut în străinătate?

Nu știu. N-am fost niciodată un obișnuit al Casei Scriitorilor și probabil acolo au existat reacții, dacă au existat. De scris, nu-mi amintesc să se fi scris prea mult. De altfel nu cunosc vreun succes repurtat de un român în străinătate (cu excepția succeselor sportive) care să fi făcut să curgă acasă valuri de cerneală fericită. În străinătate s-a scris (mai ales în țările de limbă germană) decent, cum se scrie despre evenimentele academice. Nu cred, însă, că traducерile în diverse limbi, care au început să apară de prin 1988, și impunerea internațională care le-a urmat, au avut prea mare legătură cu premiul Herder din 1982. Pentru mine, premiul Herder a fost important – în afara valorii lui materiale, care ne-a dat posibilitatea să descoperim izvoarele mediteraneene ale culturii europene, iar soțul meu a scris trilogia „Călătorie spre marea interioară“, care narează această experiență aproape inițiatică – prin extraordinara emoție pe care mi-a dat-o decernarea lui în aula vechii universități vieneze, acolo unde fusese student Eminescu.

Cum vă explicați faptul că, fiind cel mai tradus scriitor român, ați fost ocolită tocmai de Academia Română?

Motivele, mărturisite, au fost de natură politică. Când numele meu a apărut în discuție, el a fost îndepărtat sub motivul că sunt președinta Alianței Civice, deși, potrivit statutului, numai președinții de partide nu pot deveni membri, și toată lumea știe că Alianța Civică nu este partid. (De altfel, au fost primiți, încalcându-se statutul, și președinți de partide). Dar dincolo de această întâmplare și de cantitatea de rea-voință pe care ea o conține, nu cred că aș avea ce să caut într-o instituție creată în 1948 prin desființarea Academiei Române și a întemnițării unui impresionant număr din membrii ei, o instituție care nici după '89, nici după '96, n-a făcut nici un gest de adevărată autoanaliză. De altfel, tocmai pentru că am scris cărțile pe care le-am scris și tocmai pentru că aceste cărți m-au

făcut cunoscută în lume și membră a altor academii (Academia Europeană de Poezie, Academia Mallarmé) nu sunt membră a Academiei Române.

Ați lansat cu generozitate, prin rubricile pe care le-ați susținut înainte de 1989 și prin prezentarea unor autori după Revoluție, numeroase nume noi. Câți au rezistat timpului, câți și care au confirmat așteptările?

Mi-a făcut plăcere în anii în care lucram la *Amfiteatru* și făceam poșta redacției la *Contemporanul* sau, mai apoi, la *Familia*, să citesc sutele, miile de plicuri cu versuri și să fiu la curent astfel cu ultimul val care bătea la porțile Parnasului românesc. Expresia nu este bombastică, pentru că – dincolo de cantitatea deloc neglijabilă de maniaci literari, care expediază astfel de plicuri – poeții adevărați fac același lucru. Eram fericită când îi descopeream și, în același timp, corespondența cu ei (de fapt, la *Contemporanul*, rubrica se numea „Corespondențe“, ceea ce voia să spună mai mult) a reprezentat pentru mine un fel de a-mi ordona propriile idei estetice, care au fost strânse apoi în volumașul *Eu scriu, tu scrii, el, ea scrie*. Am spus că eram fericită când îi descopeream, pentru că am fost întotdeauna convinsă că interesul fiecăruia dintre noi nu este să fie singur și unic într-un pustiu, ci să fie unic, dacă se poate, dar parte a unei întregi culturi pe care s-o reprezinte. În această ordine de idei, m-au îngrozit întotdeauna colegii care, ajungând în străinătate, credeau că își fac un serviciu uluindu-i pe străini prin disprețul cu care vorbeau despre cei de acasă. Dar, ca să nu eludez întrebarea dvs., cel mai cunoscut azi nume dintre tinerii (era elev) pe care i-am descoperit și prezentat elogios atât la *Amfiteatru*, cât și la *Contemporanul*, a fost Mircea Dinescu, iar dintre cei pe care i-am publicat mult mai târziu, spre sfârșitul anilor '80, la *Familia*, cea mai mare încredere o am în Vasile Baghiu. Succesele și afirmarea lui mă bucură nu numai în sine, ci și ca dovadă că talentul real poate învinge, oricât de vitrege și complicate sunt condițiile de viață ale poetului și chiar dacă el nu este dispus să facă nici un fel de compromis.

Cu ani în urmă îmi mărturiseați că v-ați dori o revistă care să cuprindă numai poezie. Apare una la Satu Mare și alta la Iași. Au impus ele nume?

Și revista *Poesia* a lui Cassian Maria Spiridon și revista *Poesis* a lui George Vulturescu sunt, în egală măsură, importante acte de cultură și impresionante acte de eroism. Am cel mai mare respect și admirație pentru ele și pentru inițiatorii lor, iar emulația pe care o produc în

rândurile tinerilor, ca și focarele poetice pe care le reprezintă, nu pot fi decât benefice pentru viitoarele generații de poeți. De altfel, este evident că cele mai importante reviste literare românești apar în provincie, ceea ce ar trebui să dea de gândit bucureștenilor, care vor rămâne în curând doar cu recordul de a deține mai mult de jumătate din crimele comise în România și titlul de cel mai murdar oraș al țării.

Cum credeți că s-ar fi comportat după 1989 în viața socială și ca scriitori marii dispăruți Marin Preda, Nichita Stănescu, Virgil Mazilescu, Al. Ivasiuc și atâția alții?

Este foarte greu, dacă nu imposibil de spus, date fiind extraordinarele surprize pe care le-am avut după '89. Dacă ar fi să luăm ca punct de reper „Piața Universității“, de exemplu, dintre numele citate de dvs. aș putea spune cu certitudine doar despre Virgil Mazilescu că ar fi fost acolo. Dar o minunată frază de Nichita, sub care s-a desfășurat mitingul celor 52 de zile, dovedește că poeții, când sunt adevărați, se implică în istorie prin gândurile, chiar dacă nu prin faptele lor.

Pentru că veni vorba despre implicare, cum priviți propria dvs. implicare din acești ani? Nu vă pare rău de timpul pe care, literar vorbind, l-ați pierdut astfel?

Ba da, îmi pare foarte rău. Dar asta nu înseamnă că, dacă ar trebui să re trăiesc acest deceniu, nu aș face același lucru. Pentru că nu știu cum aș fi putut suporta umilința și nefericirea din jurul meu fără a încerca să le schimb. Mai urmează să sper că Dumnezeu îmi va da suficient timp pentru a trece și în literatură ceea ce am trăit și am înțeles în afara ei.

Dumitru Ion Dincă
(„Carnet literar“, octombrie 1999)

„Am scris în ultimul timp multă poezie,
aproape fără să vreau,
ca o formă de apărare împotriva nebuniei din jur“

Când știe un poet că este, cu adevărat, poet? Dumnezeuastră cum și când vi s-a întâmplat această revelație?

Cred că niciodată. Este ca și cum m-ați întreba când știe un sfânt că e sfânt, uitând că sfântului însuși presupunerea că s-ar putea considera sfânt trebuie să i se pară o blasfemie. Poetul adevărat este cel care nu încetează să speră că va atinge poezia și nu încetează să se îndoiască de posibilitatea atingerii ei. Asta nu înseamnă că nu există momente de exaltare în care bănuiala că miracolul s-a produs totuși capătă definiția fericirii. Îmi amintesc, de exemplu, un asemenea moment, petrecut cu foarte mulți ani în urmă, iar faptul că nu l-am uitat dă măsura intensității lui: eram singură acasă, era noapte și scriam. Când am terminat și am recitat pagina scrisă m-a cuprins o senzație copleșitoare de bucurie amestecată cu uimirea că asemenea bucurie este posibilă. Și pentru că nu aveam cui să-mi mărturisesc jubiția, m-am ridicat de la masă și am început să mă mișc prin cameră, încercând să-mi descarc prea-plinul entuziasmului care amenința să explodeze. Dacă nu mi-ar fi fost rușine de mine însămi, cred că aș fi început să dansez. Nu-mi amintesc nici înainte, nici după acea noapte (care trebuie să fi fost prin anii '70-'71, pentru că poemul respectiv a intrat în volumul *Octombrie, Noiembrie, Decembrie*, apărut în 1972) să fi trăit ceva atât de minunat, ceea ce evident nu înseamnă că poezia scrisă atunci este cea mai grozavă pe care am scris-o, ci doar că atunci am avut norocul să percep *fizic* atingerea impalpabilului.

Ce înseamnă pentru un scriitor libertatea de creație și cum afectează absența acesteia valoarea unei opere?

Cred că nu există o deosebire esențială între definiția libertății de creație și definiția talentului. Libertatea nu este un bun pe care îl primești, ci un talent cu care te naști, un talent care în cazul scriitorului se confundă chiar cu talentul literar. Datele istoriei exterioare pot să favorizeze sau nu acest talent, dar și aici este de discutat dacă nu cumva limitele arbitrare și nevoia de a le înfrânge sunt mai stimulative decât lipsa oricărei îngrădiri. Departe de mine gândul de-a face elogiul meritelor artistice ale cenzurii, dar la fel de departe intenția de a simplifica. Pentru că, exasperantă și istovitoare, lupta cotidiană cu cenzura a avut ca pendant atenția încordată a celorlalți, solidaritatea cititorului care urmărea cu sufletul la gură încordarea sensului și subterfugiile care îl scoteau la lumină, în timp ce lipsa oricărei îngrădiri este direct proporțională și paralelă cu lipsa participării și indiferența. Paradoxal, libertatea cuvântului diminuează importanța cuvântului. Este ceea ce descoperim noi astăzi. Libertatea interioară nu este însă dependentă de libertatea exterioară, dovadă că în închisori nu numai că s-au scris versuri, dar poezia a devenit un mijloc de supraviețuire spirituală. Cine și-a pierdut în condițiile dictaturii libertatea de creație, n-a avut-o niciodată. Și chiar dacă afirmațiile mele pot părea excesiv de tranșante în fața destinelor atâtor artiști și scriitori care au cedat presiunilor și și-au negociat mesajul, să nu uităm că – în ultimele decenii, cel puțin – presiunile luau forma privilegiilor, iar ceea ce lipsea, înaintea libertății, era caracterul.

Cât, cum și dacă a afectat implicarea dumneavoastră în viața social-politică vitalitatea și normalitatea creației?

Dacă implicarea mea publică ar fi însemnat pur și simplu că literatura a încetat să dețină în viața mea primul loc, lucrurile ar fi fost mai puțin dramatice. Dar nici în cel mai groaznic coșmar – nici chiar în perioadele în care zile și săptămâni în șir nu apucam să scriu altceva decât comunicate și declarații de principii – nu mi-am pus problema renunțării la scris sau a schimbării ordinii priorităților. Există multe motive pentru care n-am acceptat niciodată să candidez sau să ocup demnități, dar primul dintre ele a fost întotdeauna sentimentul provizoratului meu în viața publică și dorința de mă întoarce cât mai curând la mine înșămi, cea de la masa de scris. Iar faptul că această întoarcere întârzie să se producă și lasă să se

insinueze bănuiala că nici măcar nu mai depinde de mine, și faptul că mă simt prinsă ca într-un mixer care se învâрте din ce în ce mai repede, și pare că se va opri numai explodând, este izvorul unei drame aproape de nesuștinut. Și asta nu pentru că am scris mai puțin (cantitatea în materie de poezie a avut întotdeauna darul nu să mă ispitească, ci să mă sperie), ci pentru că îmi lipsește pacea interioară și calmul mental în absența cărora nu se poate naște bucuria scrisului. Am scris în ultimul timp multă poezie, aproape fără să vreau, ca o formă de apărare împotriva nebuniei din jur. Dar îmi lipsește liniștea lecturii: întotdeauna poeziile mele au devenit ale mele nu scriindu-le, ci recitindu-le mereu și mereu, obișnuindu-mă treptat cu realitatea lor. Acum voi da la tipar un volum aproape străin, pe care îl descopăr cu uimire și cu invidie.

Ce rol a avut tatăl în biografia dumneavoastră, în sensul moștenirii spirituale și de atitudine etică?

Rolul modelului. Și asta nu pentru că îmi era tată, nu în sensul biologic în care, în mod firesc, orice copil vede în părintele său un prototip. De altfel, toată lumea îi spunea „Părinte“, nu am avut niciodată sentimentul posesiunii exclusive. Era părintele și modelul meu, așa cum era al mulțimii care umplea până la refuz biserica. Numai târziu, comparându-mă cu alții, mi-am dat seama cât de norocosă am fost, cât de mulți copii nu au avut norocul să aibă un *model*, iar faptul că o mare parte a copilăriei mele a fost departe de mine, fără măcar să se știe unde (pachetele trimise cu infinite sacrificii de mama se întorceau adesea nedeschise) n-a făcut decât să-i mărească aura și s-o împiedice să se degradeze prin familiaritate.

Ați putea să ne povestiți o întâmplare din copilărie sau din adolescență care v-a marcat?

Locuiam în Oradea într-o casă cu parter înalt în care din cele 9-10 camere, înșirate de-a lungul unei curți cu trei bătrâni, noi ocupam două, la un capăt al clădirii. Celelalte erau închise și părăsite într-un fel misterios care nu putea să nu mă atragă. Cred că aveam vreo 13-14 ani când am aflat că încăperile ferecate conțineau cărți interzise din biblioteca fostei episcopii greco-catolice. Am reușit să clintesc o balama înfiptă în lemnul vechi al ușii și am intrat cu sentimentul, împărțit între mândrie și spaimă, al aventurii. Ceea ce am descoperit atunci – ca și urmările descoperirii

- aveau să-mi marcheze devenirea. N-o să uit niciodată uluirea primului moment, când, reușind să întredeschid ușa, m-am trezit nu într-o încăpere, ci în fața unui munte. Un munte de cărți care se înălța până aproape la tavan, vărsate unele peste altele, neașezate măcar în stive. Am devenit intelectual încercând să epuizez acel munte. Îmi amintesc că prima carte pe care am ridicat-o de joș a fost volumul despre domniile fanariote, cred că al șaptelea, din „Istoria românilor“ de A. D. Xenopol. Am început s-o citesc chiar acolo, stând în picioare, ca pe un roman captivant și mi-am petrecut anii următori căutând în fascinantul haos al încăperilor secrete celelalte unsprezece volume pe care le-am citit în ordinea întâmplătoare a găsirii. Așa am descoperit și am învățat istoria românilor, într-un încântător suspans, ca pe-o mare aventură, ca pe un noroc în stare să mă apere de istoria lui Roller care mi se preda la școală.

Cum ați defini atitudinea dumneavoastră față de dictatură? Din ce izvoare launtrice se alimenta, în ce relații vă găseați cu frica de repercusiuni?

Înclin să cred că era pur și simplu firească, adică în concordanță cu firea mea. Am crezut întotdeauna că datoria unui scriitor este să scrie ce gândește și să încerce să publice ceea ce a scris. N-am făcut nici mai mult, nici mai puțin decât atât. Țin minte că în 1985, după ce a izbucnit scandalul cu poeziile din *Amfiteatru*, o colegă redactoare mi-a reproșat că am dat poeziile, deși știam că sunt nepublicabile. Era adevărat, dar datoria mea de scriitor era să încerc. În ceea ce privește frica, fără îndoială că au fost momente când a existat, dar nu ea a fost determinantă. Determinant și dizolvant a fost sentimentul de umilință provenit din inutilitatea oricărui efort de împotrivire, din moment ce nu putea deveni unul colectiv. Suspiciunea și supravegherea, care făceau imposibilă solidarizarea reală, transformase orice protest individual într-un simbol fără urmări practice. Romanul meu *Sertarul cu aplauze* este în întregime o încercare de analiză a acestei umilințe, a acestei imposibile eficiențe. Singurul protest realizabil (pentru că nu cerea decât o singură persoană, cea a autorului) și eficace (prin perenitatea sa artistică) era *fixarea în operă*, răzbuunarea prin neuitare. Era, de altfel, chiar exersarea profesiei de scriitor.

Ce înseamnă moralitate/imoralitate în viața politică?

Moralitatea ar însemna punerea interesului public deasupra interesului de partid și personal; imoralitatea este răsturnarea acestei

asertiuni. După cum vedeți am folosit la prima definiție optativul, iar la cea de-a doua indicativul, din motive lesne de înțeles. În plus, imoralitatea înseamnă transformarea automată și quasi-generală a oricărui om ajuns într-o demnitate – și asta aproape indiferent de aparenta lui calitate anterioară – într-un personaj grăbit să se căpătuiască pe toată viața în scurtul răstimp al deținerii funcției respective. Fără îndoială că excepțiile există, dar ele nu fac decât să confirme regula. Și încă și mai trist este că regula este preluată de tineri din mers.

Locuirea poetică se întâlnește cu etica? Unde și cum?

Acolo unde poezia și rugăciunea se aseamănă, împingând lucrurile spre un adevăr și mai greu de admis (și totuși real în toate marile exemple), acela că poetul și sfântul provin dintr-un sâmbure comun.

Postmodernismul vă spune ceva? Cum îl raportați la proza dumneavoastră?

Nici mai mult, nici mai puțin decât alte curente literare. Este evident că în proză, mai ales în roman – cum au observat, de altfel, criticii – folosesc multe grile postmoderne, după cum în poezie pot să existe accente romantice, sau simboliste, sau expresioniste. Asta nu înseamnă că mă simt aparținând unuia dintre aceste curente care își împart lumea formelor. Împărția mea nu este, însă, din acest tip de lume.

Simțiți o anumită adversitate de stil din partea altor poeți/poețe?

De stil? Nu stilul, ci impactul public este ceea ce îi separă de mine pe unii dintre colegi (indiferent de sex). La început acest impact era strict literar, apoi, încet, încet, s-a multiplicat prin fețe civice și politice, devenind tot mai greu de suportat, tot mai întors împotriva propriei mele definiții și dorințe. Și asta nu numai pentru că, anonimă, le-aș fi colegilor mai simpatică, ci pentru că reflectoarele care mi se pun în ochi și scena străină pe care sunt urcată și amestecată cu personaje care nu-mi plac și cărora nu le semăn, fac din încăpățânarea de a rămâne scriitorul care sunt un efort aproape eroic.

Mulți poeți scriu proză. Suntem, cum spune Kundera, într-o eră a romanului?

Da, cu deosebirea că romanul nu mai este demult ceea ce a fost în secolul trecut, „o istorie pe apă“, ci o construcție polifonică folosind

toate mijloacele, permițând toate libertățile, atingând toate profunzimile și asumându-și sensuri și complexități mai apropiate de cele ale poeziei. Cel puțin așa înțeleg eu lucrurile. Am început să scriu proză când n-am vrut să încarc poezia cu prea multă și insuportabilă realitate, iar proza a cuprins realitatea cu tot cu poezia care o locuia. De altfel, *Sertarul cu aplauze* se subintitulează nu *roman*, ci *poem*, pentru că mijloacele lui sunt ale romanului, dar ambițiile semnificațiilor lui, ale poeziei.

Ce (mai) înseamnă Oradea pentru dumneavoastră?

Locul în care m-am format, locul în care revin (la mine înșami), locul în care trăiește mama.

Ioan Moldovan și Traian Ștef
(„Familia“, martie 2000)

Deschiderea unei expoziții germane despre Memorialul Sighet

Discuția a avut loc la „Palais Yalta“, una din sălile de dezbateri importante din Frankfurt, cu ocazia deschiderii unei expoziții despre Memorialul Sighet. Discuția i-a avut ca protagoniști pe Ana Blandiana, președinta Alianței Civice și susținătoare de-a lungul anilor a legii accesului la dosare, și pe dr. Joachim Gauck, inițiatorul și coordonatorul Oficiului Împuternicitului Federal pentru Studierea Documentelor STASI din fosta RDG. Moderator a fost Werner Adam, redactorul-șef pentru Politică externă al prestigiosului ziar Frankfurter Allgemeine Zeitung, iar din partea gazdelor a deschis dezbaterea Gerhard Csejka, scriitor german originar din România. La dezbateri a participat un foarte numeros public venit din Frankfurt, Offenbach, Tübingen, Heidelberg, Köln și din alte orașe germane.

Werner Adam: – Ne-am întâlnit în această seară pentru a dezbate o temă care pentru multe dintre țările Europei de Est nu e ușor de dezbătut. Pentru că nu e ușor să-ți asumi și să-ți prelucrezi trecutul într-o țară în care prezentul însuși pune probleme dificile și, la zece ani de la înlăturarea comunismului, oamenii trebuie să lupte încă pentru pâinea de toate zilele. Noi, germanii, am trecut prin această situație dramatică la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, când și problemele supraviețuirii și cele tinând de analizarea regimului național-socialist erau la fel de stringente. Situația s-a repetat după unirea celor două părți ale Germaniei, când situația fostei RDG era gravă, iar nevoia de a discuta fostul sistem și acțiunile STASI a aparținut pur și simplu populației. La începutul lui decembrie 1999 s-au împlinit zece ani de când poporul din Germania de Est a ocupat centralele STASI din orașe. Astfel au fost salvate și păstrate documentele represivii și astfel a devenit dl dr. Joachim Gauck „stăpân peste 200 km de acte secrete“, cum scria *Frankfurter Allgemeine*

Zeitung în 31 decembrie 1991. După ce legea pentru deconspirarea documentelor STASI a intrat în funcțiune, dl Gauck a devenit oficial „Împuternicitul federal pentru actele Serviciului Securității al RDG“, și, neoficial, instituția este numită de toată lumea „Institutul Gauck“. Principiile de funcționare ale acestui institut au inspirat și „Legea accesului la propriul dosar și a deconspirării Securității ca poliție politică“ din România. Această lege a fost votată și prin funcționarea ei optimiștii speră o ameliorare a clasei și vieții politice, în timp ce scepticii consideră că amendamentele aduse în Parlament proiectului propus de senatorul Ticu Dumitrescu vor împiedica deconspirarea și clarificarea trecutului comunist. Mă bucur că în această seară avem printre noi o oponentă a acelui trecut și în același timp o persoană implicată azi în ceea ce noi numim prelucrarea acelui trecut: *Ana Blandiana*, scriitoare, dar și politician. Ea a căutat nu numai în timpul lui Ceaușescu să dezvăluie minciunile sistemului și să rostească adevărul despre acesta, dar și mai târziu s-a situat în fruntea contestării puterii instaurate după '89 și uneori a luat distanță chiar față de actuala conducere. Necesitatea analizării trecutului a dus-o la Sighet, în nordul Transilvaniei, unde a realizat într-o fostă închisoare stalinistă un *Memorial al victimelor comunismului și al Rezistenței*. Aș vrea s-o rog pe Ana Blandiana să povestească despre proiectul Sighet și să ne descrie, din punctul ei de vedere, recenta lege a dosarelor românești.

Ana Blandiana: – Înainte de toate, aș vrea să mulțumesc atât dlui dr. Joachim Gauck, cât și dlui Werner Adam, pentru felul în care, rupându-și timpul pentru a discuta despre România și Memorialul Sighet, înțeleg să ne ajute să facem câțiva pași în înțelegerea noastră de către ceilalți și chiar de către noi înșine. Pe de altă parte, ca să mă simt bine și în largul meu în această discuție, aș vrea să fac de la început o corectură: nu sunt, n-am fost și sper să nu devin niciodată politician. Am refuzat mereu să candidez sau să ocup funcții publice, pentru că mi s-a părut mai important ca oamenii ca mine să rămână în afara structurilor de putere și să vorbească în numele societății civile. Pentru că democrația a fost inventată de grecii antici, dar ceea ce au adăugat secolele de luptă, și mai ales secolul nostru, a fost controlul societății civile asupra clasei politice. Și de nimic nu este mai mult nevoie decât de acest control într-o țară ca

România, în care clasa politică a fost încropită din cioburile fostei nomenclaturi, amestecate cu foștii deținuți politici, supraviețuitori ai regimului politic, deci un amestec foarte contradictoriu. Aș vrea să răspund întrebării precizând încă ceva. Legăturile cu dr. Gauck datează din 1992, când Alianța Civică, organizația pe care o conduc, l-a invitat în România ca să prezinte modelul german pentru prelucrarea trecutului. Pentru că, încă de atunci, nimic nu era mai important pentru noi decât să găsim o soluție de ameliorare a clasei politice și o metodă de selectare pentru prelucrarea dosarelor. Modelul german, Comisia și Institutul Gauck au fost pentru noi – și sunt în continuare – un model, iar în legea accesului la dosare vedem o posibilitate de ameliorare a clasei politice. Pe de altă parte, una din marile probleme era aceea de a face ceva pentru schimbarea mentalităților de tip comunist ale unei populații care a fost educată în felul acesta, căreia i s-a spălat creierul și care, explicabil, înțelege mai greu propriul trecut. Memorialul este unul din mijloacele de cunoaștere a românilor de către ei înșiși, de înțelegere a trecutului și, mai ales, a viitorului lor. În mod special, vreau să subliniez că Memorialul Sighet și tot ce se întâmplă acolo nu este, din punctul nostru de vedere, un drum spre trecut, ci unul spre viitor. Este o instituție extrem de vie prin care – înțelegând ceea ce ni s-a întâmplat, ceea ce am trăit – putem să înțelegem ce putem face pentru a nu mai trăi asemenea lucruri. Proiectul (vă fac un foarte scurt istoric) a pornit în 1993, iar din 1994 a fost luat sub egida Consiliului Europei. El consta din transformarea unei foste închisori staliniste, închisoarea din Sighet, într-un Memorial. Un Memorial care, pe de o parte, conține un *Muzeu al gulagului românesc*, iar pe de altă parte funcționează ca un *Centru internațional de studii asupra comunismului*. Muzeul a fost inaugurat în 1997 și funcționează cu un succes de public la care nu ne-am așteptat – în jur de 200-300 vizitatori pe zi, care sunt români, dar și străini din Vest și din Est.

Centrul internațional de studii are mai multe departamente: un departament de publicații, unde sunt editate cărțile scoase de noi, structurate în mai multe colecții și aplicate asupra celor 50 de ani de comunism pe care i-am trăit. Romulus Rusan este editorul acestor cărți. Un alt departament pe care l-am inițiat tot împreună cu Romulus Rusan, fiind de pionierat în România, este acela de istorie orală. Istoria orală este o modalitate pe care n-am inventat-o noi, dar care a devenit extrem

de utilă în condițiile din România, unde legea accesului la arhive este extrem de restrictivă, blocând documentele pe perioade variind între 30 și 100 ani. De altfel, documentele însele sunt extrem de discutabile, pentru că unele au fost falsificate încă de la început, altele au fost distruse intenționat, iar cele mai multe sunt interzise. În aceste condiții, memoria oamenilor care au trăit evenimentele devine foarte importantă. Avem ceva mai mult de 3.000 de ore de asemenea conserve de memorie despre experiența unor oameni care au stat în închisori, care au fost deportați. Tot în cadrul Centrului internațional de studii se organizează la Sighet simpozioane și suntem bucuroși că *Institutul Gauck* a fost în permanență prezent, prin delegați, la aceste dezbateri. Sunt întâlniri la care participă sute de persoane, din estul, din vestul Europei și din SUA, întâlniri care au o caracteristică originală: pun față în față pe istorici și pe cei care au trăit evenimentele. Deci foști deținuți și specialiști în istoria răsăriteană care își întâlnesc acolo materia primă. Ultimul lucru la care vreau să mă refer – și care face parte din acțiunile noastre – este *Școala de vară*, care funcționează din 1998, ca o pepinieră pentru tinerii cu interes pentru istorie. În felul acesta sperăm să pregătim o generație de specialiști pasionați, pentru că una din problemele noastre este că există foarte puțini specialiști în istoria contemporană. În timpul lui Ceaușescu, cei care studiau istoria aveau grijă, în general, să se specializeze în istoria antică sau în istoria evului mediu, numai să nu se ocupe cu prezentul istoric, ca să nu fie obligați să spună minciuni. Cine se specializa în perioada contemporană trebuia automat să devină un adulador al lui Ceaușescu. În ultimul an, am selectat tinerii pe baza unui concurs: *Ce știu eu despre anii comunismului?* – ani în care ei fie că nu au trăit, fie aveau vârste foarte mici. Răspunsurile lor au format o carte absolut fascinantă, care se numește *Exerciții de memorie* și este un sondaj genuin asupra psihologiei, înțelegerii trecutului și speranței pentru viitor a tinerei generații.

Werner Adam: – Vă mulțumesc și sunt convins că mulți din sală or să aibă întrebări la acest subiect. Nu-mi amintesc de o altă țară din Europa de Est sau din fosta Uniune Sovietică unde să funcționeze ceva asemănător Memorialului.

Ana Blandiana: – Este adevărat. Am citit de curând un interviu al lui Stéphane Courtois, autor principal al *Cărții negre a comunismului*, celebra

lucrare care a apărut la Paris acum doi ani, editată de noi, în România, împreună cu o importantă editură. El a fost în vara trecută la Sighet și vorbea de unicitatea acestei experiențe.

Werner Adam: – Acum aş vrea să-l rog pe dl Gauck, „stăpânul a 200 km de acte!“ (*Dr. Joachim Gauck corectează: Numai 180 km!*). Dumneavoastră ați fost pastor la Rostock până în 1989 și ați fost chiar un „obiectiv“ urmărit de către STASI. Colegul meu de la redacția noastră din Berlin, Winters, v-a descris atunci ca fiind încăpățânat și tenace; el spunea că armonia înseamnă totul pentru dvs., dar că totuși nu sunteți liber de emoții. Ce înseamnă, de fapt, pentru dumneavoastră a fi Împuternicitul Institutului actelor STASI și ce v-a impresionat cel mai mult ca șef al unui astfel de institut?

Dr. Joachim Gauck: – În Germania, de fapt, trebuie să-ți fie rușine, în discursul politic, când arăți sentimente, asta este riscant. Discursul american în politică este plin de sentimente, și chiar și în țările Europei nordice legăturile între sentimente și politică nu sunt rare. Eu trebuie să am totuși sentimente în prelucrarea actelor, pentru că este vorba de destine omenești și trebuie adesea să contrazic legendele produse de conducătorii dictatoriali ai aceluia sistem. Pe de altă parte, sunt criticat ca fiind prea birocratic, dar trebuie să respect legea și sunt corect când îi pun pe oamenii mei să scrie certificările, atestările. Un punct care ne favorizează, pe germani, față de celelalte societăți est-europene, este că noi, cei din Germania de Est, am găsit o societate civilă în plină funcționare, care ne-a adoptat și care ne-a arătat cum se lucrează în democrație. O societate civilă se leagă mai întâi de respectarea legilor și normelor unui stat, de o administrație și o jurisdicție. Aceste elemente ale unei culturi politice sunt importante pentru o democrație, iar noi, cei din Est, nu le-am cunoscut. În socialism a existat o opoziție firavă, insule opoziționale, dar acestea nu au fost propriu-zis societăți civile. O societate civilă nu există în comunism niciunde. Dar la dezbaterile în Bundestag pentru deschiderea actelor, în 1991, un principiu de drept a stat în centrul tuturor discuțiilor: dreptul internațional la autodeterminare (*Selbstbestimmung*). Nici cetățenii germani nu-l cunoșteau. Numai America de Nord avea o lege pentru această autodeterminare: „the

freedom of determination act" pentru fiecare cetățean. În Germania, *Bundesverfassungsgericht* (jurisdicția federală) ne dă dreptul să știm unde sunt înregistrate datele noastre personale și avem dreptul de a decide dacă vrem să dăm aceste informații unei instituții sau nu. Trebuie să ne cunoaștem nu numai obligațiile, ci și drepturile. În toate societățile posttotalitare există o gândire așa-numit „etatistă”: actele Securității sunt făcute de stat, deci aparțin statului! Deci actele aparțin statului și statul are dreptul de a decide ce se întâmplă cu ele, cum se întâmplă în România, din câte am auzit. În Germania așa ceva era imposibil. Fiecare om are dreptul de a afla ce se întâmplă cu actele lui și actele nu au fost predate instituțiilor statului, jurisdicției federale (*Bundesverfassungsgericht*), de exemplu, ci au fost strânse într-o instituție independentă.

Fiecare persecutat trebuie să aibă dreptul de a afla ce informații conțin actele lui. Acesta a fost punctul de plecare al Legii Actelor, în Germania. Parlamentarul Häfner din *Partidul Bündnis 90/Die Grünen* a spus în dezbaterile din Bundestag că această lege este o lege cetățenească (*bürgernahe Gesetzgebung*). Și aceasta, după experiența poporului german de după război, când generația războiului nu vorbea despre trecut, perioada hitleristă fiind traumatizantă. Deși Karl Jaspers cerea în cartea lui *Die Schuldfrage (Problema vinovăției)* – care are și acum o mare actualitate – ca poporul german să-și prelucreze trecutul, poporul german, trecut prin experiențele din anii războiului, prefera tăcerea. Așa s-a născut furia generației de la '68. Ea a anunțat că se opune acelei generații, pentru lipsa ei de morală. Situația din Germania, în anul 1968, nu era atât de grea încât să intre în revoluție, dar furia generației '68 (că vina și răspunderea poporului față de trecut nu au fost prelucrate) era atât de mare, încât s-a ajuns la acțiuni teroriste, care i-au despărțit pe cetățenii germani: pe cei care s-au „aranjat” în era lui Adenauer, de aceia din generația de după, care nu acceptau soluțiile lor. Acest experiment a fost scump plătit de Germania. Și după 1990, noi, cei din fosta RDG, am știut că nu o să repetăm greșeala generației lui Adenauer. Trecutul trebuie dezvăluit. Dacă veți compara cu situația poloneză, unde s-a declarat că vor termina cu trecutul, cu un *hruba cresta* (linie trasă sub trecut), asta nu se putea face în Germania din 1990. Polonezii au formulat această soluție cu o naivitate care a provocat controverse și mai mari.

Noi, în Germania, am putut compara zvonurile cu realitatea din actele securității STASI, dar în Polonia nu s-a putut. Așa că pericolul unei „revoluții“ a generației de acolo este acum destul de mare. Săptămâna viitoare mă voi afla la Varșovia pentru o discuție pe această temă, cum am fost și în București, invitat de *Alianța Civică*, în anii 1992 și 1997.

Dacă noi, cei din Germania, venim în fostele țări ale comunismului din Europa pentru a da sfaturi pentru o prelucrare a trecutului, nu venim ca niște atotștiutori, ci venim cu experiența unică din țara noastră: a) Cu experiența de după cel de-al doilea război mondial și b) Cu istoria noastră de dezvoltare a actelor, după unirea Germaniei. Numai cu legi și norme am reușit în institutul nostru să prelucrăm trecutul comunist. Dar, referindu-mă la proiectul Sighet, aș vrea în acest context să mai remarc că putem introduce legi pentru dezvoltarea trecutului, că putem organiza memoriale, dar este destul de greu să convingem prea mulți oameni să se confrunte într-o închisoare cu istoria lor. Pentru popoarele care trăiesc în condiții economice grele, sunt foarte sceptic în ceea ce privește prelucrarea și dezvoltarea trecutului. Din cauza problemelor economice, nici guvernul nu mai este interesat în dezvoltarea trecutului; de obicei doar intelectualii, grupurile de artiști și victimele sistemelor dictatoriale sunt interesați în a-și dezvoltă trecutul național, dar opinia publică încă nu acceptă, de regulă, dezbateră substanțială a trecutului. Aceasta este problema cea mai grea. Dacă această dezvoltare nu funcționează în opinia publică, cum spunea Karl Jaspers încă după război, ea va deveni o colecție de fapte, până atunci ascunse, o reîntâlnire cu o viață deja trăită și care produce dureri. Este ca într-o terapie individuală, ca într-o psihoterapie.

Oamenii fac psihoterapie numai când dobândesc o forță a suferinței, când nu își mai pot exercisa lucrul, când nu mai există altă cale decât conștiința suferinței lor. Într-o societate care a fost traumatizată – precum cea românească, mai mult decât a noastră, cea din fosta RDG –, care a fost nevoită să trăiască într-o mentalitate de sclavi moderni, ar trebui acum să se afirme social nu numai cei vinovați, ci și cei persecutați, cei care au o suferință cu care vor trăi de acum toată viața. Avem experiența cu populația din Germania de Est: cât de greu este să trăiești cu această realitate, că o viață întreagă ai fost victimă sau chiar făptuitor, și cât de mulți refuză totuși să-și deschidă ochii și sufletul. Aceasta este principala cauză pentru care activitatea oamenilor care înțeleg prelucrarea trecutului

nu numai ca pe un proces intelectual, ci ca pe unul emoțional, o să fie foarte grea. Ana Blandiana și prietenii ei din România or să aibă greutate, căci majoritatea concetățenilor lor vor mai degrabă o viață ușoară, ca în Vest, și vor să se amuze. Ei nu înțeleg – și asta mi se pare normal după patru decenii de dictatură comunistă – că trecutul lor neînțeles o să-i împiedice să reușească în lumea nouă. Dar dezvăluirea trecutului este foarte greu de organizat. Asta se vede și în Parlamentele care nu reușesc să promoveze deconspirarea trecutului unei societăți. Sunt nenumărate exemple unde există o rezistență mare împotriva adevărului, iar numărul celor care fac parte din grupuri politice și parlamentare care se opun instaurării unei legi pentru dezvăluirea adevărului este de asemenea mare. Singura cale pentru a reuși, după părerea mea, este ca foștii opresori să accepte un rol principal în dezvăluirea politică. Nu știu dacă Ana Blandiana este la fel de sceptică, sper să fie mai optimistă, dar eu sunt foarte sceptic pentru România, căci noi cunoaștem un popor care a avut nevoie de un drum foarte lung ca să-și accepte propriul trecut. Acesta este poporul nostru german, și care avea avantajul copiilor în 1968, cei care și-au luat părinții de mână și i-au confruntat cu trecutul lor istoric, până l-au priceput după un timp lung care le-a dat distanța necesară.

Werner Adam: – Cum privilegiul moderatorului este de a pune primul întrebările, vreau să vă întreb următoarele, domnule Gauck: întâi vreau să remarc că vecinii noștri din Estul Europei sunt într-o situație grea, pentru că acolo nu există o adevărată societate civilă. Cred că lipsa asta explică dorința României de a intra cât mai repede în înștițuțiile europene, de a deveni membru NATO. Cred că nu este numai o cauză economică și militară, ci mai ales dorința de a face parte din marea familie europeană. Și dorința aceasta trebuie susținută de politicienii din Europa de Vest. Dvs. ați vorbit de țări care pledează pentru a trage o linie sub trecutul comunist și care spun „acum începem de la început”. Dar nu cumva pot exista și alte opțiuni? Cum ați menționat cândva, Comisia pentru Adevăr din Africa de Sud a fost și ea un experiment: nereușind sută la sută dezvăluirea adevărului, a contribuit totuși ca să nu fie vărsat prea mult sânge. S-ar putea să ne imaginăm o astfel de comisie și în alte țări unde societatea civilă nu și-a găsit încă rădăcinile?

Joachim Gauck: – Bineînțeles că metoda Africii de Sud este mai mult decât nimic, chiar mult mai mult, și are și un avantaj față de cea germană, acela că a atras atenția națională asupra acestui proces de amendare legală și politică a viinii, a creat un podium național de discuție asupra acestei teme, pentru toți cei afectați de această problemă. Acesta este un aspect pozitiv, dar există și unul negativ, care va preocupa societatea africană încă mult timp: nu există o instanță sau comisie care poate sili pe cineva să spună adevărul, nici pe făptașii de atunci și nici chiar pe o figură simbolică a anti-apartheid-ului, Winnie Mandela, cea care a mințit în fața comisiei și a episcopului Tutu. La ce se va ajunge atunci? Deoarece majoritatea mărturisirilor, acolo, nu au fost adevărate, înseamnă că vor urma procese. Amnistie se poate acorda numai adevărului și nu cum își imaginează jurnalista germană Marion Gräfin Donhoff (redactor-șef – editoare la ziarul săptămânal *Die Zeit*) că toți se vor comporta bine, își vor da mâna și se vor înțelege. Când urmărim cabaretele din Capetown și Johannesburg, vedem că toți își bat joc de înscenările Comisiei pentru Adevăr. Dacă vizităm o familie de victime, cum am făcut-o eu, simțim nemulțumirea adâncă a celor sacrificați de sistem. Este o întrebare de bază dacă o societate poate proceda cu victimele unei dictaturi astfel încât să nu le acorde dreptate nici după eliberare. Unele societăți n-au de ales. În Africa de Sud s-ar fi petrecut probabil o revoluție. Sau în țările Americii de Sud: dictatorii, conducătorii, ducii sau cum se mai numesc, n-au predat niciodată puterea fără să și fi pregătit și ieșirea. La un moment dat zic că nu mai pot, că America nu mai vrea, deci ne trebuie o amnistie și să ternuim cu trecutul.

Ca să se evite un război civil, se întemeiază comisii pentru adevăr, ca în Guatemala sau El Salvador, cu rezultate insuficiente. Marele avantaj al legii germane este că demnitatea oprimaților, drepturile omului și ale națiunii, reabilitarea acestora au fost puse mai presus decât drepturile oprimatorilor. Această hotărâre a fost luată de parlamentarii germani și era absolut legitimă, pentru că în Germania nu exista pericolul unui război civil. L-am vizitat pe episcopul Desmond Tutu și mi-a spus: „*We would have a burning land*” cu soluția voastră. Deci, în Africa de Sud exista pericolul unui război civil. Cred că și eu aș fi pledat pentru o astfel de rezolvare a problemei, cu o comisie. Și Desmond Tutu, dacă era cetățean german, ar fi pledat, cred, pentru soluția noastră, a dezvăluirii

trecutului. Dar aş vrea să revin la ideea domnului Adam, pentru a face legătura cu celelalte țări europene și cu dorința lor de a intra în grupul mare al europenilor, al țărilor din Vest. Ar fi de mare folos, atunci când integrăm țările estice din Europa, să urmărim societățile lor politice, realizările lor, și nu numai riscurile economice. De exemplu, unele țări, ca Spania și Portugalia, n-au fost nici ele într-o situație economică prea avantajoasă acum câțiva ani, când au intrat în U.E. Și Germania de Vest avea o economie distrusă după război, societatea era nostalgică după nivelul de dinainte de război, dar asta nu i-a împiedicat pe Aliați să integreze Germania de Vest într-un program de mare ajutor și de integrare.

Această integrare a societăților din Est ar fi fost de folos și acum, dar societatea vestică, îndrăgostită de sine și de cuceririle ei, nu este prea inventivă pe moment și nu arată multă înțelegere și solidaritate față de societatea Europei de Est, care este abia la începutul construirii unei societăți civile. Mă bucur, de fapt, că ați pus această întrebare, prea puțin pusă de obicei.

Werner Adam: – Dragă Ana Blandiana, mi-ați corectat prezentarea dvs. precizând că nu sunteți politician, ci mai mult scriitoare și luptătoare. Dar aş vrea să vă pun o întrebare indiscretă. Și în Vest cunoaștem acest fenomen, foarte răspândit astăzi, pe care îl numim *Politikverdrossenheit* (nemulțumire politică). Nu cumva credeți totuși că ați avea ca politician mai multă influență asupra viitorului țării? Sau poate nu aveți încredere în politicieni? Poate că într-o țară cu probleme atât de complicate ca România (poate cele mai complicate din fostul lagăr comunist) trebuie căutată formula cea mai bună pentru obligarea clasei politice de a acționa în limpezire și transparență.

Ana Blandiana: – Vă rog să-mi permiteți să amân puțin întrebarea dvs. pentru a comenta foarte puțin răspunsul dlui Gauck, atât în privința comisiilor pentru adevăr și a utilității lor în Africa, America de Sud și în Europa de Est, cât și în privința experienței descoperirii dosarelor, despre care a vorbit atât de impresionant, ca despre un proces inițiat spre adevăr. Nu știu dacă comisiile pentru adevăr au împiedicat un război civil în Africa de Sud, dar am fost acolo și am fost extrem de șocată de lipsa de rezultate și chiar (mi s-a părut mie) de falimentul acestei inițiative.

În orice caz, pentru România, un asemenea demers este evident că s-ar fi transformat într-o batjocură, într-o bășcălie națională. Ideea că un securist ar fi putut să vină într-o sală publică și să spună: „Eu am grășit“ este absolut inimaginabilă. Nu cred că prelucrarea trecutului trebuie să devină o chestiune de subiectivitate a unuia sau altuia, ci trebuie să fie o chestiune de cunoaștere de natură aproape științifică. În acest sens, sunt convinsă că soluția este *soluția Gauck*, cu toate enormele probleme pe care le pune pentru România, încă mai mult decât pentru Germania.

Înainte de a răspunde la întrebarea dlui Adam, aș vrea să vă mai spun câte ceva despre rezultatele pe care le-a dat în România inițiativa senatorului Ticu Dumitrescu, care are ca model Legea Gauck. Dl Gauck îl cunoaște. Este vorba de președintele Asociației Foștilor Deținuți Politici, care în 1993 a inițiat o lege căreia i-au trebuit șase ani până să fie votată. Este un simptom esențial pentru societatea românească și pentru felul în care ea va evolua. Legea conține două aspecte importante – în mod diferit și pe planuri diferite. Este vorba despre accesul la propriul dosar, despre faptul că eu pot să-mi văd, dacă doresc, propriul dosar, chestiune de o mare importanță psihologică și filosofică, și pe de altă parte este vorba de aspectul strictamente politic, pentru că prin această lege toți cei care candidează pentru o funcție publică devin transparenți. Deci, din moment ce eu mă aflu pe o listă electorală sau mi se anunță candidatura pentru un post public, dosarul meu va deveni transparent. Vă dați seama că asta înseamnă teoretic un proces de asanare politică, cel puțin profilactic. Pentru că cei care se știu că au colaborat cu fosta Securitate se presupune în mod logic că nu vor mai avea curajul să candideze. În paranteză aș vrea să spun ceva ce sper să rămână o glumă. Vreau să spun că mai există o posibilitate: ca să se descopere că atât de mulți din clasa politică au colaborat, încât să nu mai fie rușinoasă o asemenea colaborare. Dar închid paranteza și vă atrag atenția asupra duratei discutării acestei legi (șase ani), din momentul când ea a fost inițiată printr-o moțiune. Dacă mă întrebați de ce, o să vă răspund: din simplul motiv că nici unul dintre partide n-a avut curajul s-o susțină, fiind conștient că el însuși are în rândurile sale oameni care ar cădea sub incidența legii. Așa se face, că proiectul Ticu Dumitrescu a avut peste 200 de amendamente, iar legea care a ieșit se deosebește în câteva puncte esențiale de proiectul de la care a plecat. Un amendament principal

este acela că lucrătorii serviciilor secrete – excepție, vârfurile – nu intră sub incidența ei. Exact categoria care ar trebui să fie cea mai supusă cernerii este lăsată prin lege în afara verificării legii. Un alt punct extrem de delicat este că dosarele nu trec, ca în Germania, în gestiunea noului Consiliu (corespondentul *Comisiei Gauck*), ci rămân pentru moment acolo unde se află, la serviciile de informații, la ministerul de interne, la armată etc. Comisia are doar acces la ele și, numai în timp, pe măsura posibilităților, dar fără să se precizeze nici un termen, ele vor trece de comisie. În al treilea rând, acest Consiliu de 11 persoane este votat de Parlament pe baza propunerilor făcute de către partide, pe principiul algoritmic. E adevărat că a fost introdusă prevederea ca membrii Colegiului să nu fie membri de partid și să nu fi fost nici ai partidului comunist de dinainte, dar din păcate această dependență de algoritmul politic cuprinde pericolul manipulării politice a dosarelor. O altă chestiune: în România vor avea loc curând alegeri și dacă legea ar ajunge să funcționeze înaintea lor, se speră că ar fi totuși, chiar așa degradată cum e, un pas înainte.

Werner Adam: – Vreau să remarc că ceea ce ați menționat, ca un banc, în paranteză, mai înainte: senatorul Dumitrescu a spus, a concretizat cândva în cifre: din cei 400.000 de securiști care au existat în 1989, 100.000 mai trăiesc și peste 12.000 au astăzi funcții politice.

Joachim Gauck: – Eu vreau să spun că în România nu se poate asigura calea Germaniei, dar actele trebuie să rămână într-o birocrație europeană și soluția pentru deconspirarea actelor trebuie să fie optimală. Comisia trebuie ea însăși vegheată de societatea civilă, iar oameni ca Ana Blandiana ar trebui să-și asume această funcție de veghe. Și, deoarece în societatea germană funcții independente ca a mea au mai existat (de exemplu, funcția comisiei pentru ocrotirea drepturilor fiecărui cetățean – *Datenschutz*), în timp ce în societatea românească nu există, pledez pentru optimizarea, acolo, a legii concepute. Să vedem după un an dacă legea funcționează. Eu sunt sigur că dacă aș fi român aș suferi mai mult, pentru că acolo problemele sunt mari și complicate.

Ana Blandiana: – Iar acum aș vrea să răspund întrebării domnului Adam: principalul motiv pentru care n-am vrut să devin om politic este conștiința mea că Dumnezeu m-a făcut să scriu cărți, nu să fac politică.

În copilărie, tatăl meu, care era preot și pasionat cititor al unui important poet, Octavian Goga, care devenise, pentru o scurtă perioadă, prim-ministru, între cele două războaie mondiale, obișnuia să-i citeze versurile, le știa pe de rost. Și de multe ori, citind, ofta și spunea: „Ce păcat că acest mare poet a decăzut până la a deveni prim-ministru!“ Recunosc că am crescut în această idee, pe care o simt și acum ca adevărată, dar dincolo de asta există absoluta mea siguranță că nu aș putea face mai mult ca om politic propriu-zis decât acum. Și asta dintr-un motiv obiectiv: oamenii politici depind de electorat și își adaptează pe parcurs ideile electoratului, dar într-o țară ca a noastră problema nu este să urmezi majoritatea electoratului, adesea cu creierul spălat și ieșit din propagandă, dintr-o școală în care 50 de ani nu s-au predat decât minciuni. Problema este cum să crezi conștiința acestui electorat și cum să-l schimbi. Necandidând, neprimind niciodată salariu pentru ceea ce am făcut în acești ani, principiile și ideile mele au rămas intacte. Și nedepinzând de electorat, pot să mă încăpățânez în permanență să spun ceea ce eu cred că e bine să spun. Vorbesc la persoana întâi, dar este evident că nu sunt numai eu în această situație în România. În orice caz, în acest fel se creează o reală presiune asupra oamenilor politici, care depind de un electorat care nu înțelege de fapt esențialul lucrurilor. Care, uneori, uită sau nu poate înțelege nici măcar ceea ce a trăit el însuși, pentru că, iată, în România se manifestează acum cu portretele lui Ceaușescu și se spune că era mai bine pe vremea lui Ceaușescu. De fapt, toată lumea știe că nu este adevărat. Problema reală este că le era mai ușor pe vremea lui Ceaușescu. Le era mai ușor pentru că Ceaușescu era singurul care avea voie să gândească, să ia hotărâri, deci singurul care răspundea de tot răul. Nimeni nu era vinovat pentru ceea ce trăia, în timp ce, astăzi, dăm examen în fiecare clipă, și de rezultatul acestui examen depinde cum vom trăi în continuare. Am trăit zece ani visând la libertatea din Apus, fără să înțelegem că a fi liber este mult mai complicat decât a nu fi liber. Astea sunt adevăratele probleme psihologice care complică extraordinar problemele economice reale de la noi. Iată care este rolul nostru, al celor care facem civism politic: să fim martorii lucrurilor și să încercăm mereu să îmbunătățim cu răbdare mentalitățile.

Transcriere realizată de Katharina Kilzer

(„Frankfurter Allgemeine Zeitung“)

(„România Liberă“, aprilie 2000)

Un dialog despre cultură și violență

Doamnă Ana Blandiana, sunteți de acord cu tema interviului propus? De ce?

Tema este *Cultură și Violență* și tot ce pot să vă spun este că de-a lungul timpului s-a întâmplat de multe ori să mă simt victimă a violenței, ca om de cultură, și asta în foarte multe feluri. Întâi, cea mai benignă formă, aceea a admirației care banalizează – am resimțit-o ca pe o violență. Faptul că versurile mele au început să apară în manuale era o violență împotriva mea ca poet, pentru că mă trecea din categoria celor citați pe sub bancă în categoria celor citați obligatoriu pentru o notă bună. Un gen de violență paradoxală pe care, evident, o pun între ghilimele, și care cu siguranță este benignă (sau periculoasă doar într-un plan mai adânc, cultural). Apoi, violența insultelor aceea din revistele de scandal. Indiferent de faptul că mă atacă pentru că mă consideră aparținând unui anumit câmp politic, încearcă să mă distrugă și ca om de cultură. Că nu reușesc este cu totul altă problemă. Respectivii aparțin unei categorii care nu e în stare nici măcar să înțeleagă că omul de cultură nu poate fi descalificat de revistele de scandal, dar violența lor există și distruge – înainte de a reuși să ne distrugă fizic și nervos, ca persoane particulare – climatul generator al păcii interioare din care se pște naște cultura. Acum, de exemplu, m-ați găsit într-un moment în care sunt absolut uimită de reacția unei reviste de scandal care titrează: „Versurile Anei Blandiana au fost scrise de altcineva“, titlu care este sprijinit pe un citat dintr-o conferință a mea susținută la *Catedra di Poesia* a Centrului Internațional *Eugenio Montale* din Roma, conferință reprodusă de revista *Familia* din Oradea („o obscură revistă de cultură“, zice autorul) în care eu vorbeam despre sentimentul poetului că adevărata poezie vine de deasupra lui și că el nu face decât să transcrie ceea ce este hotărât în alte sfere. Violență este însuși faptul că pot să se confunde în paginile unei reviste de scandal, în cazul nostru, două lucruri atât de diferite: cel al analizei poetice făcute din punctul de vedere al unui poet și cel al scandalului de tarabă, în care totul este tradus într-o limbă a delincvenților.

Dar și acest tip de violență este aproape blând pe lângă scrisorile de o vulgaritate, ură și agresivitate ireproductibile, pe care le-am primit pe parcursul anului 1990, după ce am demisionat din CFSN și, apoi, în timpul Pieței Universității. Mi se aruncau în curte cărțile sfășiate, mi se băgau pe sub ușă incredibile insulte și grosolănii, se revărsa asupra mea o cantitate de murdărie și de ură pe care n-aș fi fost niciodată în stare să mi-o imaginez sau să o cred posibilă. Păstrez aceste scrisori și sper că ele – împreună cu cearșafurile din revistele de scandal – vor fi studiate de viitorii istorici literari pentru a se putea medita asupra felului în care au știut românii să-și trateze poezii. E adevărat că a spune că românii sunt cei care au făcut-o este oarecum inexact. La un studiu atent al scrisorilor am descoperit că, deși semnate „o mamă de familie“, „un grup de mineri“, „o profesoară de română“, „un fost admirator“, ele reveneau la date fixe ale fiecărei luni cu aceleași grafii cu care semnav, probabil, și ștatele de plată ale unor unități de genul 215. Astăzi nu mai este nici o îndoială că instituțiile de acest tip au organizat violențele fizice, iar faptul că între 13 și 15 iunie '90 au fost bătute mai multe femei pentru că semănau cu mine spune totul despre tema discuției noastre. De altfel, un tânăr cercetător de la... Institutul de Folclor mi-a cerut toate scrisorile și le-a folosit deja într-o lucrare de doctorat pe tema diversiuinilor și zvonurilor ca formă artificială de „folclor nou“. Aș vrea să mai adaug că, din toate agresiunile acestor ani, cel mai greu am suportat un articol de fond din *Adevărul*, din iulie 1990, în care, sub titlul *Partea putredă a sufletelor noastre* (considerată a fi intelectualitatea), se explica dorința legitimă a minerilor de a mă ucide prin tendința lor morală de a purifica societatea românească de putreziciuni asemenea mie. Nu am găsit atunci, în 1990, nici un avocat care să aibă curajul să mă asiste într-un proces, după cum procesul pe care l-am intentat revistei *România Mare*, în 1991, a fost soldat, în 1997, prin hotărâre de neurmărire penală. Am realizat în 1997, ca și în 1990, că nimeni, nici justiția, nu mă apără (colegii nu o făcuseră niciodată) și am realizat dimensiunile și forța ocultă a mecanismelor violenței și grosolaniei, dezlănțuite în continuarea luptei de clasă, și care funcționează cu succes și azi.

Știi că testele de inteligență au trebuit inventate când s-a trecut la alfabetizarea obligatorie. Cultura de masă a contrapus la noi Cântarea României cu Cenaclul Flacăra. Ultimul a fost desființat pe motive sexuale și de cultul personalității. Mecuriile de fotbal nu au fost interzise niciodată, fiindcă ele

stimulează doar agresivitatea și oricum nu există un public mixt, cultul realizându-se per echipă. Un platfus este mai descalificator decât o debilitate mintală. Ortopezii devin psihologii de serviciu, iar intelectualii cronicari ai abrutizării. Cu ce echipă ți-neți, doamnă Ana Blandiana?

Cu echipa celor pe care îi interesează rezultatul meciului așa cum va apărea el peste câteva decenii. Cred că în lumea asta atât de agitată și în care se învârteste totul cu viteză facem mereu greșeala să ne închipuim că nu contează decât ceea ce se întâmplă în acest moment – în pagina întâi a ziarelor, în talk-show-urile de televiziune, în confruntările oamenilor politici. Dar chiar și la viteza istoriei din acest sfârșit și început de mileniu există, trebuie să existe, o perspectivă din care să ne intereseze ce rămâne din toată această poveste pe care eu cel puțin o suport cu greu și sunt convinsă că nu sunt singura. Așadar, indiferent dacă mă gândesc la ceea ce încerc să fac în planul educației civice sau la ceea ce realizez prin cărțile mele, nu mă interesează decât ceea ce va rămâne în cele din urmă din asta. Mă preocupă în ce măsură va conta pentru sufletul și conduita generațiilor viitoare mesajul școlii pe care o organizăm an de an, *Școala de vară* de la Sighet, la care invităm adolescenți pentru a sta cu ei de vorbă, pentru a dezbate acele teme care, pe de o parte, îi interesează, iar pe de altă parte, îi pot crea. În ceea ce privește cărțile, întotdeauna am fost destul de indiferentă la critică, am avut chiar – și asta de la primele cărți – un fel de jenă; îmi era jenă să mărturisesc cât de puțin îmi face plăcere sau sufăr dacă sunt laudată sau criticată de un critic literar. Cred că e formă de bun-simț această percepție asupra succesului literar drept ceva extrem de provizoriu. Întotdeauna am crezut că important este nu în ce măsură ai succes în acea clipă, ci în ce măsură ceea ce scrii acum mai are sens peste 20-30 de ani. În acest sens, pot să vă mărturisesc, cu modestia sau lipsa de modestie de rigoare, că simplul fapt că mi se retipăresc și mi se traduc cărți scrise acum 20-30 de ani este o dovadă că am câștigat acest pariu cu mine însămi, un pariu în care era pus în balanță succesul imediat și durabilitatea. Am crezut întotdeauna că nu este greu să fii nou, este greu să durezi.

Există o violență codificată pe drapelul statului New York: „Excelsior“. Acest capitol de heraldică lipsește din „miorițologie“, nu credeți?

Pentru că am vorbit de Școala de vară de la Sighet, vreau să spun că m-ați prins într-un moment în care citesc, împreună cu alți colegi, lucrările

pe baza cărora îi selectăm pe participanții din acest an. Concursul a avut ca temă *România în care aş vreau să trăiesc*. Deci, îi provocam pe tineri să-și imagineze cum ar trebui să fie România ca să le placă într-adevăr, să fie fericiți că sunt aici... Am primit enorm de multe răspunsuri, e un mare volum de muncă să reușim să-i selectăm pe cei 100- pentru că mai mulți nu ne putem permite să invităm - iar întrebarea dumneavoastră mi-a adus aminte de răspunsurile acestor tineri. Nu cred că nu există și în noi această dorință de a merge mai sus și mai departe, după cum nu cred că scepticismul a cărui expresie și capodoperă este *Miorița* e opus acestei dorințe. Mai curând aş spune că *Miorița* este formula de protest la ceea ce ne împiedică să țintim mai sus. În orice caz, îmi face plăcere întâlnirea cu acești adolescenți, pentru că îmi dau seama că deprimarea care caracterizează generația noastră are șanse să nu treacă în generațiile viitoare. Vreau să spun că mi se pare că există în tinerii care au acum între 15 și 18 ani o anumită capacitate de a răspunde pentru ceea ce li se întâmplă și de a relua pe cont propriu binele și răul. Mi se pare impresionant modul în care ei își acuză părinții de faptul că așteaptă mereu de la alții să le fie rezolvate problemele, să le fie făcută viața mai bună - *de la alții* însemnând de la guvern sau de la străini, chiar. Există în adolescenții pe care-i citesc acum o putere de a-și spune: „Totul este mizerabil în jurul nostru, dar de noi depinde să nu mai fie“. Ceea ce este extraordinar. Până la urmă, existența unei asemenea forțe determină măsura în care o populație, o națiune, un popor sunt sau nu în stare să meargă înainte.

Minerii au obținut după 1990 niște salarii în plus, iar intelectualii umaniști niște salarii în minus. Se știe că elitele există atâta timp cât sunt bine plătite. De aceea și avem elite culturale puternice în: Canada, Statele Unite, Franța, Germania ș.a.m.d. Cât de dezvoltată este elita în România?

Nu știu dacă, pentru a exista, elitele trebuie să fie bine plătite; dar este sigur că funcționează mai bine dacă sunt bine plătite și este sigur că în măsura în care o țară nu înțelege să aloce bani culturii nu înțelege că renunță la una din principalele forme de a putea învinge în lume. Mai ales o țară ca a noastră. Pentru că este clar: cultura este singurul domeniu prin care noi avem șanse să nu fim pe ultimele locuri, să nu fim doar înaintea Albaniei. Adică să intrăm într-o competiție reală - pentru care avem calitățile necesare și ar trebui să avem și mijloacele necesare.

Este grav când cei care conduc România, într-o epocă sau alta, nu înțeleg cât de important este să dea aceste șanse, să cultive aceste elite, care reprezintă nu doar o formă de a fi cunoscuți pe plan extern, ci și de a învinge între națiuni. Cu atât mai mult cu cât sumele necesitate de cultură sunt întotdeauna derizorii pe lângă cele necesitate de Parlament, Administrație, Armată etc.

Pentru a ne restrânge la cazul scriitorilor, este evident că ei nu pot supraviețui din scris. Să luăm, de exemplu, cazul meu. Eu sunt un scriitor care a scris vreo 30 de cărți, ce au fost traduse în multe limbi și care, la ora aceasta, dacă nu ar exista traducerea sau nu ar funcționa, ca urmare a succesului acestor traduceri, lecturile lor publice probabil n-aș avea din ce să trăiesc. În orice caz, în ultimii zece ani, am trăit fără să am nici o clipă salariu în România, iar banii pe care i-am primit din cărțile editate în România au fost ca și inexistenți. De altfel, există o asemenea dezordine în domeniul financiar încât, de exemplu, pentru un scriitor este imposibil să urmărească o editură care-i publică ceva și refuză să-i plătească onorariul (am trăit și acest caz). Ideea că eu aș da în judecată o editură se transformă într-o aberație, de la faptul că un proces costă și durează foarte mult și până la faptul că, între timp, editura dă faliment. Deci, un scriitor ca mine, un scriitor român, trăiește din ceea ce câștigă pentru cărțile lui nu în România, ci în străinătate, dacă are șansa de a fi tradus și cunoscut acolo. Aici vreau să deschid o paranteză: eu mă consider un scriitor român nu doar pentru că scriu în limba română, ci pentru că am credința că sunt reprezentativă pentru psihologia noastră. În ultimii ani ai lui Ceaușescu eram mereu întrebată de ce rămân în țară, adică de ce nu plec, de ce nu folosesc șansa de a pleca. Și întotdeauna îmi era jenă să răspund că, de fapt, adevăratul motiv este acela că, dacă aș fi plecat, ar fi trebuit să accept că eu sunt mai puțin reprezentativă pentru români decât Ceaușescu, care rămânea acasă. Iar eu întotdeauna am crezut că poporul român seamănă mai mult cu mine, decât cu Ceaușescu. Am avut această încăpățănare, această formă de nebunie, dacă stau să mă gândesc cum au evoluat lucrurile după aceea.

Deci, un scriitor român ca mine a trăit în ultimii zece ani din lecturile pe care le-a susținut în străinătate, mai ales în Germania, unde funcționează un sistem extraordinar de bine pus la punct de lecturi publice. Pentru că a venit vorba de Germania, dați-mi voie să vă povestesc

un fel german de prețuire a poeziei. Primăriile în Germania, în special în orașele mici, mai puțin cunoscute, promovează printr-o multitudine de mijloace pe cei care primesc titlul de „Poet al orașului“. Există o „Casă a poetului“ în asemenea orașe, un fond al poetului; în fiecare an, prin hotărârea Consiliului Local al Primăriei, este ales un anumit poet german ca Poet al orașului. Acel poet este, deci, invitat, locuiește în Casa poetului, primește pe un an de zile o sumă de bani, o alocație care-l face să nu mai aibă nici o problemă și nu i se cere decât să menționeze că tot ceea ce scrie în acel an a fost scris în orașul respectiv. Ca să fie contribuția orașului respectiv la opera lui. În felul acesta orașul devine cunoscut prin poezii săi. Vă dați seama ce formă de respect pentru elite reprezintă asemenea inițiative?

Ei bine, faptul că în România este imposibil să-ți imaginezi așa ceva, faptul că în România scriitorii nu numai că nu mai pot să trăiască din scrisul lor, dar sunt obligați (și mă refer mai ales la cei tineri) să-și plătească publicarea (nu mai există edituri care să publice versuri fără ca autorul să-și aducă sponsori), toate aceste forme de cenzură economică care au înlocuit cenzura politică (o cenzură economică în fața căreia suntem mai lipsiți de apărare decât eram în fața celeilalte, de care, de-a lungul deceniilor, învățasem să ne apărăm), toate dovedesc că în România nu există un cult al elitelor. Dar, paradoxal, dovedesc și că elitele nu încetează să existe. Nu mai există edituri care să editeze pe gratis sau care să plătească ele poezii pentru poezii, dar există sute de volume de versuri editate într-un an de poeți, care apar mereu din generații din ce în ce mai tinere.

V-am spus toate aceste lucruri ca să protestez la formula că elitele există în măsura în care sunt plătite, dar și ca să demonstrez că aveți dreptate când spuneți că o societate datorează bani propriei culturi nu pentru ca să-și plătească elitele, ci pentru ca să-și consolideze respectul față de ea însăși.

Comemorarea a „10 ani după 13-15 iunie 1990“ e un act de orgoliu intelectual, dat fiind că survine după mineriada-epilog și arestarea liderului, sau este fiesta neagră pentru schimbarea de macaz politic deja prefigurată?

Din punctul meu de vedere lucrurile stau mult mai simplu. În primul rând, nu se putea să treacă 10 ani de la o întâmplare care a fost atât de importantă în istoria libertății și devenirii noastre fără a se marca momentul. Dar dincolo de asta, organizarea acestei aniversări – atât prin dezbaterile care au avut loc la GDS, cât și prin refacerea Pieței

Universității pentru câteva ore – este, din punctul meu de vedere, un test. Așa cum Piața Universității a fost la rândul ei un test. Pentru mine Piața Universității a fost testul în urma căruia s-a dovedit că cele cinci decenii de dictatură, de frică, de umilință, de oportunism nu reușiseră să neucidă sufletește cu totul, că rămăsese în adâncul sufletului nostru – ascuns și protejat – un miez luminos și viu care ne-a făcut să supraviețuim și ne-a unit atunci, în acele zile, care ne-a făcut să stăm în stradă zeci de zile și să nu acceptăm manipularea ideilor despre care simțeam și speram că trebuie să ne conducă în continuare. Acum, întrebarea este în ce măsură după 10 ani din acel moment, 10 ani de libertate și chiar democrație (în măsura în care democrația înseamnă funcționarea de bine, de rău a unui mecanism electoral) a mai păstrat viu acest miez. Nu-mi fac mari iluzii: când am spus test am spus chiar o experiență, o încercare pe care o urmăresc cum urmărește un om de știință un experiment în laborator. Există posibilitatea ca în urma chemării noastre, a Alianței Civice, a Grupului pentru Dialog Social, a Societății Timișoara și a Asociației Victimelor Mineridelor, Piața Universității să se umple cu cei care fuseseră acolo în urmă cu 10 ani. Asta ar dovedi că acești oameni n-au renunțat, pentru că acolo, în Piața Universității, erau elitele care nu voiau să renunțe la ideile lor și chiar la visurile lor. Întrebarea este dacă cei 10 ani care au trecut de atunci, cu tot politicianismul ce i-a caracterizat, nu ne-au rănit mai tare decât ne rănise lipsa de libertate înainte. În acest sens va funcționa testul pentru mine.

Dacă nu vor veni acum în Piața Universității decât câteva zeci sau câteva sute de masochiști, printre care cu siguranță se vor găsi oameni asemenea mie, acesta va fi semnul că nu trebuie să mai așteptăm prea mult de la implicarea acestor elite în formarea societății, că ele au încercat să se implice în diverse forme de acțiune civică – Alianța Civică este doar una dintre ele – și nici pe departe oferta lor de inteligență, de bună-credință și de profesionalism nu a fost folosită de clasa politică. Dacă nu vor mai veni oamenii, va fi inclusiv un semn că ruptura din societatea noastră – care este, în ultimul timp, mai puțin o ruptură între nuanțele politice, între regiuni ale spectrului politic, și mai mult o ruptură între clasa politică și restul societății – este foarte gravă.

Cristian Galeriu

(„Luceafărul“, iunie 2000)

„În România bătălia electorală nu se duce între dreapta și stânga – ci între reformiști și antireformiști“

Doamnă Ana Blandiana, săptămâna trecută Alianța Civică a refuzat invitația PNȚCD-ului de a se reîntoarce în Convenția Democrată. De ce?

Pentru că atunci când ne-am autosuspendat din Convenție am anunțat că nu înțelegem ca această alianță să funcționeze doar din patru în patru ani și nu înțelegem prezența noastră acolo doar ca un gir cu scadență electorală. De altfel, fără un asemenea demers, partidele democratice din acea vreme nu aveau nici o șansă să se poată opune partidelor provenite din fostul partid comunist. Deci, ca organizație care înțelegeam să sprijinim intrarea democrației în drepturile ei în România, am sprijinit partea care recunoștea regulile jocului politic democratic.

De asemenea, dumneavoastră ați spus că nu vreți să vă mai asumați greșelile pe care le-au făcut partidele aflate în actuala coaliție. Nu știu dacă a fost distorsionat mesajul dvs. sau nu, dar așa am aflat din presă.

Ca de obicei, informația a apărut cu accente prea puternice, care au distorsionat-o. Am spus că nu vrem să ne asumăm niște lucruri pe care nu suntem în stare să le controlăm.

Da, este cu totul altceva.

Este cu totul altceva, dar poate să cuprindă în sine inclusiv ideea că nu suntem în stare să răspundem pentru greșeli. Nu am încercat să ne arogăm nici merite. Problema era că noi făceam parte din conducerea unei alianțe care a câștigat alegerile. Atât cât le-a câștigat. N-a câștigat nici unul dintre partide în parte și nici Alianța Civică, care a făcut prioritar campania electorală și a scris textele și programele. A câștigat alierea acestor forțe, legătura dintre ele. Deci, corect ar fi fost ca această alianță

să continue să funcționeze; dacă ea ar fi continuat să funcționeze, poziția în coaliția de guvernare a partidelor provenind din Convenție ar fi fost mult mai puternică. În actuala situație, Alianța răspundea în fața opiniei publice și, în ultimă instanță, a electoratului pentru niște lucruri pe care le afla din ziare.

Chiar dacă Alianța Civică nu vrea să se considere responsabilă de ceea ce fac partidele din Convenție aflate acum la putere, Alianța Civică, de fapt, este răspunzătoare în bună măsură pentru cei care se află astăzi în conducerea țării, pentru că Alianța Civică a fost sufletul acestei coaliții. Iată, la sfârșitul lui aprilie se vor împlini opt ani de când, la Cluj, a fost lansată de către Alianța Civică candidatura profesorului Emil Constantinescu pentru prima tentativă de a ocupa postul de președinte al României. Deci, vreți, nu vreți, Alianța Civică a participat la această istorie politică post-revoluționară și are responsabilități.

Nimeni nu le neagă, nici chiar beneficiarii...

Tocmai, chiar de curând am avut un interviu cu prim-vicepreședintele PNȚCD-ului care și-a adus aminte de sloganul Alianței Civice: „Nu putem reuși decât împreună“.

Da, am observat. Nimeni nu neagă contribuția Alianței la victoria, atâta cât a fost, a Convenției Democrate în alegerile din '96, ca și la creșterea Convenției Democrate de-a lungul timpului. Ceea ce nu se spune în general, și nici noi nu batem monedă pe asta, este că imediat după alegerile din '96, când noul președinte a invitat Convenția Democrată la Cotroceni pentru consultări, organizațiile civice nu au fost invitate.

Deci, dumneavoastră și Asociația Foștilor Deținuți Politici, sau sunt mai multe organizații politice?!

Sunt mai multe organizații, dar din conducerea Convenției făceau parte Alianța Civică și AFDP. Cu acest prilej, noi am aflat că, din punct de vedere legal, nici măcar nu făceam parte din Convenție, pentru că, după lege, Convenția trebuia înregistrată o dată ca asociație de partide și după aceea ca asociația dintre partide și organizațiile civice. Ei bine, deși din punctul nostru de vedere s-au făcut toate formele, s-au dat semnăturile pentru tribunal, secretarul Convenției nu a mai făcut demersurile necesare. Așa că nu s-a înregistrat și a doua parte.

A fost un act premeditat?

Da, fără îndoială un act premeditat, pentru că în noile condiții în care ajungerea la putere presupunea probabil – cred că așa au fost gândite lucrurile – o mai mare elasticitate, radicalismul Alianței Civice, care a funcționat perfect în opoziție și care a adus victoria, putea să încurce. Dacă la discuțiile cu Partidul Democrat desfășurate între cele două tururi de scrutin prezidențial am fi fost și noi de față, am fi fost de acord, evident, cu crearea acestei coaliții – de altfel nu era o chestiune subiectivă, ci una determinată de aritmetică –, dar nu ne-ar fi interesat, așa cum s-a întâmplat în realitate, doar discutarea algoritmului. Am fi cerut să se creeze un contract politic, în care să se stipuleze o strategie comună, un calendar al legilor asupra cărora partidele din coaliție să se pună de acord pentru a fi promovate în Parlament în cel mai scurt timp. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat, n-am fi trăit, între timp, bizareria ca o parte a coaliției de guvernare să voteze când cu Puterea, când cu opoziția. Ceea ce ne-a caracterizat întotdeauna, și ceea ce a făcut și gloria noastră, dar ne-a făcut și greu de suportat, a fost faptul că noi nu am avut interese, am avut principii și idei.

Am asistat, la Congresul Alianței Civice din noiembrie 1997, la prima ruptură aparentă dintre președintele Emil Constantinescu și Alianța Civică. Cum comentați acum, după mai bine de doi ani, acel moment care a declanșat procesul ieșirii Alianței Civice din Convenția Democrată?

Nu, nu acest moment a fost pricina, efectiv el n-a avut nici o legătură (și nici președintele Constantinescu) cu ieșirea noastră din Convenție. Între paranteze fie spus, la început nu am crezut că ieșim definitiv. Termenul de „autosuspendare“ nu a fost ales întâmplător: am crezut și am sperat – pentru ei în primul rând, nu pentru noi – că autosuspendarea va fi provizorie, îi va dezmetici pe colegii noștri și ne vor crea condițiile reîntoarcerii, acceptându-ne punctul de vedere.

Numai că dvs. le-ați ușurat sarcina de a se îndepărta de Alianța Civică!

Punctul nostru de vedere a fost că, în mod logic, Convenția trebuie să continue să funcționeze, așa cum a funcționat înainte de alegeri, pe de o parte prin filiale județene, cu care să țină legătura de la centru printr-un secretariat și, pe de altă parte, prin departamentele de strategie, de studii și comunicare. Această funcționare a Convenției ar fi fost un

real sprijin pentru partidele din Convenție aflate la guvernare. Am lăsat și un plan, un proiect scris al acestui tip de funcționare încă din decembrie 1997. A intervenit criza guvernamentală care a dus la căderea guvernului Ciorbea și care a demonstrat, întâi prin sfidarea liberalilor, apoi prin dezbinarea țărăniștilor, că unitatea Convenției e o ficțiune. O ficțiune pentru care n-am mai acceptat să răspundem și ne-am autosuspendat în 7 aprilie 1998.

Vreau să întreb acum, după aproape patru ani de guvernare, credeți că mașina guvernamentală ar fi funcționat dacă în acest conglomerat de partide Alianța Civică, care reprezintă de fapt principiile democrației, ar fi continuat să fie la bordul acestei mașini? Se știe că la guvernare toate partidele devin pragmatice, au responsabilitatea puterii și principiile parcă sunt lăsate undeva în spate pentru că sunt percepute ca incomode.

Este exact lucrul care mi se pare grav și pe care-l reproșăm, faptul că n-a existat o gândire de perspectivă, ci doar rezolvări de probleme de azi pe mâine. Această gândire de perspectivă o propuneam, dar aș vrea să precizez că problema nu era ca Alianța Civică să fie sau să nu fie implicată. Problema era solidaritatea și gândirea comună a partidelor care făceau parte din Coaliție și care aparțineau Convenției. Gândiți-vă dacă ar fi existat o asemenea gândire comună, nenumăratele ocazii în care PNL-ul a fost pe altă poziție decât PNȚ-ul, sau invers, ar fi putut fi evitate și nu s-ar fi ajuns la situația în care cel mai mic dintre partidele aflate în coaliția de guvernare să domine guvernarea.

Dacă fosta putere era percepută de Alianța Civică ca fiind cripto-comunistă, chiar s-a vorbit și despre o cabală a mediocrităților, cum percepeți acum actuala putere, după trei ani și ceva de exercițiu al puterii?

Aș vrea să-mi permiteți să pornesc dintr-un domeniu nepolitic. Oamenii care au ajuns la conducerea țării după '96 nu mai conduseseră până atunci decât cel mult catedre universitare sau laboratoare. Este evident că acesta a fost un handicap. Aici este, de altfel, una dintre explicațiile fêlului în care PD-ul a dominat partidele Convenției, pentru că avea experiența celui care mai fusese la guvernare, dar avea chiar și o experiență genetică, provenea din familii care aparținuseră „clasei conducătoare“. Un alt handicap al noii Puteri a fost acela - am scris un articol în decembrie '96 despre acest lucru și i-am supărat pe unii dintre

prietenii noștri – că alegerile din '96 au avut ceva straniu în ele, nu s-a votat ca între diverse forțe politice, s-a votat ca între bine și rău. S-a votat într-un mod aproape religios.

Da, pentru că s-a sperat într-o ruptură cu trecutul, inclusiv cu cel cripto-comunist.

Asta făcea ca noii Puteri să nu i se ierte nimic, pentru că era privită cu o încredere mult mai mare decât merită în general oamenii politici. Mai mult, nu numai că era evident că orice greșeală a unuia dintre noii demnitari va fi transformată într-o catastrofă, dar, pentru că ei deveniseră simbolul unei Româнии democratice și îndreptată spre integrarea europeană, orice greșeală a lor urma să fie transformată într-o deficiență a democrației și a pro-europenismului. Ceea ce s-a și întâmplat. Se vorbește foarte mult despre corupția actualii Puteri, de exemplu, deși este evident că nu poate să existe nici o comparație cu ceea ce s-a întâmplat înainte de '96. Este evident că tot ce a ajuns la suprafață în ultimii ani, tot ce plătim noi azi, marile găuri bancare, marile afaceri de corupție care umplu ziarele sunt moștenite. Și totuși faptul că ar exista corupți printre acești oameni care au convins și au câștigat în numele ideilor noastre de moralitate este grav. În plus, faptul că noul regim s-a dovedit nehotărât sau nepregătit să demaște și să pedepsească pe corupții vechiului regim s-a repercutat negativ. Corupții celorlalți i-au fost „reportați“ tot lui...

S-a schimbat până la urmă un regim politic cu altul în '96 sau a fost doar o schimbare de administrație?

Eu cred că principalul handicap a fost acela că au descoperit cât de puternice erau structurile în care ei au fost catapultăți prin alegeri. N-am mai fost atât de apropiată de ei încât să pot comenta ca un scriitor lucrurile, dar nu mă îndoiesc că a existat o mare singurătate la început a nou-veniților în cadrul structurilor de putere vechi, de dinainte de '96, care într-o măsură importantă erau chiar de dinainte de '89. Acești oameni au fost puși în fața unei alternative: să încerce să distrugă aceste structuri – vreau să fiu onestă și să vă spun că nu sunt sigură că ar fi reușit; cred că ar fi fost ceva extraordinar de greu și riscant, pentru că ceilalți acuzau la fiecare schimbare „vânătoarea de vrăjitoare“ – sau să încerce să se acomodeze cu ele. Este clar azi că s-a petrecut cel de-al doilea lucru, și

asta a dus în cele din urmă la această „tulbureală“, care a creat depresiunea printre cei care votaseră noua Putere. Ceea ce mi se pare esențial – ca o concluzie a acestei analize – este faptul că actuala Putere, pentru a câștiga viitoarele alegeri, trebuie să-și recâștige fostul electorat.

Atunci aveau chiar și o anumită virginitate politică, ce nu mai poate fi înlocuită!

Există niște analize optimiste care spun: la urma urmei, 20% cât au acum partidele Convenției, aveau și cu un an înainte de alegerile din '96. Dar cei care erau atunci în cei 20% se află acum în bună parte în cei 50% care nu s-au hotărât încă ce să facă. În timp ce cei care sunt acum în cei 20% provin în bună parte din acea pătură, existentă în toate țările și în toate regiunile, care este întotdeauna cu Puterea. Deci, dacă la acești 20% s-ar alătura fostul electorat al Convenției Democrate (care este un electorat de un tip special, este absolut exclus să ți-i imaginezi trecând la ceilalți), dacă el s-ar întoarce (și el nu-și dorește decât să se întoarcă) victoria în alegeri pentru această parte a clasei politice, n-ar mai părea atât de imposibilă. Dar pentru ca acest lucru să se întâmple trebuie, în lunile care mai rămân, să se împlinească o parte, cel puțin, din promisiunile făcute acestui electorat.

Nu cumva aceste dezertări care se petrec, mai ales din PNȚCD, confirmă ideea, care era și înainte de 1996 în rândurile Opoziției, cum că a fost vorba de infiltrări făcute în partidele aflate acum la putere?

Istoria Legii Ticu este absolut relevantă în această privință. După cum știți, Legea Ticu, care ar fi putut da un răspuns întrebării dvs., a durat șapte ani și a fost în sfârșit votată, nu discut cum, nu discut cât de degradată, dar se pare că nu destul de degradată din moment ce de la data votării ei, la sfârșitul lui noiembrie, și a promulgării ei în primele zile ale lui decembrie 1999, se inventează tot ceea ce se poate inventa ca să se tergiverseze lucrurile și ca să nu poată deveni funcțională înainte de alegeri.

Da, e un răspuns. Cum vedeți rolul Alianței Civice în coagularea unei alianțe electorale?

Noi am propus din vara anului trecut construirea unei strategii comune a partidelor de centru-dreapta, deci practic a partidelor care

sunt sau au provenit într-un fel sau altul din Convenția Democrată. Am pornit de la ideea că nici unul dintre aceste partide nu are nici o șansă să câștige singur alegerile și că toate la un loc abia dacă au puține șanse să o facă, deci să asigure continuitatea procesului real de reformă și de integrare europeană. Am criticat adesea ritmul, modalitățile, neprofesionalismul cu care procesul de reformă s-a desfășurat în acești ani, dar asta nu înseamnă că nu este evident că el a existat, iar în ceea ce privește pașii făcuți în integrarea europeană, ei sunt reali și sunt cu atât mai demni de stimă cu cât au fost făcuți în lipsa unui fundal economic permanent. Din punctul nostru de vedere nu se pune problema să sprijinim un singur partid împotriva celorlalte, pentru că ele toate se află într-o luptă fratricidă, ci doar pe toți împreună, pentru a asigura continuitatea. Aș vrea să fac o precizare de natură stilistică: acest demers al nostru a fost numit strategia comună a partidelor de centru-dreapta. Este destul de inexact, pentru că important nu este că sunt de dreapta, important este că sunt reformiste.

Deci, bătălia acum este între reformiști și antireformiști!

Da, de altfel, stânga și dreapta în țările de tranziție nu au relevanță. În orice caz, ceea ce aș vrea să subliniez – și sunt foarte dezamăgită de faptul că, deși am repetat-o, nu se înțelege acest lucru – ceea ce am propus noi nu este înlocuirea Convenției Democrate sau dublarea ei, ci altceva, calitativ diferit. Propunem ca împreună să gândească ce trebuie să facă pentru ca până la alegeri să nu-și mai fure unii altora electoratul, ci să încerce să decupeze câștigurile din electoratul mult mai mare al celorlalți sau din cel pierdut. Ce se va întâmpla după alegeri, mi se pare o întrebare la fel de dificilă. Cum trebuie să evolueze aceste partide în cazul că ele câștigă alegerile (și atunci trebuie gândită de pe acum o coaliție care să nu mai fie contra naturii, ci să aibă o structură programatică), cum trebuie să evolueze în eventualitatea teoretică că ar ajunge în opoziție și – o spun cu o gravitate aproape dramatică – *de gândirea acelei opoziții va depinde în ce măsură România va mai continua să funcționeze ca o țară democratică și ca un stat de drept.*

Și această obligație pe care, bineînțeles, Alianța Civică și-a luat-o încă de la înființare, credeți că poate să fie îndeplinită în afara unei Convenții?

Nu știu. Ceea ce am propus noi a pornit de la un pesimism și o anumită modestie. Propunerea noastră a fost minimă. Noi nu suntem cei

care putem să îi aducem pe ei într-o coaliție comună. Într-o coaliție îi va aduce disperarea în caz că rezultatele alegerilor locale vor fi foarte slabe. Până atunci, părerea mea este că e efectiv foarte greu să-i aduci împreună. Dacă, să zicem, campania electorală a UFD-ului se va purta atacând Partidul Liberal că nu este de dreapta, atunci nimic nu va mai avea relevanță, cel mult UFD-ul va lua jumătate de procent de la liberali. Sau invers. Dar dacă aceste partide reformiste își vor îndrepta atacul spre cealaltă parte, de care sunt deosebite esențial, lucrurile pot să capete un sens. Vreau să vă spun ceva, cu un oarecare umor, dar observația este absolut exactă: singurul om care a înțeles importanța propunerii noastre a fost Ion Iliescu, care a început un atac împotriva Alianței de nivelul atacurilor din 1990, de pe vremea când Alianța pregătea Convenția Democratică. El este cel care a înțeles cât de periculos pentru PDSR ar fi acest demers, dacă ar reuși.

Pentru că domnul Iliescu a măsurat foarte exact care a fost prestația în campania electorală a Alianței Civice, și mai ales în Opoziție! Până la urmă veți rămâne în afara Convenției?

Vom rămâne în afara Convenției, ceea ce nu înseamnă că nu vom sprijini aceste partide. Bineînțeles, dacă vor înceta să se atace ele însele între ele. E adevărat însă că ceea ce s-a hotărât în forurile Alianței este un sprijin condiționat. Condiționat de adoptarea unor legi și îndeplinirea unor clauze care pot fi îndeplinite până la campania electorală. Pot să vă spun că prima dintre ele este intrarea în funcțiune a Legii Ticu înainte de alegerile locale. Alta ține de adoptarea sistemului electoral mixt preferențial, deci cu liste nominale alături de listele de partid și cu posibilitatea celui care votează să aleagă candidații dintr-o listă mai mare. O altă categorie de condiții va ține de calitatea oamenilor de pe liste: moralitate, sănătate psihică și fizică, un test de capacitate, ofertă profesională și politică.

Vă mai considerați, cum v-a catalogat cineva, „niște frustrați“, pe dumneavoastră, cei din Alianța Civică?

Această afirmație a fost o gafă majoră. A fi frustrat nu este o rușine, o rușine este să acționezi în așa fel încât oamenii care au avut încredere în tine să se simtă frustrați.

Alianța iartă, dar nu uită?

Nu, pur și simplu încercăm să învățăm din ceea ce s-a întâmplat. Pe noi nu ne interesează decât măsura în care politica merge pe linia unor interese publice și nu pe linia unor interese de partid sau personale. Noi ne folosim puterea, atâta câtă este și care e direct proporțională cu impactul public al liderilor Alianței și al organizațiilor noastre din toată țara, pentru a-i obliga pe cei pe care îi sprijinim să facă lucrurile promise.

Vartan Arachelian
(„Ziua“, februarie 2000)

**„Se vorbește atât de mult, încât restul poeziei
a devenit acela de a restabili tăcerea“**

Doamnă Ana Blandiana, Alianța Civică a luat ființă ca o alternativă la puterea politică de atunci și ca un factor de modelare a opiniei publice. În ce măsură își mai păstrează astăzi aceste prerogative?

Alianța Civică a luat ființă în noiembrie '90, cel mai tulbure dintre ultimii zece ani, propunându-și de la început să evolueze pe două planuri diferite, și ca perspectivă, și ca ritm. Primul și cel mai important urma să fie de lungă durată, având ca obiectiv schimbarea mentalităților, reconstruirea societății civile și predarea alfabetului democrației unei populații care îl pierduse în 50 de ani de dictatură. Cel de al doilea, mult mai urgent, urma să realizeze o concentrare a forțelor politice de tip european în încercarea de a se opune celor post-comuniste, care preluaseră în '89 puterea.

Enumerăți câteva din acțiunile de anvergură ale Alianței din acești ani.

Pe primul plan, realizarea *Memorialului victimelor comunismului și al Rezistenței*, ca instituție internațională dezvoltată sub egida Consiliului Europei și nominalizată printre primele trei instituții de cultivare a memoriei europene, alături de Memorialul de la Auschwitz și de Memorialul Păcii din Normandia; pe cel de al doilea plan, crearea Convenției Democratice și succesul ei în alegerile din '96. Am dat doar două exemple, dar fiecare dintre ele cuprinde o mulțime de acțiuni și de nuanțe, dificil nu numai de realizat, ci și de înțeles. *Memorialul* nu e numai un muzeu, el este și un centru internațional de studii, dezvoltând programe editoriale (colecțiile *Biblioteca Sighet*, *Analele Sighet*, *Documente*, *Viața cotidiană*), programe de istorie orală, conferințe, simpozioane, Școala de vară. Crearea Convenției Democratice a presupus

nu numai efortul de coeziune, ci și cel de moderare și menținere a acesteia. Originalitatea situației consta în faptul că o coaliție de partide se forma din inițiativa unei organizații care, inventându-și propria definiție, a fost din prima clipă profund implicată în politic fără să fie partid și a încercat să determine o schimbare în societate, fără a încerca să o conducă.

Ca președintă a Alianței Civice, când priviți în urmă, ce gesturi publice regretați?

Crearea PAC-ului. Ideea inventării unui partid s-a născut în Alianța Civică exclusiv din necesitatea, devenită stringentă o dată cu apropierea alegerilor din '92, de a împrumuta marele impact public al Alianței Civice Convenției Democratice, formată din partide cu un trecut glorios, dar necunoscute de majoritatea populației și demonizate de serviciile de dezinformare. Am crezut că un mic partid care să ne poarte numele va putea realiza acest transfer de încredere și popularitate. Ceea ce nu s-a întâmplat și am ajuns în cele din urmă la formula – care dacă ne-ar fi venit în minte de la început ne-ar fi scutit de multe complicații – de a intra noi înșine în Convenție, transformând-o într-o coaliție de partide și ONG-uri, devenită convingătoare cu prestigiul Asociației Foștilor Deținuți Politici și cu aura Alianței Civice. În ceea ce privește PAC-ul, o evoluție politicianistă l-a rupt mai întâi de Alianță, apoi de Convenție, iar în cele din urmă a dispărut prin absorbție în PNL. A fost o poveste cu mult zgomot, mult consum nervos și o concluzie care infirmă raportul determinant între calitățile intelectuale și cele politice în acest din urmă domeniu, ca și speranțele lui Camil Petrescu despre noocrația necesară.

Se spune că ați jucat un rol important în lansarea domnului Emil Constantinescu pe scena politică. Cât adevăr există în această părere?

Dl Emil Constantinescu a fost propus de Alianța Civică drept candidat la președinție al Convenției Democratice, într-un moment (primăvara lui '92) când era căutat cu disperare un candidat, iar mai mulți intelectuali (printre care m-am numărat și eu), cărora dl Corneliu Coposu, președintele Convenției Democratice, le-a propus să candideze, nu și-au asumat această responsabilitate. Eu am fost vocea Alianței care a exprimat opțiunea colectivă, voce cu atât mai convinsă, cu cât mă simțeam vinovată că refuzasem, îndepărtând de mine însămi această onoare și acest

sacrificiu. Pentru că, în cazul meu, ar fi fost într-adevăr vorba de sacrificare pe altarul intereselor publice a unui destin pe care Dumnezeu îl făcuse de scriitor și care – cel puțin în limitele definiției pe care o dau eu scriitorului – este incompatibil cu administrarea puterii. Poezia poate fi – și a fost adesea în istoria literaturii – o armă, dar niciodată o unealtă de făcut curățenie.

Alianța Civică a fost alături de Convenția Democrată încă de la înființarea ei. Dar iată că, după venirea la putere ca factor preponderent al coaliției guvernamentale, promisiunile electorale ale Convenției n-au prea fost onorate. Reforma merge greu, nivelul de trai a atins o cotă insuportabilă, principalele legi au fost adoptate de Parlament și, în consecință, Convenția este în scădere de popularitate. Credeți că se mai poate îndrepta ceva până la alegerile generale din toamnă? Fiindcă cele locale sunt foarte apropiate.

Așa cum spuneam, răspunzând unei întrebări anterioare – și cum știe, de altfel, toată lumea – Alianța Civică a fost nu numai alături de Convenție, ci s-a aflat la originea creării acestei originale coaliții de partide și organizații civice, care până la urmă a câștigat (atât cât a câștigat) alegerile din '96. Nici o clipă nu s-a pus problema preluării puterii de către Alianța Civică, alături de partidele pe care le-a susținut, chiar dacă unii dintre membrii ei, membri în același timp ai partidelor de coaliție, au devenit demnitari. Alianța Civică (de altfel, ca și celelalte organizații nepartidice din CDR) urma să funcționeze ca o interfață între populație și noua putere, ca un ochi critic, sever dar bine intenționat, care urma să-i avertizeze continuu pe noii demnitari asupra felului în care evoluează realitatea concretă și împotriva pericolelor pe care degradarea inerentă deținerii puterii le presupune. Această comunicare atât de necesară a dialogului dintre clasa politică și societatea civilă, care cooperaseră atât de eficient prin fragmentele lor cuprinse în structurile Convenției Democrate, nu putea să se producă decât prin funcționarea în continuare a acestor structuri. Ceea ce nu s-a întâmplat. Astfel, dialogul instituționalizat din cadrul Convenției a fost întrerupt și înlocuit de luări de poziție publice ale Alianței, referitoare la acțiuni și decizii ale structurilor de putere pe care le aflam din presă. Dar era dificil să explicăm celor în fața cărora girasem pe actualii demnitari, celor care veneau acum la noi, la cei ce rămăsesem niște oameni normali și abordabili, că nu mai există o legătură între noi și cei pe care îi sprijinisem,

deci nici vreo modalitate de a-i obliga să ne realizeze ideile (pentru care, de altfel, fuseseră aleși). Această confuzie a încetat în aprilie 1998, când ne-am autosuspendat din Convenția Democrată. A fost un act simbolic și teoretic, pentru că, de fapt, din noiembrie '96 Convenția nu mai funcționa. Funcționa, pe cu totul alte principii, coaliția de guvernare. Prin tot ce am făcut de atunci încoaace (de la „Apelul către clasa politică“ din '98, până la încercarea de creare a unei strategii comune a partidelor de centru-dreapta și până la „Oferta și condițiile Alianței Civice pentru alegerile din anul 2000“) am căutat să împingem și să sprijinim actuala putere, foștii noștri colegi din Convenția Democrată, rupti între timp în diferite fragmente divergente, spre respectarea ideilor și realizarea proiectelor capabile să asigure continuarea reformei și a integrării europene. În mod evident, lucrurile au mers pe acest drum mai încet și mai puțin bine decât am sperat, dar, la fel de evident, nu există la această oră o soluție sau o forță politică să poată asigura în mai mare măsură înaintarea României pe acest drum, după cum nu există o alternativă acceptabilă la acest drum.

În urmă cu ceva timp, a avut loc cel de al 6-lea Congres al Alianței Civice. Ce a adăugat el acestor idei sau evoluției Alianței?

Aceste idei au fost reiterate și s-a luat decizia ca Alianța Civică să-și anunțe sprijinul și implicarea eventual în toamnă, după monitorizarea până atunci a condițiilor care au fost puse și în funcție de împlinirea lor. Nimic nu ne va putea obliga să ne implicăm dacă aceste condiții (politice, de organizare a alegerilor și de calitate a candidaților) nu vor fi împlinite. Acest congres a fost însă important pentru Alianță și din punctul de vedere al organizării ei interne. A fost transformat statutul, în sensul apariției unei noi entități în structura de conducere. Este vorba de Senatul Alianței Civice care, împreună cu mai vechiul Comitet Național de Coordonare și cu președinții filialelor județene, va forma Consiliul Național. Senatul este format din personalitățile culturale, științifice, politice care sunt membri ai Alianței (în mare majoritate membri fondatori) și se va întruni o dată la trei luni, pentru a da Alianței direcția de evoluție și reacție. În felul acesta, conducerea executivă (comitetul de coordonare) poate fi formată din oameni mai tineri și mai puțin cunoscuți, dar dispuși să-și ofere o parte a timpului lor muncii de organizare. În ceea ce mă privește, am acceptat să candidez și să

îndeplinesc doar pentru încă un an, acest an atât de special și de complicat, funcția de președinte, după care voi trece eu însămi în Senatul Alianței, așa cum soțul meu, Romulus Rusan, care era de ani de zile în conducerea executivă, a trecut în Senat, urmând să continue totuși să coordoneze Biroul de presă. La sfârșitul anului se va împlini, de altfel, un deceniu de când ne-am părăsit destinul de scriitori, trecând pe această scenă publică de pe care am încercat sau să schimbăm mersul lucrurilor, sau să nu ne mai simțim vinovați pentru că sunt cum sunt.

Să ne întoarcem la literatură. La care dintre cărțile publicate înainte de 1989 țineți cel mai mult?

Ce plăcută întrebare după cele de dinainte! Și ce minunat îndemn! Să ne întoarcem la literatură, ieșind din limbajul inerent lemnos al politicii. Cred că dintre cărțile de versuri, țin cel mai mult la *Octombrie, noiembrie, decembrie* și la *Somnul din somn*. Dintre cele de proză la *Proiecte de trecut*, care a fost, de altfel, prima mea carte cu un destin internațional. Romanul *Sertarul cu aplauze* este cartea la care am lucrat cel mai mult (din '83 până în 17 dec.'89 și, apoi, ultimele 50 de pagini, în 1992), care mi-a făcut cel mai mult bine, în sensul că nu știu cum aș fi rezistat în '88 și '89 dacă nu ar fi existat obligația și disciplina de a trece în pagină ceea ce se întâmpla în realitate, de a îndura totul ca pe o materie primă a cărții. De altfel, în Germania, romanul a fost lansat sub deviza „*O carte care mi-a salvat viața*“. Totuși, deși a avut două ediții în România (Ed. „*Tinerama*“ 1992 și 1993) și o ediție în Republica Moldova (Ed. „*Litera*“, 1998), am senzația că nu există în limba română, nu s-a scris despre el nici a zecea parte din cât s-a scris despre alte cărți ale mele și, în general, pare că nu a fost înregistrat. Citind de curând, cu prilejul apariției versiunii bulgare, un studiu al Rumianeii Stanceva apărut la Sofia (și tradus de revista „*România literară*“), care îl consideră cea mai completă dintre cărțile mele, mi-am adus aminte că, pe când îl scriam, și eu credeam asta și că l-am subintitulat nu *roman*, ci *poem*, pentru că bătaia lui este mult mai lungă decât a unei „istorii pe apă“. Știu că nereceptarea lui critică s-a datorat pe de o parte, momentului în care a apărut, nici lumii literare nu-i mai stătea capul la literatură, iar pe de altă parte colegii erau prea ocupați să mă insulte sau să mă aclame pentru opțiunile mele politice, pentru a mai avea timp să mă citească. V-am povestit toate

astea pentru a explica de ce o carte despre care cred că e importantă în bibliografia mea, despre care am dosare întregi de tăieturi de presă din alte țări, mă face să ezit să o așez printre cărțile mele favorite.

Referindu-se la creația dumneavoastră, o parte a criticii literare a remarcat, între altele, un cult pasionat pentru mitul romantic al cuvintelor, un fel de inversiune a parabolei orifice. Credeți că este o dimensiune încă actuală pentru poezia dvs.?

În ultimii ani n-am mai scris decât versuri, și asta nu numai pentru că am trăit într-o agitație care excludea munca sistematică pe care o presupune proza, ci și pentru că, în numeroasele momente de zădărnici a vieții publice, recursul la poezie era un gest aproape terapeutic, pe care nu eu îl hotărâsem, ci funcționa ca o formă reflexă de apărare și de regenerare a spiritului. Am scris în acești ani versuri în tren, în timpul unor conferințe internaționale, în avion, în ședințe, în momente în care, cu cât mă simțeam mai alienată, cu atât versurile izburneau ca o dovadă că am rămas eu însămi, ca un mijloc de pansare a rănilor. În acest domeniu, al nașterii poeziei adevărate, problema nu este a cuvintelor, ci a absenței lor. „Se vorbește atât de mult, încât rostul poeziei a devenit acela de a restabili tăcerea“ spuneam într-un text mai puțin cunoscut în România, dar tradus în multe limbi și care se numește „Poezia, între tăcere și păcat“. Păcatul sunt vorbele, adevărata poezie palpită în pauzele dintre ele, e adevărat însă că pentru a exista pauze trebuie să existe cuvintele care le limitează. Dar cred că adevăratul secret este să-ți fie frică de ele, să nu te lași în voia lor. O metaforă face întotdeauna mai mult decât zece metafore.

Doamnă Ana Blandiana, lumea s-a schimbat și se tot schimbă. Trăim o epocă a globalizării informației. Internetul este la modă și accesul la noutate este foarte rapid. În acest context, care va fi locul poeziei în special și al literaturii în general?

Literatura nu este papirusul, pergamentul sau hârtia pe care a fost scrisă, ci ceea ce era scris pe aceste suporturi materiale. Faptul că literele vor fi scrise în continuare pe ecrane, nu pe bilețele, n-ar trebui să schimbe prea mult. Ceea ce mă sperie nu este faptul că poemele ar urma să fie transmise prin Internet, ci că prin Internet se transmit și fraze agramate, cu greșeli de ortografie și întorsături kitsch, ca și cum evoluția tehnicii

ar face caduce regulile limbii, normele ortografiei și bunul gust. Dincolo de acest aspect, însă, de care sunt vinovați nu informaticienii, ci pedagogii, sunt convinsă că poezia se va scrie în continuare, chiar dacă – ceea ce nu mă îndoiesc – Internetul va fi la rândul lui depășit și așezat alături de papirusuri, pergamente și cărți. De altfel sunt convinsă nu numai că se va scrie poezie atâta timp cât va exista omenirea, ci și că omenirea va exista atâta timp cât se va scrie poezie.

Dacă înainte de 1989 se spunea că literatura ținea locul presei, fiindcă strecura printre rânduri adevăruri care nu puteau apărea în ziare, acum lucrurile stau cu totul altfel. Presa scrisă și vorbită aruncă pe piață un mare stoc de informații. În acest caz, pe ce direcții ar trebui să mizeze literatura?

Între textul scris și textul de ziar, cu excepția literei, nu e nimic comun. Primul poate să țină milenii, celălalt cel mult zile. De la facerea lumii, toate poemele vorbesc despre dragoste și moarte, articolele de ziar sunt în fiecare zi plicticos de noi. Dar nu e greu să fii nou, e greu să fii etern. Ca să răspund însă direct întrebării dvs., sunt convinsă că numai literatura, viitoarele romane, în măsura în care vor exista, vor fi în stare să ne facă să înțelegem de ce am trăit ceea ce am trăit în ultimii cincizeci de ani. Nuanțele infinitesimale vor explica mai mult decât deschiderea arhivelor nu ce au făcut marile puteri, ci de ce și cum a făcut fiecare dintre noi ceea ce a făcut. Care este adevărata deosebire dintre o victimă și un călău, de ce un copil de țăran dintr-un sat uitat de lume devine una sau alta, ce deosebește un laș de un erou, un turnător de un martir, numai marea literatură – în care cred – va putea să descopere, să explice și să împace.

Adeseori ați afirmat că nu vă pasionează domeniul politicii propriu-zise și doriți să rămâneți în continuare la masa de scris. În ce măsură puteți aplica acest proiect existențial în viața dvs. cea de toate zilele?

Iată-ne reîntorși la politică! Este sigur că acum zece ani nu știam că acest *hiatus* public al vieții mele va dura zece ani. Nu este sigur dacă știind că va dura zece ani aș mai fi intrat în el. Presupun că da, pentru că acumulasem o asemenea cantitate de umilință de-a lungul anilor (umilința că, în lipsa solidarizării, orice aș fi făcut, nu puteam schimba nimic), încât dacă nici în condițiile libertății nu aș fi încercat să schimb, ar fi însemnat că sunt vinovată inclusiv pentru ceea ce fusese înainte. Este o

cazuistică pe care nu știu câți au trăit-o, care nu știu cât este de logică, dar care a funcționat în cazul meu în mod impecabil. Dar am intrat astfel într-o mașinărie din care n-a mai depins de mine să ies. Cum spuneam, însă, răspunzând întrebării dvs. despre congresul Alianței Civice, la sfârșitul unui an mă voi retrage din președinția Alianței în Senatul ei. Va fi un câștig de timp pentru scriitorul care sunt și un câștig pentru Alianță, care nu e bine să fie identificată cu o persoană, personalizată și redusă la calitățile și defectele unui singur om. Alianța Civică trebuie să continue să funcționeze ca o expresie a voinței și capacității civice a generațiilor care vin după generația care a creat-o (și care va continua să se manifeste în Senatul Alianței). Cred că de data aceasta este vorba nu numai de un proiect.

De ce considerați necesară implicarea intelectualilor în politică?

Pentru că trăim într-o democrație, iar o democrație nu există decât în măsura în care o determină toți membrii ei. Intelectualii mai mult decât alții, doar pentru că responsabilitatea este direct proporțională cu gradul de înțelegere. Cu cât cineva înțelege mai mult, cu atât răspunde mai mult (pentru ceea ce a înțeles).

În încheiere, câteva cuvinte despre proiectele dvs. literare.

În acest an, în toamnă, îmi va apărea un volum de versuri inedite (*Soarele de apoi*) și un volum de publicistică (*Ghicitul în mulțimi*) la editura „*Du Style*“ a Doinei Uricariu, iar la ora când răspund întrebării dvs. e pe cale să apară în librării, în colecția „*Micromegas*“ a „*Cărții Românești*“, reeditarea primei mele cărți de proză fantastică, din 1977, *Cele patru anotimpuri*, reeditare însoțită de un studiu de Dan Cristea.

Romulus Diaconescu
(„Ramuri“, mai 2000)

„Nu sunt vinovată decât față de propria mea operă“

Mărturiseați: „Pentru că, așa cum n-am vrut să devin om politic, nu vreau să devin nici ziarist. Sunt doar un scriitor care folosește hârtia rotativei ca pe un filtru între viață și carte“. Ce înseamnă pentru dumneavoastră lansarea împreună a acestor două cărți noi – una de versuri și alta de texte politice – acum, la sfârșit de an și deceniu?

Ați putea adăuga: de secol, de mileniu, de legislatură, ceea ce nu ar fi inexact și ar contura mai precis sentimentul de multiple sfârșituri pe care îl trăim cu toții în aceste zile. Și totuși, pentru mine, lansarea acestor cărți reprezintă un nou început, după ce mai mulți ani literatura nu a mai deținut primul loc în economia timpului meu și am fost prezentă în librării cu literatură de sertar (*Arhitectura valurilor* și *Sertarul cu aplauze*)-sau cu reeditări. Mă simt bine, emoționată ca la un debut și cu senzația că mă întorc acasă, în viața mea adevărată, în mine însămi.

Dar, dacă ați putea da timpul înapoi, l-ați retrăi la fel? Ați reafirma aceeași formulă a unui sacrificiu, „Nu putem reuși decât împreună“, ați urca treptele baricadelor, tribunelor, balcoanelor, refuzând să le transformați în trepte ale unei viitoare cariere politice într-o lume în care „răsplata jertfei patriotice este chiar combustibilul vieții publice și altruismul a început prin a fi considerat naiv și a sfârșit prin a fi considerat suspect“? Ați face aceeași împărțire a timpului între viață și scris?

Chiar dacă aș avea puterea să dau timpul înapoi, nu cred că ar depinde de mine să îl trăiesc altfel. Pentru că nu eu am hotărât să mă ridic de la masa de scris și să ies în arena politică, ci istoria pe care am trăit-o; în aceeași istorie, repetată, aș fi reacționat la fel, pentru că, refuzând să-mi întrerup scrisul, n-aș mai fi avut liniștea de conștiință necesară continuării scrisului. Asta nu înseamnă că nu regret timpul pe care astfel l-am furat nu numai cărților mele, ci și propriului meu destin.

Și credeți că a meritat? Prețul acesta nu a fost prea mare?

Nimic nu merită un asemenea preț. Problema este că, dacă nu aș fi fost dispusă să îl plătesc, m-aș fi simțit vinovată pentru tot ce mă înconjura și nu încercam să schimb. Am reușit să schimb foarte puțin, dar tocmai prețul exorbitant pe care l-am plătit pentru aceasta este un argument că am făcut tot ceea ce puteam să fac. Nu sunt vinovată decât față de propria mea operă.

Asta înseamnă că sunteți în continuare convinsă că elitele pot schimba lumea?

Răspunsul este da, deși aș formula puțin diferit. Sunt convinsă că soluția este implicarea civică a intelectualilor, ceea ce Havel numea *antipolitică*, iar noi numim *controlul societății civice asupra vieții politice*.

În volumul Ghicitul în mulțimi afirmați: „Până la urmă, totuș se decide în aceste luni preelectorale, în încheștarea dintre masochiștii (fără salarii, fără mașini la scară, fără privilegii) care formează societatea civilă, încercând să împingă lucrurile spre transparență și responsabilitate, și politicienii plătiți și acoperiți de demnități, pentru a face lucruri de care-și aduc aminte doar din patru în patru ani“. Deci, veți continua să furați timpul istoriei literare pentru a-l oferi istoriei propriu-zise, cum spuneți cândva?

Nu. Am spus că am sentimentul unui început care este, în același timp, o întoarcere. O întoarcere la viață, în care scrisul va fi mai important decât trăitul și istoria literară, mai importantă decât istoria.

La ce mai lucrați?

Am scris multe versuri în ultimul timp, în ultimele luni, în ultimele săptămâni, deci s-ar putea spune că lucrez la o nouă carte de poezie. Doar că, pentru mine, scrierea poeziilor și construirea unei cărți din ele sunt operații ciudat de diferite. Pe de altă parte, pregătesc pentru Editura „Dacia“ un volum de interviuri care se va numi *Cine sunt eu?* Este un gen de muncă tulburătoare, pentru că presupune citirea unor vechi publicații, cu vechile lor întrebări și vechile mele răspunsuri, o retrăire generatoare în același timp a unei violente senzații de zădărnici și a unei neascunse fascinații.

Magdalena Popa

(„Curentul“, noiembrie 2000)

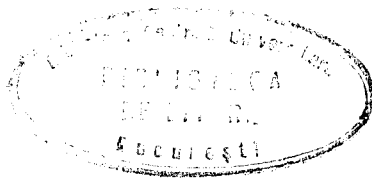
Postfață

Nu fac parte dintre scriitorii care s-au gândit dinainte de a debuta la momentul în care vor ajunge să-și scrie memoriile, trudind pe parcursul întregii vieți ca secretari conștiințioși ai propriei devenirii, notând date și cultivând imagini care să poată fi puse pro domo la dispoziția istoricilor literari. Am fost întotdeauna prea grăbită, prea neglijentă, prea decentă și chiar prea modestă pentru asta. Ceea ce nu înseamnă, însă, că – în ultimul timp, mai ales – n-am simțit nevoia de a ordona ceea ce am trăit, cu atât mai mult cu cât m-am descoperit nu de puține ori personaj de ficțiune, evoluând neconform cu realitatea, în memoriile altora.

Ideea acestui volum nu îmi aparține mie, ci lui Radu Mareș, directorul Editurii „Dacia”, și am acceptat-o, în momentul în care am înțeles că felul în care am răspuns de-a lungul timpului întrebărilor ce mi s-au pus poate fi, dacă nu un rezumat al existenței mele, cel puțin unul al evoluției și devenirii ei.

Volumul nu este, în mod evident, exhaustiv. Multe interviuri le-am pierdut. Din rest le-am reținut doar pe cele publicate în presa românească. Obligatorie a fost selecția cantitativă (nu puteam publica mii de pagini), dar ea a devenit, cum era și firesc, și o selecție calitativă. Pe de altă parte, paginile reținute se referă la două domenii concurând într-un mod dramatic la supremația asupra mea: cel literar și cel al implicării publice. O lectură oricât de superficială pune în valoare perenitatea suferinței din primele și zădărnicia celei din celelalte. O concluzie care, pentru mine cel puțin, are importanță terapeutică. Oricum, munca de alegere, presupunând cufundarea în lumea ziarelor și revistelor vechi, a fost profund tulburătoare, iar rezultatul ei adesea masochist. Pentru că volumul care s-a născut este un rezumat al unor speranțe cel mai adesea

dezamăgite, al unor proiecte cel mai adesea zădărnicate, al unor soluții cel mai adesea neluate în seamă. Transcrierea lor acum nu este lipsită, desigur, de riscuri, dar mai importantă decât acestea mi se pare întrebarea născută din neuitarea lor: ce-ar fi fost dacă?

Cuprins

„Responsabilitatea față de cititori are importanță numai după ce ai devenit tu însuși cititorul de care te temi cel mai mult“	7
„Dacă s-a întâmplat să fiu supărată de felul în care se scrie despre mine, asta s-a petrecut mai ales atunci când am fost lăudată cu superficialitate“ ...	13
„Suntem o generație prin care poezia contemporană face punte cu marea poezie românească“	21
„Nu e greu să fii nou, e greu să fii etern“	25
„Nu scriu ușor și nu scriu mult“	28
„Am crezut întotdeauna că poezia nu trebuie să strălucească, ci să lumineze“ ..	31
„Sunt acasă acolo unde pot să scriu“	36
„Nimeni nu ne obligă să scriem; când o facem, o facem întotdeauna pe propria noastră răspundere“	38
„Să vorbim pur și simplu“	48
Un chestionar pentru Ana Blandiana	54
„Nu numai pământul, ci și adevărul este rotund. Dovadă stau capodoperele“	57
„...Atâta vreme cât meditez asupra cuvintelor, nu pot fi înfrântă de ele“	63
Ana Blandiana răspunde la o întrebare a ziarului nostru	72
Condamnarea la insomnie	73
Post scriptum la un interviu	83
Ieșirea din dezastru	84
„Cum aş putea să mă apăr?“	95
„Vechii opozanți sunt inutilizabili de mecanismul puterii“	99
„Curajul este necesar și obligatoriu“	101
Rememorări	103
„Ne aflăm pe sensul istoriei“	111
„Viitorul cu asupra de măsură“	124
„Esența acelei trăiri se leagă de dispariția singurătății“	133
„Un punct de sprijin al conștiinței românești“	135
„Suntem în continuare un popor vegetal?“ – „Nu. Suntem prea isterizați pentru asta.“	141
Biografia unei cărți: „Arhitectura valurilor“	143
„Nu pot altfel!“	148

„Orice zbor e o fugă... ..	151
13 întrebări pentru Ana Blandiana	157
„Nu mai depinde de mine să redevin scriitor pur și simplu“	161
„Pentru a ieși din prăpastie va trebui să înțelegem cât este de adâncă“	177
„Cât timp alegătorul român va vota un stăpân...“	181
„Arpagic a murit de moarte bună“	186
„Cea mai frumoasă dintre Româniile posibile n-a existat încă“	189
„Din politică nu am luat decât lupta“	197
„A pune România nu în centrul lumii, ci în rândul lumii“	202
„Sunt convinsă că Dumnezeu m-a făcut să scriu cărți“	211
„Cunoașteți un om mai calomniat decât mine în ultimele luni?“	216
„Europa nu ne ignoră, ci ne privește cu tristețe“	231
„Apusul nu este dezinteresat, ci dezamăgit, de România“	235
„Refuzul de a participa la viața socială este un act de sinucidere“	240
„Nu poți exista decât de o parte sau alta a baricadei“	243
Un drum nu numai spre trecut, ci și spre viitor	252
„A fost unul dintre pușinii oameni de la care am învățat mai mult decât din cărți“	255
„Dincolo de pesimism – peste pragul celei de-a șaptea grădini“	259
Falsificarea transparenței	273
„Zei le-au dat muritorilor suferințe pentru ca generațiile următoare să aibă ce cânta“	276
„Ce ar însemna toleranța fără memorie?“	289
„De ce am refuzat președinția INTERNATIONAL PEN“	293
„Am supraviețuit prin Eminescu“	296
Ana Blandiana explică de ce nu pleacă în diplomatie	299
O victorie asemănătoare cu o înfrângere	300
Despre extreme și paralelisme	307
„Un munte de probleme“	312
„A fi poet nu este o profesiune, ci un grad de intensitate“	320
Capcana	325
„Românii s-au întors spre poezie, mai ales în vremurile grele“	329
„Acum înțeleg cât de extraordinar este scrisul, pe lângă hărțuiala însământătoare a iluziei de a schimba o societate. Care nu vrea să se schimbe!“	333
„O strategie comună – singura soluție pentru asigurarea continuării reformei“	338

„Dacă ar fi să re trăiesc acest deceniu, aş face aceleaşi lucruri, pentru că nu ştiu cum aş putea suporta altfel umilinţa şi nefericirea din jurul meu“	345
„Am scris în ultimul timp multă poezie, aproape fără să vreau, ca o formă de apărare împotriva nebuniei din jur“	350
Deschiderea unei expoziţii germane despre Memorialul Sighet	356
Un dialog despre cultură şi violenţă	369
„În România bătălia electorală nu se duce între dreapta şi stânga – ci între reformişti şi antireformişti“	376
„Se vorbeşte atât de mult, încât restul poeziei a devenit acela de a restabili tăcerea“	385
„Nu sunt vinovată decât faţă de propria mea operă“	393
<i>Postfaţă</i>	395

**VERIFICAT
2011**

Tiparul executat prin comanda nr. 46, 2001, la
 CARTPRINT Baia Mare, cod 4800
cartier Săsar, str. Victoriei nr. 146
tel./fax: 062/218923
ROMÂNIA